AUGSBURG COLLEGE LIBRARY
3 0510 02126 8299

REISEBREVE

OLA JOHANN SÆRVOLD

FRA ØSTERLANDENE

G.H. 14,044

Augsburg Seminary
Library

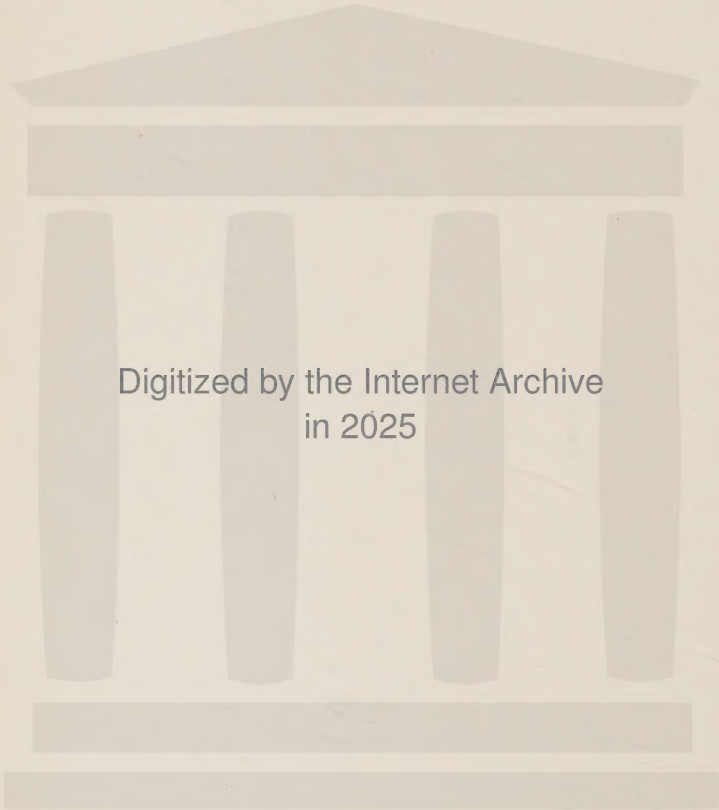
Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/reisebreveafolaj0002vari

Augsburg Seminary
Library

REISEBREVE

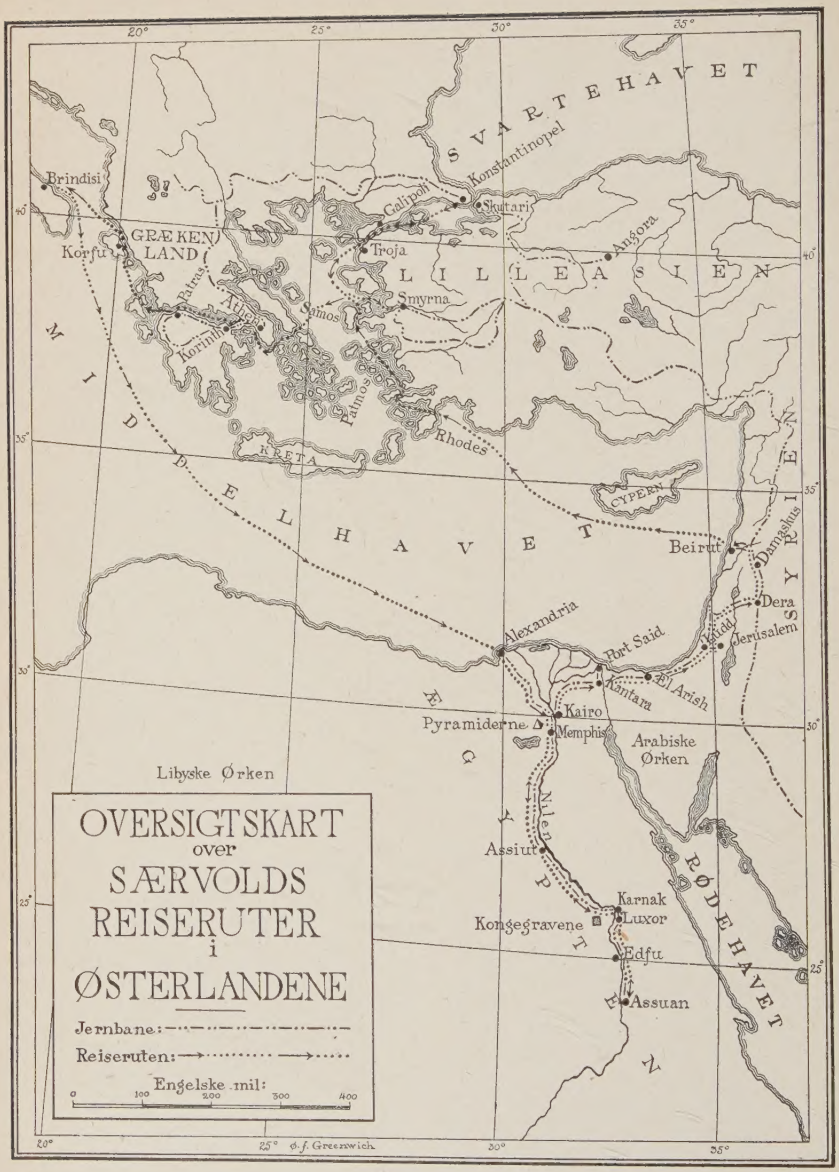
OVERSIGTSKART
over
SÆRVOLDS
REISERUTER
i
ØSTERLANDENE
Jernbane:
Reiseruten:
Engelske mil:
0
100
200
300
400
SVARTEHAVET
Konstantinopel
Skutari
Galipoli
Troja
Brindisi
Korfu
GRÆKENLAND
Patras
Athen
Korinth
Samos
Smyrna
Patmos
Rhodes
KRETA
LILLEASIEN
Angora
MIDDELHAVET
CYPERN
Beirut
Damaskus
Dera
Jerusalem
Kudd
SYRIEN
Alexandria
Port Said
Kantara
El Arish
Kairo
Pyramiderne
Memphis
Arabiske Ørken
Libyske Ørken
ÆGYPTEN
Nilen
Assiut
Karnak
Luxor
Kongegravene
Edfu
Assuan
RØDEHAVET
20°
25°
30°
35°
40°
ø. f. Greenwich

REISEBREVE

AF

OLA JOHANN SÆRVOLD

ANDET BIND

FRA ØSTERLANDENE

MED 115 ILLUSTRATIONER EFTER FOTOGRAFIER
SAMT 3 KARTER OG 2 GRUNDRIDS

Augsburg Seminary
Library

TRYKT I
AUGSBURG PUBLISHING HOUSE
MINNEAPOLIS, MINN.
1926

Copyrighted, 1926, by
O. J. SÆRVOLD
Minneapolis, Minn.

PRINTED IN THE U. S. A.

D
921
S14
V.2

Indhold

Første Brev

Paa Middelhavet 9

Andet Brev

Alexandria 13

Fragtbaade paa Kanalen ved Alexandria — Muhamedansk Moske og Mausoleum i Alexandria — Pompeisøilen i Alexandria — Muhamed Alis Rytterstatue i Alexandria

Tredie Brev

Kairo 26

Bazargade i Kairo — Udsigt over Kairo fra Citadellet — Marked ved Forstaden Gizeh ved Kairo — Minaretterne paa det ægyptiske Universitet i Kairo — Citadellet i Kairo — Muhamed Alimoskeen paa Citadellet i Kairo — Kalifernes Grave

Fjerde Brev

Nutidens Kairo — En Niltur — Oldtidens Memphis ... 41

Nilskibe — Vandbærere fylder sine Vandsække af Gjedelæder ved Nilen — Ægyptisk Farmerkone henter Vand — Vand løftes fra Nilen til Irrigationskanalerne med Vandhjul, som trækkes af Vandbuffaloer — Vand løftes fra Nilen til Irrigationskanal med Vippestang — Æsel og Æseldriver i Ægypten

Femte Brev

Memphis Nekropolis — Sfinxen og Pyramiderne 54

Ægyptiske Gravdekorationer — Pyramiderne seet fra Nildalen — Sfinxen og Kheopspyramiden — Bestigning af Kheopspyramiden —Sfinxen seet fra Toppen af Kheopspyramiden

Sjette Brev

Ægyptens naturlige Beskaffenhed — Nilen og dens Vande 69

Nildammen ved Deltaen — Nildammen ved Assuan — Tærsking i Ægypten — Sukkerrør transporteres paa Kamelryggen til Nilen — Sukkerrør lastes paa Nilskibe

Syvende Brev

Ægypten — Civilisationens Arnested 83

Fronten af Templet i Edfu — Forhallen i Templet i Edfu — En Del af Edfu seet fra Tempeltaget

Ottende Brev

Luxor — Amonstemplet i Karnak 91

Kolossal Statue af Ramses II fremfor Templet i Luxor — Søiler i Templet i Luxor — Porten til det store Tempelomraade i Karnak — Sfinxalleen fremfor Amonstemplet i Karnak — Fra den store Søilehal i Amonstemplet i Karnak — En af de to store Obelisker reist af Dronning Hatshepsut i Amonstemplet i Karnak

Niende Brev

Kongegravene ved Luxor 104

Seti I's Mumie — Væg- og Loftsdekorationer i thebensk Kongegrav — Dronning Hatshepsuts Dødstempel — Memnonkolosserne — I Flomtiden ved Luxor

Tiende Brev

Oldtidens Ægypten i bibelhistorisk Betydning 119

Ægyptisk Obelisk og Tempelruin — Særvold ved Sfinxen og Pyramiderne — Særvold paa Sfinxens Ryg

Ellevte Brev

Jerusalem 140

Damaskusporten i Jerusalems Bymur — Davidsgaden i Jerusalem — Kolonialbutik i Davidsgaden i Jerusalem — Gade med hvælvet Tag i Jerusalem — Gadeliv i Jerusalem

Tolvte Brev

Palmesøndag i Jerusalem 157

Jerusalem seet fra Nordøst — Bethania — Jerusalem seet fra Oljebjerget — Paa Hustagene i Jerusalem — Gade seet fra Hustagene i Jerusalem

Trettende Brev

Jordansdalen og det Døde Hav — Hebron og Mamre.. 171

Juda Ørken — Herberget Den gode Samaritan ved Jerichoveien — Jordans Flod — Hebron — Kvinde i Hebron

Fjortende Brev

Bethlehem — Skjærtorsdagskvelden i Gethsemane 184

Rachels Grav ved Veien til Hebron udenfor Bethlehem — Bethlehem seet fra Nord — Fødselskirkekomplexet i Bethlehem — Det Indre of Fødselskirken i Bethlehem — Fødselskapellet under Koret i Fødselskirken — Gift Kvinde i Bethlehem — Broen over Kedron til Gethsemane, Oljebjerget og Jericho — Gethsemane Have

Femtende Brev

Paaskeaften i Den hellige Gravs Kirke i Jerusalem 198

Domene og Taarnet paa Den hellige Gravs Kirke — Indgangen til Den hellige Gravs Kirke — Korsfæstelseskapellet i Den hellige Gravs Kirke — Fremvæggen af Den hellige Gravs Kapel — Fodvaskningen Skjærstorsdag fremfor Den hellige Gravs Kirke — Afventende Den hellige Ild under Rotundaen i Den hellige Gravs Kirke

Sextende Brev

Tempelpladsen i Jerusalem 217

Klippedomen paa Tempelbjerget i Jerusalem — Den hellige Klippe i Klippedomen — Jødernes Klagested udenfor Tempelpladsens Mure — Gadeliv i den muhamedanske Bydel — Gutter i Jerusalem

Syttende Brev

En Automobiltur fra Jerusalem til Genesaretsjøen — Kapernaum 234

Sichem og Garizimbjerget — Samaritanernes Yppersteprest og den gamle Udgave af Mosebøgerne — Nazareth seet fra Veien til Kana — Bebudelseskirken i Nazareth — Fisking i Genesaretsjøen — Ruinerne af Synagogen i Kapernaum — Trappen til Synagogen i Kapernaum

Attende Brev

Østenfor Jordans Flod, vestenfor Ørkenen, og bagom Libanons Fjelde 251

Udsigt over Damaskus — En af Minaretterne paa Den store Moske i Damaskus — Bedende Muhamedanere i Forgaarden til Den store Moske i Damaskus — Prækestolen og Bedenichen i Den store Moske i Damaskus — Johannes den Døbers Kapel i Den store Moske i Damaskus

Nittende Brev

Fra Damaskus til Konstantinopel 270

Vældige Stene i tredie og fjerde Rast i Muren rundt Tempelpladsen i Baalbek — Stenbruddet udenfor Baalbek

Tyvende Brev

Konstantinopel 283

Galatabroen i Konstantinopel — Udsigt over Det gyldne Horn fra Galatataarnet — Sultanslottet Dolma Bagtsje ved Bosporos i Konstantinopel — Bosporos nordenfor Konstantinopel — Tyrkisk Moske i Stambul i Konstantinopel

Enogtyvende Brev

Smyrna 298

Sofiamoskeen i Konsantinopel — Det Indre af Sofiamoskeen i Konstantinopel — Fra Havnen og Kaien i Smyrna — Kaigaden i Smyrna

Toogtyvende Brev

Athen og dens Akropolis 311

Akropolis seet fra Øst — Dionysostheatret i Bakken paa Sydsiden af Akropolis — Parthenon paa Akropolis — Marmorkopi af Athena Parthenos i Nationalmuseet i Athen — Theseion

Treogtyvende Brev

Det gamle og det nye Athen 326

Udsigt over Athen fra Akropolis — Storthingsbygningen i Athen — Stadion i Athen — Videnskabsakademiet i Athen

Fireogtyvende Brev

Korfu 341

Korinthkanalen — Lystslottet Achileion paa Øen Korfu — Den døende Achileios

KARTER OG GRUNDRIDS

Oversigtskart over Særvolds Reiseruter i Østerlandene.. 2
Rids af Grundplanen til Templet i Edfu 87
Kart over Særvolds Reiseruter i Palæstina 147
Specialkart over Jerusalem 199
Grundrids af Den hellige Gravs Kirkekomplex 200

Første Brev

Paa Middelhavet

Ombord paa Dampskibet "Semiramis" paa Middelhavet, 20de Marts 1922.

Jeg havde hørt og læst meget om Middelhavets blaa Vande. Men at det var saa blaat som det virkelig er, havde jeg aldrig tænkt mig. Jeg havde tænkt mig, at det var som et lidt lyseblaat Gjenskin fra Himmelhvælvingen. Men igaar, da jeg stod og saa nedi Havet, uden netop at tænke paa dets Farve, eller hvad jeg havde hørt og læst derom, fik jeg pludselig se, at det var dybblaat, eller indigoblaat. Ja, Farven var akkurat den samme, som i Farvekjedelen hos Farveren hjemme i Strandvik, Norge, naar han farvet Vadmel blaat! En dyp purpurblaa Farve, som vi skulde seile i en Sjø af Blaafarve, eller for at bruge et Billede, som vil være mere kjendt af alle, i en Sjø af blaat Blæk. Det var meget vakkert. Man ser det ikke, naar man staar og ser langt bortover Sjøen — da ser Havet ud som Atlanterhavet, kanske lidt blaaere, fordi Himmelhvælvingen her synes at være blaaere. Men man maa staa nær Rækken og se ned i Vandet. Da vil man kanske pludselig bli var det. Saaledes gik det ialfald mig. Jeg havde allerede været næsten to Dage paa Middelhavet — hvoraf en af Dagene paa dets længste Arm, Adriaterhavet — og havde ikke merket det, endda jeg et Par Gange havde tænkt paa det, og speidet udover, for at se, om det virkelig var saa blaat, som man havde sagt og skrevet. Og saa, naar jeg mindst tænkte paa det, fik jeg med engang se det! Siden har jeg flere Gange staaet lange Stunder og beskuet den vakre Farve. — Men tar man noget af Vandet op i en Pøs, eller Bøtte, for at bruke et Landsnavn

paa det nyttige Møbel, er det klart og gjennemsigtigt som andet Sjøvand.

Den sidste Uge har været en overordentlig interessant Uge. Jeg har reist tversover det meste af Tyskland fra Nord til Syd, over Østerrige, Nord-Italien, og over Adriaterhavet og Middelhavet. Men det har ogsaa været en meget travel Uge. Thi jeg maatte reise direkte fra Berlin til Ægypten for at faa nogle Uger til at studere det interessante Land og Folk før Paaskeugen, da jeg vil være i Jerusalem, og senere en Uge i Resten af Palæstina. Efter det vil det blive næsten for varmt at reise til Syd-Ægypten.

Jeg blev nemlig længere i Nord-Europa, end jeg oprindelig havde tænkt.

Jeg havde tænkt mig denne Tur som en Lysttur gjennem Europas Lande, udstrakt til Ægypten og Palæstina. Og den er blit en Arbeidstur — ikke med 8 Timers Arbeidsdag, men med 16 Timer og stundom endog mer. Det var jeg opmerksom paa, da jeg lovet "Skandinaven" at skrive. Jeg har maatte læse mange Bøger og tale med mange Folk om dette og hint, som jeg kanske ellers ikke vilde have gjort. Dertil altid berige min Notisbog baade ved Samtaler, og paa Ture i Byerne, Museerne, Kirkerne og andre Bygninger. Og siden gjennemtænke og fordøie alt dette Stof, jeg saaledes har samlet, og bearbeide det, for at kunne give "Skandinaven"s Læsere det i en sammentrængt Form, i Reisebreve paa nogle Spalter. Jeg kunde naturligvis have taget det meget lettere, og skrevet overfladiske Breve om mine Reiser og Indtryk. Men jeg er selv blit interesseret i Arbeidet, og jeg har fulgt mit gamle Valgsprog, som jeg ogsaa fulgte, da jeg samlet Stof til og holdt mine Reiseforedrag: "Det, som er værd at gjøre, er værd at gjøre godt." Hvorvidt dette er lykkedes mig, derom faar Læserne være Domsmænd.

Dampskibet jeg reiser med tilhører Dampskibsselskabet, som nu heder Lloyd Triestino, med Hovedkontor i Triest. Før Krigen hedte Selskabet Østerrigske Lloyd. Det er uden Tvil for Tiden det dyreste Selskab i Verden, en kan

reise med. Fra Triest til Alexandria er det 1200 Mil, mindre end Trediedelen saa langt som fra Norge til Amerika. Men Billetten koster lige meget. Fra Triest til Alexandria koster 1ste Plads Billet 40 ægyptiske Pund, omtrent 200 Dollars, og 2den Plads Billet koster 27 ægyptiske Pund, omtrent 135 Dollars. Det er dyrt for 3 Dages Tur. Jeg kjøpte Billetten for hele Turen fra Berlin til Alexandria, baade med Jernbane og Dampskib, i Berlin, og den kostet 35,558 tyske Mark.

Anden Klasses Jernbanebillet fra Berlin til Triest, som er omtrent halvten saalangt som fra Triest til Alexandria, kostet bare lidt over 3000 Mark, og Dampskibsbilletten over 30,000 Mark. Man fortalte mig i Triest, at med de høie Priser vil Linjen ødelægge sig selv. Men for Tiden har den næsten Monopol paa Passagertrafiken til Ægypten fra Mellem-Europa.

Turen fra Triest er interessant. Det første Døgn er man paa Adriaterhavet. I Syd-Italien standser Skibet en Time i Brindisi, og gaar saa direkte til Alexandria. Hele Dagen efter vi forlod Brindisi, fulgte vi Vestkysten af Grækenland sydover, og idag tidlig saa vi Kretas vældige Fjelde, med snedækkede Toppe.

Veiret paa Middelhavet er ialmindelighed meget stormende om Vinteren, fortæller man mig. Og ikke mindst i Marts Maaned. Denne Gang har vi dog været overmaade heldig. Det har været næsten blikstille hele Veien, og passelig varmt paa Dækket uden Overfrakke. Saa det har været en herlig Tur. Og interessant Reiseføl ge. Her tales "alle Verdens Sprog". Det første Døgn fra Triest til Brindisi taltes dog her paa 2den Plads mest Tysk, skjønt her var næsten ingen Tyskere. Men alle kunde Tysk ved Siden af et eller flere andre Sprog. Og saa blev det Tysk, vi alle talte. Men i Brindisi kom der flere Italienere og nogen Amerikanere ombord, og da blev her talt flere Sprog. Her er en Del Børn. En Smaapige paa 9 Aar, jeg har talt med, taler flydende Tysk, og Fransk, Italiensk, Polsk og Arabisk.

Ved et af Bordene i Spisesalonen er det Jøder. Tre af Mændene der er orthodokse Jøder, saa de har Hatten paa Hovedet, medens de spiser; de andre derimod er ikke saa orthodokse, og er i Spisesalen uden Hat.

Det første Maaltid ombord sad en af disse orthodokse Jøder ved samme Bord som jeg. Da han beholdt Hatten paa, protesterte vi andre ved Bordet. Men han lod som om han intet hørte. Efter Maaltidet protesterte vi til Overstuerten og forlangte vedkommende flyttet fra vort Bord. Næste Maaltid var da de tre orthodokse og flere andre Jøder forflyttet til et Bord for sig selv.

Det stunder til Vaar i Nord. Den ene Trækfugleflok efter den anden har vi i Løbet af Dagen seet høit oppe i Luften i Flugt nordover fra Ægypten til Kreta, deres første Hvilested nordenfor Middelhavet, paa deres lange aarlige Reise fra Vinteropholdsstederne i øvre Nildalen til Sommeropholdsstederne i Nord-Europas Lande. Jeg sendte en kjærlig hilsen med dem nordover til det Land, hvor man snart vil synge:

"No livnar det i Lundar,
no lauvast det i Lid,
den heile Skapning stundar
no fram til Sumarstid.

Det er vel fagre Stunder,
naar Vaaren kjem her Nord,
og atter som eit Under
nyt Liv av Daude gror."

Andet Brev

Alexandria

Alexandria, Ægypten, Afrika, 22de Marts 1922.

"Gamle Noreg, nørdst i grendom", skrev Ivar Aasen i en af sine Sange om Norge. Og vi Norsk-Amerikanere omtaler oftest vore Fædres Land som gamle Norge. Sammenlignet med Amerika er det jo ogsaa et meget gammelt Rige; thi allerede flere Aar før Amerika feiret sin Hundredaarsfest havde Norge feiret sin Tusenaarsfest i 1872.

Men naar man kommer til Ægypten maa man revidere sine vante Meninger om hvad er gammelt eller ungt. Her blir selv Norge med sine mere end Tusind Aar næsten som en Reivunge, for at bruge et ægte norsk Udtryk, eller, som man kanske vilde sige nuomstunder, som et Diebarn. Thi selv denne By Alexandria, som iaar er 2253 Aar gammel, er her en forholdsvis ung By, sammenlignet med somme andre Byer i Ægypten, som allerede var mellem tre og fire Tusinde Aar gamle, da Alexandria blev anlagt.

Alexandria blev anlagt i Aaret 331 f. Kr. af Alexander den Store, den største Feltherre, og kanske ogsaa den klogeste Statsmand, som nogensinde har levet. Om hans Klogskab og Fremsyn er Anlæggelsen af denne Stad det bedste Bevis. Thi den blev inden kort Tid den ledende Handelsstad i Verden, og var Sædet for græsk Lærdom i mange Hundrede Aar. Som Hærfører underlagde Alexander sig med en liden Hærflok det store Perserrige, næsten hele den daværende kjendte Verden.

Alexander var Makedoner, fra nordlige Grækenland. Grækerne i Athen og de andre græske Republiker vilde knapt anerkjende Makedonerne for at være rette Grækere. Alex-

anders Far, Kong Filip af Makedonien, underla sig omtrent hele Grækenland, og stod i Begreb med at fortage en Hærfærd mod Perserne, da han under Festlighederne forud for Afreisen blev myrdet. Men han fik en værdig Efterfølger i Sønnen. Det fortælles, at engang da Alexander havde tøilet en vild Hest, som ingen anden kunde styre, omfavnet Kong Filip Sønnen med de Ord: "Min Søn, søg dig et andet Rige, mit er dig ikke længer stort nok." Alexander havde græske Lærere. Da han endnu stod under sin første Lærer Leonidas's Ledelse, som opdrog ham efter Spartanernes strænge Sæder, udkastede han en Dag under en Ofring Røgelse med begge Hænder. "Vent," sagde den sparsommelige Lærer, "med at ofre saa overflødigt, til du kommer i Besiddelse av det Land, hvor Røgelsen voxer." Senere, da Alexander var bleven Hersker over Asien, sendte han Leonidas vellugtende Sager til en Værdi af 100 Talenter — henved 100,000 Dollars — og opfordrede ham til ikke at være karrig imod Guderne. Alexander udmerkede sig i Hurtigløbning og andre Idrætter, men da han engang blev spurgt, om han ikke gjerne vilde vinde Prisen ved de Olympiske Lege, svarede han: "Jo, hvis jeg havde Konger at kappes med." Han havde lært Iliaden og det meste af Odysseen udenad. Dette er to store Digte paa flere Hundrede Sider hver, og viser, at han havde maattet arbeide haardt som Student. Hans mest berømte Lærer var Aristoteles, som gav ham Undervisning i Statskunst og Veltalenhed.

Det var i Aaret 334, f. K., at Alexander, endnu bare 22 Aar gammel, drog afsted for at erobre Perserriget. Hans Hær bestod af 30,000 Mand Fodfolk og af 4,500 Mand Ryttere. Allerede straks efter at han havde gjort Landgang i vestlige Lilleasien mødte han den første persiske Hær paa 100,000 Fodfolk og 10,000 Ryttere, som dog paa kort Tid blev slagen. Perserkongen Darius samlet saa en Hær paa henved 600,000 Mand i østlige Lilleasien, men denne blev ogsaa slagen og drevet paa Flugt. Over 100,000 Persere laa døde paa Slagmarken, medens Alexanders Tab kun bestod af 300

Fodfolk og 150 Ryttere. Kong Darius undkom selv, men hans Moder, Dronning og Barn blev fangne. Darius bød nu Alexander alt Land vestenfor Floden Eufrat, 10,000 Talenter — 10,000,000 Dollars — i Løsepenge for sin Familie, og sin Datters Haand. Men Alexander svarede, at ligesaalidt som Jorden oplystes af to Sole, ligesaalidt burde der findes to Herskere.

Den gamle fønikiske Sjøfarts- og Handelsstad Tyrus holdt Stand mod Alexanders Beleiring i 7 Maaneder. Den laa paa en Klippe i nogen Afstand fra Land ude i Middelhavet; men Alexander lod bygge en Dæmning ud til Øen, og tilsidst ramlet de 150 Fod høie Mure, som omgav Byen, for Beleiringsmaskinernes Hamring. Men endnu vilde ikke Tyrerne overgive sig. Otte Tusinde af dem faldt, 30,000 blev solgte som Slaver, og 2000 av disse tapre Mænd blev hængte langs Stranden. Dermed var en stor og berømmelig Stad bleven forvandlet til en Hob Ruiner, og et af Verdens ældste Kulturfolk havde avsluttet sin historiske Tilværelse.

Den stærkt befæstede By Gaza i Filisternes Land holdt Stand i 3 Maaneder, før den blev indtaget, men Ægypten, som havde været mishandlet af de persiske Konger, underkastede sig straks. Fra Ægypten drog saa Alexander tilbage gjennem Syrien og østover til Mesopotamien for at underlægge sig Resten af Perserriget. Han gik over Floderne Eufrat og Tigris uden at møde Modstand, men paa den store Slette et Par Hundrede engelske Mil sydøst for Ninive mødte han Perserhæren, som bestod af en Million Fodfolk, og 40,000 Ryttere — en Kilde siger endog 200,000 Ryttere. Alexanders Hær var nu blit forstærket til 40,000 Fodfolk og 7000 Ryttere, en liden haandfuld sammenlignet med Perserkongens uhyre Hær. Alligevel seiret Alexander fuldstændig, og hans Tab af Folk var ubetydelig, medens af Perserne faldt 300,000, og ligesaamange blev taget tilfange.

Perserkongens Riger og Rigdomme var nu Alexanders. Han fortsatte dog Toget lige til Indusfloden i Indien, ja forbi dennes Hovedarm, og til Bifloden Hyfasis, og vilde

ha draget endnu videre; men da vilde ikke hans Hær gaa længer. Han vendte saa tilbage til Mesopotamien, og slog sig endelig til Ro i Babylon, og her modtog han Gesandter fra alle Egne af den kjendte Verden. Men allerede i 323 døde han, knapt 33 Aar gammel.

Dette er i korte Træk Historien om Grundlæggeren af denne By. Det er som det mest utrolige Æventyr, at han, endnu en ganske ung Mand, i Løbet af nogle faa Aar med nogle Tusinde Grækere og Makedonere, kunde overvinde en af Verdens mægtigste Herskeres Millionarmeer, og erobre hans uhyre Rige. Men følgende lille Træk fra hans Liv vil kanske forklare det bedre end spaltelange Udredninger og filosofiske Gjætninger. — I Ørkenerne langt i Øst holdt han og hans Hær paa at omkomme af Tørst. En af hans Ledsagere bragte ham da lidt Vand, som han enten havde fundet eller havde igjen paa sin Feltflaske. Men Alexander slog det ud paa Jorden; thi han vilde ikke smage det, naar han ikke havde nok til at dele med sine Soldater!

Det var medens Alexander var i Ægypten, at han anlagde Alexandria. Den blev det største og varigste Minde, ikke bare om hans Erobring af Ægypten, men om hans Erobringer og Værk idetheletaget. Det var hans Plan at anlægge en ny og stor Havnestad i Ægypten, baade for at lette Udførelsen af Ægyptens Rigdomme over Middelhavet til Grækenland, og at forbinde Faraoernes gamle Land med det store Rige, som det var hans ærgjerrige Hensigt at stifte. Til dette skulde man have ventet at han havde valgt en af Havnene ved Nildeltaens østre Kant. Men netop her viser hans Kløgt og Fremsyn sig; thi de østre Havne kunde let fyldes af Mudder fra Nilen, idet Havstrømmene i Middelhavet følger den nord-afrikanske Kyst østover. Ved at vælge et Sted vestenfor alle Nilens Mundinger vilde dette undgaaes, og dette var han klog og fremsynt nok til at forstaa. Stedet som blev valgt var lige indenfor Øen Pharos. Lige bagenfor den udseede Bygrund er en stor Indsjø, som ved seilbare Kanaler

var forbundet med Nilen. Og Nilen var ved en seilbar Kanal forbundet med det Røde Hav.

Zueskanalen er saaledes ikke den første Kanalforbindelse mellem Det Røde Hav og Middelhavet. Den første som begyndte at grave en Kanal mellem Nilen og Det Røde Hav var den ægyptiske Konge Necho, som regjerte fra 609 til 593 f. Kr. Den græske Historiker Herodot fortæller, at ikke mindre end 120,000 Ægyptere døde under Gravningen. Kong Necho opgav imidlertid Arbeidet paa Kanalen, da han af et Orakelsvar fik den Forstaaelse, at Ægyptens Fiender Perserne vilde have størst Nytte af den. Men Perserkongen Darius, som regjeret fra 521 til 486 f. Kr., og hvis Fader Kong Kambyses havde underlagt sig Ægypten, fuldførte Kanalen. Kanalen forfaldt dog i Aarhundredet før Kristi Fødsel, men den romerske Keiser Trajan, som regjeret fra Aar 98 til 117, satte den atter istand. Senere forfaldt den igjen, men efter at Araberne havde erobret Ægypten i 640 blev den atter istandsat. I det 8de Aarhundrede forfaldt den saa igjen. Langt senere tænkte Venetianerne ofte paa at faa bygget en Kanal mellem Middelhavet og Det Røde Hav, for at gjenvinde Handelen, som de havde tabt efter Opdagelsen af Ruten til Indien rundt det Gode Haabs Forbjerg. Napoleons Ingeniør Lepere undersøgte ogsaa Terrænet, men ved en Feilreigning kom han til det Resultat, at Vandet i Det Røde Hav var 33 Fod høiere end Vandet i Middelhavet, og ansaa derfor direkte Kanalforbindelse for at være omtrent umulig. I 1841 undersøgte en ægyptisk Ingeniør atter Terrænet, og fandt ud, at begge Have var af omtrent samme Høide. Franskmanden de Lesseps begyndte da sine Udregninger og i 1856 blev Tilladelse til at grave Kanalen givet af den ægyptiske Vicekonge. I 1859 begyndte Arbeidet, og den 17de November 1869 blev den aabnet.

Zueskanalen er 100 Mil lang, 36 Fod dyb — det er under Vandfladen — og Bunden er paa det smaleste 147 Fod bred, medens Bredden ved Vandfloden varierer fra 260

til 445 Fod. Den kostet omtrent 115 Millioner Dollars. I 1870 passeredes den af 435 Skibe paa ialt 493,914 Tons, og i sidste Aar før Verdenskrigen 5373 Skibe paa ialt 20,275,-120 Tons.

Efter Alexanders Død blev hans store Rige delt mellem hans Generaler og Ægypten tilfaldt Ptolemæos, kjendt i Historien som Ptolemæos I. Soter. Siden kaldtes alle Kongerne i Ægypten Ptolemæos eller, med den romerkse Endelse us, Ptolemæus, lige til Ptolemæus XVI Cæsar, som var en Søn af den skjønne, men usædelige ægyptiske Dronning Cleopatra og den store romerske feltherre Caius Julius Cæsar. Denne sidste Ptolemæus var dog bare et lidet Barn, da han blev myrdet i Aaret 44 før Kr., efterat have havt Kongetitelen bare i nogle Maaneder. Cleopatra vedblev dog som regjerende Dronning i Ægypten til Aar 30 f. Kr., da Ægypten blev en romersk Provins.

De forskjellige Riger, som Alexanders store Rige blev opdelt i, kaldes i Historien hellenistiske Riger, fordi i disse blev hellenistisk, det er, græsk Kultur, raadende. Det mest blomstrende af disse hellenistiske Riger blev Ægypten. Kong Ptolemæus I., der udmærkede sig baade som Kriger og Statsmand, og som ogsaa var en dygtig Forfatter, behandlede Ægyptens Guddomme, Religion, Præsteskab og Sprog med Agtelse, og ærede Ægyptens Oldtid ved at restaurere forfaldne Bygninger. Han indførte en god Statsstyrelse, og udvidede det ægyptiske Rige ved Erobringer af Palæstina, Fønikien, og andre Landsdele. Ptolemæus II, kaldet Philadelphus, fordi han ægtede sin Søster, anlagde Handelsstaden Myosformos ved det Røde Hav, som blev forbundet med Kanalen til Nilfloden, og denne var igjen, som før nævnt, forbundet med Alexandria ved lignende Kanal. Paa Østkysten af Øen Pharos udenfor Byen lod han i Aarene 280—272 f. Kr. bygge af hvid Kalksten det berømte Fyrtaarn, som i Oldtiden ansaaes for at være et af Verdens 7 Undere, og gav i lang Tid Navnet Pharos til alle Fyrtaarne, som senere blev bygget. Det var 590 Fod høit, og det var et storartet Lande-

Fragtbaade paa Kanalen ved Alexandria

mærke for Sjømænd om Dagen, ligesom dets svære Blus kunde sees langt udover Middelhavet om Natten. Øen lod Kongen forbinde med en 4200 Fod lang overbygget Brygge, og østenfor denne, mellem Øen og Byen var Havnen, som var beskyttet baade af Øen Pharos og nogle Smaaøer, samt Moloer. Alexandria blev nu ikke bare Ægyptens Hovedstad, men Verdenshandelens Hovedsæde. Herfra drog Karavaner til det indre af Afrika, og gjennem Syrien til Mesopotamien og det indre af Asien, medens ægyptiske Handelsflaader seilede paa Middelhavet, og paa det Røde og det Indiske Hav. Ved Handel med alle Lande, særlig Indien, samledes uhyre Rigdomme i Ægypten.

Alexandria blev ogsaa Videnskabernes Hovedsæde. Ptolemæus II bygget her et saakaldt Musæum, hvor mange udmærkede Lærde fik Bolig og Underhold, og i Forbindelse med Musæet et stort Bibliotek, som allerede i Grundlæggerens Tid havde 400,000 Ruller eller Bind, men som, da det efter Byens Erobring af Muhamedanerne i Aaret 641

blev brændt, havde 900,000 Bind. Det var det første større Bibliotek, og ved dets Brand led Verden et uerstattelig Tab, formodentlig det største, den nogensinde har lidt. Disse to Institutioner Musæet og Bibliotheket i Alexandria, kan man kalde det første Universitet i Verdenshistorien. Det havde over 100 Lærde, eller Professorer, som vi nu vilde kalde dem. Thi medens Grækenland hjemsøgtes af indre Stridigheder, var der Ro og Orden i Ægypten, og i Alexandria fandt de Lærde et Fristed. Her blev den gamle Literaturs Skatte bearbeidede, og nye Videnskaber fremstode. Som saadan kan nævnes videnskabelig Grammatik eller Filologi. De matematiske og geografiske Videnskaber gjorde store Fremskridt, og som Følge af det nøiere Kjendskab, man havde gjort med Chaldæernes Visdom, begyndte man flittigt at studere Astronomien, og beregne Himmellegemenernes Størrelse. Den Maade man da fandt at beregne Jordens Størrelse paa, er den Maade, som bruges den Dag idag. Man begyndte ogsaa anatomisk at undersøge afdøde Menneskers Legemer i Lægevidenskabens Interesse.

I Ptolemæus II's Regjeringstid blev det gamle Testamente oversat til Græsk i Alexandria. Denne Oversættelse er det, som er kaldt Septuaginta, fordi den var oversat af 70 forskjellige Oversættere. Alexandria blev ogsaa tidlig Kristenhedens Hovedsæde, og beholdt denne Stilling i flere Hundrede Aar, indtil Constantinopel blev Hovedsædet for Østens Kirke og Rom for Vestens. Det var Evangelisten Markus, som først prædiket Kristendommen i Alexandria. Han blev ogsaa begravet her. Mange Hundrede Aar senere, i 829, blev hans Ben førte til Venedig. Alexandria blev tidlig Bispesæde, og i Aaret 190 blev et teologisk Seminarium oprettet. I lang Tid havde de Kristne Fred i Alexandria, men i Aaret 250 fandt den første store Kristenforfølgelse Sted her, den anden i 257, og den 3die og sidste under Keiser Julian den Frafaldne i 361—363. I Theodosius' Regjeringstid, 379—395, blev de fleste hedenske Templer og Monumenter øde-

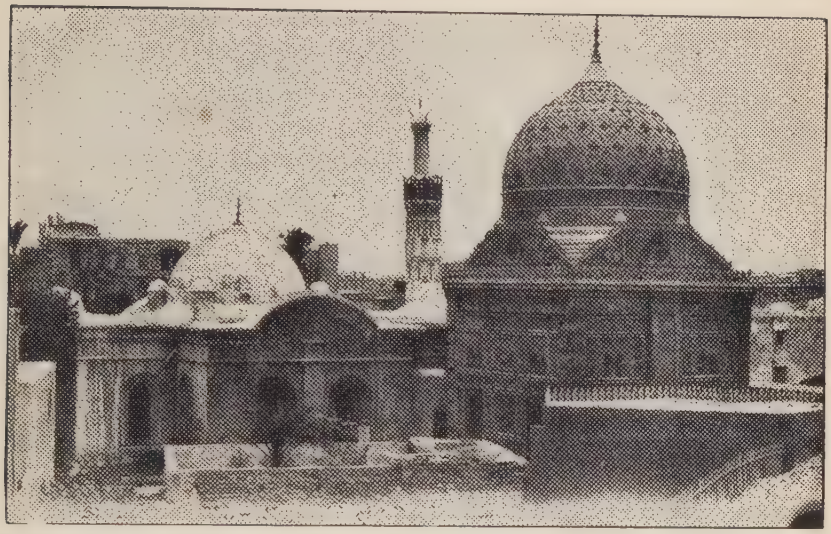

Muhamedansk Moske og Mausoleum i Alexandria

lagte, skjønt de sidste hedenske Skoler ikke blev lukkede før langt senere, i Midten af det 6te Aarhundrede.

Men længe før var det begyndt at gaa tilbage med Alexandrias Anseelse og Magt. Indtægterne var allerede i Slutningen af det 4de Aarhundrede gaaet saa ned, at Byen ikke længer formaaede at holde seilbare Kanalerne, som forbandt den med Nilen.

Da Muhamedanerne i 641 erobret Ægypten anlagde de en ny Hovedstad der, hvor Nildalen ender og Deltaen begynder, Byen Kairo, som siden da har været Ægyptens Hovedstad. Dette paaskyndet Alexandrias Tilbagegang, og da saa i det 15de Aarhundrede Sjøveien rundt Afrika til Indien var opdaget, blev det snart aldeles forbi med den engang saa mægtige Stad. Ved et Jordskjælv i Aaret 1313 ramlet det berømte Fyrtaarn ned, et Varsel om at snart trængtes det ikke mer. Da Ægypten Aar 30 f. Kr. blev en romersk Provins, havde Alexandria over en halv Million Indbyggere. I Aaret 1800 havde den bare 5000 Indbyggere igjen, og af

dens mange herlige Bygverker var der bare en stor Grushob. Kun et eneste Mindesmerke er der nu igjen af al dens fordums Pragt, en enkelt Søile, Pompeisøilen, saa kaldet, fordi man længe troede, at den mærket Stedet, hvor den bekjendte Pompeius var begravet. Man mener nu, at den har været en af Søilerne i det store Tempel, som Ptolemæus I bygget i Alexandria til den ægyptiske Gud Serapis, det er, den afdøde Apisokse, og at Søilen blev opsat, hvor den nu staar af Keiser Theodosius til Minde om Kristendommens Seier og Serapistemplets Ødelæggelse. Søilen er af rød Granit fra Stenbruddene i Assuan ved den første Katarakt eller Fald i Nilfloden, 650 Mil syd fra Alexandria. Hele Støtten er 88 Fod høi. Fodstykket bestaar af flere store Stenblokke, men selve Søilen, som er 68 Fod høi og 9 Fod i Tvermaal nede og 8 Fod oppe, bestaar af en eneste Sten. Nær Søilen er der ti Sfinxer af rød Granit, og nede i Fjeldet under den er der underjordiske Gange, som kanske har tilhørt Serapistemplet.

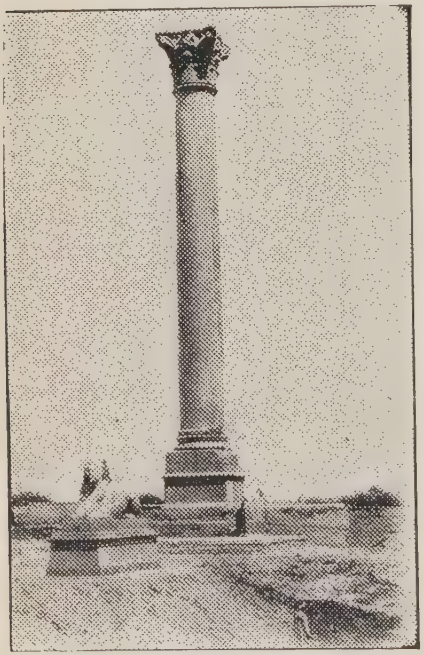

Pompeisøilen i Alexandria

Nogle Hundrede Yards i Sydvest fra Søilen er Nedgangen til Alexandrias Katakomber, som jeg ogsaa besøgte idag, da jeg besaa Søilen. Disse er vakre, men smaa, siges det, sammenlignet med Katakomberne i Rom, saa jeg skal ikke her beskrive dem.

Jeg har altid fundet Alexandrias og dens Grundlæggers Historie saa næsten enestaaende interessant, at naar jeg nu skulde skrive et

Brev fra denne merkelige By, maatte jeg først og fremst skrive dens Historie. Thi det moderne Alexandria er af mindre Interesse. Naturligvis, sammenlignet med Vestens og Nordens Byer er Livet her meget interessant. Det er jo Orienten — saa uligt alt, jeg nogensinde før har seet, med sin Blanding af næsten alle Folkeslag, selvfølgelig mest Ægyptere. Af dens over 400,000 Indbyggere er over tre Fjerdedele Muhamedanere, og de fleste af disse er Ægyptere. Her er saa faa rene Arabere, skjønt Arabisk er Landets Sprog. Af Europæerne er de fleste Grækere, henved 30,000. Her er over 15,000 Italienere, og endel Britere, Franskmænd, Russere og andre. Og her er naturligvis en Del Jøder.

Alexandria er nu en ny By. Selv de gamle Gader er ikke mere. Den By, Alexander anlagde, havde brede snorrette Gader, som gik i Nord og Syd, og Øst og Vest, og som krydset hinanden i rette Vinkler, netop som i moderne amerikanske Byer, den eneste By i Oldtiden som havde denslags Gader. I de ægyptiske Kvarterer i det moderne Alexandria er Gaderne saa smale mange Steder, at Husenes øvre Etager næsten kommer isammen, og de er kroget og indviklet og gaar i alle Retninger. Jeg gik igaar gjennem flere Mil af disse Gader, og det var noget af det merkeligste, jeg har oplevet. Igaaraftes var jeg og nogle andre, ledsaget af en af Politiet autoriseret Fører, ind i en anden Del af Alexandria, en Blanding af indfødt og europæisk, dog mest indfødt; men hvad vi der saa, lader sig ikke gjengive paa Tryk. Jeg havde hørt meget om Orienten, baade i en og anden Retning, men dette var værre end jeg havde troet. — Om Gadelivet blandt Ægypterne skal jeg skrive nærmere fra Kairo, som er mere typisk ægyptisk, og orientalsk — altsaa mindre blandet, eftersom jeg har hørt.

Alexandria er atter blevet en stor Handelsstad. Det var Muhamed Ali, det moderne Ægyptens Far; den største Statsmand Ægypten har havt siden de første Ptolemære, og som blev Herre i Ægypten i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, som stanset Byens Tilbagegang ved atter at gjøre seilbar

Muhamed Alis Rytterstatue i Alexandria

Kanalen, som forbandt den med Nilfloden. Den gamle Havn var ogsaa for grund for moderne Skibe; men en ny Havn er anlagt paa Vestsiden af Overgangen til Øen Pharos. Denne Overgang er ikke længer bare den Brygge Ptolemæus bygget,

men er ved Affald i Aarhundredernes Løb blevet udvidet, saa den nu er over en halv Mil bred, og den og Øen udgjør de Indfødtes vigtigste Bydel. Den nye Havn har et Fladeindhold af over 2000 Acres, og er beskyttet af en Molo, som er omtrent to Mil lang. Den besøges aarligaars af mellem 2 og 3000 Skibe, af hvilke omtrent Halvdelen er britiske. Idag er her i Alexandrias Havn ifølge Aftenaviserne 48 Dampskibe, af hvilke 26 er britiske, 6 italienske, 4 ægyptiske, 4 græske, 3 amerikanske, 3 norske, 1 spansk, og 1 belgisk. Aaret før Krigen blev der til Alexandria indført Varer til en Værdi af 22,157,029 ægyptiske Pund — et ægyptisk Pund er lidt over $5 — og udført Varer — bestaaende fornemmelig af Bomuld, Bomuldsfrø, Korn, Bønner, Ris, Sukker, Løg, Tomater, til en Værdi af 33,790,256 ægyptiske Pund. Udførselen er saaledes meget større end Indførselen, og ægyptiske Penge staar i høi Kurs, omtrent som Amerikas.

Tredie Brev

Kairo

Kairo, Ægypten, Afrika, 27de Marts 1922.

For lang Tid siden, jeg ved ikke naar, men det er vistnok mange Aar siden, havde jeg dannet mig et Billede af Kairo. Og dette havde holdt sig lige til jeg kom hertil i forrige Uge. Men da begyndte det at blegne, og nu er der omtrent intet igjen af det. Ja, det er saa aldeles forsvundet, at det nu vilde være mig ganske umulig at beskrive det gamle Billede, skjønt det i alle disse Aar har staaet noksaa klart tegnet i min Tanke. Thi det Kairo, jeg nu har lært at kjende, er saa helt forskjellig fra det gamle Billede, jeg havde dannet mig. Baade Udseende, Folk og Forhold. Jeg havde, for Ex., tænkt mig det at være en farlig By at færdes i. Og nu har jeg i en Uge færdes rundt i dens forskjellige Bydele frit og uhindret og alene, tilfods og paa Sporvogne, de sidste Dage ligesaa frygtløst som om jeg havde været i Chicago eller Minneapolis. Den første Dag, jeg var her, spadserte jeg et langt Stykke indigjennem den Del af Byen, hvor Bazarerne — Ægyptens Butiker — er beliggende, og syntes selv jeg var svært modig, skjønt jeg tror jeg gik meget forsigtig, og saa mig om til alle Sider, om der skulde være noget mistænkeligt at opdage, eller nogen skulde være efter mig. Nu maa jeg le, naar jeg tænker paa det. Og dog, naar jeg tænker paa det Billede og den Mening, jeg indtil da havde, og vistnok mange i Vesterlandene har om Østerlandene og Muhamedanerne, og kanske særlig om Kairo, saa var det kanske alligevel lidt modigt. Senere har jeg flere Gange gaaet den samme Vei, gjennem Gader og Stræder — helst Stræder, thi de er ofte meget smale — uden nogen Frygt, og uden at se mig om efter noget mistænkeligt.

Derimod har jeg med stor Interesse seet paa Folkelivet, som er saa helt forskjelligt fra Livet i Europas og Amerikas Byer. Som nævnt, Gaderne er meget smale, saa det er vanskelig for to Kjørende at passere hinanden i somme af dem, og i mange umulig. Der kjøres heller ikke saa meget i disse Gader, som hos os. Man bruger med andre ord mindre Trækdyr, men desto mere Bæredyr, nemlig Asenet og Kamelen. Særlig Asenet ser man overalt. Disse smaa Dyr er overmaade stærke. Det ser ud til, at de uden Anstrængelse kan bære Byrder af sin egen Vægt. Man ser ofte to voksne Mennesker komme ridende paa et Asen. Og med Grønfoder — raat Alfalfagræs — som Farmerne kommer ind til Byen med for at sælge, er de saa belæsset, baade oppaa Ryggen og nedover Siderne, at man ser bare det nederste af deres tynde Ben. De er ogsaa meget snille og kloge Dyr, og behagelige at ride paa. Jeg red en Dag 8 Mil frem og tilbage, ialt 16 Mil, paa et, en Tur som jeg senere skal fortælle om, og blev forlibt i de smaa kloge Dyr.

Det orientalske Liv og Travlhed i disse Gader er over al Beskrivelse interessant. I Gaderne vrimler en uendelig sammenflettet Kjæde af Mennesker og Dyr, Mennesker i alslags Klædedragt, Mænd og Kvinder, Kvinder med Slør og Kvinder uden Slør, gaaende, ridende, og Kjørende, Hester, Æsler, Kameler, og Hunde, og en Støi og Larm af Folk og Fæ, Skrig og Raab, Sang og Hyl, Støn af Kameler, Brægen af Asener, Gjøen af Hunde, Smæld af Svøber, Klang af Vandbæreres Metalskaaler, Fløiten af Gutter, osv., osv. Paa begge Sider af Gaderne er de aabne Butiker og Værksteder, med det interessanteste Liv der.

Gaderne er ikke bare smale og krogede, men hvor Husene er paa 2 eller 3 Etager, stikker de øvre Etager længer frem end den nederste, saa man ser mange Steder bare en Strimmel igjen af Himmelen, og denne Strimmel er ofte skjult af Seildug eller Sækkelærred, som er strækket tversover, for at ikke Solens brændende Straaler skal naa ned i Gaden.

Butikerne og Verkstederne er for det meste meget smaa,

Bazargade i Kairo

mange bare 6 eller 8 Fod i Firkant, og har ingen Væg, men er aabne mod Gaden, altsaa uden Døre eller Vinduer. Naar de lukkes sættes der Læmmer op for hele Fremvæggen. Særlig er Værkstederne smaa, og man har saaledes god Anledning til at se, hvorledes de forskjellige Haandverkere arbeider. Smede, Bagere, Skomagere, Skræddere, Kobberslagere, Hattemagere, Dreiere, osv. i det uendelige, driver sit Arbeide

saa at sige i Gadelivets Paasyn. Somt er noksaa primitivt. Dreiere, f. Ex., saa jeg have en omtrent 3 Fod lang bøiet Stok med en Snor fra Ende til Ende, som paa en Violinbue. Denne Snor gik da engang rundt det i Dreiebænken, som det Træstykke, som skulde dreies, var sat indi, eller fæstet til. Ved at trække denne Stok med Snoren frem og tilbage fik man det, som skulde dreies til at gaa rundt noksaa hurtig. Med den anden Haand holdt man saa Stemjernet mod Træstykket. Somme holdt Jernet med Tænerne, og kunde da sidde mere opreist og derfor arbeide lettere. Og det gik meget fort, saa Fliserne fløi til alle Kanter, skjønt det naturligvis var bare, naar man trækker Buen til sig, at man holdt Jernet mod Træstykket. Jeg nævner dette som et Exempel paa, hvor primitivt somt er her. Hos Skrædderne saa jeg Singer Symaskiner, og andre Steder saa jeg man gjorde Kunstsøm paa Tørklæder og andet saadant med Symaskine.

Somme af Butikerne er større, endel strækker sig endog langt indigjennem Kvartalerne og bestaar af en Række Værelser. Ellers vender Beboelsesleilighederne paa første Etage ind mod den aabne Plads i Midten av Kvartalet, og Butikerne ud mod Gaden. I de Bystrøg, hvor der ikke er mange Butiker, altsaa i Residensstrøgene, som vi vilde kalde det, er der paa første Etage kun de bare Vægge ud mod Gaderne, ingen Vinduer, bare en Dør eller en Port her og der. Hvor Husene bare er paa en Etage bor man altsaa bare mod Gaardspladsene her. Husene er bygget af Mursten, som er lavet af Mudder fra Nilen og tørket i Solen, saa de ser ikke solide ud, og er det heller ikke. Men her, hvor det sjelden regner, varer de dog meget længe, kanske i Aarhundreder. Hvor de er paa bare en Etage er der udvendig intet vakkert ved dem. De ser mest ud som høie Gjærder af Jord eller Tørv. I de nyere og rigere Bydele, hvor de rige Ægyptere og Europæere bor, er der store pene Huse af Sten, ligesom alle offentlige Bygninger er bygget af Sten.

De ægyptiske Rigmænds Huse er store vakre Paladser, men de fleste er omgivet af Gjærder, enten af Sten eller af

Udsigt over Kairo fra Citadellet

Jerngitter, til en Høide af 8 til 10 Fod. Ved Porten er der Vagt ved mange af dem, har jeg lagt Merke til. Alle Huse her har fladt Tag, og naar man staar paa Høiderne østenfor Byen og ser udover den, saa ser det ud som en stor lysegraa Masse, og vilde se meget ensformig ud, hvis det ikke havde været for Kuplerne og Minaretterne paa de over 300 Moskeer i Kairo, som alle Steder, hvor man vender sig, rager op over Hustagene. Thi der er næsten ingen Træer i Hoveddelen af Byen. Kun i den vestre nyere Bydel, hvor Rigfolket og Europæerne bor, er der Træer, for det meste Palmetræer of Kastanjetræer, baade rundt Husene, og langs Gaderne. I den ældre og tættere bebyggede Bydel er der forresten ogsaa en Del Parker.

Kairo har et noksaa godt og vidt forgrenet Sporveissystem. Selv i den ældre Bydel er der en Del Sporveislinjer, hvor man har udvidet endel Gader. Der er ogsaa elektrisk Sporvei til flere af Forstæderne — til Heliopolis, det gamle

On, i Nordøst; til gamle Kairo i Syd; til Gizeh i Sydvest paa den anden Side af Nilen, og til de store Pyramider 5 Mil Sydvest for Gizeh. Paa Sporvognene er her to Klasser, altsaa to Priser. Billetprisen indenfor Bygrænsen er paa 2den Plads 6 Milliemes, 3 Cents i amerikanske Penge. 1ste Plads har jeg ikke kjørt paa, da den Del af Vognene er lukket, og jeg vil helst være i de aabne Vogne, hvor jeg kan se mig om, og hvor jeg kan studere Folkelivet, baade paa Vognene og paa Gaderne.

Pengeenheden her er Pund, som er delt i 100 Piaster og 1000 Milliemes. Et ægyptisk Pund er $5, og er nu omtrent i pari Kurs, altsaa omtrent som før Krigen. En 20 Piaster Sølvmynt er omtrent af samme Størrelse og Værdi som en Sølvdollar, 10 Piaster som en 50 Cent, 5 Piaster som en 25 Cent, og 2 Piaster som en 10 Cent. Af Nikkelmynter er her 1 Piaster, som er omtrent af samme Størrelse som Sølv 5 Piasteren, men med et rundt Hul, omtrent ¼ Tomme i Diameter, i Midten; Halvpiasteren, altsaa 5 Milliemes, og 1 Millieme Mynterne har ogsaa Hul i Midten, og er af Nikkel, ligesom 1 Piasteren. Kobber eller Broncemynterne bruges ikke. Alle disse Pengestykker er her masser af. Mindre Papirpenge end halv Pund — 50 Piaster — ser man sjelden, skjønt her findes baade 10 og 5 Piaster Papirpenge. Men fordi de ægyptiske Penge staar i omtrent sin normale Værdi, er Sølvpengene her i frit Omløb, omtrent som i Sverige, hvor ogsaa Pengene stod næsten i Normal Værdi, medens jeg i Danmark, Tyskland og Italien saa omtrent udelukkende Papirpenge.

Men skjønt Pengene her er i omtrent pari Kurs er alligevel Priserne meget høie. Paa Hotellerne er Prisen fra 90 til 160 Piaster pr. Døgn, indbefattet Kost og Værelse. Her bruges ikke den saakaldte europæiske Plan, nemlig at leie bare Værelse, og saa spise hvor man vil. Men her bruges den saaakldte amerikanske Plan, som altsaa indbefatter baade Værelse og Kost. Nitti Piaster, som altsaa er det billigste her i Kairo, er $4.50, og 160 Piaster er $8. Vil man ha

Værelse med Bad er det endnu meget mere. Andre Ting er i Forhold. Billigste Cigarer er 10 Cents, Barbering 25 Cents. Film til 6 Fotografier 3¼x4¼ koster 14 Piaster = 70 Cents, Frembringelse 10 Piaster = 50 Cents, Trykning 12 Piaster = 60 Cents. Sex Fotografier koster altsaa $1.80, eller 30 Cents for hvert Billede man tager, og 10 Cents per Stykke for hver extra Kopi, man faar trykt. Jernbanebilletten, 2den Plads, er omtrent 3 Cents per Mil — noget mer for kortere Distanser, og mindre for længere, da her er et Slags Zone- eller Graderingssystem. Billetten fra Alexandria til Kairo, 130 engelske Mil, kostet saaledes 90 Piaster, $4.50 eller omtrent 3½ Cents per Mil. Billet til Luxor i øvre Ægypten, 416 Mil Syd herfra, og hvortil jeg skal reise om et Par Dage, koster 2 Pund og 6 Piaster = $10.30, eller ikke fuldt 2½ Cents per Mil.

Der er ogsaa Turistdampskibe paa Nilen fra Kairo til Luxor, og til Assuan, som er ved det første Vandfald i Nilen, 132 Mil søndenfor Luxor, altsaa 548 Mil søndenfor Kairo. Men Billetprisen paa disse er meget dyr. Turen fra Kairo til Assuan og tilbage til Kairo koster fra $400 og opover, i Forhold til, hvor fin Lugar En har. Har man f. Ex. Lugar med Toilet alene er Billetprisen $1155. Turen op og tilbage tar 21 Dage. Grunden til disse høie Priser paa Dampskibene og Hotellerne er, at Ægypten er Verdens mest fashionable Vinteropholdssted. Paa Turistdamperne paa Nilen og paa de fleste Hoteller fordres der saaledes, at man klær sig om i Aftendres — Snipkjole — til Middagen. Der er dog endel Hoteller, hvor dette ikke er tvungent, saaledes her paa New Khedival Hotel, hvor jeg bor, og paa de fleste, hvor Prisen er 1 Pund per Døgn eller mindre.

En Plage her i Ægypten er alle Gadesælgere, som vil sælge ægyptiske Sager, og Skopudsere, og kanske mest af alt de saakaldte Dragomaner, det er Førere. Disse Førere forfølger en næsten overalt, hvis en ikke allerede har engageret en saadan. De vil vise Seværdighederne, og findes overalt i Ægypten, hvor Turisterne færdes. De er ikke billige, fra

Marked ved Forstaden Gizeh ved Kairo

$2.50 til $5 Dagen, samt Skyds. Jeg, som andre, var meget plaget af dem de første Par Dage, da jeg helst vilde gaa alene og studere Livet, og ved Studium af forskjellige Bøger kjendte jeg mer til mange af Seværdighedernes Historie end Førerne. Jeg kjøpte mig da en Fez, en høi rød Rundhue, med lang sort Silkedusk, som de fleste Ægyptere nu bruger. Mange bruger naturligvis endnu Turban, som bestaar af et 6 Fod langt Klæde som de vinder mange Gange rundt Hovedet. Dette Klæde er af forskjellig Farve, efter Vedkommendes Stand og Stilling eller Nedstamning — rødt, blaat, grønt, sort eller hvidt. De som nedstammer fra Muhamed, f. Ex., bruger hvid Turban, og de som et af de sidste Aar har gjort en Pilgrimsfærd til Mekka, bruger grøn. Men de som bruger Turban gaar altid med lang Kjortel, hvorimod de, som bruger den røde Hue, for det meste europæisk Klædedragt. En saadan national rød Hue koster fra $3 til $5. Jeg synes ikke den er meget praktisk her, hvor Solen steger saa varmt, da den ingen Skygge gir for Ansigt og Nakke; men det gjør heller ikke Turbanen. — Da jeg havde faat den røde Huen

Minaretterne paa det ægyptiske Universitet i Kairo

paa Hovedet blev jeg formodentlig tat for en Ægypter, og spadserte ugeneret og uhindret af Gadesælgerne, Skopudserne og Dragomanerne.

Jeg har i disse Dage besøgt mange Steder af Interesse, som for Exempel det ægyptiske Musæum, det gamle Citadel eller Fæstning, oppe mod Ørkenfjeldet i den sydøstlige Del af Byen, anlagt i 1179 af Kalif Saladin, samt det gamle ægyptiske Universitet. Dette var oprindelig en Moske, bygget i 970 af Vizier Gohar. I 988 blev det forandret til Universitet af Kalif El-Aziz. Det er det vigtigste Universitet indenfor den myhamedanske Verden, og har Studenter i Tusental fra alle muhamedanske Lande. Det høieste Antal var Aaret før Verdenskrigen, da der var henved 15,000 Studenter og næsten 600 Lærere. Hele Kurset varer 19 Aar. Ved Udgangen af det 11te Aar tages den første Examen. De som bestaar den kan faa underordnede Embeder ved Moskeerne, og bli Lærere i Elementærskolerne; men kun de, som har bestaaet den endelige Examen ved Udgangen af det 17de Aar kan bli Lærer ved Universitetet i Kairo, eller lignende Skoler. I den forberedende Del af Universitetet undervises i Grammatik, Syntax, Rhetorik, Logik, Digtekunst, og den rette Maade at oplæse de muhamedanske Lærebøger. I den professionelle Del undervises i, eller studeres, Theologi, særlig Forklaring af Koranen, og de saakaldte "Traditioner", samt Lovkyndighed. Historie, Geografi, Matematik, og Stil er valgfrie Fag. Ved Undervisningen sidder Læreren paa en Matte paa Gulvet og læser op, og forklarer hver Sætning efterhvert, medens Studenterne sidder rundt ham og hører og tar Notater. Der er intet selvstændigt Arbeide, kun Udenadlæsning af alt, som var nedskrevet for mange Hundrede Aar siden. Derfor har der heller ikke været nogen Fremskridt i den muhamedanske Verden i Aarhundreder. Alt nyt og alle Fremskridt er kommet udenfra. — Der er dog nu oprettet et Universitet i Kairo efter europæisk Mønster.

Oppe ved og paa Citadellet er der flere meget store Moskeer. Jeg har besøgt to af disse. Tilladelse til dette faar

Citadellet i Kairo — Indkjørselen er mellem de to runde Fæstningstaarne tilvenstre

man i vedkommende Regjeringsbygning her i Kairo — Billetten er 25 Cents for hver Moske, en vil besøge. Ved Indgangen til Moskeerne maa man tage af sig Skoene. Ikke-Muhamedanere kan ogsaa ved de største Moskeer, som besøges meget af Fremmede, faa leie store Tøfler, som bindes udenpaa Skoene, saa man slipper at tage Skoene af. Men ingen Muhamedaner vilde gaa ind i en Moske med Sko paa Fødderne. — Jeg skal ved en anden Leilighed omtale deres Gudstjenester. —

En af de største og vakreste Moskeer i Kairo staar strax nedenfor Citadellet. Den var bygget i 1356—59 for Sultan Hasan en-Nazir og kaldes derfor Gami Sultan Hasan — Gami er det ægyptiske eller arabiske Ord for Moske. Hasans Sarkofag staar i et stort Mausoleum — Gravkapel — hvis Dom er 180 Fod høi, lige bagenfor hvad vi vilde kalde Koret i Moskeen, det vil sige, den Side, som vender mod Mekka, hvor altsaa Bedealkoven og Prækestolen er. Prækestolerne i

Moskeerne snur modsat fra Prækestolerne i vore Kirker, idet Trappeopgangen, fremfor hvilken der er en Dør, vender mod Forsamlingsrummet, saa at Præsten, naar han staar paa Stolen og taler til Folket, staar vendt mod Trappen. Fremfor Forsamlingssalen enten inde i selve Moskeen, eller fremfor den, er der altid en stor aaben Gaardsplads, hvor der er en stor Fontæne, hvor man vasker sig, før man gaar til Gudstjeneste. I Hasan Moskeen, hvis hele Fladeindhold er 85,000 Kvadratfod, er den midt inde i Bygningen, og er 125 Fod i Firkant. Forsamlingsrummet er 100 Fod i Firkant. Men der er en Masse andre Rum. Indgangsporten til Moskeen er 85 Fod høi, og dens høieste Minaret — Taarn — er 285 Fod.

Oppe paa Citadellet staar Gami Mohamed Ali, eller Alabast Moskeen, som den kaldes, fordi den er bygget af Alabast. Den blev paabegyndt af Muhamed Ali, og fuldført af hans Søn Said i 1857, saa den er forholdsvis ny. Den staar paa et høit Sted, og dens to slanke Minaretter er noget af det første man lægger Merke til, naar man kommer til Kairo.

I et Hjørne af Moskeen staar indenfor et vakkert Jerngitter Muhamed Alis Sarkofag. Muhamed Ali er Stamfar til det nuværende Kongehus i Ægypten. Han var Tyrk, født i 1769 i Byen Kavala i Makedonien, hvor hans Far var Embedsmand i Politietaten. Faren døde tidlig, og Muhamed Ali kom i Huset hos Byens Borgermester, hvis Datter han senere blev gift med. I Aaret 1800 blev han som Kaptein over en Afdeling Soldater fra Hjembyen sendt til Ægypten, hvor han i Krigen mod Franskmændene viste saadan Dygtighed, at han af Pasjaen, det er den tyrkiske Vicekonge, blev udnævnt til Oberst over den albanske Afdeling af de tyrkiske tropper i Ægypten. I denne Stilling forstod han med Sluhed at gi sig Skin af Upartiskhed i Striden mellem Pasjaen og de mamelukske Beyer, samtidig som han i Hemmelighed forberedte begge Parters Udryddelse. Mamelukkerne var Efterkommere af det mamelukske uafhængige Sultandynasti, som regjeret i Ægypten fra 1382 til Landet blev erobret af Tyrkerne i 1517, og sad nu som Beyer, det er høieste Em-

Muhamed Alimoskeen paa Citadellet i Kairo

Kalifernes Grave

bedsmænd næst efter Pasjaen, rundt om i Landet. Ved hjælp af disse fik han først Pasjaen fordrevet og sig selv ophøiet til Pasja, og gjorde sit Indtog i Citadellet i Kairo som saadan i 1805. Der indbød han samtlige mamelukske Beyer til Fest, og da de alle var komne indenfor Portene lod han disse stænge og lod derpaa sine albanske Tyrkertropper nedhugge dem og deres følge, ialt 480 Mand.

I Ørkenen Nordøst fra Citadellet er det nævnte mamelukske Dynastis Sultangrave, vanlig kaldet Kalifernes Grave. De bestaar af en Række Mausoleer i Form af Moskeer og Dome. I somme af disse er det meget vakre Mosaikdekorationer indvendig.

En af de Overraskelser, jeg fik her, var, at Ægypterne er meget pene og velvoxne Folk. De er meget vakre, gjennemgaaende vakrere end Folkene i de fleste Lande, jeg har været i, baade Mænd og Kvinder, med fine runde regelmæssige Ansigtstræk og pen Legemsform. Hudfarven varierer fra ganske lys, som hos Europæere og Amerikanere, til mørkebrun. Jeg var i Hoved-Parken midt i Byen forrige Fredags Eftermiddag, som er Muhamedanernes Helligdag, for at høre Musiken spille. Jeg fik Plads paa en af Bænkene ved Siden af et Par Ægyptere. Det var før jeg havde kjøbt den ægyptiske Hue, saa de saa, at jeg var Udlænding. I Parken var en Masse Mennesker, saa alle Bænker var optagne. Men de flyttet sig sammen, saa jeg fik sidde med dem, og vi kom

i Samtale, da de begge kunde tale taalig godt Engelsk. Den ene var Læge ved det ægyptiske Hospital i Kairo, og den anden Sekretær i Bestyrelsen for den muhamedanske "Kirke" i Ægypten, altsaa hvad man i Norge vilde kalde Sekretær i Kirkedepartmentet, og vi i Den norsk lutherske Kirke i Amerika vilde kalde Executive Secretary. Han havde en liden Datter paa omtrent 5 Aar med sig, som han tog paa Fanget, for at jeg kunde faa Plads. Hun var rund og pen og lys i Ansigtet, med røde Kinder, som vore norsk-amerikanske Smaapiger, og mindet mig om min Brors yngste Datter i Minneapolis, som hun ogsaa lignet meget. Dette fortalte jeg ham, og han sagde da: "God bless her!" — Gud signe hende. Jeg syntes det var saa pent, at jeg maatte reise mig og takke ham, og ønske Guds Velsignelse over hans lille Pige ogsaa.

Fjerde Brev

Nutidens Kairo — En Niltur — Oldtidens Memphis

Kairo, Ægypten, Afrika, 28de Marts 1922.

Denne store By, Ægyptens Hovedstad, ligger paa Nilens østre Bred, ved Nildalens nordre Ende, hvor Nilflodens store Delta begynder. Det er omtrent 125 Mil til Middelhavet baade i Nordvest til Alexandria, bent i Nord, og Nordøst til Port Said. I Syd strækker sig Nildalen omtrent 500 Mil, til den første Katarakt, eller Fossefald, ved Assuan og videre sydigjennem Sudan. Faa Hovedstæder i Verden har en saa naturlig Beliggenhed i Forhold til Landets Beskaffenhed og Beliggenhed. Allerede den første historiske Konge i Ægypten, Kong Menes, som samlet hele Landet, baade nedre og øvre Ægypten, til et Rige, omtrent Aar 3400 f. Kr., var opmerksom paa Stedets strategiske Beliggenhed, og anlagde en Fæstning ikke langt herfra, paa Vestsiden af Nilen, og ved den Byen Memphis, som lidt senere blev Kongesæde, og var Ægyptens Hovedstad i henved halvandet Tusinde Aar.

Kairo er den største By i hele Afrika, og har med Forstæderne 800,000 Indbyggere. Af disse er omtrent 60,000 Europæere, hvoraf 20,000 er Grækere, og 13,000 Italienere. Her er 10,000 Tyrkere, 15,000 Syrere, 45,000 Armeniere, 20,000 Negre fra Sudan, nogle faa Persere, Hinduer og andre. Af rene Arabere er her merkelig nok bare nogle faa Hundrede. Men da Ægypten for ca. 1300 Aar siden blev erobret af Araberne, og Arabisk blev Ægyptens Sprog, saa er Folket her en Blandingsrace. Hvor stor Procent er arabisk ved man ikke. Det arabiske Element er gaaet aldeles op i det ægyptiske, saa Typen, Ansigtsformen og Legemsbygnin-

gen, er den samme, som den gammelægyptiske, som den er fremstillet i gamle Billeder.

Ved den arabiske Erobring af Ægypten blev ikke bare Arabisk Landets Sprog, men Arabernes Religion, Muhamedanismen, blev ogsaa indført, og blev næsten eneraadende. Af Kairos Indbyggere er ca. 675,000 Muhamedanere, og her er i Byen over 300 Moskeer, d. e. muhamedanske Gudshuse.

Af Ægyptere i Kairo tilhører ca. 50,000 Den Koptiske Kirke, den kristne Kirke, som blev stiftet i Ægypten en Del Aar efter Kristi Himmelfart af Evangelisten Markus. Det er det ældste kristne Kirkesamfund i Verden, og har i hele Ægypten omtrent 750,000 Medlemmer. Jeg har besøgt deres ældste Kirke her i Forstaden gamle Kairo. Den ældste Del af denne Kirke bestaar af en Krypt under Koret af den nyere Kirke. I denne Krypt, fortalte Presten mig, ved Hjælp af en Tolk, som jeg havde med mig, var det, at Josef og Maria med Jesubarnet havde Tilhold, medens de var i Ægypten, da de maatte flygte for Herodes. Jeg spurgte, hvorledes man kunde vide dette saa lang Tid efterpaa. Han sagde, at da Evangelisten Markus var her og fortalte om Kristus og prædiket Evangeliet, var det mindre end et halvt Aarhundrede efterat Josef og Maria og Jesus var her, saa der var da mange, som husket dem. Markus prædiket da her, hvor de havde holdt til, og stiftet en Menighed med deres Opholdssted som Forsamlingsrum. Rummet blev senere udvidet i Form af et Kors, og blev brugt til Kirke i flere Hundrede Aar, indtil den nuværende Kirke blev bygget lige over Krypten i det 6te Aarhundrede. Endnu holdtes der Gudstjeneste to Gange om Aaret nede i Krypten og Børnene døbes altid der nede i den gamle Døbefont, som er udhugget i Fjeldet. Kopterne døber paa den Maade, at Presten dypper hele Barnet tre Gange ned i Vandet i Fonten, som er omtrent tre Fod dyb og to Fod i Tvermaal.

Lige udenfor Gamle Kairo er der en Ø i Nilen, hvor Faraoerne i gamle Dage havde et Sommerslot. Det fortælles, at det var der Farao boede om Sommeren paa Moses'

Tid, og Føreren, jeg havde med mig, viste mig Stedet, hvor Prinsessen, Faraos Datter, fandt Moses i Sivet ved Nilen, da hun skulde bade.

Gamle Kairo ligger ved Nilens østre Bred lidt søndenfor Hovedbyen. Hvor gammel Byen er, ved man ikke, men meget gammel er den, og kaldtes af de gamle Ægyptere Khere-ohe, som betyder Kampplads og som er Oprindelsen til Navnet Kairo. Efter at Ægypten blev en Del af Romerriget bygget Romerne en Fæstning og stationeret en Legion Soldater der. I 641 blev Ægypten erobret af Araberne, som anlagde en ny Hovedstad lige nordenfor gamle Kairo. Dette blev Begyndelsen til den senere saa store og berømte ægyptiske Hovedstad Kairo.

Jeg skal ikke her prøve at fortælle Kairos og Ægyptens Historie efter Araberne blev Herrer i Landet. Det vilde være at fortælle Østerlandenes Historie i 1000 Aar. Men jeg skal bare nævne, at i 1517 blev Ægypten erobret af Tyrkerne, og tilhørte derefter det tyrkiske Rige til i 1798, da Napoleon den Store erobret det. I 1801 blev den franske Garnison, Napoleon havde efterladt i Kairo, tvunget af en engelsk Arme til at overgive sig og forlade Ægypten. Strax efter blev den berømte Muhamed Ali, en af de dygtigste Herskere Østen har frembragt, Fyrste i Ægypten, og styret i næsten et halvt Hundrede Aar, til i 1848. Han og hans Efterfølgere var næsten uafhængige af Tyrkiet, idet de kun betalte en vis Sum aarlig i Tribut eller Skat til Konstantinopel. Siden 1882 har Englænderne været Herrer i Ægypten, og er det endnu, endskjønt Ægypten den 28de i forrige Maaned blev erklæret uafhængig, og Sultanen antog Kongetitelen.

Ifølge Overenskomsten mellem den saakaldte Konge og England — eller kanske rettere, det blev saa bestemt af den engelske Regjering, skal der fremdeles være en engelsk Arme i Ægypten, i Navnet formodentlig, for i alle Tilfælder at holde Suezkanalen aaben. Og Englands Repræsentant her, for Tiden Mr. Allenby, skal ikke have Titel som Minister

eller Ambassadør, men kaldes High Commissioner, den samme Titel som Englands høieste Embedsmand i Palæstina, over hvilket Landskab England har Mandat fra Nationernes Liga. Folket her er derfor meget misfornøiet, og kalder den Uafhængighed, som Ægypten nu har faaet, og Festlighederne i Forbindelse dermed, og Lykønskningstelegrammerne fra Kong George af England, og andre Engelskmænd til Kong Fuad af Ægypten for Komediespil, for at narre Ægypterne, som kræver Uafhængighed. Jeg har talt med flere dannede Ægyptere om dette, og de siger alle det samme, og at Ægypterne kræver fuld Uafhængighed, uden engelsk Overhøihed, eller Skin af Overhøihed. De fortæller mig ogsaa, at England med Vilje har holdt Folket nede i Uvidenhed i disse 40 Aar, det har været Herre i Ægypten. Der er saaledes ikke flere, som kan læse og skrive nu, end der var for 40 Aar siden. Af Ægyptens 14,000,000 Indbyggere kan 1,500,000 læse Arabisk. Af disse kan 300,000 læse mere end et Sprog. Bare 100,000 Kvinder kan læse. Af det aarlige Budget paa 200 Millioner Dollars bruges bare 7,500,000 til Skoler, og det meste af dette betaler Børnenes Forældre direkte. Thi her er ingen frie Skoler, og ingen tvungen Skolegang. Vil Forældrene sende sine Børn til Skole, maa de betale $50 per Aar for hvert Barn i Folkeskolen — Primary School —, $150 for hvert Barn i Mellemskolen — Secondary School — og $250 i Høiskolen. Da jeg hørte dette, maatte jeg tænke paa hvad vi har gjort for Skolevæsenet i Philippinerne, — og det forekom mig saa utrolig, at jeg har spurgt flere om dette, men alle fortæller det samme. Derimod fortæller man mig, at Englænderne har oprettet et meget kostbart Embedsværk, med en Masse overflødige Embedsmænd og Bestillingsmænd, som betales en flere Gange høiere Løn, end private Forretninger betaler for lignende Arbeide. En Ægypter, som selv har en Stilling i et af Regjeringsdepartementerne her i Kairo, fortalte mig saaledes, at han havde 40 ægyptiske Pund, d. e. $200, Maaneden, og at private Forretninger betalte omtrent $40 om Maaneden for samme Slags Arbeide. Men i private

Forretninger maatte en dertil arbeide meget mere, end man gjorde i de offentlige Stillinger, hvor der faldt saa lidet Arbeide paa hver, at man i Kontortiden sad og læste Aviser og røgte Cigaretter, for at faa Tiden til at gaa, eller gik rundt paa Kontorerne og besøgte andre Ligestillede. Paa denne Maade sløses en Del af det store Budget paa $200,000,00 som udgjør over $14 for hver Mand, Kvinde og Barn i Landet. En stor Del gaar tabt for Landet derved, at Materialer til offentlige Arbeider og andre blir kjøbt i dyre Domme i England, isteden for at kjøbe det i det aabne Marked, hvor man i hvert Tilfælde kunde faa det billigst. Endvidere liker ikke Ægypterne Kong Fuad, fordi hans Fædre var Tyrkere, og hans Moder var Italiener. Han blev først udnævnt til Khedive i Ægypten i 1913 af den tyrkiske Sultan; senere blev han af Kong George af England ophøiet til Sultan, og nu 28de Februar til Konge.

Det sidste Nummer, som blev spillet af "Banden" i Byparken sidste Fredag Eftermiddag, da jeg var der, som jeg nævnte i mit forrige Brev, var hvad man i Europa vilde kalde Kongesangen, altsaa Musik hyldende den herskende Fyrste, i dette Tilfælde Kong Fuad. Men da blev der en Demonstration, som jeg sjelden har hørt og set Magen til. Først var der en Brølen og Hissen fra den store Folkemasse, og saa begyndte man at raabe i Takt, omtrent som naar amerikanske Collegegutter raaber sit Collegehyl. "Vi vil ofre Liv og Blod for Said Zaghlul Pasja!" skreg man Gang paa Gang, kanske 100 Gange. Said Zaghlul Pasja er Præsident i den ægyptiske Nationalliga, men blev i 1919 af Englænderne ført til Malta og ifjor til en Ø ved Zanzibar i Syd-Afrika, hvor han holdes fangen. Demonstrationen var en Udfordring baade mod Kong Fuad og Englænderne, og viser Stillingen her for Tiden kanske bedre end noget andet, jeg kunde fortælle om den. Efterat Demonstrationen havde varet henved en halv Time, kom det vel bevæbnede Politi — de bærer Rifler her — og standset den og adsplittet Demonstranterne. Men henved 100 af dem fik fat i Automobiler og

Nilskibe

kjørte rundt i Gaderne og raabte: "Vi vil ofre Liv og Blod for Said Zaghlul Pasja!" Idag hører jeg, at indtil videre vil ikke Militærmusiken spille i Byparken Fredags Eftermiddagene.

Jeg har prøvet at faa kjøbe et Billede af Slottet her i Kairo, eller selv fotografere det. Men her er intet Billede af det at faa kjøbt, og ikke faar jeg komme nær nok til at fotografere det. Slotter er paa den ene Side af en stor aaben Plads, og den Halvdelen af Pladsen, som er nærmest Slottet, er afstængt med et høit Jerngitter. Fremfor det er der Soldater tilhest med dragne Sabler, og Soldater tilfods med Riflen paa Skulderen. Første Gang jeg gik indover der, gik jeg paa den Siden af Gaden, som er nærmest Jerngitteret og Slottet. Men Soldaterne raabte mig an, og kommanderet mig over paa den anden Side. Jeg gik da langt bort, og gav mig til at staa og se, hvorledes Folket gik, og jeg blev da opmerksom paa, at alle gik paa den Side af Gaden, som var længst fra Jerngitteret. Nogen af Soldaterne maa have lagt Merke til, at jeg stod en lang Stund og saa mod Slottet, og jeg blev vist videre — saa jeg fik ikke Lov til at staa der. Næste Dag spurgte jeg en af Soldaterne, ved Hjælp af en Tolk, om jeg kunde faa fotografere Slottet. Men det var umulig. — Slottet er en meget stor Vinkelbygning, af hvid, vakker Sten. Der bor Kongen med sit Harem. Jeg har spurgt, hvormange Koner han har; men det ser ikke ud til, at man har Rede paa det. Man svarer, at han tar saa mange Koner, som han ønsker.

Jeg har besøgt Ægyptens ældste Hovedstad, Memphis. Som nævnt i Begyndelsen af dette Brev laa den ikke langt herifra. Den var i sin Tid en af Verdens største Byer, og Hovedstad i et mægtigt og Datidens mest fremskredne Rige. Men det er gaaet med Memphis, som med Ninive og Babylon i Mesopotamien, Hovedstæderne i de to andre af Oldtidens mægtigste Riger, Assyrien og Babylonien — der er bare Grushobe igjen af de levendes By. Men de dødes Memphis er der, og meget af det vil vel bli staaende til Dagenes

Vandbærere fylder sine Vandsække af Gjedelæder ved Nilen

Ende. Thi det indbefatter blandt meget andet de store Pyramider, som er de største Grave, eller Gravmonumenter, som nogensinde har været, eller vil bli bygget. Jeg besøgte de to største Pyramider Lørdag, og selve Memphis, og et Par af Klippegravene Søndag. I dette Brev skal jeg fortælle lidt om Søndagsturen til Memphis, og i et senere Brev skal jeg prøve at beskrive de Dødes By i Ørkenen vestenfor den.

Centrum af gamle Memphis laa omtrent 12 engelske Mil bent i Syd fra Kairo, paa den anden Side af Nilen, som svinger lidt i Vest søndenfor Kairo, saa det er næsten 20 Mil did op med Dampskib. Vi var 30 Stykker, som gjorde Turen med Dampskib sydover Nilfloden sidste Søndag. Det var en overmaade interessant Tur. Vi passerte Gamle Kairo, hvor der er en stor Havn og store Dokker og Kaier og Skibsbyggerier. Skibene paa Nilen er idag næsten af samme Type som for 5000 Aar siden. Vi mødte mange Skibe paa Veien

opover; thi det var Søndenvind og god Bør nordover til Kairo. Skibene har meget høi Reisning i Baugen, som en Nordlandsjægt, og Agterspeil uden Overbygning. Roret er meget bredt — ca. 4 Fod. Masterne er korte, saa der kan seiles under Broerne ved Kairo, naar Nilen er lav. — Broerne kan forresten aabnes. — Derimod har Skibene en overmaade lang Raa, tre Gange saa lang som Masten. Naar Seilet er heist er det meget høit til Toppen af øverste Raaspids; men nedre Kant af Seilet er ogsaa høit over Dækket. Dette er for at fange Vinden ovenfor Elvekanten, hvor det ofte blaaser friskt, medens der nede paa Elven kan være lidet Vind. Naar Seilet er nedfiret gjøres det fast til Raaen, som da heises op igjen, saa den staar næsten Ende op med Masten. Første Gang man ser dem, tror man det er Masterne, som er saa høie. De fleste af Nilskibene har to Master, og naar man lænser med Vinden, svinges et Seil ud til hver Side. Jeg har lagt Merke til at de krydser ogsaa godt i Bidevind, og ligger godt op i Vinden, ca. 4 Kompasstreger, og i Knibetag rundt et Næs kanske endnu bedre. Saa jeg tror de er meget praktiske Seil i disse Forhold.

Ægyptisk Farmerkone henter Vand

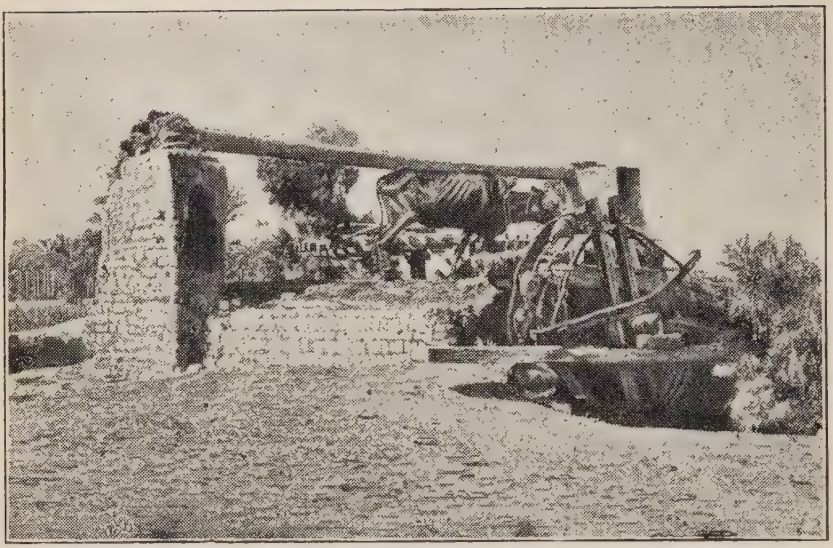

Vand løftes fra Nilen til Irrigationskanalerne med Vandhjul, som trækkes af Vandbuffaloer

Vi saa ogsaa flere Steder Grupper af Vandbærere, som var nede ved Nilen og fyldte deres Vandsække, som er lavet af barket Gjedelæder. De driver endnu sin gamle Forretning, endog i Kairo, hvor der er Vandledning overalt i Byen.

Mange Steder saa vi ogsaa hvorledes man løfter Vandet fra Nilen op i Irrigationskanalerne. Da det sjelden regner her, maa alt Land irrigeres. Jeg skal senere omtale det store Irrigationssystem. Her skal jeg bare nævne, at hvor Vandet i de store Kanaler ikke er høiere end det omgivende Landskab, maa det løftes op, saa det kan rende indover Landet i de smaa Render, som er i alle Agre og Enge. Dette gjøres mest ved Hjælp af store Vandhjul, som trækkes af Kameler eller Buffaloer — "water buffalo" kaldes de, fordi de en Tid hver Dag maa udi Vandet til opover Ryggen; ellers nægter de at arbeide, hvor meget Pryl de end faar. Og det er umulig at faa dem udaf Vandet igjen, førend de vil, almindelig efter fra en til to Timer. Disse Buffaloer er lig vanligt Horn-

kvæg — Oxer og Kjør, bare lidt større, og mere knoglet. Hornene er smaa, og voxer bagover langs Halsen. De bruges ogsaa til at pløie med. — Vandhjulene er meget primitive. — ialfald de jeg saa. De er af Træ, og rundt dem er fæstet store Lerkrukker, som tømmer sit Indhold indi en Trærende, med det samme de begynder at hælde ned igjen.

Men flere Steder saa vi ogsaa Vandet blive løftet i Bøtter — Pails — med Haandmagt. En lang Stang var fæstet med et Taug til en Paale. I den ene Ende af Stangen var fæstet en stor Sten, og i den anden et Taug, og til det igjen Bøtten. Stenen i Enden af Stangen var saa tung, at den løftet Bøtten, naar den var fuld af Vand, saa Manden maatte hale den ned igjen, naar den var tom. Somme Steder, hvor Elvekanten var høi, var der to saadanne Vandløftere efter hinanden. Den første tømte Vandet i en midlertidig Beholder, hvor den anden da fyldte sin Bøtte og løftet Vandet op i Renden. Sommesteder var der to saadanne Vandløftere, med hver sin Stang, ved Siden af hinanden. Dette er naturligvis meget primitivt, og sent og haardt Arbeide. Men Tusinder af Acres vandes paa denne Maade.

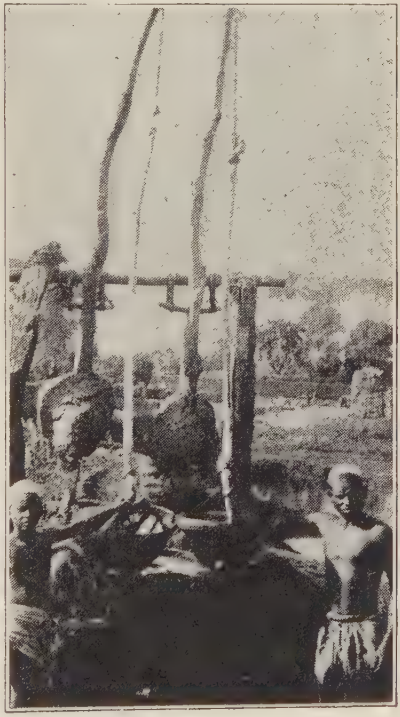

Vand løftes fra Nilen til Irrigationskanal med Vippestang

Dampskibsturen opover Nilen varte omtrent to Timer. Ved Landingsstedet var der ifølge Ordre mødt

Æsel og æseldriver i Ægypten

op en Mængde Æseldrivere, og vi red da paa Æsler vestover Nildalen, gjennem gamle Memphis til Ørkenen, 6 Mil vestenfor Flodleiet. Æseldriverne springer ved Siden af, eller lige efter Æselet, og jeg syntes næsten Synd i dem. Thi Æslerne springer noksaa hurtig, og det var lang Vei, og meget varmt, antagelig 90 Grader i Skyggen; i Solen naturligvis meget mere. Men de er nok vante med det, og det saa ikke ud til, at de svettet meget.

Hvis det ikke havde været for de Dødes By paa Ørkenkanten vestenfor Memphis langs Nildalen, paa en Strækning af ca. 40 Mil, med over 30 Pyramider, og mange store og Tusinder af smaa Klippegrave, vilde det være vanskeligt at

tro, at en af Oldtidens berømteste og folkerigeste Byer laa der, hvor vi red. Men de gamle Ægyptere brugte til Husbygning soltørket Mursten af Nilmudder, og disse Huse er i Aarhundredernes Løb blit til en stor Jordhaug, bevoxet med store Daddelpalmer. Det var kun til Bygning af Paladser og Templer, at Sten blev brugt som Bygningsmateriale. Stenen fra Ruinerne af de gamle Templer og Paladser i Memphis har Araberne brugt til Bygning af Moskeer og Paladser i Kairo, saa i gamle Memphis er næsten ikke en Sten igjen. De eneste Monumenter man har fundet i Memphis fra Byens Storhedstid er to isønderbrudte 26 Fod lange Statuer af Kong Rameses den Anden, som regjeret fra 1292 til 1225 f. Kr., og en stor ubeskadiget Sfinx. Denne blev funden ved Gravning i Jorden i 1912, og den staar endnu paa sin oprindelige Plads og Fundament, idet man har gravet bort Jorden vidt omkring den, saa den staar frit. Sfinxen er af hvid Alabast, er 26 Fod lang, 14 Fod høi, og vilde veie omtrent 80 Ton. Den er fra Tiden mellem 15de og 13de Aarhundrede f. Kr.

Femte Brev

Memphis Nekropolis — Sfinxen og Pyramiderne

Kairo, Ægypten, Afrika, 30te Marts 1922.

Et merkeligt Land er Ægypten — et merkeligt Folk med merkelige Mindesmerker og en merkelig Historie. Indtrykkene fra de sidste Dages Oplevelser og Beskuelser er saa overvældende, at naar jeg nu skal skrive om dem, ved jeg næsten ikke, hvad jeg skal begynde med, eller hvad jeg skal lade være at skrive om; thi det blir bare en mindre Del jeg kan skrive om, skal ikke Brevene fra Ægypten bli baade for mange og for lange.

Ægyptens Historie er den ældste og derfor den længste af alle Landes. De gamle Ægyptere havde ikke, ligesaalidt som de andre Folk i Oldtiden, noget absolut korrekt kronologisk System for sin Tidsregning. Ved Nedtegnelserne blev det nævnt i hvilket Aar af vedkommende Konges Regjeringstid det nedtegnede hændte eller blev gjort. Udaf dette har saa Historikerne udarbeidet en Tidsregning for Ægyptens Historie, som med Aarene er blit nogenlunde korrekt. Den er dog i min Tid blit forkortet med omtrent 500 Aar. Da jeg først begyndte at lære Ægyptens Historie, lærte jeg, at Kong Menes, den første historiske Konge, samlet Ægypten til et Rige Aar 3893 f. Kr. Nu efter 40 Aars Studering af Indskrifter og Dokumenter, sætter man Tiden for Samlingen til omtrent Aar 3400 f. Kr. Man kan derfor heller ikke gi absolut bestemte Aarstal i Ægyptens Historie før Aar 663 f. Kr.

Af ovennævnte Grunde er det, at naar man læser Ægyptens Historie, eller læser om gamle Ægypten, vil man se, at det fortælles at det eller det hændte eller blev gjort under

det eller det Dynasti. Ægyptens gamle Historie er nemlig delt i 30 Dynastier, eller Kongehuse, og i Perioder. Første historiske Periode begynder med Kong Menes og indbefatter I og II Dynastier fra Aar 3400 til 2980 f. Kr. Den anden Periode kaldes Det gamle Keiserrige og indbefatter 3die, 4de og 5te Dynastier, fra 2980 til 2475 f. Kr. Saa var her Borgerkrige og Uro i Landet med kortere og længere Fredsperioder, stundom med flere Dynastier samtidig i 900 Aar. Det saakaldte Nye Keiserrige varte fra 1580 til 1090 og indbefattede 17de, 18de, 19de og 20de Dynastier. Den næste Periode, som kaldes de Fremmede Herskeres Periode, varede fra 1080 til 663 f. Kr. og indbefattet 5 Dynastier, fra det 21de til det 27de. En af dets Konger, Shoshenk I af 22de Dynasti er det, som i Bibelen kaldes Sisak, og som i Judas Konge Rehoboams 5te Regjeringsaar, omtrent Aar 930 f. Kr. indtog Jerusalem og plyndret Salomos Tempel. Det 25de Dynasti i denne Periode var Æthiopere fra søndenfor Ægypten, som igjen blev fordrevet af Assyrerkongen Esarhaddon, nævnt i Bibelen. Den næste Periode kaldes den Senere ægyptiske Periode, og med den begynder absolut korrekt Tidsregning. Denne Periode varede fra 663 til 525 og indbefatter bare et Dynasti, det 26de. Dernæst kommer den Persiske Periode, som ogsaa indbefatter bare et Dynasti, det 27de. I Slutningen af denne Periode var der nu og da en kort Tid tre andre Dynastier, det 28de, 29de og 30te.

Den næste Periode er den hellenistiske, som jeg skrev om i mit Brev fra Alexandria. Den varte til Aar 30 f. Kr., og efterfulgtes af den romerske til Aar 395, da den byzantinske eller øst-romerske, hvis Hovedstad var Konstantinopel, begyndte, som igjen varede til Araberne erobret Ægypten i Aar 641. Ægypten blev nu en Provins af Kaliphernes store Rige, med Hovedstad først i Damaskus i Syrien, og senere, efter Midten af det 8de Aarhundrede, i Bagdad i Mesopotamien, indtil det igjen i 996 blev uafhængig. Denne Uafhængighed varede til i 1517, da Tyrken erobret Ægypten, og var den da en tyrkisk Provins til Napoleon erobret den

i 1798. I 1803 blev den atter uafhængig under Muhamed Ali, men maatte senere anerkjende den tyrkiske Sultans Overhøihed igjen, lige til for 40 Aar siden, da den paa en Maade blev en engelsk Provins, skjønt den fremdeles maatte betale Skat til Tyrkiet. Dette merkelige Afhængighedsforhold til to Lande varede til for nogle faa Aar siden, da England skilte det helt fra Tyrkiet og ophøiet Ægyptens Khediv til Sultan. Den 28de Februar sidstleden blev, ved en engelsk Proklamation, Ægypten erklæret for et uafhængigt Rige, og Sultanen antog Kongetitelen. Om denne Uafhængighed og hvad ledende Ægyptere synes om den, har jeg skrevet i et tidligere Brev, men skal muligens komme tilbage til det i mit afsluttende Brev fra Ægypten.

Dette er altsaa i korte Træk dette merkelige Lands merkelige politiske Historie. Dets Kulturhistorie og dets Religionshistorie er omtrent lige merkelig. Det var længe man kun kjendte Ægyptens Historie fra græske Skribenters Beretninger; thi man kunde ikke læse Indskrifterne paa de ægyptiske Bygninger og Monumenter, eller læse de gamle Skrifter og Dokumenter, som man fandt i Gravene. Det gamle ægyptiske Sprog og Skrifttegn var nemlig glemt. Oldtidens Ægyptere havde intet Alfabet i moderne Forstand, men skrev med Hieroglyfer, en Slags Billedskrift. Det var først efterat man i 1799 havde fundet den berømte "Rosetta Sten", at man begyndte at forstaa denne gamle Billedskrift. Thi Rosettastenen indeholdt en Anordning fra det ægyptiske Præsteskab, udstedt i Aaret 196 f. Kr., indhugget paa Stenen med Hieroglyfer paa det gamle Sprog, og derunder med etslags Alfabet paa Folkesproget, og nederst paa Græsk med græske Bogstaver. Ved Hjælp af denne tredobbelte Indskrift lærte Videnskabsmændene efterhaanden at læse alle ægyptiske Indskrifter og Dokumenter, og Ægyptens Historie er nu bedre kjendt end noget andet af Oldtidens Lande i Østen; thi der er fundet Tusener og atter Tusener af Indskrifter, og mange Papyrusruller.

Memphis, anlagt af Kong Menes omtrent Aar 3400 f.

Kr., var som nævnt i mit forrige Brev, gamle Ægyptens Hovedstad i over 1500 Aar. Den var formodentlig en By paa mange Hundrede Tusinde Indbyggere — kanske over en Million. Selv efterat Hovedstaden i det nye Keiserriges Tid var flyttet til Theben i Øvre Ægypten, vedblev den at være en stor og folkerig By. Den blev flere Gange indtaget af fremmede Erobrere, saaledes af Æthioperne i det 8de, af Assyrerne i det 7de og af Perserne i det 6te Aarhundrede f. Kr. Efterat Alexandria var blit Ægyptens Hovedstad, var den endnu i lang Tid en Stad af Betydning, og under Romerne var den ogsaa en stor By. I den byzantinske Keiser Theodosius' Regjeringstid blev ved et keiserligt Edikt dens Templer og Statuer ødelagte. Da Muhamedanerne anlagde Kairo som ny Hovedstad paa den anden Side af Nilen, gik det hurtig tilbage med den, og nu er der bare en uhyre Jordhaug, bevoxet med Daddelpalmer, igjen af den engang saa mægtige Stad. Beboelseshusene og Forretningsbygningerne var nemlig bygget af soltørket Mursten af Nilmudder, et Materiale, som vistnok kan staa i lang Tid her, hvor det meget sjelden regner, men alligevel ikke i Aarhundreder og Aartusener. Kun Templerne og Paladserne var bygget af Sten. Men Stenen fra Ruinerne af disse har Muhamedanerne brugt til at bygge sine Moskeer og Paladser i Kairo med, saa der i Memphis ikke er levnet en Sten igjen, undtagen to store sønderbrudte Statuer af Kong Ramses II, som jeg nævnte i forrige Brev.

Men Memphis Nekropolis eller Gravplads er her endnu, og vil bli her til Dagenes Ende; thi paa Gravene lagde de gamle Ægyptere stort Arbeide. Gravene er af to Slags — hugget ind i Fjeldet under Jorden, og bygget oppaa Jorden. De største af disse sidstnævnte er somme af Pyramiderne — ja to af Pramiderne er de største Bygverker i Verden. Selve Memphis laa nede i Nildalen, men dens Nekropolis er paa Ørkenkanten vestenfor, et Par Hundrede Fod høiere end Dalføret.

En af de merkeligste Grave, eller rettere Samling af Grave derude, som jeg først vil søge at beskrive, er dog

ikke Folkegrave, men — Dyregrave, det saakaldte Serapeum, Apisoxernes Klipepgrave. Apis var Guden Ptahs hellige Oxe, som var dyrket i et særskilt Tempel i Memphis. Naar denne Oxe døde var der stor Sorg i Landet, indtil en ny Apisoxe var fundet. Den døde Oxe blev balsameret paa samme Maade som Mennesker, og bisat i en stor sort Granitsarkofag i Serapeum. Serapeum er underjordiske Gange hugget i det rene Fjeld. Disse Gange har en Længde paa ialt over 1000 Fod, og er 10 Fod brede og 17 Fod høie. Paa begge Sider af disse underjordiske Gange er der hugget indi Fjeldet Gravkapeller, som er 26 Fod høie, idet deres Gulv er omtrent 8 Fod lavere end Gulvene i Gangene. Der er over 30 saadanne Gravkapeller, og i 24 er der Sarkofager, i hvilke Apisoxers Mummier var bisatte. Disse Sarkofager er uhyre Ligkister, 13 Fod lange, 7 Fod brede og 11 Fod høie, veiende omtrent 65 Tons, og hver af dem er udhugne af en solid Stenblok af sort Granit, og blankpoleret. Stenen er fra det store Granitbrud ved Assuan i øvre Ægypten, 530 Mil syd fra Memphis. Det maa have kostet meget Arbeide, først at hugge Stenblokken ud af Fjeldet, dernæst udhule den til Væggene blev omtrent 8 Tommer tykke, dernæst transportere dem over en Mil fra Bruddet til Nilen, saa føre dem 530 Mil nedover Floden, saa atter transportere dem fra Floden ca. 7 Mil til Serapeum i Ørkenen vestenfor Memphis, hvor de formodentlig blev poleret, førend de blev transporteret ned i Gangene, og indigjennem dem mange Hundrede Fod til det Kapel, hvor hver af dem skulde staa. I Gangene er der en Sarkofag, som er blit staaende der, uvist af hvilken Grund — kanske fordi der udbrød Krig, da man var kommet saalangt med den, og efter Krigen blev Apisdyrkningen ikke fortsat som før. Omtrent 30 Fod nærmere Indgangen til Gangene ligger Sarkofagens Laag.

Efterat Sarkofagerne var indsat i Kapellerne og Apisoxens balsamerede Legeme, samt andre Gjenstande, blit lagt i dem, blev Laaget lagt paa Kisten, og Aapningen til Kapellet tilmuret, og tilpudset lig Gangenes Vægge, saa man ikke

kunde se, hvor der var Kapeller. Alligevel var de fleste af Gravene røvet for lang Tid siden, og kun to var urørte, da Gangene med Sidekapellerne blev opdaget ved Udgravninger af europæiske Videnskabsmænd i forrige Aarhundrede. Det ene af disse urørte Gravkapeller var fra Kong Ramses II's 30te Regjeringsaar. Ramses II regjeret fra omtrent Aar 1292 til 1225 f. Kr., og Kapellet med Sarkofagen og Apisoxens Mummie havde saaledes staaet urørt i mere end 31 Hundrede Aar. Alligevel kunde man, da den blev opdaget, i Kalken tydelige se Fingermerkene efter Mureren, som havde muret igjen Aabningen til Kapellet, og inde i Kapellet Fodsporene af nøgne Fødder i Sandgulvet.

I Gangene og Kapellerne er der naturligvis aldeles mørkt, saa hver af os fik et Lys ved Indgangen. Temperaturen dernede er altid 80 Grader Farenheit.

Lige over disse Gange og Kapeller var der i Oldtiden et stort Tempel, og en lang Allé med Sfinxer paa begge Sider ledet op til det. Men nu er Templet borte, og Sfinxerne er dybt nede i Ørkensanden.

I Nærheden af det ovennævnte Serapeum besøgte vi ogsaa et privat Gravsted, tilhørende en Mand ved Navn Ti, som var en høitstaaende Hofembedsmand og rig Landeier i Begyndelsen af det 5te Dynasti, altsaa omtrent 2750 f. Kr. Gravstedet var oprindelig muret oppaa Jorden, men er nu aldeles nedgravet af Ørkensanden, som nu ligger noget høiere end Taget. Sanden er dog bortgravet paa nogle Steder, saa Lyset kan komme ned gjennem Huller i Taget. Gravstedet bestaar først af en mindre Forhal, dernæst af en stor Hal, ca. 40 Fod i Firkant, med 12 firkantede Søiler, som bærer Taget. Midt i Hallen er Nedgangen til en lang underjordisk Gang, som leder til Hr. Ti's Gravkammer, der optages omtrent helt af hans Sarkofag. Bagenfor den store Hal er der en Gang, som leder til tre Kammere, det ene var Hr. Ti's Hustrus Gravkammer, det andet hans Søns, og i det tredie stod der en Statue af Hr. Ti.

Paa Væggene overalt i alle disse Rum er der Indskrifter

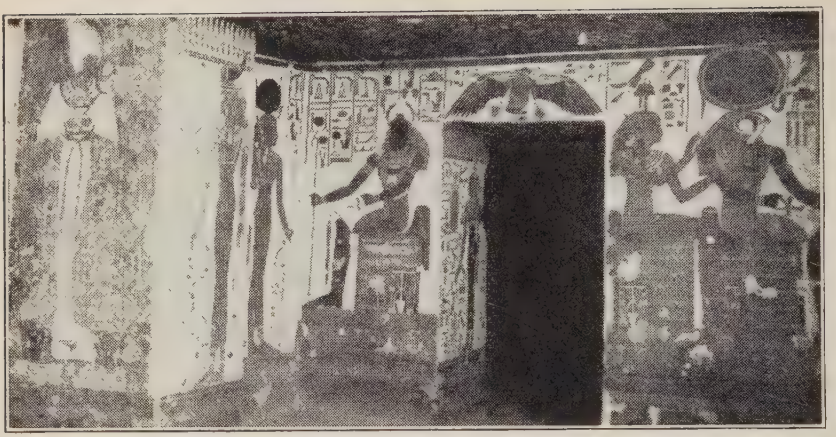

Ægyptiske Gravdekorationer

og Malerier forestillende Scener fra Livet i Ægypten paa Hr. Ti's Tid — Fodring af Storke og Gjæs, Kogning og Stegning, Pløining, Harving og Saaing, Høstning, Tærskning og Rensning af Korn, Transport af Korn i Sække paa Æselryggen. Tilhugning og Sagning af Tømmerstokke, Skibsbygning, Skibe og Seilads, Offerdyr og Ofring, Bondekoner bærende fulde Kurve paa Hovedet, Hr. Ti's Kontor, hvor Kontoristerne er i fuldt Arbeide, Retssal med Vidneafhøring, osv., osv. Billederne er meget gode og tydelige, og de er i Sandhed en storartet Samling Billeder med Text fra Oldtidens Ægypten, som det var for henved 4750 Aar siden.

Memphis Nekropolis strækker sig omtrent 40 engelske Mil i Nord og Syd langs Ørkenkanten. Der er Tusinder — Hundrede Tusinder — Millioner — Grave, ingen ved hvormange; thi de fleste er skjulte af Ørkensanden. Der er henved 40 Pyramider, samlet i 6 Grupper. Den nordligste er omtrent 8 Mil bent Vest fra Kairo. Den næste Gruppe nordenfra er Pyramiderne ved Gizeh, omtrent 8 Mil Sydvest fra Kairo. Det er den mest berømte Gruppe af dem alle; thi der er de to største af alle Pyramider. I samme Gruppe er der en 3die mindre, og 6 smaa, ialt 9 Pyramider. Og

lige ved dem er Sfinxen, den store Sfinx, den berømte Sfinx!

Den første af alle Pyramider blev bygget af Kong Zoser, den sidste Konge af 3die Dynasti, omtrent 2925 f. Kr. Den staar bent Vest fra Memphis, nær Serapeum. Den første Konge af 4de Dynasti bygget 2 Pyramider, en ufuldført, ca. 30 Mil Syd fra Memphis, og en fuldført, i 6te Gruppe, nogle Mil Sydvest fra Memphis.

Den største Pyramide ved Gizeh blev bygget af Kong Kheops, den 2den Konge af det 4de Dynasti, alsaa omtrent 2880—2850 f. Kr. Den næst største blev bygget af Kong Khefren, den 4de Konge af samme Dynasti, og den 3die Pyramide blev bygget af hans Efterfølger Kong Menkeres.

Den første, som beskrev Kheopspyramiden, den største og berømteste af dem alle, var den græske Historiker Herodot, som besøgte Ægypten omtrent Aar 450 f. Kr., altsaa for omtrent 2370 Aar siden, men alligevel 2400 Aar efter at den var færdigbygget. Han fortæller, at 100,000 Mand arbeidet med Pyramiden i 30 Aar, hvert Aar i 3 Maaneder — formodentlig paa Efteraaret, da Nildalen i 3 Maaneder var oversvømmet, saa man ikke kunde arbeide paa Gaardene. — Først oparbeides Veien til Transport af Stenen fra Nilen til Bygningsstedet — Stenbruddet er nemlig paa den anden Side af Nildalen — og til dette medgik 10 Aar. I de næste 20 Aar blev saa Pyramiden bygget. Den var først bygget i Trappeform. Efterpaa blev den slettet af med lange trekantede polerte Stene, saaledes at man begyndte øverst og fortsatte nedover, til hele Pyramiden var afglattet. — Nu er alle disse trekantede Afglatningsstene borte. Det fortælles, at Muhamedanerne har brugt dem til Bygning af Moskeer i Kairo.

Kheopspyramiden er firkantet og hver Side er 746 Fod lang — alle Maal var tidligere, før det yderste Lag af Stene blev taget bort, nogle Fod større. Dens lodrette Høide er 450 Fod — oprindelig 481 Fod. Den 2den Pyramide er bare 10 Fod lavere. Til Sammenligning kan det nævnes, at Wash-

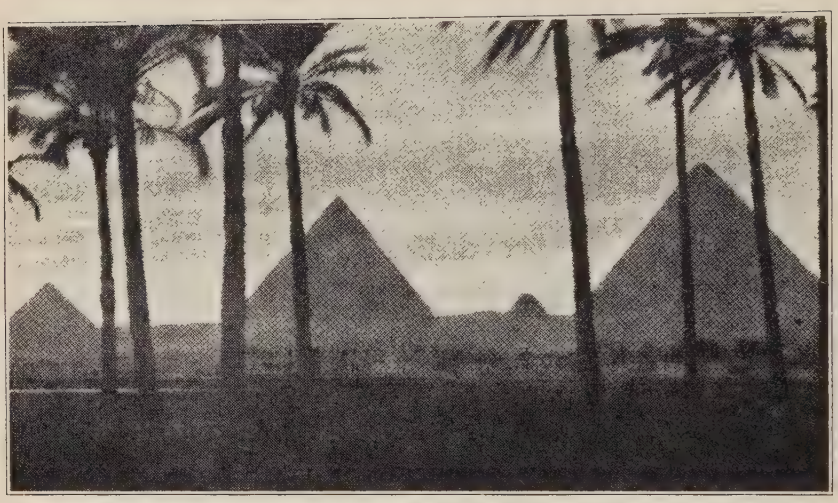

Pyramiderne seet fra Nildalen

ington Monumentet er 555 Fod høit, Kølnerdomen i Tyskland 515 og Wolworthbygningen i New York 750. Men Pyramiden er næsten en solid Masse af Sten, med Undtagelse af nogle smaa Kammere i Midten af den, og indeholder, fraregnet disse Aabninger, 3,277,000 Kubikyards Sten. Stenen er gulagtig Kalksten, medens den ydre Afglatning bestod af fin hvid Kalksten. Man har regnet ud, at der i Kheopspyramiden findes omtrent 2,300,000 særskilte Stenblokke, med en Gjennemsnitsvægt paa omtrent 2½ Tons, altsaa en Totalvægt paa 5,750,000 Tons. Kheopspyramidens Grundflade er næsten 13 Acres.

Sidste Lørdag, den 25de Marts 1922, regner jeg som en af Merkedagene i mit Liv. Det var omtrent Kl. 9 om Formiddagen, at jeg satte mig paa den elektriske Sporvogn i Kairo for at kjøre ud til Pyramiderne ved Gizeh. — Hvilken merkelig Forbindelse — til den graa Oldtids vældigste Gravmæle ved Hjælp af Nutidens største og nyttigste Opfindelse! Fortid og Død paa den ene Side, Liv og Fremtid paa den anden.

Der gaar elektrisk Sporvogn lige til Ørkenkanten ved

Pyramiderne ved Gizeh — et Tog paa to Vogne, 1ste og 2den Klasse, hver halv Time, og Turen tar omtrent 1 Time. Man kjører først vestigjennem Kairo til Nilen, som man krydser paa en stor Bro, og dernæst 2 Mil sydover langs Nilens vestre Bred til Forstaden Gizeh. Derfra gaar Linjen snorret i V. S. V. omtrent 6 Mil tversover Nildalen. Ved Enden af Linjen er der et Par Restauranter, samt et stort første Klasses Hotel. Der er ogsaa Apothek, Postkontor og Politistation. Formodentlig for at de Reisende skal føle sig trygge er Terrænget rundt Pyramiderne godt bevogtet af Politi med Rifle i en Rem over Skulderen. — Rifle gaar forresten alle Politikonstabler ogsaa i Kairo med. — Ved Enden af Sporvognslinjen ved Pyramiderne er der altid en hel Del Dragomaner, som er meget paatrængende, og vil en skal leie dem til at vise og fortælle om Pyramiderne. Der er ogsaa en Mængde Æsel- og Kameldrivere med sine Dyr, som en kan leie, hvis en ikke vil gaa. Det er dog bare 10 Minutters Gang fra Sporvognen til den første Pyramide.

Jeg kjørte udover paa Tilhængervognen, som er aaben, saa jeg havde Anledning til at se Pyramiderne fra vi forlod Gizeh. De saa større ud end jeg havde tænkt mig, og større blev de, eftersom vi nærmet os, til de tilsidst saa ud som Fjelde. Og det er de jo næsten, især seet fra Nildalen, som ligger ca. 200 Fod lavere end Ørkenplataaet, Pyramiderne staar paa.

Høiden fra Dalen til Toppen af Pyramiderne er altsaa henved 700 Fod, saa Pyramiderne er som Fjelde baade i Omfang og i Høide. For Sammenlignings Skyld kan jeg nævne for dem, som har været i Bergen i Norge, at det er 800 Fod op til Fløien paa Fløifjeldet der; altsaa bare lidt over 100 Fod mere end til Toppen af Pyramiderne.

Og saa var jeg ved Pyramiderne! Jeg tog hverken Dragoman eller Æsel eller Kamel, da jeg helst vilde være alene. Alene er man dog sjelden ved Pyramiderne i Turisttiden. Der var allerede mange derude da jeg kom, og flere kom der efterhvert. Jeg gik rundt de to store Pyramider, og

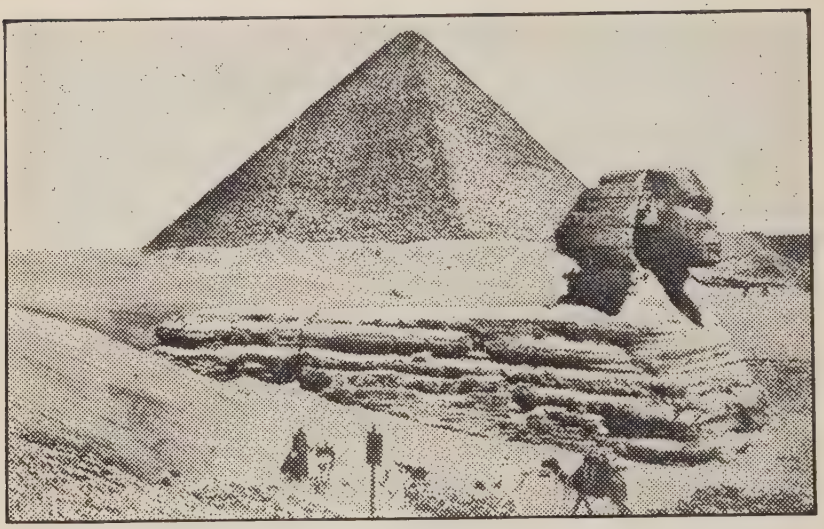

Sfinxen og Kheopspyramiden

saa gik jeg ned til Sfinxen, og satte mig der, og saa paa den og paa dem. Jeg sad der en halv Time, kanske en hel, og drømte om hengangne Tider.

Og saa gik jeg ind i den store Pyramide.

Man maa løse Billet for at faa gaa ind i Pyramiden. Den koster 10 Piaster — 50 Cents — og man faar en Fører og Lys med sig. Indgangen er paa Nordsiden, i 13de Stenrast, 49 Fod over Jorden. Gangen er 3 Fod 4 Tommer bred og 3 Fod 10 Tommer høi. Den gaar ind og nedover 320 Fod, til et underjordisk Kammer, som er 46 Fod langt, 27 Fod bredt og 10½ Fod høit. Dette var formodentlig først bestemt til Kongens Gravkammer, men er ikke blit brugt. Man kan heller ikke komme til det ved den lange bene Gang, som er stængt med Stenblokke, men ved en anden kroget Gang ovenfra, merket med punkterede Linjer paa medfølgende Rids. Sexti Fod indenfor Indgangen til Pyramiden begynder en anden Gang, som gaar opover omtrent 120 Fod, hvor vi kom ind i en stor Hal, hvis Gulv og Tag ikke er flade, men gaar opover som Gangen. Hallen er 155 Fod lang, næ-

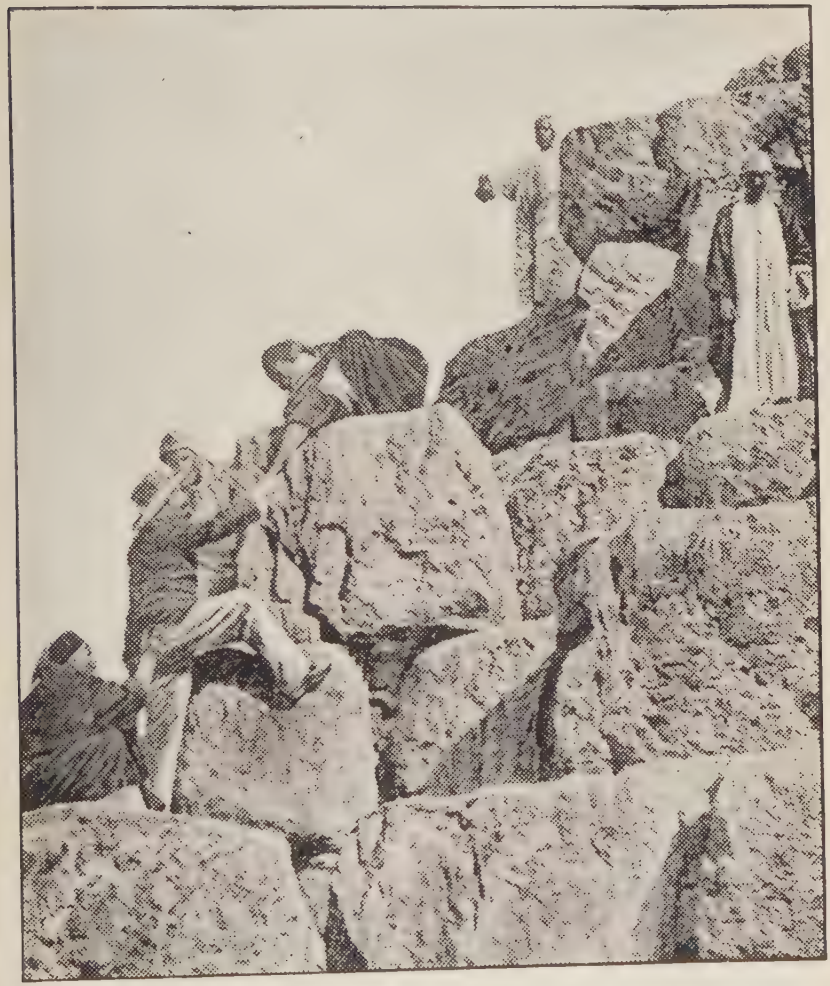

Bestigning af Kheopspyramiden

sten 7 Fod bred, og 28 Fod høi. Murerarbeidet i Hallen er saa godt gjort, at man ingensteds kan stikke saameget som en Pennekniv ind i Sammenføiningerne mellem de store polerede Stenblokke. Fra nedre Ende af Hallen leder en Gang

horisontalt ind til et Kammer, som kaldes Dronningens Kammer, men som er tomt. Fra Hallens øvre Ende kom vi ind i en Forhall, og fra den ind i Kong Kheops Gravkammer. Gravkammeret er 34 Fod langt, 17 Fod bredt, 19 Fod høit, og Gulvet er 140 Fod over Grunden, som Pyramiden er bygget paa. Fra Kammeret gaar to Luftkanaler, 6 Tommer høie og 8 Tommer brede. Loftet bestaar af 9 store Granitheller, hver 19 Fod lange. Lige over disse er der 5 smaa Kamre, det ene over det andre. Adgangen til dem er ved Hjælp af Stiger fra den store Hall.

I Gravkammeret staar Kong Kheops tomme Granitsarkofag. Den er 7½ Fod lang, 3 Fod 3 Tommer bred og 3 Fod 4 Tommer høi. — Efterat Kongen var gravlagt i dette mægtige Gravsted blev Gangene paa flere Steder tilmuret med store Granitblokke. Men ca. 1800 Aar senere, antagelig i det 21de Dynastis Tid, tror Videnskabsmændene, blev Graven røvet. Røverne var ikke istand til at faa bort de haarde Granitblokke, som stængte Gangene. Derfor hugget de i den blødere Kalksten en ny Gang forbi dem, og den bruges endnu. — Det var en Lettelse at komme ud i frisk Luft igjen efter en halv Times Ophold i Pyramidens Indre.

Det koster ogsaa 10 Piaster — 50 Cents — at løse Billet til Toppen af Pyramiden. Men man faar to Mand, om man ønsker det, tre Mand med sig, til at hjælpe sig op, og nedover igjen. Dette uden extra Betaling; dog er vanlig at gi dem Drikkepenge. Jeg tog tre Mand; thi jeg er blit noget før i det sidste paa Grund af Øllet, jeg har maattet drikke de sidste Maaneder, først i Danmark, og dernæst og især i Tyskland, hvor det var omtrent umulig at faa Vand til Maden; heller ikke Kaffe undtagen til Frokost, og den var bare noget Søl. — Jeg tog altsaa tre Mand, en til at slide i hver Arm, og en til at skyve paa Bagen, og valgte tre staute Beduinere i lange Kjortler og hvide Turbaner. Og opover gik det, forholdsvis uden stor Anstrengelse fra min Side; skjønt Trappetrinene er 3 Fod høie. Thi jeg lod Beduinerne trække og skyve mig opover, idet jeg tænkte, at dette var let Arbeide

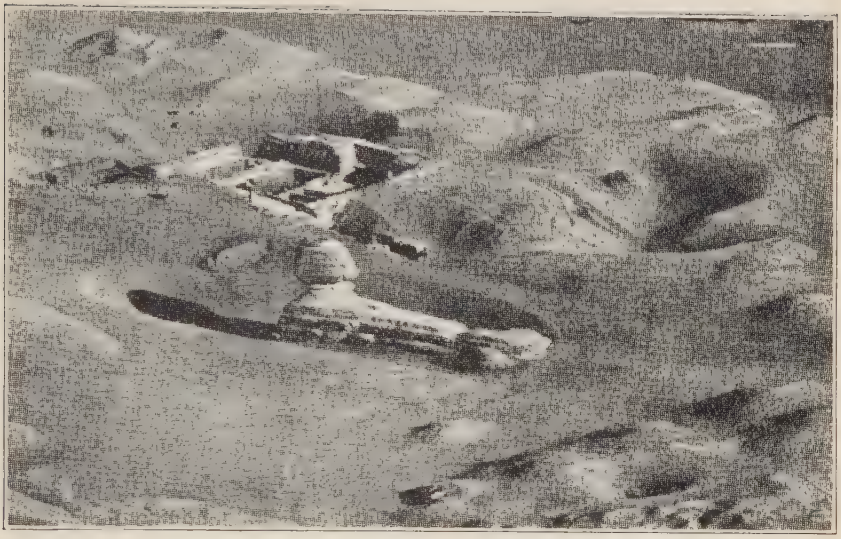

Sfinxen seet fra Toppen af Kheopspyramiden

for dem sammenlignet med det Arbeide deres Forfædre maatte udføre under Opførelsen af Pyramiderne. Opstigningen tog omtrent 15 Minutter.

Da vi kom op var der ingen andre der. Der er godt Rum deroppe; thi Spidsen af Pyramiden er borte, saa der er en Flade paa omtrent 36 Fod i Firkant. Jeg bad dog mine Beduinere at sætte sig nogle Stenrader nedenfor Fladen, til jeg raabte paa dem, saa jeg kunde faa være alene deroppe uden at forstyrres af deres Snak.

Et merkeligt Sted, og en storartet Udsigt dette, fra Toppen af Oldtidens ældste og største Monument! Selve Monumentet synes uforgjængeligt i sin Størrelse og Vælde, og dog minder det mest om Død og Forgjængelighed. Den samme Dobbelthed er der ogsaa ved Omgivelserne. I Vest, saa langt Øiet kan naa, ligger Ørkenen som et størknet Hav. I Syd langs Ørkenkanten strækker sig Verdens største Gravplads, med den ene Gruppe Pyramider efter den anden. I Øst ligger paa den store frugtbare Nildal, med blaagrønne

og gulgrønne Agre og Enge, med Landsbyer og Palmelunde, og Irrigationskanaler som Sølvbaand mellem dem. Langs Østkanten af Dalen rinder den mægtige Nilflod, Ægyptens Pulsaare. Bortenfor den igjen hæver sig Arabiens Ørkenfjelde. Lidt længer i Nord, mellem Fjeldene og Nilen, ligger Ægyptens store Hovedstad, Kairo, med sit myldrende Liv, øverst oppe, paa en Høide ved Fjeldets Fod ser man Citadellet og Muhamed Alis Moske med de høie slanke Minaretter. Tversover Nildalen, mellem Kairo og Nekropolis, mellem de Levendes og de Dødes By, mellem Nutid og Fortid, sees to snorrette blinkende Jernbaand.

Men dybt nede ved Pyramidens Fod, i Ørkensanden ligger Sfinxen.

Sjette Brev

Ægyptens naturlige Beskaffenhed — Nilen og dens Vande

Assuan i Øvre Ægypten, 2den April 1922.

"Et merkeligt Land er Ægypten", skrev jeg i Begyndelsen af mit forrige Brev, "et merkeligt Folk med merkelige Mindesmerker og en merkelig Historie."

Efter at have tænkt nøiere over det, synes jeg den Karakteristik er for svag, for lidetsigende, for generel. Det samme kunde jo siges om mange andre Lande. Norge, for Ex., er et merkeligt Land, med et merkeligt Folk, vistnok ikke, bortseet fra Trondhjems Domkirke og kanske nogle Stavkirker, med merkelige Mindesmerker, men med en merkelig Historie, baade politisk, kulturel og religiøs.

Nu, efterat have gjennemreist hele Ægypten fra Nord til Syd, fra Nilens Mundinger ved Middelhavet til dens første Katarakt her ved Assuan, en Strækning paa 650 Mil, og beseet og studeret Land og Folk, Bygninger og Monumenter, i Forbindelse med Gjennemlæsning paany af dets Historie, vil jeg med fuldt Overlæg gi følgende Karakteristik af Pharaoernes, Ptolemæernes, og Khedivernes gamle Rige: Ægypten er i mange Henseender det merkeligste af alle Verdens Lande.

Somme vil kanske synes, at ogsaa dette er for svagt, at det vilde være rettere at sige *i de fleste Henseender;* andre vilde kanske i Begeistringens Rus sige *i alle Henseender,* og der kunde endog findes dem, som til dette vilde tilføie *uden Undtagelse.* Jeg skal dog holde mig til min ovenstaaende Karakteristik, som jeg ved vil staa sig overfor den mest kritiske.

Ægypten er i mange Henseender det merkeligste af alle Verdens Lande.

Jeg har i tidligere Breve skrevet lidt om Landets politiske Historie og om nogle af dets Monumenter, og i Forbindelse dermed kanske formaaet at kaste nogle Streiflys over dets kulturelle og religiøse Historie. I dette Brev skal jeg prøve at beskrive Ægyptens naturlige Beskaffenhed, og hvad dermed nærmest staar i Forbindelse.

Endskjønt Ægyptens Længde fra Nord til Syd er 650 Mil og dets Bredde fra Øst til Vest 600 Mil, med et Fladeindhold af næsten 400,000 Kvadratmil, er det egentlige Ægypten, det beboede, eller rettere, det dyrkbare og dyrkede Areal bare omtrent 12,000 Kvadratmil. Resten er Ørkener med nogle faa spredte Oaser. Dette egentlige Ægypten er delt i to omtrent lige store Dele, hvad Fladeindhold angaar, hver paa ca. 6000 Kvadratmil — nedre og øvre Ægypten. Skillet mellem de to er ved Kairo. Nedre Ægypten er Nilens Delta, et fladt trekantet Landskab, hver af hvis tre Sider er omtrent 125 Mil lange. I dets tre Hjørner ligger Ægyptens tre største Byer — Kairo i Syd, Alexandria i Nordvest, og Port Said i Nordøst. Øvre Ægypten er Nildalen, som er 550 Mil lang, fra Cairo til Nilens første eller nederste Fossefald her ved Assuan, med en gjennemsnitlig Bredde paa omtrent 10 Mil. Ca. 60 Mil syd fra Kairo er Nildalen omtrent 15 Mil bred og lige vestenfor det bredeste er der en næsten rund Sidedal paa mange Hundrede Kvadratmil dyrket Jord, som ogsaa faar sit Vand fra Nilfloden gjennem en Kanal, som kaldes "Bahr Jussuf", det er Josefskanalen, og siges at være bygget af Josef, da han var Statsminister i Ægypten. Men mange Steder her Syd i Ægypten er Nildalen noksaa smal, somme Steder bare 2—3 Mil bred.

De allerfleste af Ægyptens 14 Millioner Indbyggere bor paa disse 12,000 Kvadratmil, altsaa 1170 Mennesker paa hver.

Dette er meget mer end i noget Land i Europa. I England og Wales var der saaledes før Krigen 619 Indbyggere

pr. Kvadratmil, og i Sachsen i Tyskland, som er den tættest befolkede Landsdel i Europa, var der 830 pr. Kvadratmil. Men en stor Del af Indbyggerne i disse tæt befolkede Lande i Europa lever ikke af det Land, som de bor i, men af andre Landsdele og andre Lande, idet de indfører Raamaterialer, som de tilvirker til færdige Industriprodukter til Udførsel igjen. Og selv i Lande, hvorfra der ikke er Udførsel af Industriprodukter, underholder Landmanden en noksaa stor Bybefolkning for at tilfredsstille sine Behov; thi han bor i store kostbare Huse med kostbare Møbler og ogsaa med kostbare Klæder; han har store Udhuse og Farmmaskiner, osv. I Amerika har man ogsaa Piano, Fonograf, Automobil, osv.

Helt anderledes er det her. Her er hverken Mineraler eller Skog, og herfra er heller ingen Udførsel af Industriprodukter, saa hele Befolkningen lever af Landet, som de bor i. Og Farmerens Fordringer her er yderst smaa — kanske af Nødvendighed — saa her kræves ikke en stor Bybefolkning for at tilfredsstille hans Behov. Her er derfor en meget stor Landbefolkning eller Farmere og Farmarbeidere, som vi vilde kalde det. Det formelig kryr af Folk udover Markerne og Agrene nu om Dagene. Regner man at to Trediedele af Landets Befolkning er Farmere — og jeg tror ikke at det er for høit, skjønt jeg har ikke været istand til at faa fat i helt palidelig Statistik — blir det 9,333,000 Mennesker, som er Farmere. Da der i 12,000 Kvadratmil er 7,680,000 Acres, blir det omtrent et og et Sjettedels Menneske paa hver Acre. Det blir 187 paa en Kvartsektion Land, som er en almindelig amerikansk Farm.

Jeg har nævnt dette for at gi en nogenlunde korrekt Forstaaelse af Befolkningens, og især Farmerbefolkningens Tæthed her i Ægypten. Men Jorden, Farmene altsaa, underholder ikke bare Landbefolkningen, men hele Landets Befolkning paa 14 Millioner. Da der ikke er Kul eller andre Mineraler, og ikke Skog, maa disse indføres, og indføres ikke som Raamaterialer, men som færdige Produkter. Til Betaling for disse maa der udføres Jordbrugsprodukter, som er de eneste

Produkter, som Ægypten har at sælge. Ifølge Statistiken, som jeg opgav i mit Brev fra Alexandria, som er den største og omtrent eneste Ud- og Indførselshavn i Ægypten, beløb Indførselen sig før Krigen til 110 Millioner Dollars, og Udførselen, bestaaende fornemmelig af Bomuld, Bomuldsfrø, Kornvarer, Bønner, Ris, Sukker, Løg, Tomater, osv. — altsaa Jordbrugsvarer — til 169 Millioner Dollars. Dette vil kanske gi en Ide om Jordens store Produktivitet.

Staten Iowa, som er den vigtigste Jordbrugsstat i Amerika, og hvis Areal er omtrent helt dyrkbar, har et Fladeindhold paa 56,000 Kvadratmil. Hvis dens Jord kunde bringes op til at produsere lige meget som Ægyptens, og dets Indbyggere — vel at merke — nedstille sine Fordringer til Ægypternes, skulde Iowa kunne underholde — og med underholde mener jeg ikke bare Mad, men ogsaa Hus og Klæder og alt som tilhører — skulde altsaa Iowa kunne underholde en Befolkning paa 65 Millioner Mennesker, eller mere end Halvdelen af De Forenede Staters nuværende Befolkning.

Ægyptens Befolkning er i stærk Vext, og har mere end fordoblet sig i de sidste 40 Aar, idet den i 1882 var kun 6,800,000. Befolkningen bor i tre store Byer, nemlig Kairo, Alexandria og Port Said; i 50 mindre Byer paa over 10,000 Indbyggere, og 3600 Landsbyer paa mindre end 10,000. Farmerbefolkningen bor nemlig ikke spredte rundt om paa Farmene, men samlet i Byer og Landsbyer.

Det regner sjelden i Ægypten. Var det ikke for Nilfloden vilde Nildalen og Deltaen være Ørkener ligesom de omgivende Landskaber. Men Nilen er Ægyptens Pulsaare — dens Livaare. Den har fra Tidernes Begyndelse nøiagtig paa samme Tid hvert Aar oversvømmet sine Bredder, og vandet Landet nok for en rigelig Avling. Men ikke nok dermed. Naar Nilen har sunket efter den aarlige Oversvømmelse, har den ogsaa efterladt sig paa hele det oversvømmede Areal et Lag af Dynd, færdig til Indsaaning. Saa den har samtidig pløiet, harvet og vandet Jorden.

Nilen er Verdens næst længste Flod. Fra dens øverste

Udspring søndenfor Ækvator til dens Udløb i Middelhavet er den 4037 Mil lang. — Missouri-Mississippi, fra Missouriflodens Udspring i Rocky Mountains i Montana til Mississippiflodens Udløb i Mexikogulfen er dog bare omtrent 100 Mil længere. — Søndenfor Byen Khartum i Sudan, 1900 Mil fra Middelhavet, kaldes Hovedfloden den Hvide Nil, i Modsætning til en Biflod, som kommer fra Sydøst fra Abyssiniens Høiland og Bjerge, og som kaldes den Blaa Nil, fordi dens Vand er mudret, medens Vandet i Hovedfloden er klart. Disse to Floder rinder isammen ved Khartum, og kaldes derfra nordover til Middelhavet bare Nilen.

Det er den Blaa Nil som gjør, at Nilen gaar over sine Bredder. I Mai Maaned begynder det at regne i Abyssinien, og i Juni, Juli, August og delvis September styrtregner det. De svære Regnskyl, som tar med sig en hel Del af Abyssiniens fineste Jord, fylder den Blaa Nil, og dette virker som en Stemning for Vandet i den hvide Nil, som holdes tilbage, for senere efterhvert at frigjøres, eftersom Vandet i den Blaa Nil synker. Vandmassen i den Blaa Nil er i Flomtiden 350,000 Kubikfod pr. Sekund.

Det er midt i Mai, at Nilen lige nedenfor Khartum begynder at stige, og omtrent 1ste Juni her ved Assuan. Den høieste Vandstand naaes i Nildalen i 1ste Halvdel af September, og Forskjellen mellem den laveste Vandstand i Mai og den høieste i September er her ved Assuan 23 Fod, ved Assiut, midt i Nildalen, altsaa midtveis mellem Assuan og Kairo, 22 Fod og ved Kairo 16 Fod. — Efterat Vandet i Nilen har naaet sin største Høide begynder Vandet i den Blaa Nil hurtig at synke. Men derved frigjøres det tilbakeholdte Vand i den Hvide Nil, hvilket hindrer altfor hurtig Sænkning af Vandstanden i Nilen, altsaa nedenfor Khartum. Ved Nytaarstider har Vandet i den Blaa Nil sunket til et Minimum, medens Vandmængden fra den Hvide Nil har øget, og udgjør omtrent 14,000 Kubikfod pr. Sekund, og det er hovedsagelig den, som i de næste 5 Maaneder forsyner Nilen med Vand, indtil Begyndelsen af Juni Vandmasserne

fra den Blaa Nil atter kommer væltende nedover. Af dette vil det forstaaes, at gode eller mindre gode Aaringer, eller Uaar, i Ægypten afhænger af Regnmængden i Abyssiniens Bjerge og Høiland Aaret forud.

Det har hændt nogle Gange i Ægyptens mange tusenaarige Historie, at Nilen ikke har oversvømmet sine Bredder, som f. Ex. paa Josefs Tid, som det fortælles om i 1ste Mosebog, 41de og følgende Kapitler. Det var formodentlig i Begyndelsen af det 15de Dynasti, omtrent Aar 1775 f. Kr. Jeg har nu med stor Interesse læst Fortællingen om Josef, og tror mange af dem, som læser dette Brev, vil gjøre det samme. Man kan gjerne begynde med 37te Kapitel, men springe over det 38te, som ikke vedkommer Fortællingen om Josef, og saa fortsætte igjen ved det 39te.

Allerede tidligt i Ægyptens Historie blev der planlagt og igangsat et stort Irrigationsarbeide, det saakaldte Basinsystem, som endnu bruges i øvre Ægypten. Det bestod i, at Jorden inddeltes i store Kvadrater paa fra 5000 til 50,000 Acres, som blev omgivne af Volde, og ind i disse Kvadrater flød da Vandet i Flomtiden, delvis ved Hjælp af Kanaler, til det havde en Dybde af omtrent tre Fod, da Aabningerne i Voldene stængtes, forat ikke Vandet skulde rinde ud, efterhvert som Flomvandet sank. Efterat Kvadraterne havde staaet under Vand i 40 Dage, blev Voldene aabnet, og naar Vandet var rundet væk, saadde man Sæden i Dyndet, som laa igjen. Det var dette System, som brugtes i det frugtbare Gosen paa Deltaen, som Pharao gav Israeliterne til Bosted. Saaningen foregik i November, og Indhøstningen i Marts i øvre Nildalen, i April i nedre Nildalen, og først i Mai paa Deltaen. Resten af Aaret laa Jorden brak af Mangel paa Væde, undtagen hvor man kunde løfte Vandet op paa forskjellig Vis og overrisle den. Men hele Ægypten var afhængig af Flommen, og det var forholdsvis smaa Arealer, som paa kunstig Vis blev vandet om Vaaren og Sommeren, fordi der ikke var Vand i Kanalerne.

Paa dette er der i det sidste skeet en stor Forandring.

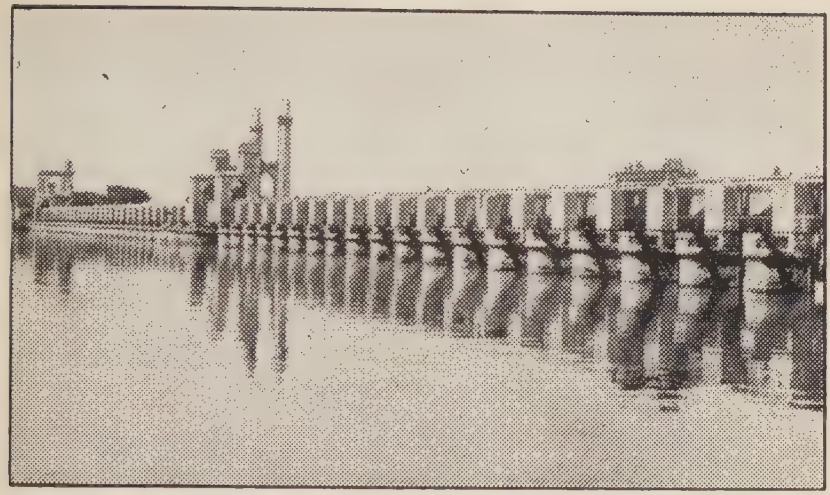

Nildammen ved Deltaen

Ægypten er ikke længer afhængig af den aarlige Oversvømmelse af Nilen. Nu er det bare øvre Halvdel af Nildalen, som aarlig oversvømmes; det meste af nedre Halvdel af den og Deltaen oversvømmes ikke mere. Og Jorden ligger heller ikke nu brak to Trediedele af Aaret, men saasnart en Avling er høstet, saaes en anden, saa man mange Steder tar to, ja somme Steder endog tre Avlinger fra samme Jordstykke i Løbet af et Aar. Thi man har lagt Sæle paa Nilen, og kontrollerer nu denne store Flod med sine vældige Vandmasser, som det skulde være en liden Bæk.

Det var Muhamed Ali, som først begyndte dette store Arbeide. Han paabegyndte i 1835 Opførelsen af en Dæmning nordenfor Kairo, hvor Nilen deler sig, og hvor Kanalerne, hvormed Deltaen vandes, begynder. Han magtet dog ikke at fuldføre den, og den blev ikke færdig før i 1890. Den er Verdens næst største Dæmning, og overgaaes kun af Nildammen her ved Assuan.

Jeg besøgte Deltadammen, da jeg var i Kairo. Der gaar Tog dertil flere Gange daglig, og en liden Turistdamper to Gange ugentlig. Deltadæmningen kan man næsten sige bestaar

af tre Damme paa tilsammen næsten en Mils Længde. Fra Stationen kommer man først til Dammen over den østlige af de tre store Kanaler, som derfra gaar ud over Deltaen. Dernæst til Dammen over den østlige af de to store Arme, som Nilen lige ovenfor har delt sig i. Dammen over denne Arm af Nilen er 1500 Fod lang og har 68 Sluseporte. Imellem Nilens to Arme er det ved Dammene omtrent en halv Mil, og midt imellem dem er Dammen over den midterste af Deltaens tre store Kanaler. Dammen over den vestre Nilarm er 1440 Fod lang med 58 Sluseporte, og vestenfor den er Dammen over den tredie og vestligste af de tre store Kanaler.

Ved Hjælp av dette store Damanlæg har man hævet Vandstanden i Nilen ovenfor Dammene og dermed ogsaa i Kanalerne nedenfor, saa Vandet i disse er høiere end Landet paa begge Sider. For at man kan forstaa dette maa det forklares, at Kanalerne ikke bare er gravet ned i Jorden, men delvis bygget oppaa Jorden, med mange Fod høie Sider. Naar da Kanalerne er fulde af Vand kan dette, uden at løftes, rende udigjennem de utallige Sidekanaler og Overrislingsveiter udover Markerne.

Senere er der bygget lignende Dæmningsanlæg ved Assiut midt i Nildalen og et Par andre Steder, hvorved Vandstanden i Kanalerne, som vander nedre Halvdel af Nildalen, er hævet ligesom i Kanalerne paa Deltaen.

Men der vilde dog have været for lidet Vand i Kanalerne i Sommermaanederne til saadan Overrisling, havde man ikke bygget den store Kontroldam over Nilen lige ovenfor Fossen her ved Assuan.

Assuandammen er Verdens største Damanlæg, og er en af Ægyptens vidunderlige Seværdigheder. Den er 6450 Fod lang, 147 Fod høi, 115 Fod tyk ved Bunden, og 38 Fod tyk eller bred paa Toppen. Den blev først bygget i Aarene 1898—1902, men da bare 130 Fod høi; i 1907—1912 blev den bygget 17 Fod høiere, og dens Tykkelse øget ogsaa omtrent 17 Fod. Den er bygget af Granit fra de gamle Granitbrud i Nærheden, hvorfra de gamle Ægyptere fik Stenen til sine

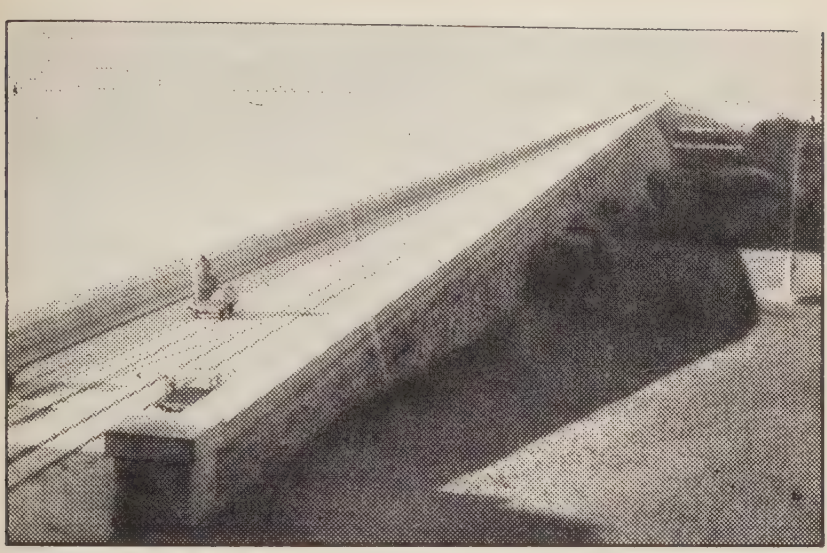

Nildammen ved Assuan

Templer, Obelisker og Statuer. Ved Dammens Vestende er der en Skibskanal med fire store Sluser, saa Skibe kan komme op og ned. I selve Dammen er der langs Bunden 140 Sluseporte 23 Fod høie og 6½ Fod brede, som bruges ved Reguleringen af Vandmængden i Nilen og Kanalerne nedenfor, og langs øvre Kant af Dammen er der 40 Sluseporte, 6½x11 Fod, for at hindre at Vandet rinder over Dammen. Alle Sluseporte aabnes og lukkes ved elektrisk Kraft.

Ved dette Damanlæg er der lavet en Indsjø paa 185 Mils Længde med et Kubikindhold paa omtrent 85,000,000,000 Fod — fem og otti Billioner Kubikfod Vand.

Jeg har idag besøgt Assuandammen. Det er et storartet Skue. Naar man staar ved Østenden og ser vestover, er det næsten som den forsvinder i det fjerne. Vandet i den kunstige Indsjø var høit, næsten til Kanten af Dammen; thi endnu var ingen af de nedre Porte aabnede, saa bare Nilens vanlige Vandmængde randt gjennem nogen af de øvre Porte. Paa Øen Philae i Nilen, en Mil ovenfor Dammen, hvor der

i Oldtiden var bygget flere Templer, stod Vandet høit op paa disse.

Naar Vandet begynder at stige i Juni aabnes alle Sluseportene og holdes aabne, indtil Muddervandet er passeret. Naar Vandet er blit klart stænges efterhvert alle Portene, og i Slutningen af Januar er Indsjøen fuld. Naar man saa senere paa Vaaren trænger Vand i Nildalen og Deltaen, aabnes efterhvert saa mange Porte, som nødvendig, indtil Nilen i Juni atter begynder at stige, og alle Porte aabnes igjen. Paa denne Maade kan meget af Landet vandes hele Aaret, og mange Kanaler, som i Sommermaanederne før var tørre, har nu hele Tiden nok Vand.

Hvor meget Deltadammen kostet har jeg ikke kunnet finde ud, da den havde flere Byggeperioder, og paabegyndtes, som nævnt, allerede i 1835. Men Assuan og Assiut Dammene kostet tilsammen $23,785,000, iberegnet $1,600,000 til Expropriation af nubiske Landsbyer, som blev satte under Vand. Men allerede det første Aar, efterat Assuandammen var færdig i 1902, — altsaa før den senere Paabygning — tillagdes der over en halv Million Acres til de Arealer, som kunde gi Avling om Sommeren, og har man regnet ud, det var en Forøgelse af Nationalformuen paa 75 Millioner Dollars.

Det er især Bomuld man avler paa den Jord som kan overrisles om Sommeren. Og den gir store og værdifulde Avlinger, omtrent $200 pr. Acre. Faar man saa i Vintermaanederne en rig Hvedeavling, og kanske i Høstmaanederne Grønsager eller andet, som fordrer kort Modningstid, kan man forstaa, at man her kan faa meget ud af Jorden, naar man bare har Vand nok.

Men hvorvidt den ægyptiske Bonde har tjent noget paa disse store Irrigationsforbedringer er tvilsomt. Han har faat større Skatter; thi her betales Jordskat i Forhold til Vandmængden man faar til Overrisling. Han har faaet længere Arbeidsaar, og Leilændingene har maattet betale høiere Leie. Og her er mange, som er Leilændinge, endskjønt her ogsaa

Tærskning i Ægypten

er mange, som er Selveiere. Men de fleste af Selveierne har meget smaa Farme, bare to og tre op til fire Acres, ja mange endog bare en Acre; thi her er i Ægypten over halvanden Million Farmere, som har mindre end fire Acres. Og haardt arbeider de vistnok alle, ser det ud til. Her er ingen moderne Farmmaskiner. Plogen er idag som for fem Tusen Aar siden, en lang Stang med et lidet Skjær som et Græv, som bare roder et Par tre Tommer ned i Jorden. Harven er en Slags Rulleharv. Saamaskine er her ikke, heller ikke Slaamaskine eller Høstemaskine. Græsset slaar man med en liden Ljaa, og Kornet skjærer man med en Sigd, en krum liden Ljaa ca. 8 Tommer lang, med et Skaft af samme Længde. Jeg lagde dog Merke til, at naar de skar med den blev det meste af Kornet revet op med Rødderne, da Jorden var saa løs. Hjulredskaber har de ikke, men alt bæres paa Æselryggen og Kamelryggen. Det er let at læsse paa Kamelen, thi den ligger, medens man læsser paa den, og reiser sig med Byrden og lægger sig ned igjen, naar man skal læsse af den. Kornet stakkes, men Stakkene er bare nogle faa Fod

høie, uden Top, da det aldrig regner. Tærskemaskine har man ikke, men man kjører med enslags Slæde over Kornet rundt Stakken. En Mand sidder paa Slæden og kjører, medens en anden kaster ned fra Stakken en Stund, og saa en Stund rister han Halmen og kaster den udenfor Ringen, som den tærskende kjører paa rundt Stakken. Jeg har i et tidligere Brev fortalt om, hvorledes de, som ikke har sin Farm nær Overrislingskanalerne, maa løfte Vandet op, for at faa overrisle en liden Flæk om Vaaren og Sommeren.

Bøndernes Huse er smaa elendige Hytter bygget af Mursten, lavet af Nilmudder og tørket i Solen. Indbo har de omtrent ikke. De sidder paa Gulvet og spiser, og paa Gulvet sover de paa en Matte. Deres Hustruer koger deres Mad med tørket Dyregjødsel, som de samler op efter Kreaturerne paa Farmen. Folkene bor saa at sige sammen med Dyrene. Jeg har været inde i flere Stuer, men Høns gik der overalt. Gjedestalden — Gjeder har de vist alle — er i samme Hus, kanske en Væg imellem, kanske ikke.

Sukkerrør transporteres paa Kamelryggen til Nilen

Det var en overmaade interessant Tur med Jernbanen opigjennem Nildalen. De fleste Turister kjører med Nattoget fra Kairo til Luxor, som er et Luxustog med bare 1ste Klasses Sovevogne og Spisevogn. Jeg reiste med Toget og paa 2den Plads, for at se Folkelivet paa Toget og Dalen opover. Jeg fandt Ægypterne at være godt Reiseselskab, og jeg fik se Bønderne i altslags Gaardsarbeide ude paa Farmene. Nederst i Dalen var

Sukkerrør lastes paa Nilskibe

der meget Alfalfagræs og mange Kreaturer. I øvre Halydel af Dalen er forholdsvis faa Dyr, men mere Hvedeavl, og der holdt man nu paa at tærske. Længere nord i Dalen holdt man paa med Skjæringen — Reapingen — af Hveden. Mange Steder pløiet man eller harvet. Andre hakket mellem Rasterne af forskjellige Slags Vækster osv. I midtre Del, og ogsaa her i øvre Del af Dalen somme Steder, var der store Agre af Sukkerrør, som man nu holdt paa at skjære og transportere til Sukkerfabrikerne.

Det var et broget Skue, alle disse arbeidende Mennesker i lange Kjortler, og de Hundreder og atter Hundreder af Landsbyer, og Byer, af Palmelunde. Paa Stationerne var der altid mange Folk, enten de nu havde Ærinde der, eller det bare var for at se paa Toget og de Reisende.

Her i Assuan er der nu meget varmt. Igaar og idag har det været 105 Grader i Skyggen. Og Solen staar høit paa Himmelen, saa den stikker, naar man er udenfor Skyggen af Husene. Thi det er her næsten paa Grænsen mellem den temperede og den varme Jordzone. Bare nogle faa Mil søndenfor her staar Solen ret over en Midtsommerdag. Men Ægyp-

terne her klær sig i Uldtøi — for at holde Varmen ude, siger de. Thi Uld holder ikke bare Kulde ude, men ogsaa Varme. Og Ægypterne taler af Erfaring, thi de har boet her i henved sex Tusen Aar.

Syvende Brev

Ægypten Civilisationens Arnested

Edfu i Øvre Ægypten, 3die April 1922.

Ægypten er Civilisationens Vugge, dens Arnested. Den blev det paa Grund af Naturforholdene, som jeg skrev om i forrige Brev. Medens i andre Lande i Østen Græs og Urter og Planter og Træer voxte vildt, saa Mennesker — og Dyr — kunde leve uden at der blev saaet og plantet, var det her bare Ørkener, undtagen hvor Nilen oversvømmet Landskabet. Og den Jord, som blev oversvømmet af Nilen, laa hvert Aar efter Oversvømmelsen svart som pløiede Agre, saa fleraarige Planter ikke godt kunde voxe og trives. Her maatte derfor saaes hvert Aar, og høstes, og samles i Lader. Men det krævet ordnede Forholde, med privat Eiendomsret og faste Bosteder. Da formodentlig Grænseskillene mellem Farmene hvert Aar ved Niloversvømmelserne udviskedes, maatte Grænseskillene hvert Aar opmaales paany, og derved oplærtes man i Ægypten tidlig til nøiagtig Landmaaling ag Udregning, hvorved ogsaa tidlig udvikledes Respekt for Grænseskjel og andres Eiendom. Dette krævet igjen Overenskomster, eller Anordninger og Love, og dermed havde man ordnede Samfundsforhold — Civilisation.

Medens i Tidernes Morgen Folkene alsaa ellers i Østerland var Nomader og boede i Telte, som de flyttet fra Sted til Sted, og levet af Markens vilde Grøde og Træernes vilde Frugt, og af Skogens vilde Dyr, eller, senere, af sine Husdyr, som da græsset hvorsomhelst de fandt godt Beite, uden andre Anordninger end dem, som hver Families Overhoved gav, var Folket i Ægypten fastboende Jorddyrkere, og boede

samlet i Landsbyer og Byer, hvor de bygget sig Huse og Templer.

Fra min Studietid og fra min Læsning af Verdenshistorien har jeg havt den Forstaaelse, at vor Kultur stammet fra Athen og Rom; at Grækerne var de første store Opfindere af Arkitektur og Skulptur, af Tegnekunst og Malerkunst; at fra Grækerne kom disse skjønne Kunster til Romerne, og fra dem senere til Kelterne og Germanerne.

Ved Luther College — og som ved Luther College saa ved alle høiere Skoler i Amerika og Europa — studerte vi græsk Kultur — Historie, Geografi, Sprog, Literatur, Love, Sociologi, Mythologi, Kunst — i fire Aar, og romersk endnu længere. Men Ægyptisk? Vi havde naturligvis nogle Timer i Ægyptens Historie; men mit dybeste Indtryk fra Ægypten har jeg havt fra Bibelhistorien, fra Fortællingen om Josef og Israeliterne. Ægyptisk Kultur og Kunst hørte og læste vi, saavidt jeg nu kan huske, lidet om, med Undtagelse af Pyramiderne; men de alene eller isolerte gav mere Indtryk af Ukultur og Barbarisme, end af Kultur og Civilisation.

Her i Ægypten har jeg maattet revidere min Verdenshistorie, særlig dens Kultur- og Kunsthistorie. Jeg er efterhvert kommen mere og mere til den Forstaaelse, at den Plads, Grækerne har havt i Verdenshistorien, som Opfindere og Ophavsmænd til den skjønne Stenarkitektur med Søiler og Kapitæler, og til Skulptur, baade fritstaaende og i Relief, tilkommer i Grunden Ægypterne.

Det Indtryk man her i Øvre Ægypten faar af de gamle Ægypteres Kultur, særlig deres Arkitektur, er overvældende. Her er Templer, mellem tre og fire Tusen Aar gamle, som den Dag idag er blandt Verdens

Fronten af Templet i Edfu

største og vakreste Bygverker. Mange er naturligvis delvis i Ruiner, men somme er meget godt bevarede. Det store Tempel her i Edfu, midtveis mellem Luxor og Assuan, altsaa ca. 500 Mil Syd fra Kairo, er helt bevaret med Undtagelse af nogle faa Stene, og skal være den bedst bevarede af alle Oldtidens Bygninger i Verden. Det er ikke saa gammelt eller saa stort som f. Ex. et Par af Templerne i Luxor, men da det er saa godt bevaret, og er et typisk Tempel fra Oldtidens Ægypten, skal jeg prøve at gi en kort Beskrivelse af det.

Jernbanen mellem Luxor og Assuan gaar paa Østsiden af Nilen. Der er to Tog daglig hver Vei, det ene afgaar om Morgenen Kl. 6, det andet Kl. 10, saa der er omtrent 4 Timer mellem Togene til at besøge Templet i Edfu. Men da Templet ligger henved en Mil op fra Vestsiden af Floden, maa man først have Baadskyds over den, og saa Asener til at ride paa fra Floden til Templet og tilbage.

Vi var 6 Turister paa Toget den Morgen, som skulde besøge Edfu mellem Togene — ved Siden af mig to andre Amerikanere, nemlig en Bror og Søster fra California, og tre Belgiere, bestaaende af Mand og Hustru og Mandens Søster. Ingen af os havde forud bestilt Skyds, men da Edfu er, hvad vi vilde kalde Countysæde og en By paa over 15,000 Indbyggere, og da der sædvanligvis er Turister, som besøger Templet mellem Togene, stolte vi paa at der var Skyds. Og det var der. Der var flere Mænd ved Stationen, som vilde ta os over Elven. Jeg gjorde Kontrakt med en af dem om Skyds til Templet og tilbage, med Baad og Æsel, indbefattet Drikkepenge, for 50 Piastre — $2.50. Det samme gjorde de to andre Amerikanere, men hvad Belgierne betalte, ved jeg ikke.

Stationen er nær Floden, og Flodkanten er der høi og Floden dyb, saa vi kunde stige lige ombord i Baaden, som var en noksaa stor Baad med Mast og Seil. Men da der var stilt, maatte man ro. Der var 8 eller 10 Ægyptere ombord, men bare en roede, og en styrte, medens de andre holdt sig bagom Seilet i Skyggen. Floden var der omtrent en Tredie-

dels engelsk Mil bred, og paa den anden Side var den grund, saa Baaden stødte mod Bunden ca. 100 Fod fra Flodbredden. Vi blev derfor baaret iland. Den største af Ægypterne, en tyk, fed Mand med stor Mave, bar mig. Jeg sad overskrævs over hans Nakke, medens han holdt mig om Benene. Han klaget over, at jeg var tung, og da vi kom tilbage, var det to Mænd, som bar mig imellem sig ombord igjen. Vi kom tilbage til Stationen en halv Time, før Togtid, saa vi fik Anledning til at se paa Livet. Der var en Snes voxne Mænd, som sad i Skyggen langs Stationsvæggen og fortalte Skrøner og lo, netop som det skulde være ved Stationen i en Smaaby i Vesterheimen. Der var ogsaa en Del Gutter, nogle af dem hørte paa de Ældres Snak, nogle legte med Glaskugler — Marbles —, og et Par saa jeg spille om Smaapenge, idet de kastet disse op og sagde "Mynt eller Krone", som Gutterne gjør i Norge, og i Amerika hvor de siger "Head or Tail". Baade de Voxne og Gutterne havde lang Kjortel, de fleste af dem sort eller mørkfarvet, skjønt somme, især Gutterne, havde Kjortler af lysere Tøi. Og Turban havde de alle paa Hovedet. Den er, som jeg i et tidligere Brev har nævnt, et ca. 6 Fod langt Stykke Tøi, som de vinder mange Gange rundt Hovedet. Jeg tog Turbanen af Hovedet paa en af Gutterne, og stak den ind i Kjortelbrystet hans, og fortalte ham ved Tegn og Miner, ved at pege paa Solen og tørke Sveden, at det var for varmt — det var over 100 Grader i Skyggen — til at have Hovedet saaledes indpakket; at det han havde indenfor Pandebrasken — han var kortklippet, vistnok med Maskine — kunde tage Skade. Men da lo de alle, baade store og smaa, og syntes vist det var Moro. Der er forresten vistnok mange Gutter her i Ægypten, som gaar med lidet eller ingen Klæder paa sig. Paa Veien nedover til Floden igjen fra Templet saa jeg en Del splitter nøgne Gutter som legte. Da jeg tog frem Fotografapparatet for at fotografere et Par af de nærmeste, kom 4 andre springende og stilte sig op og vilde være med paa Billedet, saa jeg fik et meget godt Billede af 6 nøgne Ægyptergutter. Jeg tør dog

ikke sende det som en af Illustrationerne til dette Brev. I Luxor, en By paa 15,000 Indbyggere, traf jeg for nogle Dage siden i en af Gaderne en Gut i 10—12 Aarsalderen, som kom midt efter Gaden bærende paa Hovedet en Kurv, som han støttet med begge Hænder. Gutten var ligesaa nøgen, som da han blev født.

Ved Stationen var der ogsaa en Arrestant, med Haandjern om Haandleddene. Han bevogtedes af en Politimand med Rifle i en Rem over Skulderen. Arrestanten var dømt for Tyveri, og skulde af Politimanden føres til Fængsel, til flere Aars haardt Arbeide.

De ægyptiske Oldtidstempler er bygget af huggen Sten, uden Cement eller Kalk, og noget af det første, man lægger Merke til er at Murene paa Ydersiden hælder indover. Paa Indsiden derimod er Murene lodrette, saa Murene ved Grunden er meget tykkere end ved Toppen.

Templet i Edfu er omtrent 600 Fod langt, 200 Fod bredt, og 75 Fod høit. Frontvæggen med sine to Taarne er omtrent 150 Fod høi. Jeg tog et Billede af Fremvæggen med Taarnene, det vil sige, jeg stilte op Fotografiapparatet ca. 400 Fod fra Væggen, og fik saa Føreren til at trykke paa Knappen, medens jeg stod midtveis mellem Apparatet og Templet. Jeg burde ha gaaet nærmere Templet, da vilde man ha

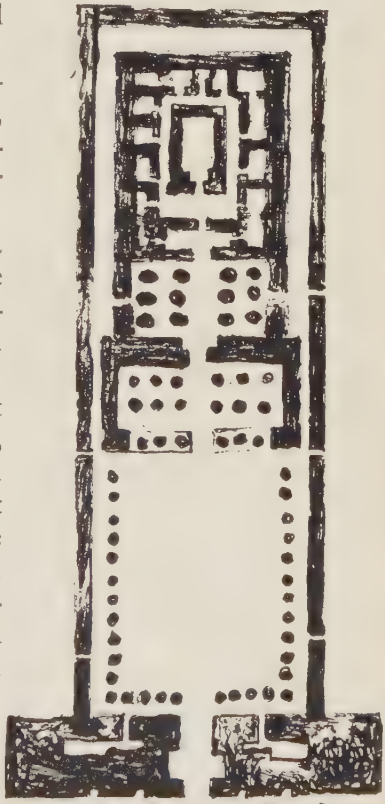

Rids af Grundplanen til Templet i Edfu

faaet en endnu bedre Ide om dets Størrelse. Denne Fremvæg er ca. 60 Fod bredere end selve Templet, idet dens Ender stikker ca. 30 Fod ud paa hver Side. Murene er over 40 Fod tykke nede. Inde i Midten af Murmassen paa hver Side af Porten er der dog nogle bitte smaa Rum og Trappegange, som med 242 Trin, i 14 Afdelinger, fører op til Toppen af Taarnene. Der oppe fra var der en storartet Udsigt over Templet, Byen og Nildalen. Trappeopgangene og de smaa Rum var meget sparsomt belyste ved bitte smaa Huller i Væggen, saa smaa ude, at de ikke sees paa Billedet. Inde ved Trappen var naturligvis Hullerne meget større, ellers vilde der ikke været det mindste Lys, da Murvæggen mellem Trappen og Yderkanten var henved 20 Fod tyk.

Med Undtagelse af disse smaa Glugger i Frontvæggen er der ingen Glugger eller Vinduer i Templets Vægge, men Dagslyset kommer ind gjennem firkantede Glugger eller Vinduer — uden Glas — i Taget.

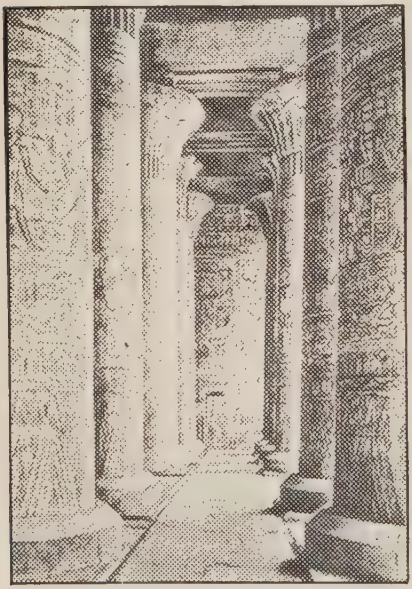

Forhallen i Templet i Edfu

De to dybe lodrette Furer, som sees paa Frontvæggen, var for uhyre Flagstænger, og de to Huller i Væggen lige over hver Fure var for Taugene, som man bandt Flagstængerne fast med. Paa disse Stænger heiste man i Oldtiden paa Fest- og Helligdage store Vimpler.

Døren, eller Porten, i Frontvæggen er ca. 60 Fod høi og 20 Fod bred. Lige indenfor den er en stor aaben Tempelplads, 180 Fod bred og 200 Fod lang. Paa tre af dens Sider —

mod Frontvæggen og begge Sider — er der overbygget Søilegang, baaret af 32 Søiler, 5 paa hver Side af Porten, og 12 paa Siderne, idet Hjørnesøilerne er regnet med begge Veie. Ellers er den store Plads aaben, altsaa uden Tag. Her var det Folkemasserne samledes til Gudstjenester og Fester; thi i Midten af Pladsen var det store Offeralter.

Resten af Templet staar saa at sige indi det store Tempel, idet der mellem det store Tempels Ydervægge og det indre Tempel er en aaben Gang uden Tag. Mellem den aabne Tempelplads og det indre Tempels Forhall er der ingen Væg, men 6 Søiler, tre paa hver Side af Indgangen. Forhallens Tag bæres af 12 meget vakre Søiler. Saa er der en meget tyk Væg med en stor Dør, og gjennem den kommer man ind i en vakker Søilehall, ca. 90 Fod bred og 50 Fod dyb. Atter en Væg med en stor Dør, og man kommer til 1ste Forkammer, ca. 40 Fod bredt og 20 Fod dybt. Indenfor det igjen er 2det Forkammer, af omtrent samme Størrelse som første Kammer, og fra det gaar der en Dør ind til det allerhelligste, som kun Kongen og Øverstepresten havde Lov at gaa indi. Det er en Sal ca. 25 Fod bred og 50 Fod lang. Ved dets inderste Væg er der et Alter af poleret Granit.

Rundt det allerhelligste er der en Gang, og udenfor denne Gang, og udenfor Forkamrene, er der en hel Del mindre Værelser. Somme af disse var indviet til Kapeller, et var Kontor og Bibliothek, andre var til Opbevaringssted for Templets Eiendele. Fra et af Værelserne paa hver Side er der en Dør ind til lange Trapper, som gaar op til Taget af Templet. Disse Trapper er midt inde i de tykke

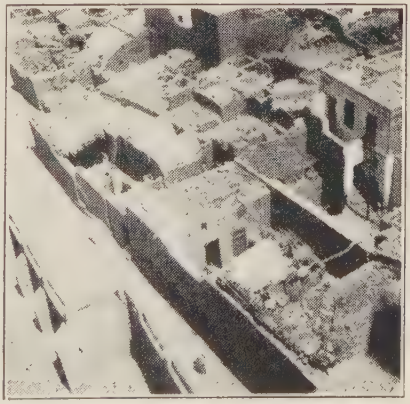

En Del af Edfu seet fra Tempeltaget

Vægge mellem de smaa Værelser og den ydre Gang rundt det indre Tempel.

Loftene under Templets Tage er dekorerede med astronomiske Billeder, og paa alle Søiler og Vægge, baade ude og inde, er der Reliefbilleder og Inskriptioner. Der er Hundreder, ja Tusinder saadanne Billeder og indhugget i Stenen, et uhyre Arbeide, som maa have sysselsat Hundreder af Kunstnere og deres Medhjælpere i Aartier, efter at selve Templet var færdigt. At beskrive disse Billeder og Indskrifter vilde her blive for vidtløftigt. For at give en liden Ide om dem skal jeg bare nævne, at paa den ene Væg i Bibliotheksværelset er der Billede af Sheset, Literaturens Gudinde, fremstillet skrivende paa et Palmeblad, og paa en anden Væg er der Katalog over de Bøger, som opbevaredes i Bibliotheket.

Ottende Brev

Luxor — Amonstemplet i Karnak

Luxor i Øvre Ægypten, 4de April 1922.

Luxor ligger lige ved Nilen, med Jernbanen 416 Mil Syd fra Kairo. Det er en By paa 15,000 Indbyggere, og den har mange store moderne Hoteller, med Palmehaver og Parkanlæg. Thi Luxor er Hovedcentret for Turisttrafiken i Øvre Ægypten. Mange Rigfolk, særlig fra England, tilbringer hele Vinteren her. For her er Verdens største og vidunderligste Ruinby fra Oldtiden, og her er det deiligste Vinterklimat, tørt og passelig varmt, fra November til Marts. Nu i April begynder det at bli lidt for varmt, saa de fleste Vintergjæster er reist nordover til Kairo.

Navnet Luxor kommer fra det arabiske Ord El-Kusur, som er Flertalsformen af El-Kasr, og betyder Kastellerne, Slottene, Fæstningerne. Thi den ægyptiske Landsby blev i Middelalderen bygget inde i og ved et stort gammelt Tempel, delvis fyldt med Jord og Grus og andet Affald, som i Aarhundredernes Løb havde samlet sig der, siden den store gamle By, hvori Templet oprindelig stod, blev ødelagt. Templets Mure, som raget høit op over Affaldslaget, antog man formodentlig for at være gamle Slotsmure eller Fæstningsmure.

Nu er alt bortryddet fra Templet, baade rundt om det, og inde i det, med Undtagelse af et Hjørne af den store aabne Plads i Templet. I det nordvestre Hjørne af den Del af Templet havde nemlig Muhamedanerne for mange Hundrede Aar siden bygget en Moske. Da for en Del Aar siden hele Resten af Templet var ryddet, befalte den europæiske Videnskabsmand, som forestod Rydningsarbeidet, at Moskeen skulde rives, saa den Del af Templet ogsaa kunde ryddes.

Men næste Morgen fandtes Videnskabsmanden død i sin Seng. Det var Allah — Gud —, som havde slaaet ham, fortalte Dragomanen — Føreren — en god Muhamedaner, mig, fordi han havde vovet at befale, at hans — Allahs — Hus skulde nedbrydes. Og siden, tilføiet han, har ingen vovet at befale, at Moskeen skal rives. Saa der ligger endnu Jorden eller Affaldet 30—40 Fod over Templets Gulv. Og oppaa det staar Moskeen, bygget indi Templets Hjørne saaledes, at dets Vægge udgjør to af Moskeens Vægge. — Jeg tog af mig Skoene og gik ind i denne interessante gamle Moske. Den var meget liden. Hele Gulvet var bedækket med vakre, tykke orientalske Tæpper, og der laa tre Muhamedanere paa Knæ, eller rettere sad paa sine krydsede Ben, og bad, idet de læste sine Bønner høit i en monoton Sang- eller Messetone, uden at lade sig forstyrre af mig. Gang paa Gang bøiet de sig, saa Panden berørte Gulvtæppet.

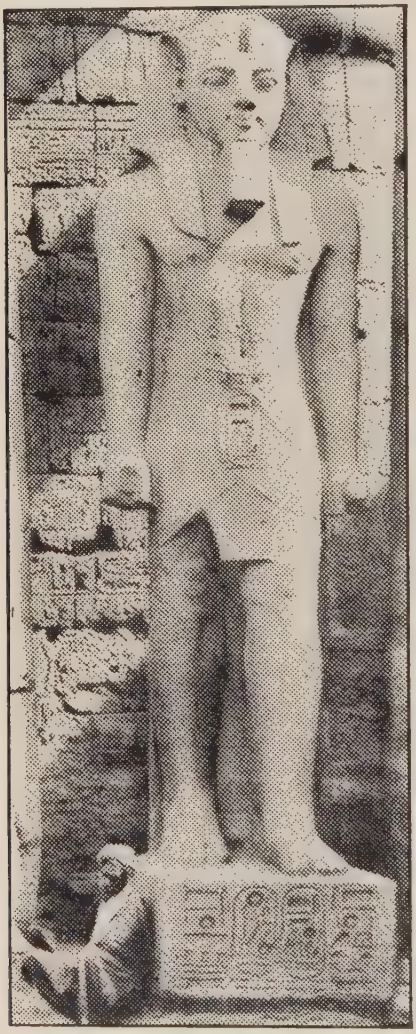

Kolossal Statue af Ramses II fremfor Templet i Luxor

Den Del af Templet, som Moskeen staar i, er 190 Fod lang og 170 Fod

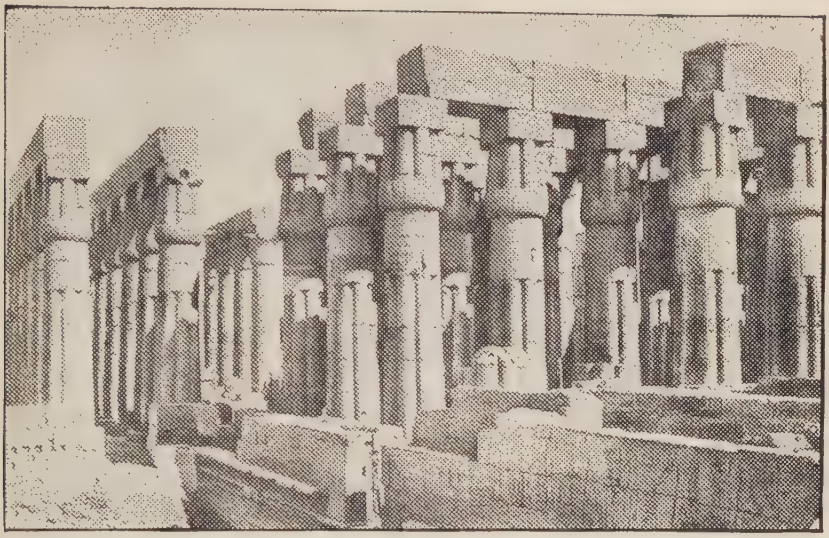

Søiler i Templet i Luxor

bred, med Kolonader paa alle fire Sider, hvis Tag bæres af to Søilerader rundt hele Pladsen, og var bygget af Kong Ramses II, den mest berømte af alle Ægyptens Konger i Oldtiden. Han har bygget flere Templer end nogen anden ægyptisk Konge. Det fortælles endog, at omtrent Halvdelen af de Oldtidstempler, som endnu findes i Ægypten, er helt eller delvis bygget i Ramses II's Regjeringstid, fra 1292 til 1225. Baade inde i og fremfor Templet i Luxor er der flere Statuer af ham, og ligedan er det næsten overalt i Ægypten, hvor der findes Levninger fra Oldtiden, saa der maa have været Hundreder af Statuer af denne merkelige Konge.

Størstedelen af Templet i Luxor var dog bygget før Ramses II's Tid, nemlig af Kong Amenophis III, som regjeret fra omtrent 1411 til 1375 f. Kr., istedetfor et ældre mindre Tempel, som han lod nedrive. Hele Templet er omtrent 800 Fod langt og henved 200 Fod bredt paa det bredeste. Dele af det er i Ruiner, men meget af det staar endnu, og somt er forholdsvis godt bevaret.

Luxor ligger indenfor den gamle ægyptiske Storby Thebens Grænser. Theben kaldte de græske Historieskrivere den, uvist af hvilken Grund, og det er det Navn, den har faaet i Verdenshistorien, skjønt dens ægyptiske Navn var Weset. Ægypterne kaldte den ogsaa ofte bare Newt, "Byen", og derfra kommer dens bibelske Navn No, og No-Amon, "Byen, Amonsbyen". Den store græske Digter Homer kalder den Hekatonpolis, d. e. den "hundredportede", og flere senere græske klassiske Forfattere gjorde det samme. Begge disse Navne peger paa Byens Magt, Storhed, og Størrelse — Newt at den var Byen i Ægypten, og Hekatonpolis at den var uhyre stor, formodentlig en Millionby.

Efterat Memphis havde været Ægyptens Hovedstad i mere end Tusen Aar, fra dets Samling til et Rige ved Kong Menes omtrent 3400 Aar f. Kr., blev flere andre Byer Kongesæde, somme endog samtidig, idet Riget flere Gange var delt. En Tid efter det saakaldte nye Keiserriges Oprettelse Aar 1580 f. Kr., blev Theben, som havde været Sædet for de i Syd-Ægypten under Splittelsen regjerende Konger, Hovedstad for det igjen samlede Ægypten, og var Rigets Hovedstad i mere end et halv Tusen Aar. Selv efterat Kongssædet af det XXI Dynasti, ca. Aar 1000 f. Kr., var flyttet nord til Deltaen, vedblev Theben at være en stor og vigtig By. I Aaret 670 blev den indtaget og plyndret af den assyriske Konge Esarhaddon. Men endog saa sent som under Ptolemæerne var den en stor By, lige til den i Slutningen af Ptolemæus V's Regjeringstid (205—181 f. Kr.) ledet et Oprør af Syd-Ægypterne mod Ptolemæerne, som dog snart blev kuet. Derefter gik det stadig nedover med Byen. I Aaret 86 f. Kr. gjorde Theben atter Oprør, og modstod da en treaarig Beleiring, før den blev indtat — og delvis ødelagt. Alligevel tog den i Aarene 30—29 f. Kr. Del i Ægypternes Oprør mod Romerne. Men da blev den helt ødelagt af den romerske Præfekt Cornelius Gallus, og siden har den været en Samling Landsbyer. Somme af disse Landsbyer blev endog i Tidernes Løb bygget inde i nogle af gamle Thebens mange

Templer saaledes som før er fortalt om det oprindelige Luxor.

Ved Siden af de før nævnte Navne kaldte Grækerne Theben ogsaa Diospolis, d. e. Gudebyen. Og det Navn passet kanske endnu bedre end de andre; thi i ingen anden By i Oldtiden var der saa mange Templer som her. Endnu er her mere end et Snes Templer, mere eller mindre godt bevaret, eller kanske rettere, mere eller mindre i Ruiner.

Strax nordenfor Luxor er Landsbyen Karnak. Der var gamle Thebens vigtigste Tempeldistrikt. Det var delt i tre Tempelomraader, af hvilke det største er over 2000 Fod i Firkant, det mellemste 1000 Fod, og det mindste 600 Fod i Firkant. Hvert Omraade var omgivet af høie Mure af Mursten, som der endnu er Levninger af, og de var indbyrdes forbundne ved Sfinxe-Alleer. Sfinxerne staar, eller rettere ligger endnu tæt i tæt paa begge Sider af en af disse Alleer, skjønt mange af dem er beskadiget. Der var ogsaa en Sfinxe-Alle fra det ovenfor omskrevne Tempel i Luxor til det største Tempelomraades Hovedport, en Afstand paa mere end halvanden engelsk Mil. Der maa have været mere end Tusinde Sfinxer paa hver Side of Veien, og endnu er der nogle af dem, nærmest Karnak.

Porten til det store Tempelomraade i Karnak

I hvert af de to mindste Tempelomraader er der tre Templer, noksaa meget i

Ruiner. I det største Tempelomraade er der ialt syv Templer, og somme af disse er forholdsvis godt bevarede. Ligesom de to mindre Omraader er et paa hver Side af det store Omraade, saaledes grupperer sig Templerne i det store Omraade om Amonstemplet, som er saa stort, at man kunde sætte alle de andre Templer, som staar paa de tre Omraader, indenfor dets Vægge, endskjønt nogle af dem er store Templer paa flere Hundrede Fods Længde.

Amonstemplet i Karnak er endnu den Dag idag et af Verdens største og vidunderligste Bygværker, og er et storslagent Bevis paa de gamle Ægypteres høie Kultur, deres vældige Arkitektur, og deres fremragende Kunst. Hele Templet er 1100 — elleve Hundrede — Fod langt, og i Gjennemsnit næsten 400 Fod bredt. Der er inde i Templet en stor aaben Tempelplads med overdækket Kolonade paa begge Sider, en uhyre stor og flere mindre Søilehaller, og en Mængde større og mindre Sale og Værelser. Tagene bæres af over 500 — fem Hundrede — Søiler. Der er inde i Templet flere store Obelisker, en Mængde Statuer, en hel Del Sfinxer, og paa Søiler og Vægge Titusinder, kanske Hundrede Tusinder Reliefbilleder og Hieroglyf-Inskriptioner. Relieferne og Indskrifterne er ikke bare paa Søilerne og de indre Vægge, men ogsaa paa de ydre Vægge.

Paa den ydre Væg er der saaledes blandt andre en lang illustreret Triumfinskription til Minde om Kong Sisaks Seire over Salomos Søn Kong Rehoboam. Det var omtrent Aar 930. Om det fortælles det ogsaa i Anden Krønikernes Bog, 12te Kapitel: "Da drog Ægypterkongen Sisak op mod Jerusalem i Rehoboams femte Regjeringsaar, fordi de havde været utro mod Herren; han kom med tolv Hundrede Krigsvogne, sexti Tusen Ryttere, og der var ikke Tal paa det Folk, som kom med ham fra Ægypten, Libyer, Suchiter, Æthiopere. Og da han havde taget de faste Stæder i Judæa, drog han op mod Jerusalem. — Og han tog Skatterne i Herrens Hus og Skatterne i Kongens Hus; alt tog han, og han tog ogsaa de Skjolde af Guld, som Salomo havde ladet gjøre."

Dette vældige Tempel, som var indviet til Guden Amon, Solguden, begyndte de første Konger af det 12te Dynasti, altsaa strax efter Aar 2000 f. Kr., at bygge. Det meste af det er dog bygget i det Nye Keiserriges Tid, i Ægyptens Guldalder, efterat Theben blev hele Landets Hovedstad, særlig af Kong Thutmosis I, som regjeret fra 1540 til 1502, i hvis Regjeringstid Moses blev født; af hans Datter Hatshepsut, som reddet Moses fra Nilen og som var gift med sin Broder Thutmosis II, efter hvis Død hun blev regjerende Dronning, indtil hun blev afsat af en anden Broder, den mægtige Kong Thutmosis III, som fortsatte Bygningen af Templet indtil sin Død omtrent 1452, og det er hans Død der hentydes til i Anden Mosebog, 2det Kapitel 23 Vers: "Og det skete en lang Tid derefter, da døde Kongen af Ægypten"; thi det var da Thutmosis regjeret, at Moses slog Ægypteren ihjel og maatte flygte til Midian. Endvidere blev Templet bygget af Kongerne Amenophis III, 1411—1375, Seti I, 1312—1292, og Ramses II, 1292—1225, i Slutningen af hvis Regjeringstid Templet var færdigt, skjønt flere senere Konger foretog mindre Ændringer, eller bygget Tilbygninger. Saaledes brød Ramses III, 1200—1179, en 80 Fod bred Aabning i Templets Væg paa Sydsiden af den store Tempelplads, og bygget her et Tempel, 170 Fod langt og 80 Fod bredt, saaledes, at en Femtedel af det er inde i Amonstemplet og fire Femtedele udenfor.

Ved Siden af at være et uhyre stort Tempel, som mange mægtige Konger havde bygget paa i Aarhundreder, var Amonstemplet ogsaa uhyre rigt. For at give en Ide om dets Rigdomme, baade løse og faste, kan nævnes, at af alle de faste Eiendomme — Jordegods — som eiedes af Ægyptens Templer, tilhørte mere end to Trediedele Amonstemplet, og at to Trediedele af alle de Gaver, som Kong Ramses III med rund Haand skjænket Guderne i Ægypten, tilfaldt to Trediedele Amon, saa han, Guden altsaa, f. Ex., af 113,433 Slaver, fik ikke mindre end 86,486. Saa der var Arbeidsfolk, baade til Bygningsarbeide, og til at arbeide paa Jordegodsene.

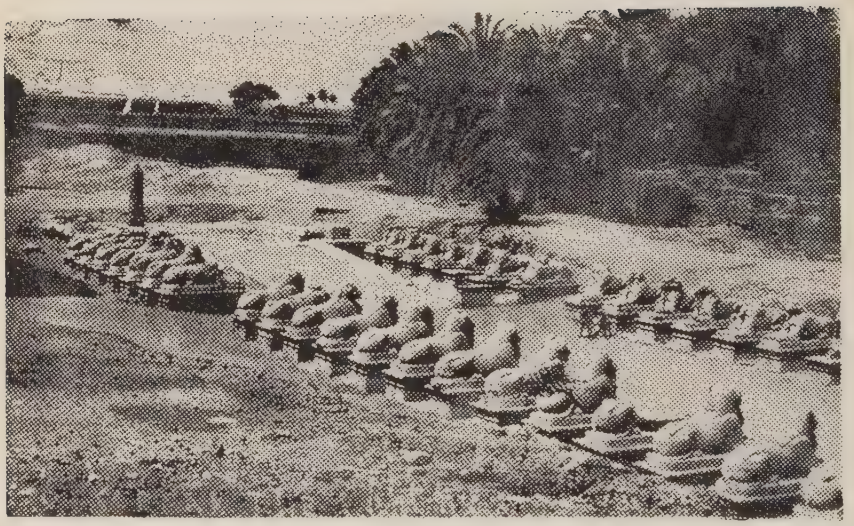

Sfinxalleen fremfor Amonstemplet i Karnak

Fremfor Hovedindgangen til Amonstemplet er der en 200 Fod lang Sfinxalle, med 30 Sfinxer paa hver Side. Sfinxerne har Væderhoveder; thi Væderen var Guden Amons hellige Dyr.

Templets Frontvæg er 370 Fod bred, 143 Fod høi, og Muren er 49 Fod tyk. Indenfor Porten i denne vældige Murvæg er den store Tempelplads, som er 338 Fod bred og 276 Fod dyb eller lang. Den har tækkede Kolonader paa begge Sider. Nordre Kolonade har 20 Søiler, medens den søndre har bare 12, fordi Fronten af det før nævnte Tempel, bygget af Ramses III, optager Pladsen, hvor de andre otte Søiler oprindelig stod. I Midten af Tempelpladsen var der en Kiosk med 10 vældige Søiler. Bare en af disse 10 Søiler staar endnu helt bevaret. Selve Søilen bestaar af 20 Lag fint tilhuggen Sten, og Kapitælen — Søilens Top — af 5 Lag. Søilen er 70 Fod høi, og Kapitælen maaler 49 Fod i Omkreds.

Fra den store Søilehal i Amonstemplet i Karnak

Indenfor den næste Tværvæg, som er ligesaa tyk som Frontvæggen, er den store Søilehall, som med Rette har været kaldt et af Verdens Undere. Dens Bredde er 338 Fod, dens Dybde 170 Fod, og dens Gulvflade er derfor over 6000 Kvadratyards. Endskjønt den optager bare en mindre Del — kanske en Fjerdedel — af hele Templets indre Fladeindhold, er den alligevel større end de fleste Kirker og Templer i Verden. Saavidt jeg ved er det bare fem Kirker, som er større en Søilehallen i Amonstemplet i Karnak, nemlig St. Peterskirken i Rom, som har et Fladeindhold af 18,000 Kvadratyards, Domkirken i Milano 14,000, St. Paulskirken i London 9400, Sofiamoskeen i Konstantinopel 8250, og Domkirken i Køln 7400.

Søilehallens Tag bæres af 134 Søiler i 16 Rader. De to mellemste Rader er høiere end de andre, fordi Hallen er delt i Midtskib og Sideskib, og Midtskibet er 80 Fod høit, medens Sideskibene er 56 Fod høie. Midtskibets Tag bæres af de to mellemste Søilerader, samt af to Rader firkantede Søiler, ca 25 Fod høie, som staar paa inderste Kant af Sideskibenes Tag. Mellem disse firkantede Søiler er der Vinduer, som gir godt Lys i Hallen. Vinduerne har naturligvis ikke Glas, men Gitterværk af Sten, og et af dem er endnu helt bevaret. Midtskibets Søiler er 69 Fod høie, med 11 Fod høie Kapitæler paa Toppen, og Søilerne maaler 33 Fod i Omkreds. Med andre Ord, det tager 6 Mand med udstrakte Arme at naa rundt dem. Sideskibenes 122 Søiler maaler 28 Fod i Omkreds, og deres Høide er omtrent 45 Fod, med Kapitæler paa Toppen af omtrent samme Høide, som Midtskibets.

Jeg skal ikke skrive om Resten af Amonstemplet i Karnak, eller de andre Templer der. Det vilde blive formeget; thi det er som en hel By af Murvægge, Søilerækker, Gaarde, Sale, Indgange, Obelisker, Statuer, Sfinxer, — en Labyrint uden Ende, en Opdyngning af huggede Sten, ikke som Pyramiderne, i en samlet barbarisk Masse, men gratiøst i al sin Vælde, kunstneriskt, kulturelt.

En av de to store Obelisker reist af Dronning Hatshepsut i Amonstemplet i Karnak

Jeg har besøgt Amonstemplet i Karnak tre Gange.

Forrige Torsdagskveld kom jeg til Luxor med Jernbanen fra Kairo, og det første jeg gjorde Fredags Morgen, efterat

jeg havde spist en tidlig Frokost, var at spadsere ud til Karnak, hvor jeg tilbragte hele Formiddagen, fornemmelig i Amonstemplet. Det første Indtryk er næsten ubeskrivelig overvældende. Ja overvældende er Ordet, som kommer en i Sinde Gang paa Gang, skjønt man kanske siger, hvis der er andre i Følge med en eller i Nærheden, "storartet!" "kolossalt!" Men overvældende er Indtrykket, baade paa Grund af Templets Vælde og dets Ælde. Man kommer ihu, at Templet er mellem tre og fire Tusinde Aar gammelt, og man tænker paa det Værktøi og de Redskaber og Maskiner man havde, eller kanske rettere ikke havde, dengang det blev bygget. Og saa ser man paa de vældige Søiler, og oppaa dem de store Arkitraver, d .e. Stenbjælker, som ligger der høit oppe fra Søile til Søile, hver Bjælke veiende mange Ton, og oppaa dem Tagstenene, ikke vanlige Tagstene, men store lange, tykke Stene, hver af dem ogsaa veiende flere Ton, og at de er saa nøiagtig maalte, saa fint tilhugne, og saa godt sammenfældte, at man ingensteds ser Dagslyset mellem dem. Naar man har seet nøie paa dette, maa man virkelig beundre, ikke bare de gamle Ægypteres Kunst, men ogsaa, og kanske mest, deres Dygtighed.

Man ser dog kanske ikke saa meget paa Detaljerne første Gangen, man besøger Templet. Man har da saa nok med at se paa Templet og Salene og Monumenterne i sin Helhed. Det er først paa Tilbageveien til Hotellet, at man begynder at tænke paa Detaljerne, og saasnart man har Anledning maa man ud til Amonstemplet igjen. Saa har andre fortalt mig, det var med dem, og saa var det med mig. Og allerede samme Eftermiddag, efter jeg havde besøgt det store Tempel nede i Luxor og seet lidt paa Byen, gik jeg atter ud til Amonstemplet.

Igaar Aftes kom jeg tilbage til Luxor fra en tre Dages Tur til Assuan. Iaften har jeg havt Anledning til at besøge Templet for tredie Gang, og ved Maanelys. Og ikveld var Amonstemplet et vidunderlig Syn, idet Maanens bløde Lys

tilsløret Aartusindernes Ødelæggelser, og gjorde alle Former hele og blide. Og saaledes, som jeg saa det ikveld ved Maanelys, vil jeg tage det med mig i Erindringen, Billedet af denne ældste og største og vidunderligste af alle Oldtidens Bygninger.

Niende Brev

Kongegravene ved Luxor

Luxor i Øvre Ægypten, 5te April 1922.

Luxor og Karnak ligger paa Østsiden af Nilen. Men gamle Theben laa paa begge Sider. Og paa Vestsiden er der flere Ruiner igjen fra gamle Theben end paa Østsiden, skjønt ingen af Templerne der var saa store som Templet i Luxor og, endnu mindre, som Amonstemplet. De er heller ikke saa godt bevarede som dette og et Par andre Templer i Karnak. De fleste af Templerne paa Vestsiden brugtes til Dyrkning af og Ofring til de afdøde Konger, som havde bygget dem. Thi i Ørkenen strax vestenfor var Thebens Nekropolis — dens store og merkelige Begravelsesplads.

Førend jeg fortæller om mine Ture til gamle Thebens Vestside og til dens Nekropolis, og hvad jeg der saa, kan det være nødvendig at fortælle lidt om de gamle Ægypteres Tro eller Lære om Livet efter Døden. Derved vil meget, som ellers kunde synes dunkelt og ufatteligt, blive klart og forstaaeligt.

De gamle Ægyptere troede, at Mennesket havde en udødelig Sjæl, som ved Døden forlod Legemet, og fløi frit omkring, i kortere eller længere Tid, for senere at vende tilbage til Legemet, forudsat, at dette ikke var gaaet i Forraadnelse, og blit til Støv. Derfor gjorde Ægypterne fra de tidligste Tider alt mulig for at dette ikke skulde ske, og der findes i det ægyptiske Museum i Kairo Mumier, 3—4 Tusinde Aar gamle, saa godt balsamerede, at man den Dag idag kan kjende Ansigtstrækkene igjen fra samtidige Statuer og Billeder af Vedkommende.

Efter Døden maatte alle frem for Dødsrigets Domstol,

Seti I.s Mumie

som bestod af 42 Dommere. Hjertet, som Symbol paa Samvittigheden, blev veiet paa en Balancevægt, og i den anden Vægtskaal lagdes Retfærdigheden eller Loven. For den Afdøde var tilstede ved Veiningen hans Sjæl, hans Lykke, og Gudinderne, som havde styrt hans Fødsel og Barndom. Selve Veiningen foretoges af Gravguden Anerbis, og Resultatet meldtes af Guden Thoth, Dommernes Sekretær. Nær Thoth stod uhyret "Slugeren", som var delvis Krokodil, delvis Flodhest, delvis Løve, færdig til at fortære Hjertet, skulde det vise sig at være for let. Balancerte Hjertet med Loven blev dette af Thoth meldt til de 42 Dommere, som da erklæret den Afdøde retfærdiggjort og triumferende, og han blev af Guden Horus ledet ind i hans Fader Osiris, Underverdenens og de Dødes Gud, og til evigt Liv hos ham.

Hvor de Dødes Rige laa var man vistnok ikke klar over. Det kaldes stun-

dom Underverdenens, stundom Riget der Vest, altsaa Vest i Ørkenen, og var et overmaade skjønt Land, med en frodig Plantevæxt, endog meget frodigere end i Nildalen. Der fortsatte de retfærdige Afdøde det Liv, som, og saaledes som, de havde ført det her paa Jorden, forudsat, vel at merke, at de havde de nødvendige Midler dertil.

Derfor bygget man Gravboliger for de Afdøde, eller Vedkommende bygget dem selv, medens de endnu var ilive, som i Indredning lignet deres jordiske Boliger, men solide, saa de kunde være "uforgjængelige", som f. Ex. Pyramiderne og Klippegravene, og som de kongelige Fjeldgrave her vestenfor Theben. I et af Værelserne i disse Dødsboliger sattes Statuer af Vedkommende og hans Familie, og paa Væggene i Værelserne og i Gangene var der malet Billeder af de forskjellige Slags Eiendele, han havde havt i levende Live — Slaver og alslags Husdyr, Møbler og andet Husgeraad, Klæder og Smykker, Redskaber og Værktøi, Vogne og Skibe, m. m. m., idet man troede, at alt dette paa en magisk Maade blev til virkelige Slaver og Husdyr, Møbler osv., naar vedkommende Afdøde trængte dem. Det er denne Tro Efterverdenen har at takke for de udmerkede Illustrationer fra de gamle Ægypteres Liv og Virke. Det var særlig høie Embedsmænds og Rigmænds Gravboliger, som var saaledes udstyret. Jeg beskrev en saadan Rigmands Klippegrav i samme Brev, som jeg skrev om Apisoxens store Grave vestenfor den gamle Hovedstad Memphis. Menigmands Grave var naturligvis meget simplere, og Fattigmand maatte nøie sig med en almindelig Grav i Ørkensanden. Men selv han fik med sig i Graven nogle af de Ting, eller kanske Billeder, malte eller udskaarne, af de Ting, han kunde trænge hinsides.

Ligesom Kongerne i levende Live indtog en Særstilling blandt Menneskene, fik de ogsaa en Særstilling hinsides, idet de der blev Guder, og blev særlig Solgudens Ledsagere paa hans Reise i en stor Flodbaad hver Nat gjennem Underverdenen. Det er særlig dette, som er illustreret paa Væggene i de kongelige Gravboliger. Thi i de kongelige Gravboliger

er der færre Billeder af Gjenstande, som de afdøde Konger kunde trænge, fordi der i deres Gravboligers Sale var placeret virkelige Gjenstande, saasom Møbler, Klæder, Smykker osv. Motiverne til Billederne og Texterne til Indskrifterne er derimod tagne fra flere gamle ægyptiske Bøger. En af disse Bøger kaldtes "Bogen om ham, som er i Underverdenen." Ifølge denne er Underverdenen delt i 12 Regioner, svarende til Nattens 12 Timer, og Bogen var ligeledes delt i 12 Kapitler. Illustrationerne fra disse Motiver er paa Væggene malet i tre Rader. I de midterste Rader sees Gudebaaden paa Underverdenens Flod. I Baaden staar den væderhodede Solgud, omgivet af sit Følge. Øverste og nederste Billedrader forestiller de to Flodbredder, og paa dem staar alle Slags Væsener — Menesker, Aander, Dæmoner, Uhyrer, Dyr, Fugle, Kryb. En anden Bog, som Beskrivelserne og Motiverne til Billederne var tagne fra, var "Bogen om Portene"; thi mellem hver af Underverdenens 12 Regioner var der svære Porte, som bevogtedes af ildspyende Slanger. En tredie Bog med endnu dystrere Beskrivelser var "Solens Reise gjennem Underverdenen", som ogsaa er illustreret paa Væggene med lange Rader Billeder. Ogsaa flere andre Bøger brugtes som Motiver til Dekorering af Kongernes Gravboliger. Af disse skal jeg bare nævne den lange "Lovsang til Re" d. e. den samme som i Øvre Ægypten kaldtes Amon, altsaa Solguden, hvori han paakaldes med 75 forskjellige Navne, og "Bogen om Mundaabningen". Texterne og Billederne fra denne sidste Bog fortæller om de mangeslags Ceremonier, som maatte udføres fremfor den afdøde Konges Billedstøtte, for at sikre ham Brugen af sine Organer, saa han i Gravboligen kunde æde og drikke.

Thi skjønt de afdøde Konger blev Guder, beholdt de dog menneskelige Dyder og Laster, og menneskelige Fornødenheder. Derfor blev der i Templerne ofret til Guderne, baade Slagtoffer og Grønoffer. Og derfor bygget Kongerne ikke bare Templer til Guderne, men ogsaa Templer til sig selv. I disse Gravtempler — eller kanske de rettere skulde

Væg- og Loftdekorationer i thebensk Kongegrav

kaldes Dødstempler, da de hverken var bygget paa eller ved Gravene, eller Gravboligerne, som jeg i dette Brev har kaldt Kongernes Grave, da jeg syntes Ordet Grav ikke passet — i disse Dødstempler, altsaa, dyrkedes de afdøde Konger, og der ofredes til dem milde Gaver, som skulde sikre dem mod Hunger og Tørst fremigjennem Tiderne. Paa Vestsiden af Nilen i gamle Theben byggede mange af Kongerne sig saadanne Templer, og af disse staar der endnu omtrent et Dusin, naturligvis mere eller mindre i Ruiner, som nævnt i Begyndelsen af dette Brev.

Allerede før Solopgang igaarmorges havde vi spist Frokost og var ved Nilen, forat besøge gamle Thebens Vestside. Med vi mener jeg tre Amerikanere, de samme som jeg nævnte i et tidligere Brev om Besøget til Templet i Edfu — ved Siden af mig to fra Syd California, Bror og Søster. Det er nemlig billigere naar man er flere isammen; thi man kan have fælles Dragoman — Fører — og fælles Skyds over Nilen. Vi havde Kvelden før engageret Dragomanen, og han skulde ordne med Baadskyds og Æselskyds. Skjønt vi var nede ved Nilen før Solopgang, var der allerede da en Baad med Turister halvveis over Floden, og flere kom der lige efter os. Omtrent det samme var Tilfældet tidlig idagmorges; thi jeg har besøgt Vestsiden to Morgener og Formiddage. Det er nemlig selv saa tidlig paa Aaret som nu saa varmt om Eftermiddagen ude i Ørkenen, hvor Thebens Nekropolis er beliggende, at de fleste Turister foretrækker at bruge den tidlige Morgenstund og Formiddagen til Besøget derude, og være tilbage Klokken et til Middag paa Hotellet, hvor de da tilbringer den varmeste Tid paa Eftermiddagen. Hotellerne er kjølige og behagelige, selv i de varme Eftermiddagstimer; thi de er bygget næsten helt af Sten, ikke bare de tykke Vægge, men ogsaa Trapperne og Gulvene. For Vinduerne er der paa Solsiden Solskjærme med Sprinkelværk af Træ, som stænger Solens brændende Straaler ude, medens det inde er et behageligt blødt Lys. Paa Værelserne rækker et af Vinduerne lige til Gulvet, idet det samtidig er Dør til Altanen, som der er

udenfor hvert Værelse, saa der er godt og luftigt. Eftermiddagen igaar og idag har jeg siddet paa mit Værelse og arbeidet, uden at generes af Varmen, med at fylde ud Notaterne fra begge Dages Ture, og med at planlægge og begynde Brevene om det, som jeg har seet og oplevet de sidste Dage. At færdigskrive dem blir der nu ikke Tid til — det faar være til senere. Thi iaften Kl. 6 skal jeg reise herfra nordover med Nattoget, som kommer til Kairo imorgen tidlig Kl. 7, saa jeg kan faa Tid til at besøge endnu engang baade det ægyptiske Museum der og Pyramiderne, før jeg Fredag Aften gaar ombord paa Toget til Jerusalem.

Nætterne er behagelige her nu, ikke kolde, men behagelige og kjølige, saa man kan sove for aabne Vinduer. Der er her ikke Fluenet for Døre og Vinduer, men derimod har Sengene høie Stolper med Fluenet over og omkring Sengen. Luften er meget tør her, saa jeg tror ikke man let blir forkjølet om Natten med aabne Vinduer. Igaaraftes, efter at jeg kom tilbage til Hotellet fra mit Besøg til Amonstemplet ved Maanelys, og havde nedskrevet mine Indtryk fra Besøget, sad jeg flere Timer paa Altanen udenfor mit Værelse — og det samme gjorde mange andre, thi paa de fleste Altaner sad Turister, Maanen gik ned medens jeg sad der, saa jeg fik se den straalende ægyptiske Stjernehimmel. Betagende var Natten og stille, med bare en svag Luftning i Retning fra Ørkenen mod Nilen, saa svag, at det var bare saavidt jeg saa Cigarrøgen fór den Vei. Ægypten sov, Mennesker og Dyr, ikke en Lyd hørtes. Men pludselig begyndte en Hund i en Landsby i Øst at gjø, og blev svaret af en anden. Og da blev der et Hundeleven, som jeg aldrig har hørt Mage til — fra Øst og fra Vest, fra Syd og fra Nord, og fra rundt om i Luxor. Jeg havde aldrig tænkt der nogensinde kunde være saa mange Hunde indenfor Hørevidde. I Kvartalet tversover Gaden fra Hotellet var der vistnok over en Snes. Og en af Hundene der blev den ivrigste af dem alle. Flere Gange efter alle de andre var sluttet nidgjøede den indtil den fik andre til at begynde igjen, og snart var der atter Hunde-

glam, som kunde vække hele Ægypten. Dette gjentog sig flere Gange. — Min nærmeste Nabo her paa Hotellet er ogsaa en Minneapolitaner ved Navn Mannix, velkjendt baade i Minneapolis og i Staten Minnesota forresten; thi han var i mange Aar Reporter for et af de store Dagblade i Møllebyen, og senere i 12 Aar "State Printer" i Minnesota, med Kontor i Capitoliet i St. Paul, til Nytaar 1919. Sommeren efter drog han ud paa en Verdenstur, som skal vare i flere Aar. Han reiste fra Seattle til Japan, hvor han tilbragte flere Maaneder, og han har været i længere Tid i Kina, Philippinerne, New Zealand, Australien og Afrika, fra Cape Town nordover. Til Ægypten kom han fra Khartum i Sudan, og reiser herfra til Indien. Vi sad da igaaraftes — eller kanske rettere inat, thi det blev efter Midnat — paa hver vor Altan og nød den ægyptiske Nat, og samtalte indimellem om Minneapolis og om Minnesotapolitik. Men tilslut blev Hundenes Gjøen i Kvartalet tversover Gaden for irriterende, saa vi gik for at lægge os. Jeg sovnede vistnok strax, men drømte om de gamle Faraoer, at jeg sammen med dem var med Osiris paa hans Baadtur gjennem Underverdenen, og at paa begge Flodbredder stod der en Masse Hunde og gjøede mod os, efterhvert som vi gled fremover.

Rideturene udover Nildalen i den tidlige Morgenstund igaar og idag var vidunderlige. Igaar red vi først en Mil i Vest og saa tre Mil i Nord, og stanset ved Kong Setis Tempel, som han havde bygget til sig og sin Fader Ramses I. Det blev dog først færdigbygget af Setis Søn Ramses II. Det var oprindelig 518 Fod langt, men nu staar bare den vigtigste Trediedel igjen; Resten er i Ruiner. Fra dette Tempel red vi forbi den ældste Del af Thebens Nekropolis, som ligger paa hvad man kan kalde et "Næs" af Ørkenen. Der er mange Grave fra 11te, 13de og 17de Dynastier, særlig Præsters og høie Embedsmænds Grave. Vi stanset dog ikke der, men efter vi var kommet forbi "Næsset" red vi opigjennem en lang Dal, først i Nordvest, saa i Vest, Sydvest, og tilslut i Syd, ialt omtrent tre Mil indimellem Ørkenfjeldene, som blev

høiere, og Dalen smalere, efterhvert som vi kom opover, indtil Fjeldene stængte helt. Jeg har været i ligesaa trange Dalfører og med meget høiere Fjelde paa begge Sider, men alligevel aldrig i en Dal saa dyster som denne. Den kaldes Kongernes Dal; thi øverst i Dalen er de thebenske Kongegrave. Men De Dødes Dal vilde have passet meget bedre som Navn paa Dalen; thi den er en Dødsdal, ikke bare fordi Kongegravene er der, men fordi der er intet, absolut intet Liv — ikke et Træ eller en Busk eller et Straa af nogen Slags, ikke et Dyr eller et Kryb eller en Fugl eller et Insekt af nogen Slags — bare dødt, dødt Fjeld, Sten, Grus, Sand, alt af en gusten graagul Farve, en dyster Ensomhed uden Lige — en høitidelig Ensomhed, fordi der inde i Fjeldene paa begge Sider øverst i Dalen er, næst Pyramiderne, de merkeligste og ældste bevarede menneskelige Grave i Verden.

Ved Slutningen af den lange Periode mellem det Gamle og det Nye Keiserriges Tid ophørte Pyramidebygningen. Det nye Keiserriges Konger, altsaa fra omtrent Aar 1680 f. Kr., lod hugge sig Grave, eller, for at bruge samme Benævnelse som før i dette Brev, Gravboliger indi Ørkenfjeldet. Man har der i Kongernes Dal fundet ialt 60 saadanne Gravboliger, ikke alle netop Kongegrave. Nogle var Prinsegrave, to var Dronninggrave, og nogle var uden Indskrifter, altsaa ufærdige. Dronningerne var ellers ikke bisatte der i Dalen, men Dronningsgravene er i en anden Dal nogle Mil længere Syd. Om Gravene der skal jeg bare nævne, at der er fundne omtrent 70, og at vi besøgte to af dem den anden Dag vi var paa Thebens Vestside.

Kongegravene bestaar af nogle større Sale og flere mindre Værelser, forbundne med hinanden ved lange Korridorer, alt hugget ind i det solide Fjeld. I de største Sale har man ladet staa igjen Søiler, som saa at sige bærer Taget. Allesteder i Sale, Kammere og Korridorer er Vægge, Søiler og Loft blank-poleret, og dernæst er der indhugget Reliefbilleder i Søilerne og Væggene, og disse er da igjen malet i de prægtigste Farver, ligesom Lofterne er malet. Og denne

Malingen — naar man kommer ind der og ser den, fristes man til at spørge, om det virkelig kan være malet for mellem tre og fire Tusinde Aar siden. Det er saa godt gjort, og saa godt bevaret, saa friskt, at det ser ud, som det kunde være malet for et Aar, en Maaned, en Uge siden! Det er virkelig noget af det merkeligste, det vidunderligste, en faar se i Ægypten.

Paa Grund af Turisttrafiken er syv af Kongegravene nu oplyst med Elektricitet, om Vinteren hver Dag fra Kl. 9 til 1, men nu fra 8 til 12. Vi var derude saa tidlig at vi maatte vente i et Kvarter, før Lysværket sattes igang, og medens vi ventet kom det ene Turistfølge efter det andet, saa da Klokken blev 8 var der mindst et halvt Hundrede, og flere kom der formodentlig, efter vi var gaaet ind.

Jeg skal her bare fortælle lidt om to af de Gravboliger, som vi besøgte — Amenophis II's, som regjeret fra 1450 til 1420 f. Kr., og Seti I's, 1312—1292.

Først vil jeg nævne, at Korridorerne eller Gangene er omtrent af samme Høide og Bredde i alle, ca. 10x10 Fod, medens somme af Salene er høiere under Loftet.

Seti I's Gravbolig er en af de største, og strækker sig 328 Fod indigjennem Fjeldet. Fra Udsiden gaar man først ned en Trappe paa over 20 Trin, men med meget svag Hældning, og kommer saa til første Korridor, som er over 50 Fod lang. Anden Korridor, hvis Gulv hælder indover, er 40 Fod, og tredie Korridor er 50 Fod lang. Saa er der et Forkammer, 15x15 Fod, og indenfor det en Sal, omtrent 36 Fod i Firkant, hvis Loft bæres af 4 Søiler; indenfor og tilhøire for den er en anden Sal, af omtrent samme Størrelse, men med 2 Søiler. Fra venstre Hjørne af første Sal er der en Hældning ned til næste Korridor, som gaar indover ved Siden af 2den Sal, og er ca. 70 Fod lang, dernæst et Forkammer, 15x20 Fod, og indenfor det er den store Gravsal, 80x40 Fod, delt i to Afdelinger, saaledes at fremste Del, 40x50 Fod har fladt Loft, som bæres af 6 Søiler, medens inderste Del, hvis Gulv ligger fire Trappetrin lavere end fremste Del, og er

40x30 Fod stort, har hvælvet Loft. Her i denne Del af Salen stod Kongens Alabaster Sarkofag, og i den laa hans Mumie. Men Sarkofagen er nu i Soane Museet i London, England, og Mumien i det ægyptiske Museum i Kairo. Paa høire Side af den store Sal er to Kammere, paa venstre et Kammer og en Sal, med to Søiler, og indenfor den store Sal er det inderste Rum, en Sal omtrent 25x60 Fod, hvis Loft bæres af sex Søiler i en Rad.

I de forskjellige smaa og store Rum, udenfor selve Gravsalen, var i Oldtiden placeret alle Slags Gjenstande — Møbler, Klæder, Smykker, endog Vogne, osv., som den Afdøde kunde have Brug for hinsides. Dette havde til Følge at Kongegravene, og andre Rigmænds Grave, var et Eldorado for Gravrøvere. Og i Slutningen af det nye Keiserriges Tid, altsaa ca. 1000 Aar f. Kr., var den ægyptiske Stat blit saa vanmægtig, at den ikke kunde beskytte de gamle Kongers Grave. For at sikre de store gamle Kongers Mumier fra at falde i Røvernes Hænder, blev det besluttet i det 21de Dynastis Tid, at flytte deres Mumier til en Hule paa den anden Side af Fjeldet, Syd fra Kongernes Dal, og der fik da mange af de store Konger fra Det nye Keiserriges Tid, blandt dem Amonis den 1ste, det nye Keiserriges første Konge, død 1557, Thutmosis III, død 1450, Seti I, død 1292, og Ramses II, død 1225, hvile i Fred i næsten 3000 Aar. I 1875 fandt ægyptiske Fellaher Hulen, og i 1881 blev Mumierne flyttet til det ægyptiske Museum i Kairo.

Ni Kongemumier var blevne flyttet til Amenophis II's Gravbolig, og den indre Del af den skjult for Gravrøverne paa den Maate, at man havde sænket det første Forkammers Gulv ca. 25 Fod, og ud derfra gravet en kort Korridor og en Gravsal, hvor man placerte en Del Mumier af Kongernes Slægtninge, for at narre Røverne til at tro, at det var Graven. Aabningen fra ovennævnte Kammer til Korridorerne, Salene og Gravsalen indenfor blev muret igjen, Væggen plastret, og i Plastringen hugget Reliefer og malet, saa det var umulig at vide, at der var noget indenfor. Og denne til-

murede Aabning var altsaa 25 Fod oppaa Væggen i Kammeret, efter at Gulvet var sænket. Saa Kong Amenophis' Grav var urørt, lige til den i 1898 blev fundet af Videnskabsmanden Loret. Han syntes det var merkeligt, at Kammergulvet var sænket saa meget, og at der var bare en mindre Sal ud fra Bunden dernede. Han fik sig da en lang Stige, og ved at hamre paa Væggen høit oppe, tvers over for Indgangskorridoren, hørte han der en hulere Lyd end ellers i Væggene. Derfor ligger endnu Kong Amenophis II i sin Sarkofag, som han blev lagt, efter han var død og balsameret i Aaret 1425 f. Kr. Sarkofagens Laag var løftet, og det elektriske Lys var placeret saa, at det lyste lige paa Mumien. Det var et mærkeligt, et høitideligt Syn at se dette Lig, denne Mumie, som havde ligget der urørt i 3347 Aar!

Det var Amenophis II, som var Konge i Ægypten, da alle Plagerne og Israeliternes Udgang fra Ægypten foregik.

Der maa paa Vestsiden i Oldtidens Theben have været en hel Hærskare Mennesker, som var beskjæftiget med de Døde og deres Grave — vanlige Gravarbeidere, Haandværkere, Kunstnere, og Balsamerere. Disse sidste maa have naaet langt i sin Kunst eller Videnskab. I 1ste Mosebog, 50de Kapitel, 2det og 3die Vers, fortælles det, at Josef lod sin Faders Lig balsamere, og at det tog 40 Dage, og saa tilføies der "for saa lang Tid tager det at balsamere et Lig."

Paa Tilbageveien fra Kongernes Dal gik vi ikke nedigjennem Dalen igjen, men over Fjeldet. Det var en meget interessant Fjeldtur, og deroppe fra var der en storartet Udsigt over Nildalen, som her er henved 10 Mil bred fra den Libyske Ørken i Vest til den Arabiske i Øst, med den store Nilflod i Midten, og med vakre Palmelunde spredte udover Dalen, der hvor Farmernes Landsbyer er beliggende. Paa den anden Side af Fjeldet besøgte vi Dronning Hatshepsuts Dødstempel, det vakreste af alle Dødstemplerne. Det er bygget i Terrasser øverst i Dalen lige ind til den bratte Fjeldvæg, endog delvis indhugget i den. Efter at Ægypten var blevet kristnet, tog endel Munke det i Besiddelse, og det

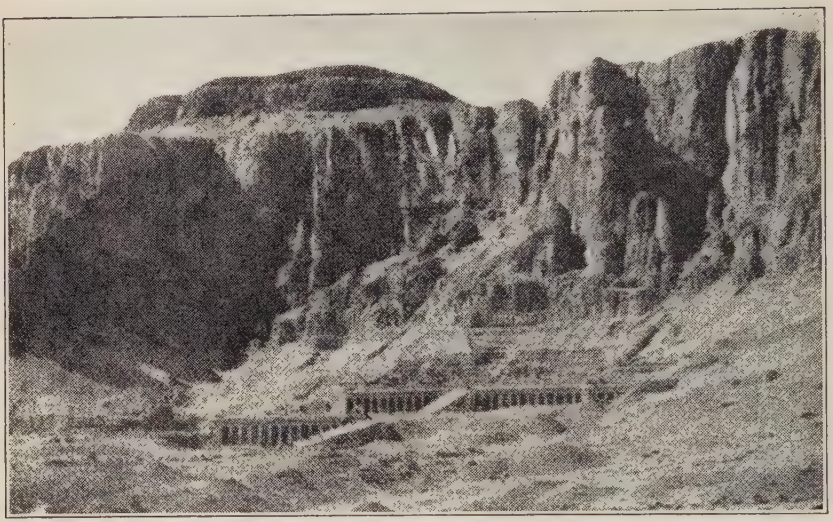

Dronning Hatshepsuts Dødstempel

var i mange Hundrede Aar et Kloster. Der mødte Æseldriverne, som midlertidig havde gaaet rundt Fjeldet, os med Æslerne, og vi red tilbage til Nilen og Luxor.

Idag Formiddag besøgte vi et Par af Dronninggravene, et Par Rigmænds Grave, Ruinerne af et Par kongelige Paladser, samt Rameseum og Memnonkolosserne. Rameseum er Ramses II's Tempel, oprindelig ca. 600 Fod langt og 200 Fod bredt, men nu for en stor Del i Ruiner. I Rameseum var der selvfølgelig Statuer af Kongen, men alle er ødelagte. Dragomanen sagde, at det var Assyrerne, som ødelagde dem, paa den Maade, at de stablet en Masse Ved rundt dem, som de da satte Ild paa, og naar saa Statuen var opvarmet, sprøitet de Vand paa den saa den sprak i mange Stykker. En af disse Statuer, som laa der i flere Stykker, var ligesaa stor som Memnonkolosserne — Ørets Længde var 3½ Fod, Ansigtet fra Øre til Øre 7 Fod, Brystet fra Skulder til Skulder 23 Fod, Armens Omkreds ved Albuen 17½ Fod, Pegefingerens Længde 3¼ Fod, Neglens Længde paa

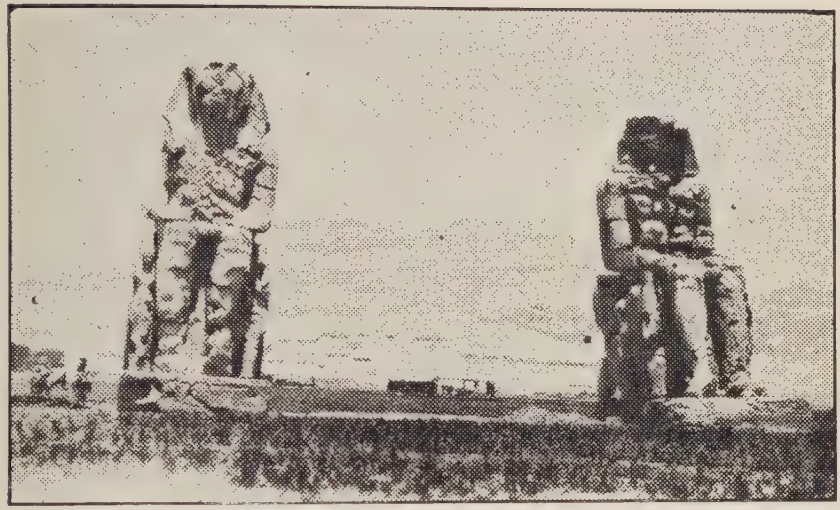

Memnonkolosserne

Midtfingeren 7½ Tomme, Fodens Bredde ved Tærne 4½ Fod. Statuens Høide maa have været henved 60 Fod, og dens Vægt omtrent 1000 Tons.

Det mest iøinefaldende af alt paa gamle Thebens Vestside er Memnonkolosserne. De staar, eller rettere sidder, der saa alene midt ude paa Dalsletten. Thi Templet, fremfor hviket de oprindelig sad, er helt borte, saa bare lidt af dets Grundmur sees et Par Steder. Templet var bygget af Kong Amenophis III, som regjeret fra 1411 til 1375 f. Kr., og Memnonkolosserne er Billedstøtter af ham. De græske Historieskrivere satte et græsk Sving paa de ægyptiske Kongers Navne, og Amenophis blev til Memnon. Med Tiden blev dette forvexlet med den Memnon, som i Trojanerkrigen blev fældt af Achilles, og man troede i lang Tid, at Statuerne altsaa var af denne græske Memnon.

Selve Figurerne paa Memnonkolosserne er 52 Fod høie, Fodstykket, som altsaa Fødderne hviler paa, er 13 Fod, saa hele Statuerne er 65 Fod høie; fra Fodsaalen til Knæet er

I Flomtiden ved Luxor — tilvenstre sees Rameseum og tilhøire Memnonkolosserne omgivne af Flommen

det 19½ Fod, og Fødderne er 10½ Fod lange. Begge Statuerne er meget beskadigede, men er alligevel blandt Ægyptens mest gribende og mest berømte Mindesmærker, og har udigjennem Aarhundrederne været besøgt af Turister af alle Slags og fra alle Lande.

Tiende Brev

Oldtidens Ægypten i bibelhistorisk Betydning

Kairo, Ægypten, Afrika, den 7de April 1922.

"Saa blev det Uaar i Landet — d. e. Kana'ans Land. Da drog Abraham ned til Ægypten; for Nøden var stor i Landet. Da de nærmet sig Ægypten, sagde Abraham til sin Hustru Sara: Hør, jeg ved du er en fager Kvinde. Og det kan komme til at gaa saa, at naar Ægypterne faar se dig, saa siger de: Det er hans Hustru, og saa slaar de mig ihjel, men dig lader de leve. Kjære, sig at du er min Søster, saa at det kan gaa mig vel for din Skyld, og jeg ikke skal miste Livet. — Da saa Abraham kom frem til Ægypten, saa Ægypterne Kvinden, og de syntes hun var meget fager. Og Faraos Høvdinger saa hende, og roste hende for Farao. Saa blev Kvinden hentet til Faraos Hus. Og Abraham gjorde han vel imod for hendes Skyld, og han fik baade Faar og Storfæ og Asen og Drenge og Piger og Asenføl og Kameler. Men Herren hjemsøgte Farao og hans Hus med svære Plager for Saras, Abrahams Hustrus Skyld. Og Farao kaldte Abraham til sig og sagde: Hvad er det, du har gjort imod mig! Hvorfor lod du mig ikke vide, at hun var din Hustru? Hvorfor sagde du, at hun var din Søster, saa jeg tog hende og vilde havt hende til Hustru? Se, der har du din Hustru! Tag hende og far din Vei! Og Farao satte nogle Mænd til at følge ham ud af Landet, med hans Hustru og alt det han eiede. — Saa drog Abraham fra Ægypten op mod Sydlandet med sin Hustru og alt det han eiede, og Lot var med ham. Og Abraham var meget rig, baade paa Fæ, og paa Sølv og paa Guld." (1 Mosebog 12, 10—20; 13, 1—2.)

"Men da de — d. e. de Vise fra Østerland — var bort-

farne, se, da aabenbaredes Herrens Engel for Josef i en Drøm og sagde: Staa op, tag Barnet og dets Moder, og fly til Ægypten, og bliv der, indtil jeg siger dig til! Thi Herodes vil søge efter Barnet for at ombringe det. Men han stod op, tog Barnet og dets Moder om Natten og veg hen til Ægypten. Og han blev der, indtil Herodes var død, at det skulde fuldkommes, som er sagt ved Profeten, som siger: Jeg kaldte min Søn ud af Ægypten. — Da Herodes var død, aabenbaredes Herrens Engel for Josef i en Drøm i Ægypten og sagde: Staa op, tag Barnet og dets Moder og drag til Israels Land! For nu er de borte, som ledte efter Barnet for at ombringe det" (Matt. 2, 13—15, 19—20).

I disse to Fortællinger nævnes Ægypten for første og for sidste Gang i Bibelen, og i begge Fortællinger er Ægypten et Tilflugtssted, en tryg Havn i Nød. I den sidste af de to Fortællinger er det endog Guds Søn, som søger midlertidig Tilflugt der. Imellem de to Fortællinger ligger et Tidsrum paa nitten Hundrede Aar. Men i dette lange mellemliggende Tidsrum nævnes Ægypten mange Gange i Bibelen, baade i de historiske og i de profetiske Bøger; thi med intet andet Land havde Israeliterne saa megen Forbindelse — der boede Israeliterne i 215 Aar, og derhen flygtede Levningerne af Juda, efter at Jerusalem var blevet ødelagt og de fleste af Folket ført i Fangenskab til Babylon; med en ægyptisk Kongedatter var Salomo, deres største og mægtigste Konge, gift, og Moses, deres — og Verdens — største Lovgiver, var opdraget ved det ægyptiske Hof og havde formodentlig gjennemgaaet Ægyptens bedste Skoler.

Ægypten er derfor ikke bare af verdenshistorisk Betydning, men ogsaa bibelhistorisk.

De fleste af os fik allerede som Børn i Bibelhistoritimerne paa Skolen et Slags Kjendskab til Ægypten og de gamle Ægyptere. Men det Kjendskab var meget mangelfuldt, og det Billede vi da dannet os af Oldtidens Ægyptere, var vistnok meget ensidigt; thi Barnebibelhistorierne var nødvendigvis kortfattede og var skrevne ud fra et ensidigt sympathisk Syn

paa Israeliterne, hvilket er let forstaaeligt, fordi disse var Bærere af den gamle Pagt. Men dette havde til Følge, at Israeliterne blev skildret i meget lyse Farver, hvorimod de Folk, som de kom i Berøring med, blev skildret med mørke Farver. Hvilket ogsaa var naturligt; thi disse andre Folk var jo Hedninger.

Dette første Billede og Indtryk, vi fik i Bibelhistorierne af Oldtidens Ægyptere, har nok holdt sig hos de fleste af os, selv efterat vi senere har læst om Begivenhederne i selve Bibelen, hvor de fortælles netop saaledes, som det foregik, uden Tilsmykning, uden Ensidighed; thi vi har under Læsningen der været paavirket af det oprindelige Indtryk og Billede.

Jeg skrev i mit første Brev her fra Kairo, at jeg havde fundet Kairo med Folk og Forhold saa helt forskjellig fra det Billede, jeg for mange Aar siden havde dannet mig af Ægyptens Hovedstad; thi det gamle Billede af Kairo havde formodentlig ogsaa været paavirket af det oprindelige Billede af Oldtidens Ægyptere fra Bibelhistorietimerne i Folkeskolen.

Dette, at jeg fandt Nutidens Ægyptere saa helt forskjellige fra det Billede, jeg havde havt af dem, gjorde, at jeg, meget grundigere end jeg ellers vilde have gjort, saa grundig, som den korte Tid og de Hjælpemidler jeg her har til min Raadighed, gav Anledning til, har studeret Oldtidens Ægyptere, baade fra et verdenshistorisk Synspunkt, som jeg berørte i et tidligere Brev om de gamle Ægypteres Kultur og Kunst, og fra et bibelhistorisk Synspunkt. Jeg har derfor i disse Dage — og Nætter — læst alt, eller ialfald det allermeste, som findes i Bibelen om Ægypten og Ægypterne, og meget af det flere Gange. Og det har været mig en Aabenbaring — en overraskende Aabenbaring!

Jeg vil bede Læserne at læse om igjen, uden Fordom, den lille Fortælling, som jeg citerte i Begyndelsen af dette Brev. Jeg havde læst den flere Gange før, men det eneste varige Indtryk, jeg lige til nu havde havt af Fortællingen var, at

Ægypterne maatte være fæle Folk, som kunde ville slaa Abraham ihjel, for at faa hans Hustru. I Virkeligheden er det kun Abraham, som tænker saaledes, og dette leder ham til at sige en halv Usandhed. Ægypterne og Ægypterkongen derimod handler helt hæderligt. Men paa Grund af Abrahams Usandhed paaføres Kongen og hans Hus Plager. Alligevel slaar dog ikke Kongen Abraham ihjel, og heller ikke tager han tilbage de Gaver, hvormed han har overøst ham, men han viser ham bare ud af Landet. Og for at være sikker paa, at Abraham reiste ud af Landet, lod Kongen nogle af sine Soldater følge ham over Grænsen; thi han havde formodentlig ikke længere Tiltro til ham.

Dette var den første Gang, at Ægypterne blev hjemsøgt med Plager for Abrahams og hans Efterkommeres Skyld, men ikke den sidste. Thi de store Plager, som gik over Ægypten, før Israeliterne fik drage ud af Landet, var ikke for Ægypternes Skyld, men for Israeliternes. Dette gjentages i Bibelen Gang paa Gang. I 2den Mosebogs 10 Kap., 1ste og 2det Vers staar der saaledes: Og Herren sagde til Moses: Gaa frem for Farao! For det er jeg som har forhærdet ham, baade ham og hans Mænd, saa jeg kunde fremme disse mine Tegn iblandt dem, for at du kunde fortælle din Søn og Sønnesøn, hvorledes jeg har handlet med Ægypterne og hvilke Tegn jeg har gjort blandt dem — for at I (d. e. Israeliterne) skal erkjende, at jeg er Herren. Og i 42de og 43de Kapitel hos Profeten Jeremias ser det ud til at Ægypterne atter maatte lide for Israeliternes Skyld.

Vi har alle sympathiseret med Josef, og det ganske naturlig, baade fordi han blev solgt af sine Brødre, og for det han maatte lide paa Grund af Potifars Hustru, samt for det Storværk han gjorde. Og dog — det er vel vanskelig i hele Verdenshistorien at finde nogen, som saaledes har benyttet sin Stilling og Folkets Nød til at trællebinde et helt Folk og berige sin Herre, som han! Læs 1ste Mosebog, 47de Kapitel fra 11te til 27de Vers, fordomsfrit. Jeg skal citere lidt: "For Nøden var overmaade stor, og baade Ægypten og

Kanaan var rent afmægtige af Hunger. Og Josef samlet alle de Penge, som fandtes i Ægypten og Kanaan; han fik dem for Kornet, han solgte. Og Josef gjemte Pengene i Faraos Hus. Og da man rundt om i Ægypten ikke havde flere Penge, kom alle Ægyptere til Josef og sagde: Giv os Brød! Skal vi dø for dine Øine, fordi vi ikke har flere Penge? Og Josef sagde: Kom med eders Bofæ, saa skal jeg give eder Brød for Bofæet om I ikke har flere Penge." — — — "Og han holdt dem med Brød det Aaret, for alt deres Bofæ. Saa forløb det Aaret, og Aaret efter kom de til ham og sagde: Vi vil ikke skjule for dig, at vi ikke har flere Penge, og at du har faaet alt vort Bofæ. Vi har ikke andet at byde dig end vore Legemer og vor Jord." — "Saa kjøbte Josef al Jord i Ægypten til Farao; thi alle Ægyptere solgte sine Gaarde, fordi Nøden tvang dem. Og Farao blev Eier af al Jord i Landet. Og han lod Folket bytte Bosted Grænd for Grænd i hele Ægypten, fra den ene Ende til den anden." — Dette sidste gjorde han formodentlig, for at Farmerne ikke senere skulde kunne komme og sige, at de boede paa sin Odelsjord.

Vi har alle ganske naturlig syntes Synd i Israeliterne, fordi de blev paalagte svært Arbeide af Farao, og fordi Farao paabød, at alle Guttebørn skulde udsættes. Men dette er let og helt forstaaelig, naar man ret faar Indblik i Forholdene paa den Tid og lidt før. Jeg skal derfor prøve at give en kort Udredning af dem.

I vor Bibel staar der i 2den Mosebog, 12te Kapitel, 40de Vers: "Den Tid som Israeliterne havde boet i Ægyptens Land var 430 Aar." Men i den saakaldte Septuaginta, den Oversættelse til Græsk, som blev foretaget i Alexandria af 70 Oversættere Aar 285 f. Kr., og som jeg fortalte om i Brevet fra Alexandria, staar der: "Den Tid, som Israeliterne havde boet i Ægyptens Land og i Kanaans Land, var 430 Aar." Dette er ret. Ordene "og Kanaans Land" er faldt ud under Kopieringen af de hebraiske Manuskripter i de mere end Tusinde Aar fra den ovennævnte græske Oversættelse til det ældste nu existerende hebraiske Manuskript. Septuaginta

er her ret, fordi ifølge 2den Mosebog, 6te Kapitel, 16de og følgende Vers var Jakobs Søn, Levi, Fader til Kahat, og Kahat var Fader til Amram, men Amram var Fader til Moses og Aron. Levis og Kahats og Amrams samlede Leveaar, samt de 80 Aar, Moses var ved Udgangen fra Ægypten, udgjør ikke tilsammen 430 Aar. Dertil kommer, at Levi var en ældre Mand, da han med sin Fader og sine Brødre kom til Ægypten, og at Sønnerne ikke var fødte i deres Fædres Dødsaar, men meget tidligere. At det er ret i Septuaginta, stadfæstes ogsaa af Paulus i Galaterbrevet, naar han i det 3dje Kapitel skriver om Forjættelsen til Abraham, og i det 17de Vers siger: "En Forjættelse, som tilforn er stadfæstet af Gud, den kan ikke Loven, som blev givet Fire Hundrede og Tretti Aar senere, rygge, saa den skulde gjøre Forjættelsen til intet."

Efter Septuaginta faar vi da følgende Antal Aar:

Abraham havde været i Kanaan ved Isaks Fødsel..	25 Aar
Isaks Alder ved Jakobs Fødsel	60 Aar
Jakosb Alder ved Ankomsten til Ægypten.....	130 Aar
Israeliternes Ophold i Ægypten.....	215 Aar
Tilsammen.....	430 Aar

I 1ste Kongernes Bog, 6te Kapitel, 1ste Vers staar der: "I det 480de Aar efter Israeliterne var udgangne fra Ægypten — — — og i det 4de Aar efter Salomo var bleven Konge over Israel, begyndte han at bygge Huset for Herren."

I et tidligere Brev skrev jeg i Forbindelse med Triumfindskriften paa Amonstemplets Væg i Karnak til Minde om Kong Sisaks Seire over Salomos Søn, Kong Rehoboam, at det var omtrent Aar 930 f. Kr. Det kan have været nogle Aar tidligere, da vi ikke har absolut sikre Aarstal hverken i Verdenshistorien eller i Bibelhistorien før i det 7de Aarhundrede f. Kr., og vil i saa Fald alle Aarstallene angivet nedenfor være saa meget tidligere; thi Antal Aar mellem hver

Begivenhed er og blir de samme. Da nu Ægypterkongen Sisaks Indtagelse af Jerusalem skede i Kong Rehoboams 5te Regjeringsaar, og Kong Salomos hele Regjeringstid var 40 Aar, faar vi følgende Aarstal med Hensyn til Ægypten, regnet tilbage fra Aar 930:

Abraham i Ægypten ca.	1860 f. Kr.
Josef solgt til Ægypten	1700 f. Kr.
Israels Ankomst til Ægypten	1667 f. Kr.
Moses' Fødsel	1532 f. Kr.
Moses' Flugt til Midian	1492 f. Kr.
Udgangen fra Ægypten	1452 f. Kr.
Salomos 4de Regjeringsaar	972 f. Kr.
Rehoboams 5te Regjeringsaar	930 f. Kr.

En Tid før Aar 1700 f. Kr. havde et arabisk Hyrdefolk, de saakaldte Hyksos, som man tror var Amalekiter og altsaa nedstammet fra Esau, gjort Indfald i Ægypten og opkastet sig til Herskere der. Disse Konger udgjør det 15de og det 16de Dynasti i Ægyptens Historie. Dette forklarer hvorfor Israeliterne blev saa godt modtagne af Ægypterkongen; thi de var jo "samme Folket", som vi siger paa godt Norsk, og det var en Fordel for dette fremmede Kongehus at faa ind i Ægypten Semitere, som de kunde have at støtte sig til mod Ægypterne. Det var til Kongen af dette fremmede Kongehus, at Josef "kjøbte" al Jord i Ægypten, saa Ægypterne blev Leilændinge og Trælle, medens han gav Israeliterne af den bedste Jord i Landet, det saakaldte Gosen, og gav dem Brød, eftersom de trængte det. Medens altsaa Ægypterne blev Fattige og Leilændinge og Trælle, blev Israeliterne rige og "Voxte og øget og blev overmaade talrige", som det staar i 2den Mosebog 1, 7.

Men omtrent Aar 1580 blev dette fremmede Kongehus fordrevet fra Ægypten af ægyptiske Prinser fra Theben i Øvre Ægypten, og det er det, som fortælles i 8de Vers af 1ste Kapitel i 2den Mosebog, naar der staar: "Da kom der en ny Konge i Ægypten, som ikke vidste noget om Josef."

Med dette thebenske Kongehus, det 17de Dynasti, begynder det Nye Keiserriges Tid, og det er vel ikke saa meget at undres paa, at disse ægte ægyptiske Konger søgte at undertrykke Israeliterne, eller Hebræerne, som havde været de fremmede Hyksoskongers fornemste Rygstød.

Moses blev uden Tvil født i Kong Thutmosis I's Regjeringstid, den første Konge af det 18de Dynasti, som regjerte fra omtrent 1542 til 1502, og som gjorde Theben til Landets Hovedstad. Det var uden Tvil hans Datter, som fandt Moses i Sivet ved Nilen, da hun skulde bade. Hun blev siden Dronning, den berømte Hatshepsut, gift med sin Broder, Thutmosis II, efter hvis død hun regjeret alene en Tid. Hendes Fader og hun byggede meget paa det store Amonstempel i Karnak, hvor hun ogsaa reiste to af de største Obelisker i Ægypten. Og hun bygget det prægtige Dødstempel i Terrasser, som jeg fortalte om i forrige brev. Under hendes yngre Bror og Efterfølger, Thutmosis III, var det uden Tvil, at Moses flygtet til Midianlandet. Thutmosis III, som regjeret til omtrent 1452, var en af de største Faraoer — Farao er ikke navnet paa en Konge, som jeg længde havde troet, men er det gammelægyptiske Ord for Konge — som har siddet paa Ægyptens Kongestol, og der findes her overalt prægtige Mindesmærker om hans Magt og Rigdom. Han førte seierrige Krige i Asien lige til Mesopotamien, og paa Væggen i Amonstemplet i Karnak er der en lang Indskrift, som fortæller om hans Krigsbedrifter. Det var uden Tvil Thutmosis III's Søn og Efterfølger, Amenophis II, som var Konge i Ægypten, da alle Plagerne og Israeliternes Udgang fra Ægypten foregik.

Disse Slutninger er jeg kommet til efterhvert her i Ægypten, trods det at vistnok alle de Bøger og Artikler, jeg har læst om Ægypten udigjennem Aarene, har fortalt, at Ramses II, som regjeret fra omtrent 1292 til 1225 f. Kr., var den "store Trælkeren" af Israeliterne, og at Udgangen fra Ægypten foregik under hans Søn og Efterfølger. Samtlige disse Skribenter har formodentlig sat Udgangen fra Ægypten saa

sent, fordi vore Bibler, oversat fra senere hebraiske Haandskrifter end Septuaginta, fortæller, at Israeliterne boede i Ægypten 430 Aar. Men saa har de ogsaa maattet forkorte meget det lange Tidsrum mellem Udgangen fra Ægypten og Bygningen af Salomos Tempel, og helt overse, at det i 1ste Kongernes Bog fortælles, at det var 480 Aar.

Det som satte mig paa ret Spor, var Septuaginta. Og det som længst hindret mig fra at komme til fuld Klarhed, var Kong Amenophis II, at han ligger i sin Gravbolig oppe i Kongernes Dal ved Luxor. Han skulde, efter den Forstaaelse jeg har havt fra min Barndom, ligge paa Bunden af det Røde Hav; thi i min Bibelhistorie stod der, at "Farao og hele hans Hær" omkom, da Moses paa Herrens Befaling udrakte sin Haand over Havet og dets Vande væltet tilbage. Endskjønt jeg mange Gange senere havde læst om det i selve Bibelen, havde dog Forstaaelsen jeg fik fra Bibelhistorien holdt sig, og det var først da jeg iforgaars stod i Kong Amenophis II's Gravbolig og saa paa hans Mumie, at Bibelens egne Ord gik op for mig, næsten som en Aabenbaring, saa det kom mig i Minde, at der staar skrevet *hele Faraos Hær,* og ikke *Farao og hele hans Hær.* 2den Mosebog, 14de Kapitel, 23de og 28de Vers.

Da dette pludselig gik op for mig, medens jeg stod der og saa paa Kong Amenophis II's Mumie i hans Gravbolig oppe i Kongernes Dal, tog jeg af mig Hatten; thi jeg følte mig paa en Maade nær Herren. Han som laa der, havde gjentagne Gange talt med Moses, som talte med Herren Gang paa Gang, saaledes som intet andet Menneske har gjort. Vistnok havde Herren forhærdet Kongens Hjerte, men, som det fremgaar af Skriften, ikke for hans Skyld, men for Israeliternes. Hans Førstefødte, saavelsom alle Førstefødte i Ægypten undtagen blandt Israeliterne, var blit slagen; men blandt Israeliterne Lammene, som et Forbillede paa det store Paaskelam, som i Tidens Fylde skulde slaaes paa Korset.

Jeg vil her tilføie, at Septuaginta har ikke bare sat mig paa ret Spor med Hensyn til, naar og hvorlænge Israeliterne

var i Ægypten, og hvem var Faraoer her under de forskjellige Begivenheder, som er berettet i Bibelen fra Ægypten, men den har ogsaa git mig Forklaring paa de tilsyneladende Uoverensstemmelser mellem den bibelske og den ægyptiske Tidsregning.

Ifølge den bibelske Tidsregning, vi faar ved at lægge sammen Fædrenes Alder ved Sønnernes Fødsel, som det nu staar nedtegnet i 5te og 11te Kapitler i 1ste Mosebog i de hebraiske Haandskrifter, vore Bibler er oversatte fra, kom Syndfloden over Jorden i det 1656de Aar efter Adams Skabelse, og Abraham til Kanaan 427 Aar efter Syndfloden. Da nu Abrahams Ankomst til Kanaan, som jeg tidligere i dette Brev har antydet, var omtrent Aar 1882 f. Kr., eller nogle Aar tidligere, skulde Syndfloden have været omtrent 2312 f. Kr., eller nogle Aar tidligere, høist 2350 f. Kr. Men det er mere end et Tusen Aar efter den ægyptiske Historie begynder og et halvt Tusen Aar efter Pyramiderne blev bygget. Men lægges til Grund for den bibelske Tidsregning de samme Kapitler, som de findes i Septuaginta, kom Syndfloden 2242 Aar efter Adams Skabelse og Abraham til Kanaan 1307 Aar efter Syndfloden. Det bringer Syndfloden tilbage til ca. 3200 f. Kr., altsaa mellem tre og fire Hundrede Aar før de første Pyramider. Som Exempel paa Forskjellen mellem de hebraiske Haandskrifter og Septuaginta med Hensyn til disse Tal skal jeg citere 12te og 13de Vers i 11te Kapitel i 1ste Mosebog fra begge. I de hebraiske Haandskrifter staar der: "Og Arpaksad levede 35 Aar og avlede Salah. Og Arpaksad levede, efter han havde avlet Salah, 403 Aar, og avlede Sønner og Døtre." Men i Septuaginta: "Og Arpaksad levede 135 Aar og avlede Kainan. Og Arpaksad levede, efter han havde avlet Kainan, 400 Aar, og avlede Sønner og Døtre, og døde. Og Kainan levede 130 Aar og avlede Salah. Og Kainan levede, efter han havde avlet Salah, 330 Aar, og avlede Sønner og Døtre, og døde." Her er i disse to Vers en Forskjel først paa 100 Aar paa Arpaksads Alder ved hans ældste Søns Fødsel, og dernæst et Ætled med 130 Aar, som

er faldt ud i de hebraiske Haandskrifter; thi, at dette Ætled skulde være der, bekræftes af 36te Vers i 3die Kapitel af Lukas Evangelium, hvor Kainan er nævnt mellem Salah og Arpaksad. Det kan ogsaa tilføies, at baade den gamle samaritanske Text og den jødiske Historiker Josefus stemmer mere overens med Septuaginta end med de hebraiske Haandskrifter.

Naar der nu, med Bevis fra det nye Testamente, er faldt ud ved Afskrivningen af de hebraiske Handskrifter Ordene "og i Kanaans Land", som nævnt tidligere i dette Brev, og det ovenfor nævnte Ætled, saa er det ikke usandsynlig, at der kan være faldt ud mere, ikke bare efter Oversættelsen til Septuaginta, men ogsaa før, i de mere end Tusinde Aar fra Mosebøgerne blev skrevne, særlig hvad Talangivelser angaar, da Hebræerne ikke havde andre Tal end Bogstaver. Thi medens vi har den Forvisning, at Forfatteren af Mosebøgerne var inspireret af Guds Aand, har vi ingen Forsikring desangaaende med Hensyn til disse Bøgers senere Afskrivere.

Jo mere jeg har seet fra Oldtidens Ægypten, des mere har jeg fundet, som bekræfter Mosebøgerne. Da jeg saaledes besøgte Apisoxens store Gravkammere i Memphis Nekropolis, forstod jeg, hvorfor Afguden, som Aron støbte af Guldørenringene, medens Moses var oppaa Sinai og talte med Herren, blev støpt i Form af en Kalv. Det var Billede af Apisoksen, som Israeliterne havde seet dyrket, og formodentlig selv dyrket, i Ægypten. Og da jeg samme Dag besøgte Hr. Tis Gravbolig og saa Indskrifterne paa Væggene der — og Indskrifterne ellers fra Oldtidens Ægypten — forekom det mig saa helt selvfølgelig, at Moses, opdraget ved Hoffet og uddannet ved de bedste Skoler i dette gamle Kulturland, hvor man allerede da havde havt Skrivekunsten i mere end Tusinde Aar, skulde kunne lave et Alfabet for sit Folks Sprog. Og ved at se de mange Monumenter af alle Slags, som Oldtidens Ægyptere har efterladt sig, Bygninger og Bohave og Billeder og Bøger, er det blevet klart for mig, at Kulturfolkene i Oldtiden havde ligesaa store Aandsevner som Kulturfolkene

i Nutiden; med andre Ord, at der ikke har været nogen Udvikling, eller kanske rettere, at der ikke har været nogen Evolution, hvad de menneskelige Aandsevner angaar, i de ca. 5000 Aar siden de ældste Monumenter i Ægypten. Og da der ingensteds paa Jorden er ældre Monumenter end disse i Ægypten, er de urokkelige Modbevis mod Evolutionisternes Paastand, at Mennesket har udviklet sig fra et Slim etsteds, gjennem Rumpetrold, Padde, Abe og mange andre mellemliggende Led, til hvad det nu er. Thi hvis Evolutionisterne havde Ret i sin Paastand, maatte der paa vor Jord kunne findes Monumenter fra Kulturfolk 50,000, ja 500,000 Aar gamle.

Nei, der har nok ikke været Evolution, men derimod Devolution, Nedgang, Tilbagegang, for somme Folkeslags vedkommende meget stor Tilbagegang, siden Mennesket blev skabt i Guds Billede.

Der kunde være meget at fortælle om Nutidens Ægyptere og Ægypten. Men paa Grund af gamle Ægyptens verdenshistoriske, og særlig paa Grund af dens bibelhistoriske Betydning, har jeg syntes jeg maatte skrive om det, jeg har skrevet i dette Brev. Efter at jeg lærte at kjende Ægypterne har ogsaa mit Hjerte gaaet ud mod dette Folk i Sympathi, i Medfølelse, i Medlidenhed, for at tale orientalsk. Hvis de nedstammer fra Kam, som de uden Tvil ifølge Skriften gjør, saa har Noahs Forbandelse hvilet tungt over dem. Dette Verdens ældste Kulturfolk sukker den Dag idag under fremmed Aag, baade som Enkeltpersoner og som Folk — den enkelte Farmer under høie Jordafgifter og Skatter, og Staten under fremmed Overhøihed. Det er utrolig, men i Øvre Ægypten saa jeg Arbeidsformanden ved Rydningen af Amonstemplet i Karnak bruge Svøbe paa Arbeiderne, frie Daglønnere, en Stok med Læderremmer med Knuder i Enderne. Og igaar fortalte en schweitzisk Arkitekt, som havde været nogle Maaneder i en mindre By oppe i Nildalen, og forestaaet Bygningen af en Rigmands Slot, at de forskjellige Arbeider sættes ud paa Akkord til Arabere, og at disse driver

Arbeiderne til haardt Arbeide med Pisken. Arbeiderne, tilføiet han, taaler det af Araberne, men ikke af andre, f. Ex. Englændere eller ægte Ægyptere. Araberne er for Resten i Slægt med Ægypterne; thi Araberne nedstammer fra Ismael, den Søn som Abraham fik med Tjenerinden Hagar, og Hagar var en Ægypterinde, formodentlig en af de Tjenestekvinder, Ægypterkongen skjænkede Abraham. Efter at Hagar og Ismael var jaget fra Abrahams Hus fandt Hagar ogsaa en Hustru til Ismael fra Ægypten. Se 1ste Moseb. 19de og 20de Kapitel.

Jeg fortalte i mit første Brev her fra Kairo, at Ægypterne ser paa den Uafhængighed, som nylig er skjænket Ægypten af Englænderne, som Komediespil, for at narre Ægypterne og standse den voxende Utilfredshed og Uro her. Jeg sagde da til dem, at de burde sammenkalde en Grundlovsforsamling, og ved almindelig Valg vælge Udsendinger til den, saa kunde de give sig den Grundlov, som de selv vilde have, og som de havde Ret til som et uavhængigt Folk. Men de lod mig vide, at det fik de ikke Lov til. Om nogen skulde foreslaa det og tillyse Valg, vilde snart den engelske Løveklo slaa ned i ham. Og nu viser det sig, at de havde Ret. Igaar blev af den saakaldte Konge en Komite udnævnt, som skal lave en Grundlov for Ægypten. Samtlige Komitemedlemmer er formodentlig villige Redskaber i Englændernes Hænder, saa Grundloven bliver, som Englænderne vil have den, uden Hensyn til Ægypternes Ønsker og Tarv.

Forrige Søndag overvar jeg Gudstjenesten i den koptiske Kirke i Assuan. Som nævnt i et tidligere Brev er den koptiske Kirke det ældste kristne Kirkesamfund i Verden, og siges at være stiftet af Evangelisten Markus. Gudstjenesten begyndte Kl. 8, saa vi ogsaa den Dag maatte tidlig op. Vi var tre i Følge, de samme som jeg har nævnt et Par Gange før i tidligere Brev. Ved Indgangen fik vi hver et lidet Brød, samme Slags Brød, som jeg senere saa blev brugt ved Nadveren, men da blev det brudt. Ubrudt var Brødet rundt og omtrent tre Tommer i Tversnit og en halv Tomme tykt. Ved

Uddelingen av Vinen holdt Presten Kalken i den ene Haand og en Theske i den anden, og med Theskeen tog han Vin fra Bægeret og gav Nadvergjæsterne. Børn kan ogsaa gaa til Alters, indtil de er 12 Aar, men efter dette ikke før de er konfirmerede. Skikkene i den koptiske Kirke er orientalske, saa Mændene beholder sin Hovedbeklædning paa under hele Gudstjenesten, og Kvinderne har sine Pladse for sig selv paa Gallerierne, medens Mændene har Plads nede i Kirken. Fremmede Kvinder faar dog Lov at være nede. Menigheden sang et Par Salmer, ellers var der megen Vekselsang mellem Presten og et stort Sangkor af Gutter. Presten holdt en noksaa lang Prædiken, men det var ikke trættende, skjønt jeg ikke forstod mere end nogle faa Ord, særlig Ordet for Gud. Det er nemlig ikke bare Muhamedanerne, som kalder Gud Allah, men ogsaa alle Kristne, hvis Sprog er Arabisk. Det arabiske Sprog har vakre og tydelige Lyd; thi aldrig har jeg hørt en Tale paa et Sprog, som var mig aldeles ukjendt, hvor de forskjellige Lyd og Stavelser hørtes saa greit. Presten havde et meget godt Organ og behagelig Stemme, og var en pen middelaldrende Mand med sort Skjæg, men med milde Ansigtstræk og venlige Øine. Efter Gudstjenesten lyste han ikke Velsignelsen fra Koret over hele Forsamlingen med en Gang, men alle gik op til Koret, hvor han velsignet hver enkelt, idet han lagde Haanden paa deres Hoved. Vi fulgte med de andre, og jeg syntes det var meget høitidelig at faa en saadan personlig Velsignelse fra en Herrens Tjener i dette ældste kristne Kirkesamfund.

Samme Eftermiddag besøgte vi en Farmerlandsby et Stykke udenfor Assuan. I det første Farmerhjem, vi besøgte, var der ikke triveligt — der var Høns inde og Gjeder med Kid. Men medens vi stod udenfor, og uddelte "Baksjisj" — paa engelsk staves det Bakshish — det er Pengegaver — paa Norsk kaldes det Drikkepenge, paa engelsk "Tips" — til Børnene, kom der en anden Kone, og vilde vi skulde være med hende og se hendes Hjem. Og hun havde det, efter fattig Leilighed, koselig, Vistnok var Gulvene af Jord, men der

var rent og pent. Der var tre Værelser, først et Slags Kjøkken og Spisestue, indenfor det et Sove- og Dagligværelse, med en Slags opmuret Forhøining langs Væggene, som tjente til Senge, Og til Siden fra disse Rum var der et Slags Fintværelse, hvor der under Loftet hang en Masse blankpudsede Kar af Kobber og andre Metaller, og af Stentøi og Glas. Dette Værelse var Konen øiensynlig meget stolt af. Da vi kom ud igjen vilde hun ogsaa vi skulde være med ovenpaa. Trappen til 2den Etage, hvor der er to Etager, er altid udenfor Husvæggen. Da vi kom op paa Taget var der ogsaa to Værelser, en Slags "Parlor", og indenfor det et Sengeværelse, hvor der stod en hvidlakeret enkel Jernseng med Messingknapper paa Sengestolperne. Alle Steder var det som nævnt, rent og pent, og Konen var uden Tvil et Mønster paa en Husmoder, saa vi havde alle tre Lyst til at give baade hende og hendes tre Børn, en Gut paa 8 og to Piger paa henholdsvis 10 og 6 Aar, meget "Baksjisj". Men for ikke at friste hende til at gjøre sit koselige Hjem til Udstillingssted for Turister, gav vi baade hende og hendes Børn mindre Baksjisj, end vi ellers vilde ha gjort. Men medens vi sad ude paa

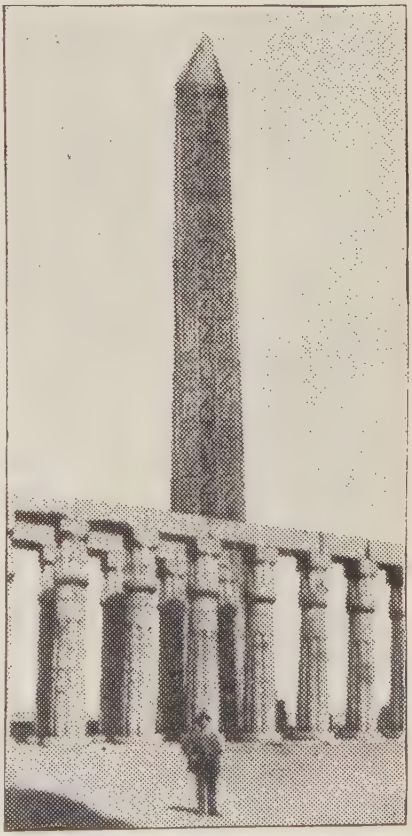

Ægyptisk Obelisk og Tempelruin

Gaardspladsen under skyggefulde Daddelpalmer, roste og opmuntrede vi hende ved Hjælp af vor Dragoman som Tolk, og da vi bad Farvel og ønskede Allahs Velsignelse over hende og hendes, var vistnok hun, ligesom vi, vel fornøiet over Besøget.

Saasnart jeg havde spist Frokost igaar Morges, efter jeg kom tilbage til Kairo fra Øvre Ægypten, tog jeg med Jernbanen ud til gamle Heliopolis, som Grækerne kaldte det, eller On, som var dets ægyptiske Navn, hvilket Navn det ogsaa har i Bibelen. On er omtrent otte Mil Nordøst fra Kairo, og var det religiøse Center i Ægypten til omtrent 1580 f. Kr., da Theben blev baade det politiske og det religiøse Center i Ægypten. Solguden kaldtes i On "Re", i Theben, som før nævnt, Amon, men i det nye Keiserriges Tid blev de to saa at sige forenede under Navnet Amon-Re. Det var Datter til Øverstepresten i On Farao gav Josef til Hustru. Af det store Tempel i On, som var det største i Ægypten næst efter Amonstemplet i Theben, er der nu næsten intet tilbage; men en af de to store Obelisker, reist af Kong Sesostris den 1ste, omtrent Aar 1950 f. Kr., staar endnu.

Jeg havde besøgt det ægyptiske Museum første Gang jeg var her, men maatte nu besøge det igjen. Og saasnart jeg kom tilbage fra On, tog jeg Sporvognen til Museet, hvor jeg tilbragte et Par interessante Timer før Middag. Det var nu ikke kolde Museumsgjenstande, jeg saa der, men levende Udslag af den Kultur, som jeg havde seet saa storslagne Beviser paa i Øvre Ægypten — dyrebare Papyrusruller, som er Verdens ældste Bøger, Juveler og Smykker, Filigransarbeide i Guld og Sølv, saa fint, at Nutidens Juvelerer knapt kan præstere Magen, osv. Mumierne havde mindre Interesse for mig nu, efter jeg havde seet Amenophis II's Mumie i hans Gravbolig i Kongernes Dal, undtagen Dronning Hatshepsuts Mumie, som nu tiltrak sig min Opmærksomhed, efter at jeg havde faaet Forstaaelse af, at det var hende som havde adopteret Moses. Hun ligger der paa Museet i sin Kiste med sit nyfødte Barn ved sin Side; hun døde nemlig paa Barnseng.

Igaar Aftes besøgte jeg atter Sfinxen og Pyramiderne, og var derude til længe efter at Sporvognene sluttede at gaa, saa jeg tilbragte Natten paa Hotellet der ved Enden af Sporvognslinjen, og kom tidlig idag Morges tilbage til Kairo, hvor jeg tilbringer Dagen paa mit Værelse med at skrive, indtil det er Tid at gaa ombord paa Toget til Jerusalem. Jeg vil da afslutte mine Breve fra Ægypten med at fortælle om denne min sidste Tur ud til Pyramiderne, for saa at sige tage Afsked med dette Vidunderland.

Paa Veien udover til Pyramiderne oplevet jeg et lidet Eventyr. Ved Siden af mig paa Sporvognen sad der en meget vakker ægyptisk Kone i 30 Aars Alderen. Hun var klædt i en sort Kjole af rigt Uldtøi, og havde naturligvis ægyptisk Slør for Ansigtet, som bare lader Øinene bare. Hun havde mørke Silkestrømper og sorte lakerte Sko, men om begge Anklerne havde hun svære Guld Ankle- eller Fodringe (mindst tre Kvart Tomme tykke). Om Halsen havde hun et stort Halsbaand af ægte Elfenbensperler, og paa hver Arm havde hun mange Armbaand, somme besat med Ædelstene, saavidt jeg kunde forstaa, ægte Diamanter. Men paa Hænderne var hun — tatoveret. Hun holdt Hænderne saaledes paa Fanget, at jeg ikke godt kunde se Tatoveringen, og jeg sagde dette til Dragomanen, som sad paa anden Side af mig, og at jeg gjerne vilde se den og spurgte samtidig, om han troede, hun vilde bli fornærmet om jeg saa paa hende; thi jeg vilde ikke være paatrængende. Han sagde da dette til hende, og hun rakte strax Haanden, som var nærmest mig, op saa jeg kunde se den. Jeg tog da hendes Haand og holdt den, medens jeg betragtede Tatoveringen. Den bestod af flere Billeder, delvis Dyr eller Insekter, og rundt dem slynget sig en gabende Orm. Hendes Haand var fin og blød, og jeg sagte til Dragomanen, at det var for galt, at en saa pen Haand var skjæmmet med saa styg Tatovering. Efter at han havde oversat dette til hende, sagde hun, at hendes Moder havde ladet det tatovere, medens hun var liden. Og strax efter tilføiet hun, at hun troede, at jeg var en "very good man". Dette vilde jeg na-

Særvold ved Sfinxen og Pyramiderne

turligvis ikke modsige, men trykket hendes Haand til Tak for hendes gode Mening om mig. Hun saa paa mig med sine sorte sydlanske Øine og trykket min Haand igjen, og saa sagde hun "Baksjisj". Jeg slap hendes Haand, som om jeg skulde være stunget af den tatoverede Orm paa den, og vendte mig mod Dragomanen. Strax efter gik hun af Sporvognen ved en af de vakre Forstæder udenfor Kairo.

Ved Enden af Sporvognslinjen leiet jeg en Kamel, eller kanske rettere en Dromedar, og saa red jeg opover med mine Ledsagere, eller kanske ogsaa rettere, med mine arabiske Tjenere, Kameldriveren og Dragomanen, Kameldriveren foran ledende Kamelen, Dragomanen efter, bærende Madkurven. Rundt og forbi Kheopspyramiden red jeg til jeg kom til Sfinxen. — Sfinxen blev hugget ud af det solide Fjeld samtidig som den 2den Pyramide blev bygget, altsaa omkring 2800 Aar f. Kr. Kheopspyramiden er omtrent 50 Aar ældre. Den 2den Pyramide kaldes ogsaa Khefrenpyramiden, fordi

den var bygget af Kong Khefren, den anden Konge efter Kheops. — Sfinxens hele Længde er 187 Fod, dens Høide til Hovedissen er 66 Fod, dens Næse er 5 Fod 7 Tommer lang, og dens Mund 7 Fod 7 Tommer bred. Oprindelige var den udstyret med Skjæg, saaledes som Statuerne af alle ægyptiske Konger, men dette blev vækskudt, da den i Middelalderen blev brugt til Skydeskive af de Mamelukske Sheiker, da ogsaa andre Dele af Ansigtet blev beskadiget. Sfinxen ligger nu delvis nede i Ørkensanden. Den har flere Gange været helt udgravet. Den første, som man ved foretog en saadan Udgravning var Kong Thutmosis IV, Søn af Efterfølgeren af Amenophis II. Senere har den været udgravet flere Gange, sidste Gang i 1886.

Jeg gik op paa Sfinxens Ryg for at tage et Billede af Hovedet seet bagfra, idet jeg fik Dragomanen til at trykke paa Kameraets Fjær, medens jeg stod lige ved dens Nakke. Den er, som man vil se af Billedet, noksaa meget tæret af Tidens Tand, hvor Fjeldet er mindre haardt. Og netop som Solen gik bagom Khefrenpyramidens Top og lagde Sfinxen i Skygge, fik jeg paa samme Maade taget et Billede af dens Fremside, medens jeg sad paa Kamelen, og Kameldriveren og en anden Dragoman samt nogle Gutter stod ved Siden. En af Gutterne med en Vandkrukke paa Hovedet, kom lige bort til Kamelen. For dette vilde han efterpaa have "Baksjisj". Paa Billedet sees hele Kheopspyramiden til-

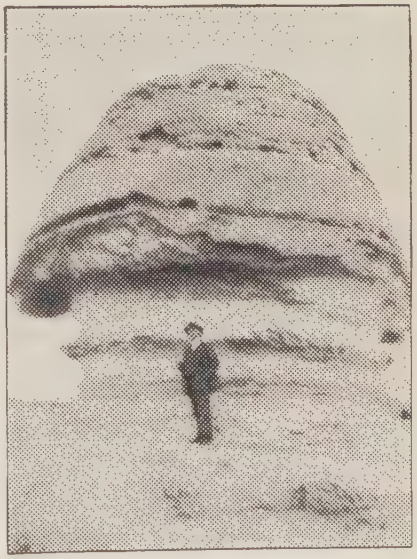

Særvold paa Sfinxens Ryg

høire, og et Hjørne af Khefrenpyramiden tilvenstre, ret bagenfor Sfinxen.

Saa red jeg vestover forbi Khefrenpyramiden ud i Ørkenen til efter Solen var gaaet ned. For at komme saa langt ud i Ørkenen som mulig før Solnedgang bad jeg Kameldriveren lade Kamelen springe en Stund, og til min Overraskelse fandt jeg, at Kamelen er overmaade behagelig at ride paa, naar den springer, ulige behageligere end naar den gaar; thi da duver den frem og tilbage lidt for meget.

Solnedgangen der vest i Ørkenen, medens jeg sad der høit oppe paa Kamelen, fulgt af mine to arabiske Tjenere, var fortryllende.

Fem—sex Mil vestenfor Pyramiderne, ude i Ensomheden, vestenfor en Aasryg i Ørkenen — thi Ørkenen er ikke flad, men bølgeformig som et størknet Hav — derude, hvor vi saa bare Ørken — thi Pyramiderne var skjult af Aasryggen — slog vi Leir. Kamelen maatte lægge sig, saa dens midlertidige Herre kunde stige af. Dette ligte den dog ikke. Den brølte idet Kameldriveren slog den paa Forbenene til Tegn paa, at nu skulde den knæle. Og man maa holde sig godt fast i Sadelknappen, idet den først lægger sig ned paa Knæerne, og saa lader sig synke med Agterspeilet.

Vi slog altsaa Leir derude i Ørkenen og spiste tilaftens, jeg og mine to arabiske Tjenere. Jeg havde Mad nok til os alle tre i Madkurven, og en Flaske Øl til mig, og en Flaske Brus til hver af de andre; thi som bekjendt tillader ikke Koranen Muhamedanerne at nyde alkoholholdige Drikke. Efter Maden røgte jeg en god men dyr ægyptisk Cigar; men Araberne røgte Cigaretter.

En Time senere brød vi op og jeg red tilbage til Sfinxen, hvor jeg betalte Kameldriveren — Taxten er 8 Piaster — 40 Cents Timen — og Dragomanen, og lod dem gaa hjem. Selv vilde jeg tilbringe et Par Timer i den vakre maanelyse Nat ved Sfinxen — alene. Den første Time var jeg dog ikke alene derude; der var andre, som havde samme Ærinde, som jeg. Men efterhvert gik de, den ene efter den anden, og

tilslut var jeg alene igjen. Nei, ikke alene — Sfinxen var jo der. Sfinxen som havde ligget der og seet udover Nildalen og drømt i over fire Tusinde syv Hundrede Aar. — Og jeg sad der i Ørkensanden i den varme maanelyse Nat og saa paa Sfinxen, hvis saarede haarde Stenansigt nu i Maanelyset var blit blødt og mildt, og ønsket den kunde have fortalt mig lidt af alt det, den har seet og hørt i alle disse Tusinder af Aar. Men den drømte taust videre, og jeg forsøgte at drømme omkap med den. Hvad jeg drømte? Ja, noget af det har jeg prøvet at fortælle i disse mine Breve fra Ægypten.

Ellevte Brev

Jerusalem

Jerusalem, den 8de April 1922.

Og saa skulde det times mig at komme til denne hellige By, som har været saa mange Pilegrimes Maal nedigjennem Aarhundrederne, til denne underfulde By, hvor Menneskesønnen led og døde og opstod for at frelse Menneskeheden, til denne herjede By, om hvis Besiddelse der har været kjæmpet af Jøder, Muhamedanere og Kristne i Aartusinder.

Historien ved at fortælle om mere end tredive Gange Jerusalem har været hærtaget. To Gange har Byen været helt ødelagt, dens Befolkning bortført i Fangenskab, eller solgt som Slaver; mange Gange har den været plyndret, mange Gange har dens Mure været nedrevne, mange Gange har store Dele af Byen været ødelagt.

Jerusalem har været hærtaget af Ægyptere, af Assyrere, af Babylonere, af Medere og Persere, af Grækere og Romere, af Franske og Germaner, af Arabere og Tyrker — ja en kunde fristes til at sige, at alle Verdens Folk har kjæmpet om Jerusalem. Endog en af vore Fædres Konger, Norrønakongen Sigurd Jorsalfarer — Jorsala kaldte de gamle Nordmænd Byen — gjorde et Korstog til Jerusalem i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede. Om ingen anden By i Verden har der været kjæmpet saa ofte og af saa mange forskjellige Folkeslag. Nede i Den Hellige Gravs Kirke er der et Sted, mærket med en fladtrykt Kugle under et Netværk, som kaldes "Verdens Centrum". Og er der noget Sted paa vor Klode, som kan kaldes Verdens Centrum, saa maa det være her i Jerusalem; thi om det, som hændte her og her i Nærheden, for omtrent nitten Hundrede Aar siden, dreier hele Ver-

Damaskusporten i Jerusalems Bymur

denshistorien sig, og vil komme til at dreie sig indtil Dagenes Ende.

Det var derfor ganske naturlig og selvfølgelig, at Jerusalem blev med i Verdenskrigen. Men ligesaa selvfølgelig som det var, at denne mærkelige By blev med i Verdenskrigen, ligesaa merkeligt er det, at denne saa ofte hærjede og ødelagte By i denne største og forfærdeligste af alle Krige blev hærtaget uden at en eneste Sten af dens Mure blev rørt, eller et eneste af dets Mindesmerker blev beskadiget.

Jerusalem nævnes første Gang i nogle Lertavler fra det 15de Aarhundrede, f. Kr., fundne i Tell el-Amarna i Ægypten i 1887. I disse Tavler opregnes de Fyrster i Palæstina og Syrien, som da var skatskyldige til Ægypten, og blandt dem nævnes Kongen af Urusalim, d. e. Jerusalem. I Bibelen nævnes Jerusalem første Gang i 10de Kapitel i Josva Bog, der det fortælles, at da Odoni-Sedek, Kongen i Jerusalem, fik høre, at Josva havde indtaget Aj, og gjort ligedan med den og Kongen der som med Jericho, og at Folket i Gibeon havde underkastet sig Israeliterne, blev han ræd, og sammenkaldte Kongerne fra fire andre Byer til Modstand mod Israeliterne. Deres Hære blev dog slagne, og efter Slaget blev Kongerne, som alle var tagne tilfange, hængte af Josva. Det ser dog ikke ud til at Jerusalem blev indtagen af Josva; thi i 2den Samuels Bog, 5te Kapitel, staar der, at da David havde været Konge i Hebron over Juda i syv Aar og sex Maaneder, drog han op mod Jerusalem med sin Hær mod Jebusiterne, som boede der, og indtog Byen, og tog Bosted der paa Borgen, og kaldte den Davidsbyen. Det var omtrent Aar 1008 f. Kr. I 972 begyndte Salomo at bygge Templet. Men allerede i 930 blev Jerusalem indtaget og Templet plyndret af Ægypterkongen Sisak. 1 Kong., 14. Omtrent et Hundrede Aar senere blev Byen plyndret af Araberne og Filisterne. 2 Krøn. 21. Og sexti Aar derefter igjen blev den hærtaget af Israelskongen Joas, som plyndret Templet og Kongsgaarden. 2 Kong., 14. Omtrent Aar 700 beleiret Assyrerkongen Sancherib Jerusalem, men Herren slog en stor Del af hans Hær

om Natten, saa han maatte opgive Beleiringen. 2 Krøn. 32; men en Del Aar senere blev Jerusalem hærtaget af Assyrerne og Judakongen Mannasse ført did. 2 Krøn., 33. I Aaret 607 blev formodentlig Jerusalem indtaget af Ægypterkongen Necho; thi det Aar afsatte Kong Necho Kongen i Juda og indsatte en ny Konge, som blev ham skatskyldig. — Det var Kong Necho, som først begyndte at grave Kanal mellem Nilen og det Røde Hav for at forbinde dette med Middelhavet, som jeg fortalte om i Brevet fra Alexandria. — I Aaret 600 indtog Babylonerkongen Nebukadnessar Jerusalem, og den af Ægypterkongen indsatte Konge i Juda blev nu skatskyldig til Babylon; men to Aar snere gjorde han Oprør. Næste Aar kom Nebukadnessar anden Gang og indtog Jerusalem, plyndret Templet, bortførte mange Tusinde af de ledende Mænd i Juda til Babylon, og indsatte en ny Konge. Han ogsaa gjorde Oprør mod Babylonerkongen, og da drog Nebukadnessar op mod Jerusalem for tredie Gang og beleirede den i 1 Aar og 5 Maaneder og 7 Dage, før den blev indtaget; men da blev Jerusalem og Templet fuldstændig ødelagt, og Resten af Juda bortført i Fangenskab. 2 Kong. 24 og 25. Det var Aar 588 f. Kr.

I Aaret 539, efter at Babylonien var erobret af Perserne, fik Jøderne af Kong Kyrus Tilladelse at vende tilbage til Palæstina. En Del benyttet sig af denne Tilladelse, og disse begyndte i 520 at bygge det 2det Tempel, som blev færdig i 515. I 445 blev Nehemias, Mundskjænk hos Perserkongen Artaxerxes I, Guvernør i Jerusalem, og han opbyggede igjen Byens Mure.

I Aaret 332 f. Kr. aabnet Jerusalem sine Porte til Alexander den Store, og efter hans Død tilfaldt Palæstina med Jerusalem Ptolemæerne i Ægypten. Under dem havde Jerusalem Fred lige til Aaret 170 f. Kr., da den blev hærtaget af Kong Antiochus Epiphanus af Syrien, som plyndret Byen og Templet. Dette gjentog han to Aar senere, da ogsaa Byens Mure blev nedbrudte, mange af dens Indbyggere pinte, og Templet vanhelliget.

Da var det Makabæerne fremstod. I Aaret 165 indtog Judas Makkabæus Jerusalem, befæstet Tempelbjerget, og Templet blev indviet paany. Men allerede i 163 blev Murene omkring Tempelbjerget nedbrudte igjen af Lysias, Antiochus V's Formynder. Disse blev dog nogle Aar senere gjenopbygget af Jonathan Makkabæus. I 134 blev Jerusalem atter hærtaget, af Antiochus VII, og Murene nedbrudte. Makkabæeren Jonas Hyrkanus, som styrede fra 135 til 105, bygget atter Murene op igjen.

I Aaret 63 f. Kr. begynder den romerske Periode i Jerusalem, idet Byen det Aar blev hærtaget af den romerske Feltherre Pompeius. Romerne benyttet den jødiske Sabbat til at fylde Voldgraven nordenfor Tempelpladsen. Ved den Anledning faldt mere end 12,000 Jøder. Romerne trængte, til Jødernes store Forargelse, lige ind i Templets Allerhelligste, men lod dets Skatte urørte; disse blev dog i Aaret 40 bortførte af Parterne fra Lilleasien. Det samme Aar blev Herodes, den senere saa berømte og berygtede Kong Herodes den Store, i hvis sidste Regjeringsaar Jesus blev født, af Romerne udnævnt til Guvernør i Judæa. Det var dog først i Aaret 37 at han ved Romernes Hjælp kunde indtage Jerusalem. Paa Grund af den heftige Modstand han mødte, gav han Ordre til en almindelig Nedsabling af Indbyggerne. Herodes bygget et nyt Tempel, prægtigere end baade det 2det Tempel og Salomos Tempel; han bygget sig selv et prægtigt Palads, og forskjønnet Byen og befæstet den med vældige Mure med 74 Taarne; han bygget ogsaa paa romersk Vis et Theater og Gymnasium for Legemsøvelser. Saa Jerusalem paa Jesu Tid var en stor og prægtig By, og maa have havt flere Hundrede Tusinde Indbyggere. Og i Paasketiden maa der have været svært folksomt; thi Historikeren Josefus fortæller, at en af Guvernørerne i Judæa lod Paaskelammene tælle, og at deres Antal beløb sig til 270,000, fra hvilket Tal man kan slutte sig til, at Deltagerne i Paaskefesten beløb sig til mere end to Millioner Mennesker!

I Sextiaarene gjorde Jøderne i Jerusalem Oprør mod Ro-

merne, fordi den romerske Guvernør Florius havde ladet endel Jøder henrette. De tog Byen og dens Slot og Befæstninger i Besiddelse, og den romerske Arme under Cestius Gallus, som derefter beleiret Byen, blev slagen og spredt. Romerne sendte da den dygtige Feltherre Vespasian mod Palæstina. Da Vespasian i 69 blev Keiser, overlod han Ledelsen af Hæren i Palæstina til sin Søn, den senere romerske Keiser Titus. Denne beleiret da i Begyndelsen af April Aar 70 Jerusalem. Men Jøderne gjorde haardnakket Modstand, saa han maatte kjæmpe haardt om hver Del af Byen. Den 10de August kastet en romersk Soldat, trods Titus' Befaling, en Brand ind i Templet, saa dette blev ødelagt. Det var dog først den 7de September at hele Jerusalem var indtaget. Men da var den en eneste Ruinhob. De af dens gjenværende Indbyggere, som havde kjæmpet mod Romerne, blev henrettet. Af de andre blev en Del solgt som Slaver i Østen, men mange blev ført til Rom.

Sexti Aar senere, i 130, anla Keiser Hadrian paa Jerusalems Ruiner en ny By, som fik Navnet Ælia Capitolina, og gjenopbygget de gamle Mure. Endnu engang opblusset Jødernes Raseri, men de blev snart underkuet, og blev fra nu af forbudt paa det strengeste at sætte Foden indenfor Byens Mure. Jerusalem var nu en helt ud hedens By, til med Keiser Konstantin den Store Kristendommen i 313 blev en anerkjendt Religion i det Romerske Rige. Konstantin tillod Jøderne at vende tilbage til Jerusalem, og i 339 forsøgte de endnu engang forgjæves at reise sig mod Romerne. Keiser Julian den Frafaldne, 361—363, foretrak Jøderne fremfor de Kristne, og gav dem Tilladelse til at gjenopbygge Templet i Jerusalem; men dette blev der dog intet af.

Efterat Kristendommen var offentlig anerkjendt i Keiser Konstantins Tid blev der bygget kristne Kirker i Jerusalem, og den hellige Stad blev et Valfartssted for Pilegrime fra hele den kristne Verden. Keiserne og Paven oprettet Hospitser der, og i 570 var der Hospitser med over 3000 Senge.

I 614 blev Jerusalem erobret af Perserne, og dens Kirker

nedbrudte. I 628 blev dog Byen gjenerobret af Keiseren og Kirkerne gjenreiste.

Men i Aaret 637 kom Muhamedanerne. Jerusalem blev efter et tappert Forsvar indtaget af Kalif Omar, som dog behandlet Byens Befolkning, som da bestod af ca. 50,000 Indbyggere, med Mildhed. Det fortælles endog, at en af de snere Kalifer sendte den Hellige Gravs Nøgler til Keiser Karl den Store, og de tysk-romerske Keisere sendte regelmæssige Bidrag til Hjælp for Pilegrimene, som aarligaars besøgte Jerusalem. Det var først meget senere, at de Kristne blev undertykket af Muhamedanerne.

I Aaret 969 løsrev Ægypten sig fra Kaliferne i Bagdad og Jerusalem blev dermed en ægyptisk Provins.

I 1096 begyndte Korstogene og i Begyndelsen af Juni 1099 stod Korsfarerne udenfor Jerusalems Mure; efter fem Ugers Beleiring blev Portene aabnede, og de holdt sit Indtog i den hellige Stad. De nedsablet de fleste af Byens muhamedanske og jødiske Indbyggere, og forandret Moskeerne om til kristne Kirker. I næsten Hundrede Aar var nu Jerusalem et kristent Kongerige, indtil 1187, da Byen blev hærtaget af den ægyptiske Kalif Saladin, som dog behandlet Indbyggerne, som havde flygtet til omliggende Landsbyer, med megen Mildhed. I 1229 blev Jerusalem af den ægyptiske Kalif overgivet til Keiser Frederik II, som Fører for det 5te Korstog, paa den Betingelse, at Murene ikke skulde gjenopbygges, hvilken Betingelse dog ikke blev overholdt. I 1239 blev den derfor atter hærtaget af Ægypterne, men fire Aar senere igjen overdraget til de Kristne ved en Traktat. I 1244 blev Jerusalem atter hærtaget af Muhamedanerne, og den har siden været i deres Besiddelse, først i Ægypternes, og siden 1517 i Tyrkernes, lige til den i Verdenskrigens næstsidste Aar, den 8de December 1917, blev erobret af en Hærstyrke under den britiske General Allenby.

Dette er i kortest mulige Træk denne merkelige Bys merkelige Historie.

Der er nu baade god og hurtig Forbindelse mellem Kairo

og Jerusalem, mellem Ægypten og Palæstina; thi den britiske Arme, som i Verdenskrigen erobret Palæstina, bygget Jernbane efterhvert som den avancerte øst- og nordover, for at vedligeholde Forbindelsen med sin Hovedbasis i Ægypten. Den bygget ikke alene Jernbanen, men den tog ogsaa Vand med sig. De første Hundrede Mil ligger nemlig i Ørkenen, og de næste Hundrede Mil i delvis tørt Landskab, saa der blev lagt 6 Toms Vandrør ned i Sanden fra Ægypten langs Banelinjen til langt op i Filisterlandet. Jernbanen og Vandledningen blev bygget med en Hurtighed af i Gjennemsnit en engelsk Mil pr. Dag.

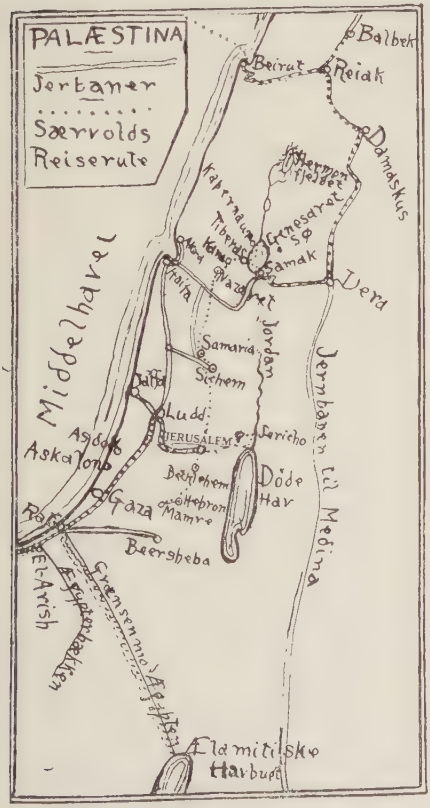

Kart over Særvolds Reiserute i Palæstina og Syrien

Den Linje Jernbanen følger er vel den ældste Alfarvei i Verden. Den var en tusindaarig Vei, da Abraham ad den drog til Ægypten, og senere Jakobssønnerne. Den Vei drog Faraoerne paa sine Hærfærder til Asien, og Assyrerne og Perserne paa sine Hærfærder til Ægypten — og Alexander den Store og Napoleon den Store.

Den Vei var det Josef og Maria reiste med Jesusbarnet, da de maatte flygte for Herodes.

I 2den Mosebog, 13de Kapitel, 17de Vers kaldes den Filisterlandsveien, og den skulde ikke Israeliterne tage fra Ægypten til Ka-

naan; men de skulde reise om det Røde Hav og Sinaihalvøen.

Jernbanen begynder 28 engelske Mil Syd fra Port Said. Stationen der kaldes Kantara Øst, i Modsætning til Kantara Vest, som er en Station paa Vestsiden af Suezkanalen paa Jernbanen mellem Kairo og Port Said. Kantara er det arabiske Ord for Bro, og mellem de to Stationer er der over Kanalen en Pontonbro, som Passagererne gaar over fra den ene Station til den anden.

Fra Kantara gaar Jernbanen bent i Øst omtrent 100 Mil gjennem Ørkenen til Byen El-Arish ved Ægypterbækken, det gamle Skille mellem Ægypten og Palæstina, nævnt flere Gange i Bibelen, f. Ex. i 4de Mosebog, 34te Kapitel, hvor Grænserne til det Land beskrives, som Israeliterne skulde tage i Besiddelse. El-Arish er en By paa 7000 Indbyggere, og der er en Fæstning og en Karantænestation. Jernbanen følger derefter Middelhavet øst- og nordøstover til Rafa, nær den nuværende Grænse mellem Ægypten og Palæstina. Derfra gaar der en Arm af Banen østover til Beersheba, medens Hovedbanen fortsætter nordøstover forbi den gamle Filisterby Gaza lige til Stationen Ludd paa Banen mellem Jaffa og Jerusalem. Man maa paa Veien fra Kairo til Jerusalem bytte Tog to Gange, baade i Kantara og i Ludd.

Førend jeg kom til Ægypten havde jeg i Europe og Amerika hos Reisebureauer og i disses Avertissementer og Reisebrochurer faaet det Indtryk, at det paa Jernbanerne i Orienten ikke gik an for Amerikanere og Europæere at reise paa andet end 1ste Plads. Derfor var heller ikke andre Billetpriser end 1ste Plads opgivne. Dette har udentvil skræmt mange fra at foretage en Reise hertil; thi Billetprisen paa 1ste Plads er dyr. Og naar det, som mellem Kairo og Jerusalem, er Nattog, og man faar den Forstaaelse, at man ogsaa maa have Sovevognsbillet, blir det endnu dyrere. I en Brochure jeg har fra det store engelske Reisebureau Thos. Cook & Son er saaledes den eneste Billetpris, som er opgivet mellem Kairo og Jerusalem 6 Pund 4 Shilling og 3 Pence, og Sovevognsbil-

letten 1 Pund 7 Shililng og 7 Pence, altsaa tilsammen omtrent $38.00.

Da jeg talte om dette i Alexandria var det en som sagde, at det var bare "Lords and Fools" — som ikke altid, men ofte skal være ensbetydende — samt Millionærer og Amerikanere — somt langtfra ikke altid er ensbetydende — som reiste paa 1ste Plads. Jeg kjøpte derfor 2den Plads Billet fra Alexandria til Kairo, og har siden hele Tiden reist paa 2den Plads. Jeg har, som nævnt flere Gange før, fundet saa meget anderledes hernede, end jeg havde ventet. Jeg har lært at forstaa mere og mere, at "vi er Mennesker allesammen", og at Orientalerne er godt og behageligt Reiseføl ge, ofte bedre end Europæerne.

Jeg kjøpte derfor 2den Plads Billet fra Kairo til Jerusalem. Den kostet 3 Pund 60 Piastre i ægyptiske Penge, lig $18.00, og sparte derved omtrent Halvdelen af, hvad 1ste Plads med Sovevogn vilde kostet. Toget gik fra Kairo Kl. 6.15 Aften, med Ankomst til Kantara Vest Kl. 10. Fra Kantara Øst skulde det afgaa Kl. 12.45 Nat, men kom ikke afsted før Kl. 2.30. Alligevel ankom vi efter Ruten til Ludd Kl. 8.45. Derfra gik Toget Kl. 9.15 og ankom til Jerusalem Kl. 12.10 Middag.

I Kantara Øst var det Pas- og Baggagevisitering. Der fik hver af os ogsaa en trykt Notifikation fra Sundhedsvæsenet, trykt paa fire Sprog, Hebraisk paa første Side, Engelsk paa anden, Arabisk paa tredie og Fransk paa fjerde — læg Merke til Rækkefølgen af Sprogene — som indeholdt strenge Bestemmelser om at opgive nøiagtige Adresser paa de Steder, man agtet at reise til, og hvor man vilde bo de første fem Dage, samt at melde sig til Sundhedskommissæren paa Stedet første, tredie og femte Dag efter Ankomsten. Undladelse af at tage dette tilfølge kunde straffes med Bøder fra 1 til 15 Pund, eller Arrest med fra en Dag til en Maaned. Dette var særlig ment paa Folkeslag, som ofte fører smitsomme Sygdomme med sig, og havde saaledes lidet at betyde for Amerikanere, og Folk fra Nord- og Vest-Europa, sagde

Portieren her hvor jeg bor, idet han bad mig fylde ud Blanketten og give den til ham, saa skulde han sørge for Resten, saa jeg ikke behøvet — at bete mig for Presterne, havde jeg saa nær sagt, jeg mener, melde mig hos Sundhedskommissæren. De samme strenge Bestemmelser gjælder ogsaa Reisende fra Palæstina til Ægypten; men jeg antager at Amerikanere der slipper lige let ifra det som her.

Dette minder mig om en liden Oplevelse, jeg havde i Kairo. I Alexandria havde jeg vistnok faaet et lidet Støvgran indpaa det ene Øie, saa det var inflameret, da jeg kom til Kairo, og værre blev det den næste Dag. Da Øiensygdomme og Blindhed er en af de mest almindelige Sygdomme der — i Kairo skal der være over 30,000 Blinde — ansaa jeg det nødvendig at konsultere en Læge. Jeg spurgte derfor efter en god Øienlæge paa Hotellet, og der gav man mig Adressen paa en, som skulde være den bedste i Byen, og havde kureret flere fra Blindhed, som andre Øienlæger havde opgivet. Da jeg kom til Lægens Kontor var begge de store Venteværelser opfyldte af ventende Patienter, for en stor Del Kvinder, alle Ægyptere. Jeg ligte ikke at sidde der og vente i timevis, og sendte derfor Pigen, som saa om Værelserne, ind til Lægen med mit Kort. Paa Kortet er trykt mit Navn og Minneapolisadresse, samt i Hjørnet tilvenstre: "Speciel Old World Traveling Correspondent for "Skandinaven", the largest Norwegian-Danish daily Newspaper in America". Strax efter kom Pigen tilbage med Kortet, og øverst oppe var der skrevet — jeg citerer ordret uden at oversætte: "Vil De vente et Øieblik saa skal jeg komme". Om en liden Stund kom en pen Dame ind og hilste paa ægte Kjøbenhavnerdansk. Saa jeg havde en dobbel Overraskelse, baade at Lægen var en Kvinde og var dansk. Da jeg havde fortalt, hvorfor jeg var kommet, bad hun mig komme ind paa Kontoret, hvor hun undersøgte og vasket og smurte Øiet, og jeg fik noget at smøre det med indtil næste Dag, da jeg skulde komme tilbage. Næste Dag var Øiet næsten helbredet; men det fik nok en Behandling, og da jeg skulde betale, fik jeg ikke Lov til det —

det skulde være Tak for Besøget af en "Landsmand", sagde hun — det var saa sjelden hun fik hilse paa Landsmænd. Vi syntes vistnok begge, at Landsmandskabet var lidt "langt ude i Slægten", men vi talte da begge samme Sprog.

For mig var Turen fra Kairo til Jerusalem meget interessant. Først gik det Øst igjennem Gosen. Vistnok var Solen da gaaet ned, men det var maanelyst, saa jeg godt kunde se de vakre frugtbare Jorder og folkerige Landsbyer. Jeg synes Maanen lyser blankere her i Sydlandet end længere Nord. Forbi Pitom kjørte vi, en af de to Forraadsbyer, som Israeliterne maatte bygge til Farao. Og saa kom vi til Suezkanalen, hvis Vestside Banen følger de sidste 25 Mil søndenfor Kantara. Vi mødte der flere store Dampskibe, som kom sydover. Og i Kantara havde jeg god Tid til at se paa Kanalen; thi der er næsten tre Timer mellem Kairotogets Ankomst og Jerusalemstogets Afgang. Vi blev der dog over fire Timer, fordi man maatte koble ind saa mange extra Vogne, saa alle kunde faa Plads. Thi der var mange Hundrede Pilegrime, som skulde til Jerusalem til Paaskeugen. Paasken er ikke bare en jødisk og kristen Høitid, men Muhamedanerne feirer ogsaa en stor Fest nær her i disse Dage, som jeg i et senere Brev skal fortælle om.

Paa Stationen i Kantara var der Restaurationer, hvor man fik god Mad og alslags Drikke, og der var Vandkarafler allesteds fyldte med godt Vand for dem, som ikke kunde eller vilde drikke sterke Drikke. Fire af os havde faaet en Kupe paa Toget, som vistnok i Almindelighed var for Togpersonalet. Der var ikke Bænke, men fire store gode Rørstole. Vi fire var, foruden "Skandinaven"s Korrespondent, en katolsk Prest eller Missionær fra Syd-Amerika, en Franskmand og en Araber. Før Toget gik fra Kantara tog jeg min Stol og lagde den med Ryggen mod Gulvet, saa lagde jeg ogsaa nogle Aviser paa Gulvet fremfor den, og lagde mig ned med Hovedet indi Stolen, saa den blev delvis som en Seng. Min Frakke bredte jeg over mig. Da de andre saa det, gjorde de det samme, og snart sov formodentlig alle fire. Men idet det

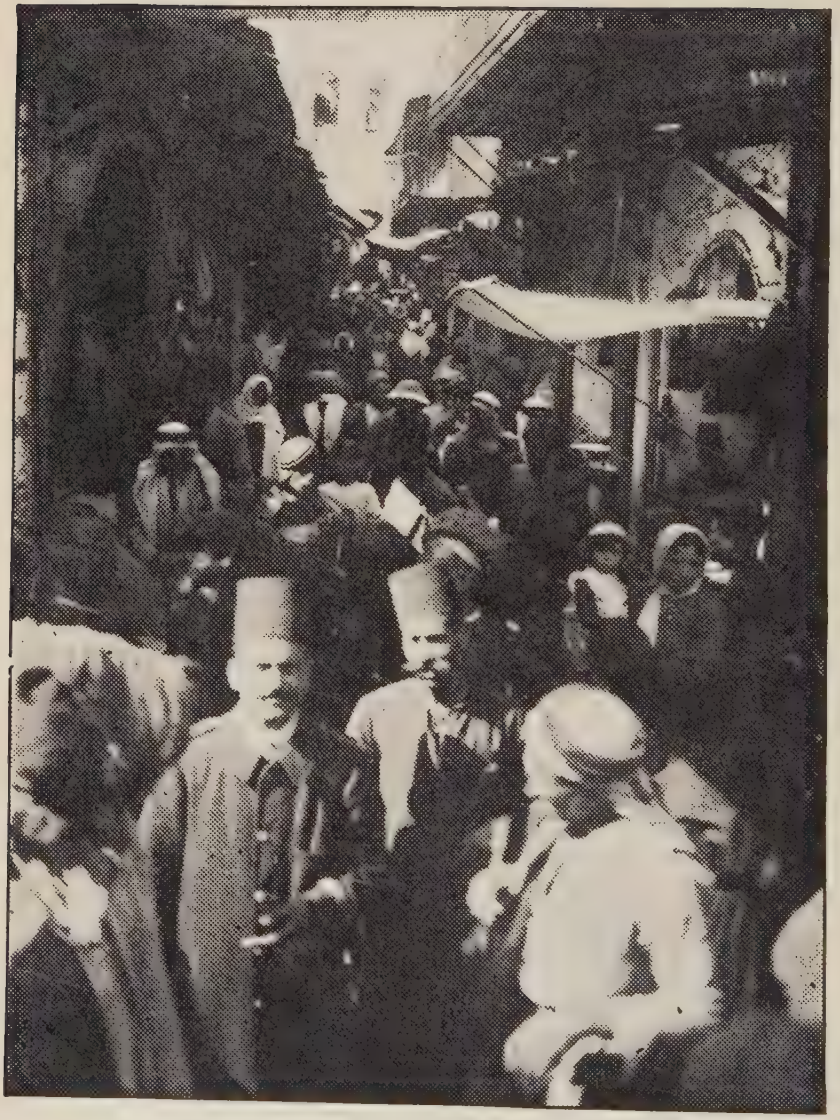

Davidsgaden i Jerusalem

dagedes vaagnet jeg, saa jeg fik se El-Arish og Ægypterbækken. Det var dog endnu Ørken en lang Tid østover til henimod Rafa. Da begyndte Planteveksten og blev frodigere, efterhvert som vi kom øst- og nordover. Der var nu og da ogsaa nogen Træer, men der saa nær Middelhavet var de smaa og forkrøblede. Ved Gaza, den gamle Filisterby, saa sørgelig bekjendt fra Samsons Historie, var det frodigt Landskab — lidt østenfor Byen saa vi Fjeldet eller Haugen, som Samson bar Byens Porte oppaa — men ellers saa Landskabet tørt og magert ud til langt Nord i Filisterlandet. Rundt Ludd derimod saa Landskabet rigt og frodigt ud, og der var meget vakkert, med Skoglunde og folkerige Landsbyer.

Men en Time efter Toget gik fra Ludd begyndte Landskabet at bli bjergfuldt, og i mange Svingninger arbeidet Toget sig langsomt opigjennem en trang og stenrig Dal, for saa endelig at komme ud paa Høifjeldsplateauet, og vi var ved Jerusalem Jernbanestation.

Jeg syntes det tog svært længe med Serveringen af Middagen idag. Jeg var jo i Jerusalem, og havde endnu ikke seet noget af Byen. Men endelig var sidste Ret serveret, og saasnart jeg havde faaet tændt min Cigar, gik jeg ud i Byen — ud paa Jerusalems Gader. Jeg har et meget godt og stort Lommekart over Jerusalem, som jeg nøie havde studeret, saa jeg var nogenlunde godt orienteret. Men jeg fandt det i Førstningen lidt vanskelig; thi der er ikke Skilt med Gadenavne paa Gadehjørnerne. Byen har to Hovedgader, den ene, Davidsgaden, gaar i Øst fra Jaffaporten tversover Byen til Tempelpladsen, den anden, Damaskusportgaden, gaar Syd fra Damaskusporten tversover Byen. Disse to Gader deler altsaa Byen i fire store Kvartaler — det nordøstre er Muhamedanernes, det sydøstre Jødernes, det sydvestre Armeniernes, og det nordvestre er Græko-Frankernes.

Jeg gik først til Jaffaporten og derfra nedigjennem Davidsgaden. Den, saavelsom alle Gaderne indenfor Murene, er smal, og somme er endog overbyggede med Hvælvinger med smaa Firkanter i Toppen af Hvælvingen, som giver en

Kolonialbutik i Davidsgaden i Jerusalem

sparsom Belysning nede i Gaden. Mange af Gaderne har Trappetrin — det vil sige, at med større eller mindre Mellemrum er der Trin i Gaden. Thi næsten ingen Del af Byen er flad. I ingen af de trinnede Gader kan der kjøres. Alt bæres. Butikerne er her, som i Ægypten smaa, og aabne mod Gaden.

Da jeg var kommen nedover Davidsgaden saalangt som til de Kristnes Gade svinget jeg indi den; thi ved den ligger den Hellige Gravs Kirke, og til den vilde jeg gaa, for først af alt i Jerusalem at besøge og knæle ved den Hellige Grav. Der var mange Pilegrime dernede, saa jeg maatte vente en Stund, før jeg fik komme ind i Graven; thi den rummer ikke mange, da den er bare omtrent sex Fod i Firkant. Somme havde ogsaa vanskelig for at løsrive sig fra det hellige Sted. Saasnart man kom ind lagde man sig paa Knæ — somme bad høit, somme stilt, mange græd, andre korset sig, atter andre strøg Hænderne over Gravstenen og saa over Ansigt og Bryst, endnu andre bøiet sig og kysset Stenen. Og jeg vil her faa sige, at den som ikke kan eller vil bøie Knæ, naar han kommer ind i denne Grotte til denne Grav, han bør ikke komme til Jerusalem.

Gade med hvælvet Tag i Jerusalem

Jeg har gaaet rundt om i Gaderne inde i Jerusalem og udenfor dens Mure i hele Eftermiddag, og er ikke blit skuffet i mine Forventninger, som jeg har læst og hørt, saamange er blevet, naar de er kommet

her. Det er den første By, jeg har seet omgivet af Mure. Murene er 38 Fod høie, og danner en uregelmæssig Firkant, omtrent to og en halv Mil i Omkreds. I Murene er der syv Porte — Jaffaporten paa Vestsiden, Zionporten og Møgporten paa Sydsiden, Stefansporten — og den tilmurede Gyldne Port — paa Østsiden, og Herodesporten, Damaskusporten og Nyporten paa Nordsiden. Den vakreste af Portene er Damaskusporten. — Ved somme af Portene er der "Naaleøie". Dette Navn "Naaleøie" har desværre været oversat ordret i vor Bibel, udentvil til stor Sorg og Anfægtelse for mange. "Naaleøie" er en liden Sidedør ved Byportene, som brugtes om Natten, efter at Portene var lukkede. Disse Døre er saa smaa og lave, at en voksen Mand maa bøie sig, og en Kamel maa helt aflæsses, og saa maa den lægge sig paa Knæ og krybe ind. Dette er det som menes, naar det i Skriften — Mathæus 19de Kapitel, 24de Vers — staar, at det er lettere for en Kamel at komme gjennem et Naaleøie, end for en Rig at komme ind i Guds Rige.

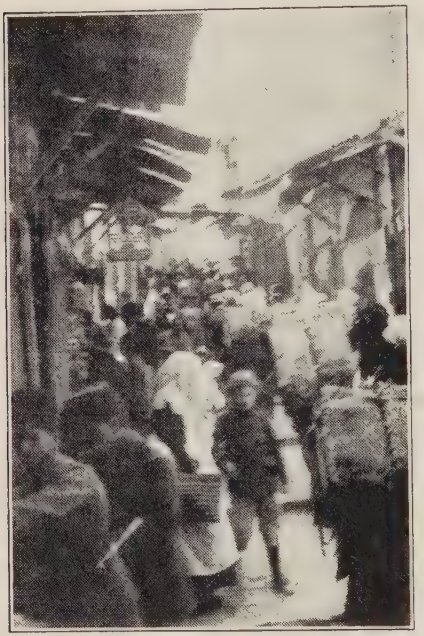

Gadeliv i Jerusalem

Tolvte Brev

Palmesøndag i Jerusalem

Jerusalem, den 10de April 1922.

Igaar, Palmesøndag, blev for mig en Dag rig paa Oplevelser. Jeg fik se noget, som jeg ikke havde havt paa mit Program, noget, som jeg aldrig havde ventet at være tilstede ved.

Jeg stod i to Timer lige udenfor Jaffaporten, ved Siden af Maskingeværer og Kanoner og "Tanks" og lastede Ammunitionsvogne og opstillede Soldater tilfods og tilhest, med ladede Geværer, færdig til Handling i næste Øieblik. Ved special Tilladelse stod jeg alene civil paa en liden Forhøining som et Fortoug lige udenfor Portens ene Side, nogle faa Skridt fra Mr. Storer, den engelske Guvernør i Jerusalem, og de høieste militære Officerer, alle tilhest. Der var ingen andre Civile paa den Side af Gaden, men paa den anden var der Tusinder langs efter Gaden eller nedover Bethlehemsveien. Paa den Side jeg stod, gaar der en Gade langs Bymuren, og der var det Maskingeværerne med Tilbehør og Soldaterne var optrukne. Det var spændende at staa der ved Siden af alt dette, færdig til at gaa paa. Det var ikke Parade, men virkelig Alvor. Jeg stod der og saa paa den merkeligste Procession, jeg nogensinde har seet, og som jeg aldrig venter at faa se Magen til, en Procession af de mest fanatiske Muhamedanere i Palæstina, Muhamedanere fra Hebron, ca. 20 Mil Syd herfra, bekjendt fra Abrahams Tid, Muhamedanere paa Vei til Mose Grav, hvor de i Paasken hvert Aar holder en stor Fest, som varer hele Ugen. Thi Moses er en af deres store Profeter, ved Siden af Adam,

Jerusalem seet

Noah, Abraham, som de nedstammer fra gjennem Ismael, samt Jesus og Muhamed.

Muhamedanismen er en Blanding af Jødedom og Kristendom, og mange Vildfarelser. Det er sandsynlig, at Muhamed mente det godt. Han havde paa sine Reiser faaet høre om den sande Gud, og var derved kommet til at se det forfærdelige i sine Landsmænds Gudsdyrkelse med de mange vederstyggelige Afguder. Han forstod, at Menneskene oprindelig kjendte den sande Gud, men var efterhvert kommet mere og mere paa Afveie, og havde lavet sig fremmede Guder. Heri ligger en Forklaring paa, at han fremholdt saa stærkt, at der er én Gud. Og denne Gud er Abrahams Gud, Jehova, forsaavidt den sande Gud, kaldet Allah af alle, som taler Arabisk, ikke bare Muhamedanerne, men ogsaa Jøder og Kristne. Hvor meget af Kristendommens Sandheder Muhamed havde tilegnet sig, er det vanskelig at sige. Saa meget har han dog

fra Nordøst

vistnok forstaaet, at Jesus var den, som ved Profeterne var lovet. Muhamedanerne lærer og tror, at Jesus var en stor Profet fra Barndommen af og gjorde store Undergjerninger, større end nogen anden Profet, endog større end selveste Muhamed; at Jesus blev ikke korsfæstet, men at en anden blev korsfæstet i hans Sted — dog lod Gud ham dø nogle Timer før han tog ham op til Himmelen; og at Jesus er den, som skal dømme Verden paa den yderste Dag. Det vigtigste, Kjærnepunktet ved Kristendommen, har saaledes ikke Muhamed eller hans Efterfølgere formaaet at tilegne sig. — Muhamedanerne har Jesus, men ikke Kristus; de har Menneskesønnen, men ikke Gudsønnen; de har Profeten, men ikke Frelseren.

Jeg har ladet mig fortælle, at det var en af de tyrkiske Sultaner, som for lang Tid siden fandt paa, at Muhamedanerne skulde feste ved Mose Grav i Paasken, for i Paaske-

ugen at faa de mest ivrige Muhamedanere ud af Jerusalem, og derved hindre Sammenstød mellem disse og de Kristne, som i denne, den saakaldte "stille Uge", ved de mange Gudstjenester og Ceremonier og Processioner kom i en Slags religiøs Ekstase. Jeg har ikke havt Anledning til at undersøge dette nøiere, saa jeg kan ikke indestaa for dets Sandhed; men det høres ikke utrolig ud. Der har været Fanatisme og Intollerance fra begge Sider, kanske ikke altid mindst fra de Kristnes Side.

Historien har kanske — jeg skriver *kanske* — ikke altid behandlet Muhamedanerne retfærdig. Muhamedanismen er blevet beskyldt for, hvad muhamedanske Politikere og Erobrere har gjort, f. Ex. Tyrkerne. Det er vel ligesaa galt, som det vilde være at beskylde Kristendommen for, hvad somme kristne Politikere og Erobrere har gjort. Kanske Muhamedanerne ikke har været saa fanatiske og grusomme alligevel. Da de kristne Korsfarere i 1099 hærtog Jerusalem, nedsablet de samtlige Muhamedanere og Jøder i Byen; men da Saladin henved et Hundrede Aar senere gjenerobret Jerusalem, behandlet han de Kristne med megen Mildhed; i Ægypten har Muhamedanerne havt Magten i over Tusinde Aar, og alligevel er der endnu henved en Million af de gamle ægyptiske Kristne der. — Sammenlign dette med Katolikernes Behandling af Hugenoterne i Frankrig, f. Ex., eller Protestanterne i Bøhmen.

Jeg nævner dette, fordi jeg skrev, at Processionen bestod af de mest fanatiske Muhamedanere i Palæstina. De kan nok have været og er maaske religiøst fanatiske, eller nidkjære, for at bruge et mildere Udtryk; men for Tiden er der kommet noget andet til, som forstyrrer Sindene og vækker Uro og Ophidselse og Strid hernede.

Dette andre er "Zionismen" — Zionisterne, Jøderne. Om Zionismen og alt, som dermed staar i Forbindelse, skal jeg ikke skrive i dette Brev, men vente til jeg har faaet undersøgt det nøiere, og talt med Folk fra begge Leire.

Ved Processionen for to Aar siden spyttet en Jøde paa en

af de muhamedanske Faner i Processionen — andre siger, at han kastet en Sten paa den, atter andre, at han grep den og rev den i Stykker — og dette havde til Følge, at flere blev dræbt og mange saarede. Det var for at hindre en Gjentagelse af dette, at de store militære Forberedelser var trufne.

Hvor mange Deltagere der var i Processionen er det umulig at sige; thi den bevæget sig meget sent fremover. Den stod lange Stunder helt stille, det vil sige, den gik ikke fremover. Med visse Mellemrum var der en Mand, som bares paa Skuldrene af en anden. Denne sprang da frem og tilbage mellem Processionisterne, medens disse klappet i Hænderne, og han som bares udtalte noget, som jeg naturligvis ikke forstod, med en Hurtighed og en Skrigen, saa Fraaden stod ham om Munden. Dette gjentoges i det uendelige. Naar en af Bærerne var træt af at springe med sin Byrde frem og tilbage, tog en anden fat. Naar senere Processionen havde bevæget sig fremover nogle Hundrede Skridt, var der nok en Stands og en anden Udskriger, og saaledes holdt det paa i to Timer, til hele Processionen var kommen forbi.

Det havde været min oprindelige Plan at gaa ud til Bethania lige efter Frokost Palmesøndags Morgen, og saa udover Formiddagen komme tilbage til Jerusalem ad den samme Vei, som Jesus red paa sit Triumftog hin mindeværdige Søndag for henved nitten Hundrede Aar siden, da Folket bredte sine Klæder og Palmegrene paa Veien foran ham, efter hvilket formodentlig Søndagen har faaet Navn. Men da jeg kom her og fik høre om den muhamedanske Procession og alt, som dermed staar i Forbindelse, udsatte jeg min planlagte Palmesøndagstur til om Eftermiddagen.

Lige efter Middag Palmesøndag gik jeg saa nord fra Damaskusporten, og følgende Veien i en stor Halvcirkel rundt øvre Ende af Kedrondalen, kom jeg til nordre Del af Oljebjerget. Jeg vilde nemlig ikke gaa udover samme Vei, som jeg agtet at komme tilbage.

Der, paa nordre Delen af Oljebjerget, staar Keiserinde Augusta Viktorias Gave, skjænket af det tyske Keiserpar

efter deres Besøg i Palæstina i 1898. Det store Bygningskomplex bestod af et Hospits for Pilegrime og Rekonvalescensehjem under Johannitterordenens Beskyttelse, samt en Kirke, Himmelfartskirken kaldet. — Ved Jerusalems Erobring blev Bygningskomplexet taget i Besiddelse af de britiske Militærmyndigheder, og det er nu, hvad man kunde kalde Kapitolet i Palæstina, eller Slottet; thi der bor Mr. Herbert Samuel, "the High Commissioner", som den britiske Guvernør i Palæstina kaldes. Jeg for min Del synes ikke dette er passende eller Ret, for at bruge et meget mildt Udtryk. Og jeg er ikke alene om at synes saa. Om Briterne midlertidig havde taget det til Hospital og Rekonvalescensehjem for saarede og syge Soldater, kunde der ikke have været noget at sige derimod; men at gjøre det til det politiske Hovedkvarter i Landet, er ikke passende, selv om det bare blir midlertidig.

Himmelfartskirken, som altsaa er en Del af den store Bygning, har et 197 Fod høit Taarn, og derfra er der en storartet Udsigt over Palæstinaplateauet sydover forbi Bethlehem til bortimod Hebron; men det er mod Øst, at Udsigten særlig er overordentlig interessant og storslagen. — Her oppe paa Oljebjerget, og særlig oppe i Taarnet, havde jeg den første rigtig store Overraskelse i Palæstina. Jeg troede at jeg kjendte Palæstinas Topografi noksaa godt fra Geografien og de Beskrivelser, jeg havde læst. Men deroppe fra fandt jeg det helt anderledes, end jeg havde tænkt mig det. Dybt, dybt nede, ikke langt borte, men næsten lige nedenunder, laa det Døde Hav, blaat og blankt i Solskinnet; nordover fra det Døde Hav, ogsaa dybt dernede, Jordandalen, hvid og tør, med Jordansfloden som et grønt Baand i mange Svingninger efter Midten; bortenfor det Døde Hav Moabfjeldene, blaalige, blaalige paa Grund af Afstanden, og dog, paa Grund af den klare Luft, ganske nær; længer nord, østenfor Jordan, synes heller ikke Gileadfjeldene at være langt borte; og nedover fra Oljebjerget mod det Døde Hav og Jordansdalen, i Sydøst, Øst og Nordøst, et vildt, ubeboet, bakket og sønderrevet, halvt ørkenagtigt Landskab.

Vore gamle Forfædre kaldte Jerusalem for Jorsal, eller Jorsala, dette sidste vel helst i Sammensætning, som f. Ex. Jorsalafarer, tænker jeg. Om de satte dette sal i Slutningen af Navnet i Forbindelse med den sal, — Sadel, — som man lægger paa Hesteryggen, naar man skal ride, ved jeg ikke. Det er ikke usandsynlig; thi naar Korsfarerne havde stævet sig op til Jerusalem fra Middelhavet og saa kom op paa Oljebjerget og saa ned til det Døde Hav, og samtidig tænkte sig Jerusalem som Verdens eller Jordens Centrum, saa vilde det ikke være saa vanskeligt for et fantasirigt og poetisk Folk som det norske, og især de begeistrede norske Jorsalfarere, at tænke Jerusalem som Salen — Sadlen — paa Jordens Ryg. For at fuldstændiggjøre Illusionen eller Billedet kan det ogsaa nævnes, at der er en Sænkning i Fjeldkjædens Plateau ved Jerusalem, som paa Ryggen af en Hest.

Langs Midten af Palæstina fra Nord til Syd er der en Fjeldkjæde, hvis Top er forholdsvis flad og bred og danner hvad man kalder et Plateau. Paa dette Plateau ligger Jerusalem, Bethlehem og andre bibelske Steder. Jerusalem ligger omtrent 2,500 Fod over Havet — Tempelpladsen 2440, nordøstre Hjørne af Byen 2525 Fod, og nordvestre Hjørne 2590 Fod. — Oljebjerget er lidt høiere, idet dets høieste Punkt er 2680 Fod over Havet, altsaa 90 Fod over det høieste af Byen og 240 høiere end Tempelpladsen. Men det Døde Havs Overflade ligger 1292 Fod lavere end Havet, altsaa 3972 Fod lavere end Toppen af Oljebjerget. Dette havde jeg naturligvis vidst, men ikke tænkt nøiere over det. Da jeg derfor fik se det Døde Hav saa dybt nede, var det mig virkelig en stor Overraskelse. Og ligesaa at det var saa nær! Vistnok er Luften klar, saa det ser nærmere ud end det i Virkeligheden er — men det er dog bare 15 Mil borte, og det gav mig et slaaende Billede paa, hvor lidet Palæstina i Grunden er.

Bethania ligger i en svag Skraaning af en Aas, som stikker ud i Øst fra søndre Del af Oliebjerget. Der er vakkert med fri Udsigt mod Øst og Syd. Rundt den lille Landsby, som bestaar af et Par Snes noksaa elendige Stenhuse og en liden

Bethania

Moske, er der mange Figen, Oliven og Mandeltræer. I Middelalderen var der Kirker og Klostre, men de er i Ruiner, og alle Landsbyenes Indbyggere er nu Muhamedanere. — Jeg fik en Gut til at vise mig hen til Lazarus Grav, som er lige ved Moskeen. Ved Graven kom der en Mand med to Lys, som han tændte ved Indgangen. Først steg vi ned 22 Trin til et Forkammer, hvor vi svinget til venstre, og gik atter ned to Trin til det egentlige Gravkammer, en Hule nede i Fjeldet med Gravafsatser paa Siderne. — Omtrent 100 Fod fra Graven blev jeg vist Ruinerne af Lazarus' Hus, og ret op fra det Ruinerne af et gammelt Hus, som han sagde var Simon den Spedalskes. Hvorvidt det er Ruinerne af Simons Hus, er det umulig at sige. Men der eller lige ved stod det iallefald og der var det Jesus spiste til Aftens, da Maria salvede hans Fødder, Kvelden før han hin Palmesøndag drog ind i Jerusalem, og her tilbage til Bethania kom han samme Søndags Aften, ligesom han ofte havde været her før. Ikke mange Dage før havde han ogsaa opvækket Lazarus fra de Døde.

Bethania er omtrent en og en halv Mil fra Jerusalem, og der er nu to Veie ind til Byen — den nye store Kjørevei gaar rundt sydenom Oljebjerget, den gamle Vei forbi Bethfage og ret over Oljebjerget. Bethfage er omtrent en halv Mil nordvest fra Bethania, og i Grænden der var det, Jesus sendte de to Disciple efter Aseninden og dens Føl. I Bethfage er der nu et Franciskanerkapel.

Fra Bethfage er det omtrent en halv mil op til Toppen af Oljebjerget. Der, midt imod Jerusalem, er der en Muhamedanerlandsby, samt Kirker og Kapeller og Klostre, somme tilhørende den græske Kirke, andre den latinske. — Den romersk-katholske Kirke og de, som er affilieret med den, kaldes her i Østen latinsk, i Modsætning til den græske Kirke og de, som er affilieret med den. — Af Bygningerne der oppe skal jeg bare nævne Himmelfartskapellet, en mærkelig uregelmæssig ottekantet Bygning, som siges at staa paa det Sted, hvor Jesus blev tagen op til Himmelen.

Det var Keiser Konstantin, som omtrent Aar 325 først bygget en Kirke der. Den og en senere bygget Kirke er blit ødelagt. Det nuværende Kapel eies af Muhamedanerne, som ogsaa anser Stedet som et helligt Sted, men Kristne er tilladt at holde Messe der visse Dage, og der inde har baade Grækere, Armeniere, Syrere og Kopter hver sit Alter.

Fra Oljebjerget er der en prægtig Udsigt over Jerusalem.

Et Stykke nede i Bakken er den russiske Maria Magdalenakirke med syv Taarne og typisk russiske Kupler, bygget i 1888 af Czar Alexander III. I Bymuren midt imod Oljebjerget er den Gyldne Port, som i mange Hundrede Aar har været tilmuret. Idenfor den er Tempelpladsen paa Moria Bjerg, og midt paa den staar den store ottekantede Omarmoske med en stor rund Dom, men uden Minaretter. Fordi den staar paa den hellige Klippe, kaldes den ofte Klippedomen eller Klippemoskeen. Længer inde, omtrent midt i Byen, rager Taarnet paa den tysk lutherske Vor Frelsers Kirke høit over alle andre Bygværker. Lidt tilhøire for det sees saavidt Domene paa Den Hellige Gravs Kirke.

Jerusalem seet fra Oljebjerget — I Forgrunden den russiske Maria Magdalena Kirke, i Bymuren Den Gyldne Port, indenfor den Tempelpladsen

Mellem Oljebjerget og Byen er Kedronsdalen, som ved Midten af østre Bymur er omtrent 200 Fod lavere end Tempelpladsen; længere nede er den 350 Fod lavere, hvor den støder sammen med Hinnonsdalen, som omgiver Byen paa to Sider, den søndre og vestre, medens Kedronsdalen er paa Byens Østside.

Jeg sad længe der oppe paa Oljebjerget og saa udover denne minderige og mindeværdige By, og læste i Testamentet om de Begivenheder, som hændte her hin minderige Uge.

Og saa gik jeg ned den bratte Bakke og dvælte en Stund mellem Træerne og Planterne og Blomsterne i den vakre og

fredelige Gethsemane Have. Den er forresten delt i to Haver — i den øvre Del staar den før nævnte Maria Magdalena Kirke; men den nederste Del er det egentlige Gethsemane. Den er en uregelmæssig Firkant, omtrent 80 Skridt i Tvermaal, og der er blandt andre otte ærværdige Oljetræer, som siges at være lige fra Kristi Tid. Olivenolje fra disse Træer sælges til en overordentlig høi Pris, er det mig fortalt.

Lige ved den østre Ende af Broen over Kedronsbækken, som forresten nu altid er tør, er Kirken over Jomfrugraven, hvor det fortælles, at Apostlerne gravlagde Jesu Moder. En bred Trappe med 47 Marmortrin fører ned til Gravkrypten, som ligger 35 Fod under Overfladen. Krypten er i Form af et Kors, dens Længde er 93 Fod, dens Bredde 20 Fod, og dens Bredde ved Krydset 42 Fod. Dernede har Grækere, Armeniere og Abyssiniere hver sit Alter, og Muhamedanerne en Bedealkove, og der vises Pilegrimene Marias Sarkofag og Hendes Forældres og Josefs grave. Om disse Grave skal jeg ikke udtale mig nærmere, men bare nævne, at Jerusalem blev helt ødelagt i Aaret 70, og var da i mange Aar helt en Ruin, til den i 130 blev opbygget igjen af Romerne, som en helt hedensk By, til den med Konstantin i 313 Kristendommen blev anerkjendt, og først i det 5te Aarhundrede blev der bygget en Kirke over denne saakaldte Jomfrugrav. Jeg begynder at forstaa at mangt er i Tidens Løb bekvemt samlet her i og ved Jerusalem. Men selv om disse forskjellige Ting og Steder ikke er de rette, saa er de dog Minder eller Mindesmærker til disse bibelske Begivenheder og Personer, og Tusinder af fromme Pilegrime er uden Tvil ned igjennem Aarhundrederne blevne opbyggede ved dem.

Ved den anden Ende af Broen er der et græsk Kapel, som kaldes Stefanskapellet; thi der siges det at Stefanus blev stenet. Naar man følger Hovedveien nordover fra dette Kapel, kommer man til en Vei, som gaar ende op til Bymuren til Stefansporten, den eneste Port paa Østsiden, som nu er i Brug — da den anden, den saakaldte Gyldne Port, som før nævnt, har været tilmuret i Aarhundreder. Den østre Bymur,

altsaa den, som vender mod Oljebjerget, er omtrent 3000 Fod lang. Omtrent Halvdelen af den er fremfor Tempelpladsen.

Efter et Besøg nede i førnævnte Gravkrypt gik jeg op til Byen gjennem Stefansporten og vilde besøge Tempelpladsen, det Sted hvor Salomos Tempel og senere det 2det Tempel, og paa Kristi Tid Herodes Tempel stod, der hvor Jesus gik hin Palmesøndag, men hvor der nu staar en Muhamedansk Moske. Men der mødte mig en midlertidig Skuffelse. Ved den af Portene til Tempelpladsen, som jeg vilde gaa igjennem — thi Tempelpladsen er omgivet af en særskilt Mur med syv Porte — blev jeg standset af en Vagt, som viste mig to Plakater, som stod opslaaet i Porten, begge udstedt af Byens britiske Guvernør, Mr. Storer. Paa den ene stod der paa Arabisk, Hebraisk og Engelsk, at Adgang for Ikke-Muhamedanere til Haram esh-Sherif, det er Tempelpladsen, var tilladt hver Formiddag mellem Kl. 8 og 11½, undtagen Fredag. Men paa den anden stod der, at i Ugen fra Kl. 12 Middag Lørdag den 8de April til Kl. 12 Middag Lørdag den 15de April var Adgang for Ikke-Muhamedanere forbudt til Tempelpladsen. Med andre Ord, jeg kunde ikke faa besøge Tempelpladsen før Paaskedags Formiddag, og dermed endte min Palmesøndagstur.

Idag har jeg besøgt de forskjellige Bydele, baade indenfor og udenfor Murene. Henved Halvdelen af Jerusalems Befolkning paa 62,500, heri ikke indbefattet Soldaterne, siges det bor udenfor Byens Mure. I kirkelig Henseende bestaar Befolkningen af 35,000 Jøder, 17,500 Kristne, og 10,000 Muhamedanere. De Kristne er igjen delte i 7000 Orthodoxe Græske, 4000 Latinere — d. e. romersk katolske —, 3000 Armeniere, 1000 Syrere, 250 Forenede Græske, 150 Koptere, 100 Abyssinere, og 2000 Protestanter. Her er 35 Klostre, 15 Kirker ved Siden af alle Klosterkirkerne og Hospitalskirkerne, 13 Synagoger, 7 Moskeer, 6 Hospitaler, en Mængde Skoler af forskjellig Slags, og Hospitser for Pilegrime.

Husene er alle bygget helt af Sten. Indenfor Murene

ligger mange af Husene langt nede i Jorden, saaledes at hele første Etage er under Gadeoverfladen. Thi ved de mange Ødelæggelser, Byen har gjennemgaaet, er Gaderne blevet hævet lidt efter lidt. Husene er derimod blevet ryddet og repareret og dernede bor da mange af Folket som i dybe Kjældere. Særlig er dette Tilfældet i den Del af Byen, som ligger mellem Zionsbjerget, den vestre Bydel altsaa, Davidsbyen, og Moriabjerget, hvor Tempelpladsen er. Mellem disse to Bydele, var der i den gammeltestamentlige Tid en Dal; nu er der bare en svag Sænkning, og der skal være 30 Fod ned til de ældste Brolægninger somme Steder.

Hustagene er flade og brolagte som Gader mangesteds. Endog over somme Gader er der Tag med firkantede Huller med visse Mellemrum, som kaster et sparsomt Lys ned i Gaden. Oppe paa disse Tage voxer der Græs somme Steder, og Træer. Et Sted saa jeg endog et Hus og Have foran med flere Træer, alt oppe paa Hustagene, baade Hus og Have med Træer. Det vilde være vanskelig at vide, at man var oppaa Hustage, havde det ikke været for smaa Skorstensrør af Jern, som stak op af den flade Cement- og Stenmasse her og der, og som det kom Røg udaf. Paa Toppen af mange af disse Jernrør var der et Jernflag, som svinget med Vinden, og Røraabningen med den, for at ikke Vinden skulde slaa ned. Men hvorledes Folk dernede faar Lys og Luft er mig en Gaade.

Paa Hustagene i Jerusalem

Jeg havde tænkt at bo

paa det tysk-lutherske Hospits under mit Ophold i Jerusalem; men da jeg kom her fik jeg høre, at det var taget til Soldaterbarakke af Briterne. Saa tog jeg ind paa det fransk-katholske Hospits, Notre Dame de France kaldes det. Prisen er 75 ægyptiske Piastre pr. Dag samt 10 Procent i Service, altsaa omtrent $4.25 pr. Dag for Kost og Logi. Her bor mange Amerikanere, og af Samtalen kan jeg forstaa, at mange er Protestanter. Norsk har jeg ikke hørt nogen tale her, men et Par svensk. Hospitset har en god Beliggenhed lige udenfor Bymuren, tversover Gaden fra Byporten. Mit Værelse er ikke stort, mest som en Celle, med Stengulv. Møblementet bestaar af en Jernseng, et Bord og en Stol, Vaskeservant, elektrisk Lys samt et stort Trækors høit oppe paa Væggen midt imod Sengen. Men fra Vinduet har jeg en prægtig Udsigt over næsten hele Jerusalem lige til Oljebjerget.

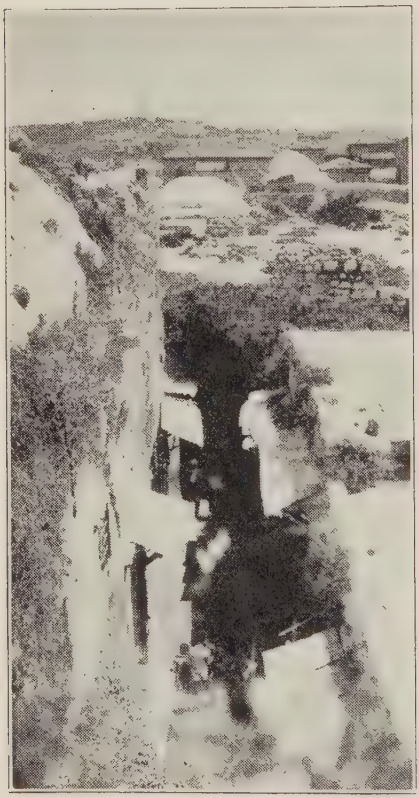

Gade seet fra Hustagene i Jerusalem

Trettende Brev

Jordansdalen og det Døde Hav — Hebron og Mamre

Hebron, Palæstina, den 12te April 1922.

Jeg læste for mange Aar siden en Skildring fra det Døde Hav. Jeg husker ikke nu, enten det var i en Bog eller i et Tidskrift eller i en Avis. Det Døde Hav blev der skildret som en enorm Svovlpøl, fra hvilken der opsteg giftige Dunster, som dræpte alt Liv i Nærheden, saa ikke Urter eller Planter, ikke Træer eller Græs, ikke Folk eller Fæ, ikke Fisk eller Fugl kunde leve i eller ved eller nær det. Ja, det fortaltes endog, at om en Fugl var saa uheldig at forvilde sig udover det, omend noksaa høit oppe i Luften, saa blev den strax bedøvet af de giftige Dunster, og faldt død ned.

Idag har jeg besøgt det Døde Hav. Jeg har en lang Stund siddet paa dets solbadede Strand og speidet udover det. Jeg har seet Fugle flyve over det. Jeg har set Skibe seile paa det. Jeg har i en Robaad roet et langt Stykke udover det. Jeg har badet og svømmet i det. Jeg har taget lidt af det i min Mund og smagt paa det.

Det Døde Hav kaldes i Bibelen Saltsjøen, f. Ex. i 1ste Mosebog 14, 3, 4de Mosebog 34, 3, Josvah 15, 2. Araberne kalder det Bahr Lut; thi Fortællingen om Lot og Ødelæggelsen af Sodoma og Gomorra findes ogsaa i Koranen, Muhamedanernes hellige Bog. Sjøen er 47 engelske Mil lang og omtrent 10 Mil bred paa det bredeste. Dets Overflade ligger 1290 Fod lavere end Middelhavet. Dets største Dybde er 1310 Fod, altsaa 2600 Fod under Middelhavets Overflade; men den store Bugt i dets søndre Ende er Grund, bare omtrent 12 Fod dyb. Da det Døde Hav ligger lavere end Jordens Havflade har det naturligvis intet Udløb; men der rin-

der meget Vand ind i det, uden dog at Høiden af dets Overflade forandres væsentlig. Ved Siden af flere mindre Elve rinder der tre større Elve ind i det Døde Hav — en fra Syd, en fra Øst og en fra Nord. Den største af disse er den fra Nord, Jordan, som har sit Udspring omtrent 125 Mil i Nord, oppe i Libanonsfjeldene. Den rinder gjennem to Indsjøer, Meromsjøen og Genesaretsjøen. Mellem Genesaretsjøen og det Døde Hav rinder der to store Elve ind i Jordan, Jarmukelven strax søndenfor Genesaretsjøen, og Jabbokelven længer Syd, saa Jordan er en stor vandrig Flod nederst i Dalen, før den rinder ind i det Døde Hav. En Merkelighed ved denne Elv er, at hele den egentlige Jordan, fra Genesaretsjøen til det Døde Hav, ligger langt under Havfladen; thi Genesaretsjøen ligger 680 Fod under Havfladen, og det Døde Hav, som før nævnt, 1290 Fod. Den er ogsaa meget kroget. I ret Linje fra Genesaretsjøen til det Døde Hav er det 60 Mil, men ved at følge Elvens mange Bugtninger er det 185 Mil. Det er beregnet, at ved de forskjellige Elve og Bække, som rinder ind i det Døde Hav, tilføres det hver Dag i Gjennemsnit sex og en halv Million Tons Vand. Saa meget Vand maa altsaa fordunste daglig hele Aaret, ellers vilde hele Jordansdalen med Tiden fyldes med Vand. I den regnfulde Aarstid om Vinteren, da Elvene er størst og Solen mindre varm og derfor har mindre Kraft til at trække Vand op i Luften, stiger Vandet i det Døde Hav 15—20 Fod; men i de tørre varme Sommermaaneder sænkes det igjen hvert Aar til samme Høide som det havde Aaret før. Paa Grund af denne overordentlige Fordunstning indeholder det gjenværende Vand en Mængde Mineralier, saaledes 25 Procent Minesalte — omtrent det samme som i Salt Lake, Utah, — deraf 7 Procent almindeligt Salt.

Jeg havde hele Tiden siden jeg besluttet at reise til Palæstina, været bestemt paa at besøge det Døde Hav, Jordans Flod og Jericho. Men netop hvorledes, enten jeg skulde kjøre eller gaa fra Jerusalem, havde været ubestemt, lige til for et Par Dage siden.

Thi jeg havde i en Brochure om Reiser i Palæstina fra et af de store verdenskjendte Reisebureauer faaet det Indtryk, at Reiser her var overordentlig dyre. Ifølge vedkommende Brochure, som jeg har liggende foran mig nu, koster fem Dages Ophold her, altsaa ikke Reisen fra Hjemlandet hertil og tilbage, men indbefattet Kjøring fra og til Jernbanestationen i Jerusalem med Hest og Vogn, fem Dages Ophold paa Hotel, Ledsagelse af Fører til de forskjellige interessante Steder i Byen, samt Hesteskyds ledsaget af Fører til Oljebjerget, Jericho, det Døde Hav, Jordan, og til Bethlehem, 26 Pund for en Person, 48 for to og 60 for tre Personer, altsaa i amerikanske Penge $25.00 pr. Dag for en Person, $23.00 pr. Dag pr. Person, naar man er to i Følge, og $19.00 pr. Dag pr. Person, naar man er tre Personer i Følge. Grunden til disse høie Priser er, at Reisebureauerne maa have Kontor med dyrt Personale i alle Verdens store Turistbyer, og maa bestille Værelse og Skyds lang Tid i Forveien, og ordne med at den Reisende blir mødt paa Stationen. Ofte maa dette ordnes pr. Telegraf.

De i Reisebrochurerne opgivne Priser har uden Tvil skræmt mange fra at besøge det Hellige Land. Jeg har dog bragt i Erfaring, at man kan reise meget billigere. For Hesteskyds fra Stationen i Jerusalem til Hospitset betalte jeg 50 Cents, og paa Hospitset betaler jeg, som nævnt i forrige Brev, $4.25 pr. Dag. Til Oljebjerget er det ulige interessantere at spadsere end at kjøre, og til Jericho, Jordan og det Døde Hav og tilbage har vi idag, tre i Følge, for Automobilskyds, som er dyrere, men meget hurtigere og behageligere end Hesteskyds, betalt 4½ Pund, det er omtrent $22.50, altsaa $7.50 paa hver af os. Til Bethlehem og tilbage kunde vi faa Automobilskyds for 1 Pund, det er $1.65 paa hver; men vi tog Skyds lige til Hebron, som er fire Gange saa langt som til Bethlehem, for 2½ Pund, altsaa $4.15 paa hver.

For fem Dages Ophold med Sideture, svarende omtrent til den i ovennævnte Brochure, men ikke med Fører, som er overflødig undtagen første halve Dag i Jerusalem, hvis man

kjøber et Kart med Beskrivelse, kan da sættes op følgende Udgiftstabel, hvis man er tre isammen om Skydsen:

Kjøring til Hosupitset	$ 0.50
Fem Dages Ophold paa Hospits	21.25
Skyds til Jericho etc. og tilbage	7.50
Skyds til Bethlehem og tilbage	1.65
Kjøring fra Hospitset til Stationen	0.50
Tilsammen	$31.40

Dette er $6.30 pr. Dag pr. Person, altsaa en Tredjedel af de i Brochuren opgivne Priser. Er man her længere end fem Dage, blir Udgifterne selvfølgelig end mindre pr. Dag, da Skydsen blir den samme. Og er man ikke med et af de store Reiseselskaber, eller Reiseruten paa anden Maade er bunden, bør man være i Jerusalem og Omegn mindst en Uge. Jeg blir her ti Dage, men begynder nu at forstaa, at ogsaa det bliver kort Tid.

Jeg har nævnt dette for at de, som gjerne vilde besøge det Hellige Land, men ikke har kunnet eller turdet paa Grund af Udgifterne, kan faa vide, at endskjønt det er dyrt at reise i Østerlandene, saa behøver det ikke nødvendigvis blive saa dyrt, som i Reisebrochurerne angivet. Med andre Ord, er man lidt reisevant, kan man reise billigere ved at reise uafhængig og selv betale sine Udgifter efterhvert, end ved at kjøbe Rundreisebilletter, eller nogle Dages Turbilletter her og der, af de store Reisebureauer. Men for dem, som er lidet reisevant, er det særdeles hændig og trygt og behageligt at have alt, Hovedturen og Sideture, arrangeret og betalt paa Forhaand hos de store Reisebureauer eller Dampskibskontorer, og at deres Agenter er med dem eller møder dem allesteder, og at deres Førere viser dem omkring.

I Jerusalem har jeg fundet et lidet lokalt Reisebureau, som jeg kan anbefale. Det er to Brødre, kristne Arabere, og har sit Kontor ved Jaffaveien et Kvartal nordenfor Jaffaporten, lige ved Siden af Allenby Hotel. Gamal Bros. Tours er

Juda Ørken

Firmanavnet. De skaffer billig Skyds rundt om her i Palæstina. Jeg ved ikke om de selv har saa mange Automobiler, men de staar i Forbindelse med mange Privatmænd, som eier Automobiler — Fords naturligvis. Gamal Bros. er altsaa som Mellemmænd mellem disse og Turisterne.

Idagmorges var vi oppe saa tidlig, at vi havde spist Frokost Klokken sex, og et Kvart over sex stod Forden med sin kvikke Arabiske Eier og Driver for Døren. Vi skulde til det Døde Hav, Jordans Flod og Jericho om Formiddagen og være tilbage til Hospitset til Middag Kl. 1, og saa Kl. 3.30 atter afsted til Hebron og tilbage til Jerusalem til Aftensmad Kl. 7.30 eller senest Kl. 8.

Det var henved 100 Mil over delvis bakket, eller kanske rettere næsten helt bakket Landskab, indbefattet en Nedstigning paa 2600 Fod til det Døde Hav og op igjen, og fem længere Stansninger, ved Siden af Middagshvilen. Men Forden greiet Programmet godt; thi her er nu meget gode Veie i Palæstina.

Det er et overmaade vildt Landskab fra Jerusalem til

Herberget Den gode Samaritan ved Jerichoveien

Jericho, bakket og halvt ørkenagtigt. Strax østenfor Bethania begyndte det at gaa nedigjennem i store Svingninger til en dyb Dal, i hvis øvre Ende er den eneste Kilde mellem Jerusalem og Jericho. Omtrent midtveis mellem de to Byer er der et Vertshus som kaldes Den gode Samaritan. Det staar der, fortælles det, hvor han, som gik fra Jerusalem ned til Jericho, faldt iblandt Røvere. Hvorvidt det, som Jesus fortalte i Lignelsen om den gode Samaritan, virkelig havde tildraget sig eller ei, ved vi ikke. Jesus fortalte det som en Lignelse. Men Stedet for Lignelsen var godt valgt; thi det skulde være vanskeligt, selv i et Land som Palæstina, at finde et bedre Tilhold for Røverbanden. Ikke en Landsby, ikke et Hus eller Hytte eller Telt var nogensteds at se hele Veien, bare her og der en ensom Hyrde med sin Faareflok og et Par mindre Kamelflokke, mest Ungdyr. Nedefter Dalene gik det, saa over en Aasryg, og derefter langs en dyb Dal, hvor det tørre Elveleie saaes mange Hundrede Fod næsten bent under os, saa det var fælslig at kjøre der.

Jordansdalen er ved Jericho over 10 Mil bred. Den er flad og sandig og mest som en Ørken. Men nær Jericho, hvor der er vandet, er der en yppig Vegetation, næsten tropisk.

Thi da Dalen ligger saa langt under Havfladen er Klimatet der meget varmere end paa samme Breddegrad ved Havfladen. Ved Irrigation kunde Jordansdalen blive et af de frugtbareste og folkerigeste Dalfører i Verden, som det bedste af Nildalen i Ægypten. Og der er god Anledning til Irrigation; thi der er Vand nok i Jordan, og Fald nok fra Genesaretsjøen nedover til at lede Vandet udover alle Dele af Dalen.

Efter vi kom udaf den vilde Fjelddal kjørte vi 5—6 Mil i Sydøst nedover Jordansdalen til Nordenden af det Døde Hav, hvor vi stanset en Times Tid. Vandet der er salt og bittert, men der er ingen Lugt eller usund Dunst fra det. Paa Grund af den svære Fordunstning sees Omgivelserne som i en svag Dis. Jeg tog et Fotografi af de fire Skibe, som laa tilankers et Stykke ud ifra Bryggen, men de synes paa Billedet at være meget længere borte, end de i Virkeligheden var, og Fjeldene paa andre Siden af Sjøen kom ikke frem paa Billedet, formodentlig paa Grund af Disigheden i Luften. Ved Nordenden af det Døde Hav er der en Brygge og nogle Huse, et af dem en Butik. Der føres Salt dertil fra søndre Ende af Sjøen eller Havet. Jeg fik et Stykke omtrent 1 Tomme i Firkant. Det er blankt, næsten som Glas. Ved Bryggen laa en liden Baad som jeg fik laane, og roede et Stykke udpaa og langs Stranden fra de andre, saa jeg kunde klæ af mig og bade; thi jeg havde Lyst at svømme i det salte Vand. Det var ikke godt at svømme i paa vanlig Maade, altsaa paa Maven, da Fødderne vilde komme for langt op, saa jeg maatte bøie Nakken alt jeg kunde bagover, for at holde Næse og Mund udaf Vandet. Paa Ryggen var det derimod meget behagelig at svømme eller ligge stille. — Jeg havde en tynd Bomuldsklædning til at tage paa mig til vi kom til Jordan, hvor jeg igjen badet, for at vaske Saltet af mig, før jeg tog mine andre Underklæder paa igjen. Jeg sved dog lidt af Saltet paa Veien opover i Varmen.

Fra Sjøen kjørte vi omtrent 6 Mil Nordøst opover til det Sted ved Jordans Flod, som kaldes Pilegrimenes Bade-

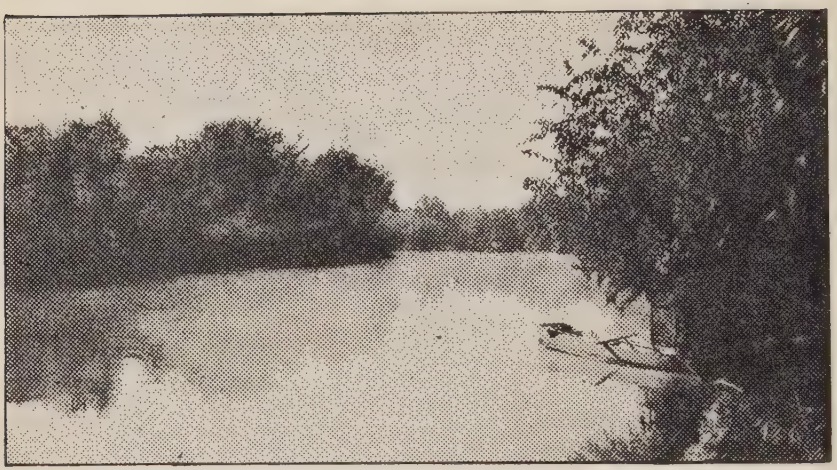

Jordans Flod

sted, og hvor det fortælles at Jesus blev døbt af Johannes. Derimod er man mere uvis paa, om det var der eller længere oppe, at Vandet stanset som en Mur ovenfor, medens nedenfor det rendte væk, da Josva og Israeliterne skulde gaa over Jordan. Det var om Vaaren, ligesom nu, da der er meget Vand.

Selve Elven Jordan ser man ikke, før man kommer lige til den; thi paa begge Sider er der tæt Skog, næsten som et Vildnis. Jeg havde tænkt mig der var fin hvid Sandbred paa Siderne. Men det er der ikke. Det er Jord, mest som "mud", og brat Elvebakke, saa jeg stod i Vandet til under Armene saa tæt ved Land, at jeg holdt mig i Træerne. Strømmen er strid, og Vandet er brunt og grumset. — Der var mange Pilegrimme dernede, af mange Folkeslag og Tungemaal, Mænd, Kvinder og Børn. Og mange badet. Det var lidt ubehagelig at komme op fra Elven; thi Elvebakken var blød og sleip, saa man seg nedi, og Fødderne blev besmurte af Mørjen. Jeg fik dog gaa indi en Baad som laa der, og vaske Fødderne, før jeg klædte mig. Lige ved var der et Par Huse eller Hytter, et af dem formodentlig et Slags Beværtningshus; thi

ved Siden af det, hvor det var udhugget noget og ryddet mellem Træerne, var der en hel Del lange Borde og Bænke.

Det er omtrent 7 Mil fra Pilegrimmenes Badested nordvestover Jordansdalen til Jericho. — Der har været tre forskjellige Jerichoer. Det ældste Jericho, som blev ødelagt paa en saa mærkelig Maade af Josva, laa længst i Nordvest opunder Fjeldet, som der er noksaa brat og høit. Af den er der bare en stor Grushob igjen. Lige nedenunder denne Grushob er der en meget stor Kilde, med saa meget Vand, at strax nedenfor er der en Mølle, som drives af Vandet fra Kilden. Vandet har en Temperatur af 80 Grader Fahrenheit. Det er denne Kilde, som det fortælles om i Kongernes Bog, 2 Kap., 19 til 22 Vers, at Profeten Elisa gjorde friskt og sundt ved at kaste Salt i det fra en ny Skaal. Og det er friskt den Dag idag, saaledes som Elisa sagde det skulde blive. Medens vi sad der ved Kilden, kom der en Flok paa over 30 Kameler, mange med Føl, for at drikke.

Det nytestamentlige Jericho laa vel en Mil Syd fra det ældste Jericho. Der havde Kong Herodes et prægtigt Slot, hvor han boede om Vinteren; thi dernede i Jordansdalen er det næsten altid Sommer, med tropisk Vegetation, naar der bare bliver vandet. Og paa Herodes Tid var der et stort Irrigationssystem, af hvilket Rester endnu sees. Men Byen er forsvundet, og af Slottet og dets Terrasser har man ved Udgravninger bare fundet nogle Rester.

Nutidens Jericho ligger mellem de to nævnte, men længer Øst, saa de tre danner som en Trekant. Det bestaar af nogle forholdsvis daarlige Stenhuse, et Par ditto Hoteller, og har omtrent 300 Indbyggere. I en stor Have staar en russisk Kirke. Ellers er næsten hele Byen gjemt i en Skog af tropiske og halvtropiske Planter, vandet fra den førnævnte Kilde.

Jeg begynder nu at forstaa, efter jeg har kjørt til Jericho, og sydigjennem Palæstina fra Jerusalem til Hebron, hvad Speiderne, som Moses sendte ind i Kanaans Land for at undersøge det, mente, og havde sine Ord i Behold, naar de meldte, at det var et Land, som flød med Melk og Honning. Her er

allesteds en overordentlig Mængde med vilde Blomster, hvor Bierne kan fraadse og samle Honning, og her er vildt Græs, særlig skikket som Beitesmark for Smaafæ — Faar og Gjeder. Og det var vel da, ligesom nu, særlig Gjedemelk, man her brugte. Saa for et Hyrdefolk som Israeliterne kunde det kanske være et rigt Land. Men her er ikke store bølgende Agre og saftige Kløverenge, som i Vesterheimen, i vor herlige Mississippidal, og om Folk fra Iowa, f. Ex., blev sendte til Palæstina for at undersøge det, er jeg ræd for at de vilde rapportere tilbage, at det er et "poor Country".

Det er en herlig Kjøretur fra Jerusalem til Hebron, og en udmerket Vei, lidt bakket somme Steder, men ikke værre, end at Forden tog de fleste Bakker paa "high". Veien gaar i Svingninger sydover Palæstinas Høidedrag, med lidt Stigning sydover, da Hebron ligger omtrent fem Hundrede Fod høiere over Havet end Jerusalem. Men meget af Landet er næsten bare Fjeldhøider, somme Steder er det bare Sten, mest som en Ur bortover — Sten i Sten, smaa og store, rund Kampesten. For at blive kvit Stenen har man mange Steder i Hældningerne muret Terrasser. Der er naturligvis mange vakre Sænkninger i Landskabet indimellem Høidedragene, hvor der er pene Agre og Enge. Men gjennemgaaende giver det Indtryk af at være et goldt, bart, tørt Høiland. Nu er naturligvis den vakreste Tid af Aaret; thi om Vinteren har man Regn, men om Sommeren ikke — i Juni, Juli, August og September absolut intet Regn, i Mai i Gjennemsnit en Regndag. I September er derfor formodentlig alle Marker rødbrændte. Her er heller ikke meget Træer. Nogle Steder er der Haver eller Lunde med Oljetræer, og nogle andre Træsorter, men ikke nok til at tage bort Barheden og Goldheden fra Landskabet. Somme Steder er der en hel Del Vinranker, særlig paa Terrasserne, plantet af Jøder eller Kristne, indvandret i den senere Tid.

Hebron ligger i en Sænkning i Landskabet 23 Mil Syd fra Jerusalem. Den har 23,000 Indbyggere, bestaaende hovedsagelig af Muhamedanere. Der er 200 Jøder. Indbyg-

Hebron — Den store Bygning tilhøire med Minaretter i to af Hjørnene er den muhamedanske Moske over Makpelahhulen med Patriarkgravene

gerne lever af Handel med Beduinerne, og af at lave Vandsække af Gjedeskind, samt af Glaslavning, blandt andet Glasperler til Kvindepynt. Hebron er en af de allerældste Byer i Palæstina. I 4de Mosebog 13, 22 staar der, at Hebron var bygget 7 Aar før Zoan i Ægypten. Zoan var det arabiske Hyrdefolks, Hyksosdynastiernes faste Borg, da de paa Josefs Tid var Herrer i Ægypten, og laa 23 Mil vestenfor det nuværende Kantara. Det var den første By man kom til i Ægypten fra Kanaan.

I Hebron boede David de første 7½ Aar han var Konge, og her havde Absalon sit Tilhold eller Hovedkvarter, da han gjorde Oprør mod sin Fader, Kong David.

Men Hebron er bedst bekjendt fra Abrahams Historie. I Mamre Lund, strax vestenfor Hebron, boede han i mange Aar, og Isak og Jakob efter ham. I Hebron kjøbte han Makpelahhulen af Ephron, Hetiten, til Gravsted for Sara, sin Hustru, da hun var død, og der blev han selv senere be-

gravet, og Isak og Rebekka, og Jakob og Lea. Læs den fornøielige Beretning i 1ste Mosebog, 23de Kapitel om hvorledes Ephron, paa ægte østerlandsk Maner, forstod at gjøre en god Handel ved at benytte sig af Abrahams Sorg. Han siger at han vil ikke have noget for det Jordstykke, Abraham ønsker med disse Ord: "Hør her, kjære, et Jordstykke, som er værd fire Hundrede Sølvdalere, hvad er det mellem mig og dig? Begrav du hende som du har mistet".

Kvinde i Hebron

Over Hulen staar nu en muhamedansk Moske. Moskeen er omgiven af en høi dobbel Mur, med Minaret i to af Hjørnerne. En bred høi Trappe leder op til Pladsen. Men vantroe — altsaa Ikke-Muhamedanere — faar bare gaa saalangt op som til syvende Trappetrin. Dette vidste vi ikke, og gik freidigt opover Trappen. Men ved det syvende Trin blev vi stanset af en Vagt. Meget faa Ikke-Muhamedanere har kommet forbi dette Trappetrin, det siges mindre end 30 ialt, blandt dem Kong Edward VII af England som "Prince of Wales", sammen med Dean Stanley, Major Corder, og de kongelige Prinser, da de for mange Aar siden var en Tur til det Hellige Land. Men det var kun ved et specielt Firman

fra den tyrkiske Sultan som den muhamedanske Kirkes Overhøihed, at de slap forbi det syvende Trin. Jøderne kommer heller ikke længer, og der ved det syvende Trin hyler og klager de Fredagseftermiddagene, ligesom ved Muren til Tempelpladsen i Jerusalem.

Henved en Mil Vest fra Moskeen er Mamre, Mamre Lund, der hvor Abraham boede, da han talte med Herren, og bad for Sodoma og Gomora, 1ste Mosebog, 18 Kap. — En overmaade stor gammel Eg staar der i Lunden. Fra Abrahams Tid er den vel ikke, men meget gammel og mæt af Dage er den, saa man har maattet sætte Støtter under den største Gren. Stammen maaler 32 Fod i Omkreds. Træet er omgivet af et stort Jerngitter, saa ikke Turister skal kunne komme til at tage Fliser af det. Her under dette ærværdige Træ har vi leiret os en Times Tid; thi vi vil kjøre nordover til Jerusalem efter det er mørkt, og her i Mamre skriver jeg nu Resten af Notaterne til dette Brev.

Fjortende Brev

Bethlehem — Skjærstorsdagskvelden i Gethsemane

Jerusalem, Skjærstorsdag 1922.

Klimatet er herlig nu denne Tid paa Aaret her paa Palæstinas Høiplateau. Det er hverken for varmt eller for koldt. Man føler den friske Luft gjennem Klæderne, uden at det kjendes koldt. Man kan spadsere ude i Solen om Dagen uden at svede, man kan sidde ude om Kvelden uden at fryse.

Der har været taget Veirobservationer her i Jerusalem siden 1861. Den aarlige Middeltemperatur er 64 Grader Fahrenheit. Den høieste Temperatur, observeret her, var i August 1881, da Thermometeret viste 112 Grader i Skyggen, og den laveste var i Januar 1864, da det var nede til 25 Grader over Nul. Sne er ikke sjeldsynt her om Vinteren. Den aarlige Regnmængde er 26 Tommer — lidt mindre end f. Ex. i Minnesota, men ikke saa godt fordelt. Følgende Tabel viser den omtrentlige Middeltemperatur og Antal Regndage her i Aarets 12 Maaneder:

Maaned	Middeltemperatur	Regndage
Januar	46 Grader	11.9
Februar	49 Grader	10.5
Marts	51 Grader	8.9
April	60 Grader	5.1
Mai	65 Grader	1.6
Juni	71 Grader	0.1
Juli	74 Grader	0
August	74 Grader	0
September	71 Grader	0
Oktober	66 Grader	1.6
November	56 Grader	6.4
December	48 Grader	9.8

Iaar er her rigtig deiligt varmt og behageligt Paaskeveir, med Solskin og skyfri Himmel. Naar Paasken kommer tidlig, som den formodentlig gjorde hin minderige Paaske for henved nitten Hundrede Aar siden, kan det nok stundom være koldt, især om Natten. Vi kjender alle Beretningen fra hin Torsdagsnat i Jesu Lidelseshistorie, at Tjenerne og Svendene havde gjort op en Kulild midt i Yppersteprestens Palads, hvor de stod og varmede sig; thi det var koldt, tilføies der. Ved den Ild stod ogsaa Peter og varmede sig, da han fornegtet Jesus, før Hanen gol anden Gang. Det er disse Hanegal, som har sat mig paa at skrive om Veiret her nu i Paaskeugen, og om Klimatet her forøvrigt. Thi som jeg nu i den sildige Nattetime sidder her for aabent Vindue i min Celle — Værelse — paa Hospitset og tænker paa det, jeg har seet og oplevet i Dagens og Aftenens Løb, og udfylder mine Notater og nedskriver mine Indtryk, samt atter gjennemlæser Beretningen om og tænker paa det, som hændte her i Jerusalem hin mindeværdige Nat, galer Hanerne i Nabolaget — det er, de gamle Haner, som ved naar det er ret Tid at gale. De andre, Unghanerne — man kan let kjende dem paa Mælet, og her er mange af dem; thi her er overalt i Østerland mange Høns — de galer i Tide og Utide. Jeg har hørt dem hver Kveld. De tror vistnok at det gryr ad Dag, naar det bare er Maanen, som kommer op over Oljebjerget og kaster sit bløde Lys over By og Land.

Efter Middag spadserte jeg Syd til Bethlehem. Det er fem Mil fra Jerusalem, og meget god Vei, saa det var en herlig Spadsertur i dette deilige Veir og friske Luft her paa Høilandet. Man ser ikke Bethlehem fra Jerusalem, thi der ligger et Høidedrag midt imellem. Det er samme Vei sydover, som den vi kjørte til Hebron, lige til Rachels Grav, omtrent en halv Mil nordenfor Bethlehem, hvor Veien til Hebron fortsætter bent frem, medens Veien til Bethlehem der tager tilvenstre. Landskabet rundt Bethlehem er meget venligere og rigere og frugtbarere end rundt Jerusalem, hvor det er noksaa bart og goldt.

Rachels Grav ved Veien til Hebron udenfor Bethlehem

Bethlehem ligger i en Halvcirkel paa et lidet Høidedrag i en bred Sænkning af Landskabet. Fra Byens østre Arm er Jorden i Hældningen nedover mod Fladen nordenfor opmuret i Terrasser. Lige ovenfor disse Terrasser, i Byens Østkant, staar Fødselskirken, omgiven af tre Klostre, Latinernes — romersk-katholsk — paa Nordsiden, Grækernes paa Sydsiden, og Armeniernes vestenfor Grækernes, det hele udgjørende et stort sammenhængende Bygningskomplex, der ser ud som et Citadel eller Fæstning.

Strax østenfor Bethlehem er der en Farmerlandsby, og østenfor den en dyrket Slette, som kaldes Boaz's Ager, hvor det var Ruth sanket Ax efter Høstfolkene. Østenfor den igjen, halvanden eller to Mil fra Bethlehem, er Hyrdernes Mark. Jeg svinget østover dertil, før jeg kom til Bethlehem; thi jeg vilde først besøge det Sted, hvor Herrens Engel forkyndte Hyrderne den store Glæde, som skulde vederfares alt Folket, at dem var den Dag en Frelser født, den Herre Kristus, i Davids Stad, og hvor den himmelske Hærskares Mangfoldighed lovede Gud og sagde: "Ære være Gud i det Høieste og Fred paa Jorden, i Menneskene en Velbehagelighed." Jeg satte mig der paa Hyrdernes Mark og læste Juleevangeliet hos Evangelisten Lukas høit paa Norsk — paa norsk Landsmaal; thi den Bibel jeg har med mig paa mine Reiser

Bethlehem seet fra Nord — Tilvenstre Fødselskirkekomplexet

er den Landsmaalsbibel, som først blev trykt ifjor. Og saa gik jeg ind til Bethlehem, formodentlig ad den samme Vei som Hyrderne hin Julenat.

Bethlehem ligger lidt høiere end Jerusalem; thi Aquadukterne fra Salomos Damme, som ligger nogle Mil søndenfor Bethlehem, og hvorfra Jerusalem faar en Del af sit Vand, gaar lige forbi og delvis gjennem Høidedraget, som Bethlehem ligger paa. Byen har ca 12,000 Indbyggere, som lever fornemmelig af Jordbrug og Fædrift, samt Tilvirkning af Kors, Paternosterbaand — d. e. Perle- eller Kuglebaand, som baade Kristne og Muhamedanere her i Orienten bærer i Haanden som en Amulet, og som de ogsaa bruger naar de beder, for at holde Regning med sine Bønners Antal — samt Halsbaand og andre Smykker, lavet af Træ, Koral og fornemmelig af Perlemor. — Jeg gik ind i en af Forretningerne, som handler med saadanne Smykker, for at kjøbe en Erindring fra Bethlehem til min Hustru, som ikke var sterk nok til at blive med til det Hellige Land, men maatte være igjen paa et Sanatorium i Tyskland. Forretningens Indehaver kom strax hen til mig og hilste paa Fransk og spurgte, hvormed han kunde være mig til Tjeneste. Som klog Forretningsmand paa et Sted, hvor man har Kunder af alle Nationaliteter, til-

føiet han, uden at spørge direkte om min Nationalitet, at hvis jeg foretrak at han talte et andet Sprog end Fransk, saa stod han til Tjeneste. "Det er det samme for mig", svarte jeg, kanske lidt overlegent, thi jeg troede ikke han kunde Norsk, "De kan godt fortsætte med at tale Fransk; men om De heller vil tale Norsk, saa gjerne for mig, eller Engelsk eller Tysk eller Spansk" — og jeg havde kanske nævnt endnu nogle Sprog, havde han ikke afbrudt mig ved at række ud Haanden og hilse: "Goddag! Da taler vi Norsk. Det er saa sjelden jeg træffer Nordmænd her; thi De er formodentlig Norsk, siden De nævnte Norsk som et af Sprogene, De taler". — Han var dog ikke Nordmand. Han var Polak, men havde i 14 Aar været i Forretning i Kristiania, indtil han for endel Aar siden flyttet til Palæstina og nedsatte sig som Forretningsmand i Bethlehem. Dette og meget andet fortalte han mig, medens vi sad i magelige Stole ved et af de smaa Borde i den indre Del af hans rummelige Butik, og spiste Kager og, af bitte smaa østerlandske Kopper, drak sød svart tyrkisk Kaffe, som er kogt af finmalte Kaffebønner, saa Kaffen er tyk som en Suppe. Kaffen og Kagerne fik han sendt ind fra Beboelsesleiligheden for at traktere mig.

Bethlehems hele Areal er mindre end 20 Acres, indbefattet Beboelseshuse og Butikker, Kirker og Klostre, Pladser og Gader, hvilket giver en Ide om, hvor tæt sammenstuvet man bor i Byerne her i Orienten. En By i Vesterheimen af samme Indbyggerantal som Bethlehem vilde optage ti Gange saa stort Areal. Alligevel giver Bethlehem Indtryk af at være en koselig By — efter østerlandske Forhold. Og Folket her er pene og velvoxne. Særlig er Kvinderne her meget vakre. Jeg maatte strax lægge Merke til dette, fordi i Jerusalem er Befolkningen langt fra vakker, hverken af Legemsform eller Ansigt. Jeg husker ikke, at jeg nogensteds paa mine Reiser i fire Verdensdele har seet en Befolkning saa gjennemgaaende — jeg vil ikke sige uskjøn, men bruge et mildt Udtryk og sige lidet vakker. Kanhænde forekom dette mig saa meget mere at være Tilfældet, fordi jeg kom til

Jerusalem lige fra Ægypten, hvor jeg fandt Folket gjennemgaaende vakkert. I Hebron var ogsaa Folket vakrere end i Jerusalem, det vil sige Mændene. Kvindeansigter saa jeg ikke i Hebron, fordi omtrent hele Befolkningen der er nidkjære Muhamedanere og deres Kvinder gaar med Slør. Men hvilket Slør — aldrig har jeg seet noget saa hæsligt! Et tætvævet Slør farvet med forskjellige matte Farver, graa, lyserøde, lysegule, violette og kanske andre Farver, forestillende Billedet af et Menneskeansigt, Sløret ofte knyttet stramt om Hovedet, saa Ansigtets Konturer kommer frem. Første Gang jeg saa det kvak jeg og veg uvilkaarlig tilside, skjønt hun som bar det, var et Stykke ifra mig paa Gaden. Jeg troede det var vedkommendes af Spedalskhed forfærdelig vansirede Ansigt, jeg saa. Men da hun kom nærmere fik jeg se, at det var Sløret, formodentlig farvet saaledes, for at vedkommende skal se rigtig væmmelig ud i Fremmedes Øine. Og det har lykkedes i fuldt Maal. Sammenlig-

Gift Kvinde i Bethlehem

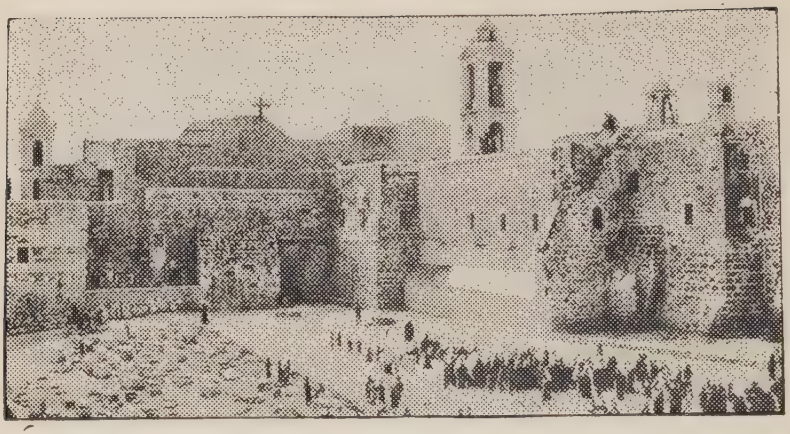

Fødselskirkekomplexet i Bethlehem

net med det hebronske Slør er det ægyptiske Slør en Prydelse; det er pikant, hint er frastødende. — I Bethlehem saa jeg ingen tilslørede Kvinder; thi der er meget faa Muhamedanere. I tidligere Tider var der mange Muhamedanere, og der var ofte Strid og Blodsudgydelse. Men i 1831 fordrev de Kristne Muhamedanerne fra Byen, og efter en Opstand i 1834 blev deres Del af Byen ødelagt paa Befaling af Ibrahim Pasha, Muhamed Alis Adoptivsøn og dygtige General. Siden har Bethlehem været omtrent udelukkende en kristen By, og der skal være mindre end 300 Muhamedanere boende der nu. De fleste Kristne i Bethlehem er naturligvis Katoliker, romersk-katolske, græsk-katolske og armensk-katolske. Disse har hver flere Institutioner der — Kirker, Klostre, Skoler og et Hospital. Der er ogsaa henved et Hundrede Protestanter. Den engelske Mission har Pigeskole og Lærerindeskole, og de tyske Protestanter har Kirke, Barnehjem og en medicinsk Mission.

Det kristne Centrum i Bethlehem er naturligvis Fødselskirken, som er bygget lige over den Stald, hvori Jesus blev født. Stalden var, som saa mange Stalde i Palæstina ogsaa nu, en Grotte i Østkanten af den Bjergryg, Bethlehem er bygget paa. Kirken eies isammen af Grækerne, som eier

mest i den, af Latinerne — det er Romerkirken—, og Armenierne, som hver har Klostre og Skoler i samme Bygningskomplex, som før nævnt. Kirken har ikke Taarn, men fremst paa Midtskibets spidse Gavl staar der et stort Kors. Klostrene paa begge Sider derimod har høie Taarne.

Fødselskirken i Bethlehem skal være bygget af Keiser Konstantin den Store, den første kristne Keiser, død 337, og er en af de allerældste nu existerende kristne Kirker. Da Korsfarerne i 1099 kom til det Hellige Land, fandt de Kirken uskadet, og Juledag 1101 blev Balduin kronet til Konge af Jerusalem i den. Den blev Bispekirke, og de første Bisper var Normanner, altsaa af norsk Æt. Det var vel derfor, at den tredje af disse, Bisp Raoul, som sad i Bispestolen i Bethlehem fra 1155 til 1175, da han smykket Tverskib og Kor med Mosaikker og Hovedskibet med Helgenbilleder, malte paa Søilerne, satte mellem disse Norges Helgenkonge Hellig Olaf, med Indskriften *Scs* — d. e. Sanctus — *Olavus Rex Norvegie.*

Kirken er et udmerket Exempel paa den tidligste Kirkearkitektur. Det er en Basilika, og bestaar af et høit Midtskib og dobbelte Sideskibe. Sideskibenes Tag er flade og bæres af Træbjelker, som ligger paa fire Rækker korintiske Søiler af rød Sandsten med hvide Aarer, to Rækker paa hver Side, elleve Søiler i hver Række, ialt fire og firti Søiler. Søilerne er 19 Fod høie. Oppaa de to midterste Søilerækker er Midtskibets Vægge bygget op 32 Fod, og oppaa disse Vægge er Bjelkeloft og Spærrer med spids Tag. Indenfor Hovedskibet er der Tverskib med halvrunde Korafslutninger, og Kor, ligeledes med halvrund Afslutning. I Korafslutningen er Hovedalteret, som er Grækernes, som ogsaa har et Alter i søndre Tverskib. Armenierne har to Altere i nordre Tverskib, medens Latinerne har sine Altere i et stort Kapel, som en Kirke, paa Nordsiden af Tverskibet. Kirkens Indre er omtrent 150 Fod lang og 75 Fod bred.

I Bredde med Midtskibet ligger Gulvet i Tverskib og Kor fire Trapeptrin høiere end Resten af Gulvet i Kirken. Under dette forhøiede Gulv er Fødselskapellet. Tre Trapper fø-

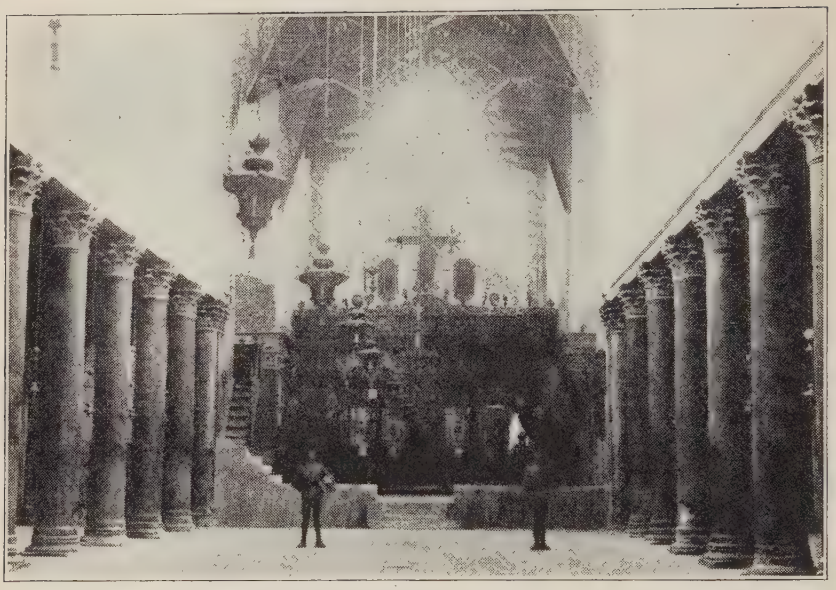

Det indre af Fødselskirken i Bethlehem

rer derned, en fra hvert Tverskib, og en tredie fra det latinske Kapel gjennem en Gang under nordre Tverskibs Gulv. Fødselskapellet er 40 Fod langt, 12 Fod bredt og 10 Fod høit. Det er oplyst med 32 Lamper. Dets Gulv er af Marmor og de murede Vægge er panelede med Marmorplader. I Kapellets østre Ende er der i en Alkove et Alter, og under Alterbordet er der i Marmorgulvet indfældt en stor Sølvstjerne med følgende Indskrift: "Jesus Christus natus est hic de Virgine Maria" — Jesus Kristus blev født her af Jomfru Maria. Under Alterbordet hænger i en Halvcirkel 15 Lamper, som stadig er tændte, 6 tilhørende Grækerne, 5 Armenierne, og 4 Latinerne. Paa Sydsiden af Fødselskapellet fører tre Trappetrin ned til Krybbekapellet, hvor det siges Krybben var, hvori Jesus blev lagt. Den nuværende Krybbe der er af Marmor, Bunden hvid, Fremsiden brun. I Krybben ligger — en Dukke, forestillende Jesusbarnet.

Fødselskapellet under Koret i Fødselskirken

Da jeg besøgte Fødselskirken foregik der Gudstjeneste paa to Steder. Oppe paa det forhøiede Gulv i Tverskib og Kor i Hovedkirken havde Grækerne vistnok Barnegudstjeneste; thi der var mange Børn tilstede, og nogle Kvinder, formodentlig deres Mødre. I det latinske Kapel var der Messe. Der var ellers mange Pilgrime overalt i Kirken og i Kapellerne, som gik omkring og saa sig om; somme korset sig fremfor Altrene og mumlet Bønner.

Det som tiltalte mig mest var Kirkens ærværdige enkle Stil, samt Alkoven med Sølvstjernen og Indskriften i Fødselskapellet. Skjønt trangt var det vakkert og høitideligt dernede. Allerede i Keiser Konstantins Tid blev Rummet tilstelt og dekoreret. Hvilke Forandringer og Forskjønnelser siden er foretagne i Aarhundredernes Løb er uvist. Men at de Kristne altid har værnet om dette helllige Sted og søgt at for-

skjønne det, er selvfølgelig. Det er ogsaa forstaaelig, at de udigjennem Tiderne rundt Fødselskapellet har stelt til andre Kapeller til Minde om de forskjellige Momenter i Forbindelse med Frelserens Fødsel, som det førnævnte Krybbekapel, med en Krybbe paa den ene Side og De Vise fra Østerlands Tilbedelses-Alter paa den anden, og længer inde under Kirkegulvet baade et Kapel til Minde om De Uskyldige Børn, som Herodes lod ihjelslaa, samt et Kapel til Minde om Engelen, som viste sig for Josef i en Drøm og befalte ham at fly til Ægypten med Barnet og dets Moder. Men — Dukken i Krybben? Ja en maa ikke glemme, at dette er Orienten. Mange fromme enfoldige og trohjertede kristne Pilgrime er kanske ogsaa blevne opbyggede ved den. I vore protestantiske Kirker har vi jo Billeder af Kristus, baade malede, og i Relief og hel Skulptur, baade i Træ og Sten, f. Ex. Kristus paa Korset, saa hvorfor ikke Billede af Jesusbarnet i Form af en Voxdukke liggende i en Krybbe her, hvor han virkelig som Barn'laa i en Krybbe?

Paa Veien tilbage til Jerusalem gik jeg indom Zion Forstad, som i ældre Tider var indenfor Jerusalems Mure, men nu er udenfor, lige Syd for Zionsporten. Det er det sydvestre Hjørne og Zionsbjerget, hvor det stikker frem i den skarpe Bøining af Hinnonsdalen. Der besøgte jeg en Sal, som kaldes Coenaculum, og i den, fortælles det, var det, at Jesus og hans Disciple aad Nadvermaaltidet i "den Nat da han blev forraadt". Bygningen, hvori Salen findes, tilhører nu Muhamedanerne. Mellem den Bygning og Zionsporten har Armenierne et Kloster, som siges at staa paa det Sted, hvor Ypperstepresten Kaiphas's Palads stod.

Saasnart jeg havde spist tilaftens paa Hospitset, gik jeg til den tysk lutherske Kirke for at deltage i Nadveren, før jeg gik til Gethsemane Have, men fandt til min Overraskelse og Skuffelse Kirken mørk og stængt. Hvorvidt man tidligere paa Kvelden eller om Eftermiddagen havde Nadvergudstjeneste der, har jeg ikke havt Anledning til at undersøge.

Der var mange, som ikveld stevnet mod Gethsemane,

baade af fastboende og formodentlig fornemmelig af tilreisende Pilegrime. Jeg gik østigjennem Jerusalems Gader til Stefansporten, og da jeg kom udenfor den, saa jeg flere Flokke paa de hvidgrusede Veie nedover mod Kedron, skjønt det var mørkt; thi Skjærtorsdag sidder oftest Maanen paa Kveld, som man siger paa godt Norsk, det er, staar sent op.

Vi husker fra Lidelseshistorien hos Evangelisten Johannes, at Vagten og nogle af Ypperstreprestens Svende og Farisæerne, som Judas havde med sig, kom ikke bare med Vaaben, men ogsaa med Fakler og Lamper.

Over den store Trappe, som en Terrasse af Sten fremfor den russiske Maria Magdalenakirke i øvre Del af Gethsemane, var der store Buelamper med sterkt Lys; thi der, fremfor Kirken, skulde den Engelske Kirke have Gudstjeneste om Kvelden. Did gik jeg da først. Jeg gik lige op paa øverste Terrasse; thi jeg vilde gjerne faa en Salmebog og være med og synge. Salmebøgerne var dog allerede uddelte, men han, som jeg tilfældigvis kom til at staa ved Siden af, holdt Bogen, som han havde, frem mod mig, at jeg kunde se i samme Bog som han. Ved at se paa ham blev jeg var, at det var selveste den engelske Guvernør i Jerusalem, Mr. Storer.

Det var en høitidelig gribende Gudstjeneste i al sin Enkelhed. Saa hjemlig og helt forskjellig fra alt det Ceremonivæsen med Røgelse og andet saadant, jeg i de sidste Dage havde seet saa meget af i den Hellige

Broen over Kedro til Gethsemane, Oljebjerget og Jericho

Gethsemane Have

Gravs Kirke. Sproget var kjendt, der var Præken, der var Salmesang. Og Stedet og Tiden, alt gjorde sit til, at man blev greben og bevæget. Jeg kunde høre paa Salmesangen, at Forsamlingen var dybt rørt. Særlig da vi sang Slutningssalmen, den vakre "Abide with me".

Efter Gudstjenesten gik jeg rundt i Haven, som omgiver Kirken, en Stund. Maanen var imidlertid kommet op og lyste over Oljebjerget mod Tempelpladsen og Jerusalems Mure paa den anden Side af Kedronsdalen; men den var endnu ikke kommen høit nok til at skinne ned i Haven paa Dalens østre Side. Paa forskjellige Steder i Haven havde Pilegrime slaaet sig ned i Flokke, formodentlig tilhørende forskjellige protestantiske Kirkesamfund, og sang Salmer — Bedesalmer og Lovsalmer.

Senere gik jeg ned i den nedre Have, den egentlige Gethsemane Have. Der var en inderlig høitidelig Stilhed dernede. Ingen talte. Og vakkert var det i den halvdunkle Belysning mllem Træerne og Blomsterne, som fyldte Luften med sin Vellugt. Folk kom og gik. De spadserte en Stund paa de velstelte Grusveie mellem Blomsterbedene og Træerne, og saa knælte de og bad — helst rundt de gamle ærværdige Oljetræer. Rundt hver af disse er i en stor Ring en fire Tommer høi Forstøtningsmur. Der knælte Side om Side Læg og Lærd, Prester og Munke i lange Kjortler og Folk i vanlig Dragt, Orientalere og Oksidentalere, hvide og mørkladne, Protestanter og Katholiker. Og hvilken kristen Pilegrim kunde vel en Skjærtorsdagskveld være i Gethsemane Have, der hvor Frelseren hin Torsdagskveld, før Han led Døden paa Korset for hele Menneskeheden, stred saa haardt og bad saa inderlig — hvilken kristen Pilegrim kunde vel være i Gethsemane Have en Skjærtorsdagskveld og ikke føle Trang til at knæle og bede?

Femtende Brev

Paaskeaften i den Hellige Gravs Kirke i Jerusalem

Jerusalem, Paaskeaften 1922.

Havde jeg skrevet om den Hellige Gravs Kirke en af de første Dage, jeg var har i Jerusalem, vilde vistnok min Beskrivelse af Kirken blevet omtrent den samme som nu, men min Beretning fra den vilde blit anderledes. Jeg har ventet med at skrive om den til Paaskeaften, baade fordi jeg først vilde skrive om Fødselskirken i Bethlehem, og fordi jeg syntes det passet bedst at skrive om denne Kirke paa den Dag, da Jesus laa i Graven, den Grav over hvilken Kirken skal være bygget og efter hvilken den har faaet Navn. Dertil kommer, at jeg i samme Brev vilde berette om de høitidelige Gudstjenester, som jeg mente i disse minderige Dage blev holdte i denne Kirke, som omfatter indenfor sine Mure ikke bare Graven, hvor Frelseren laa, og dermed hvor han opstod, men ogsaa Golgatha, hvor han led Korsets Død, med andre Ord, hvor i disse Dage for henved nitten Hundrede Aar siden foregik de Begivenheder, som er Kristendommens Kjærnepunkter, og hvorpaa hele vor Kristentro hviler og vort Evighedshaab er bygget.

Den Hellige Gravs Kirke er den allermerkeligste Kirke i Verden, ikke bare paa Grund af den aldeles enestaaende Beliggenhed, men ogsaa paa Grund af baade dens omskiftelsesrige Historie og den eiendommelige Labyrint af Bygninger og Rum, hvoraf den bestaar. Det er dog ikke absolut sikkert at den staar over Jesu Grav og Golgatha. Idetheletaget begynder jeg at forstaa, at det er meget faa Steder i det Hellige Land, hvor man med absolut Sikkerhed kan sige, at dette er Stedet, hvor det eller det hændte. Ikke engang somme Byers

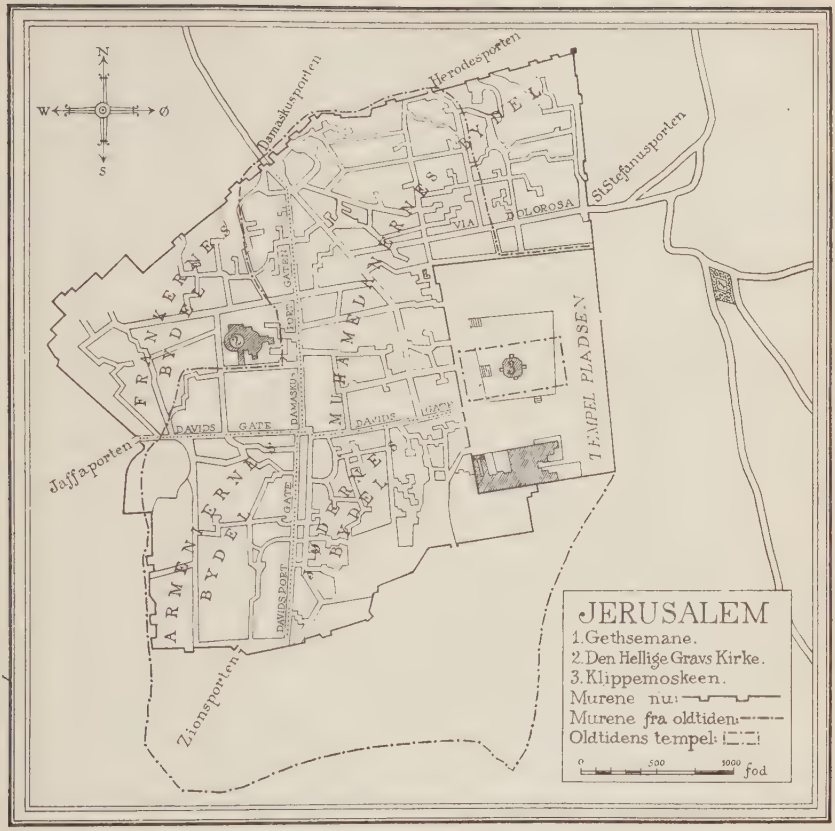

Specialkart over Jerusalem visende de forskjellige Mure

Beliggenhed er man absolut sikker paa. Hvad den Hellige Gravs Kirkes Beliggenhed angaar, hvorvidt den staar paa Golgatha og over Jesu Grav eller ikke, saa afhænger Spørsmaalet af, hvor Jerusalems Mure stod paa Kristi Tid. Ifølge Johannes Evangelium, 19de Kapitel, 20de Vers var "Stedet, der Jesus blev korsfæstet, tæt indved Staden", og ifølge samme Kapitel 41de Vers var der, "ved det Sted, hvor han blev korsfæstet, en Have, og i Haven en ny Grav, i hvilken

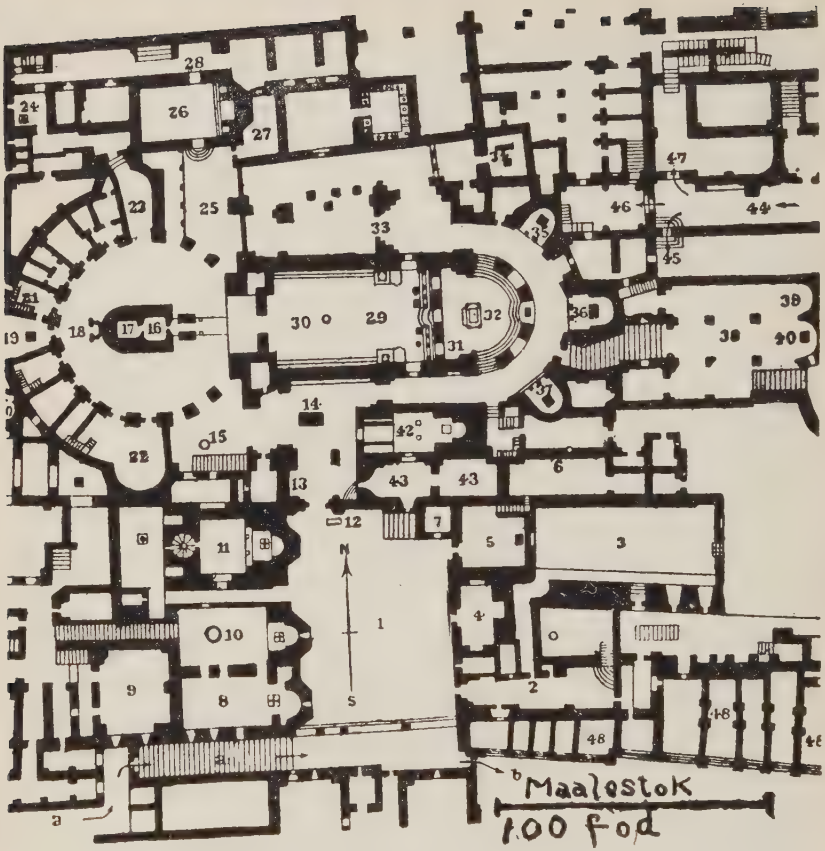

Grundrids af Den hellige Gravs Kirkekomplex

a. Indgang fra de Kristnes Gade; 1. Plads fremfor Indgangen til den Hellige Gravs Kirke; 2. Græsk Kloster; 4. Armenisk Kapel; 5. Koptisk Kapel; 6. Abyssinisk Kapel; 7. Jomfruens Kval Kapel; 8, 9, 10, 11. Græske Kapeller; 13. Vagtens Plads; 14. Stenen hvorpaa Jesu Legeme blev salvet; 15. Stedet hvorfra Kvinderne saa paa Salvingen af Kristi Legeme; 16. Englekapellet fremfor Gravkapellet; 17. Den Hellige Gravs Kapel med Graven; 18. Koptisk Kapel; 19. Syrisk Kapel; 21. Opgang til Gallerierne; 23. Nedgang til Cisternen; 25. Stedet hvor den opstandne Kristus viste sig for Maria Magdalena; 26. Latinsk Kapel; 27. Latinsk Sakristi; 28. Latinsk Kloster; 29. Græsk Kathedral; 30. "Verdens Centrum"; 32. Koret; 34. Latinsk Kapel; 35. Græsk Kapel; 36. Armenisk Kapel, hvor man kastede Lod om Jesu Kjortel; 37 Græsk Kapel; 38. St. Helenakapellet (græsk), som ligger 16 Fod lavere end Resten af Kirken, og i Trappen ned til det er 29 Trin; 39. Den angrende Røvers Alter og 40. Keiserinde Helenas Alter; 41. Græsk Kapel, hvor man fandt Kristi Kors, 13 Trappetrin lavere end Helenakapellet; Nr. 42 og 43 er Golgathakapellerne, hvoraf 42. Korfæstelseskapellet (græsk) og 43. Nagling til Korset-Kapellet (latinsk), begges Gulv 15 Fod høiere end Gulvet i Kirken; 45. Abyssinsk Kloster; 46. Koptisk Kloster; 48. Græsk Hospits.

endnu ikke nogen var lagt." Ifølge Math. 28, 11, og Hebræerbrevet 13, 12, var Stedet udenfor Byen. Af disse Skriftsteder fremgaar det altsaa, at Graven var nær Golgatha, og at begge Steder var lige udenfor Bymuren. Det er Bymuren langs Byens Nordside det gjælder. Man ved omtrent, hvor den ældste Mur stod. Det er om den saakaldte anden Mur, den som var bygget efter Kong Davids Tid, og flere Gange opigjenbygget, sidst af Kong Herodes, at der er forskjellige Opfatninger af Videnskabsmændene. Somme af disse paastaar, at den stod der, hvor den nordre Mur nu staar, og at derfor den Hellige Gravs Kirke, som staar mange Hundrede Fod indenfor den, ikke staar paa Golgatha og over Jesu Grav. Derimod mener de at have fundet Golgatha og Graven strax udenfor Damaskusporten. Og Stedet passer godt, hvis Muren paa Kristi Tid stod, hvor den nu staar. De fleste Videnskabsmænd holder dog fast ved den gamle Tradition og Opfatning, at den nordre Mur paa den Tid gik i Retning fra Tempelpladsens nordvestre Hjørne mod Jaffaporten, den Gang kaldet Hjørneporten, hele Veien omtrent 1000 Fod søndenfor den nuværende Mur, altsaa nogle Hundrede Fod søndenfor og

Indgangen til Den hellige Gravs Kirke

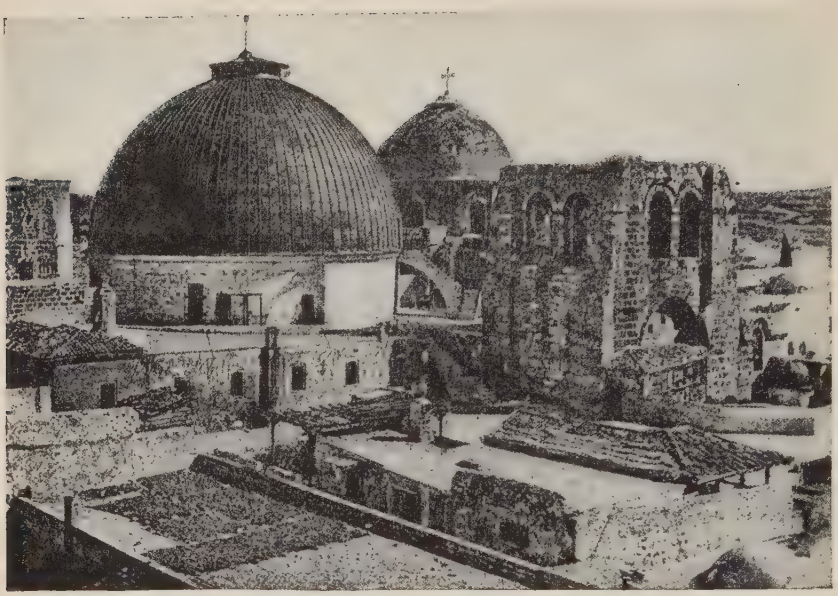

Domene og Taarnet paa Den hellige Gravs Kirke

indenfor, hvor den Hellige Gravs Kirke staar, og hvor der har været fundet Levninger efter ældre Mure.

Biskop Eusebius af Cæsarea, den første Kirkehistoriker, som døde i 340, beretter, at ved Udgravningerne i Jerusalem i Keiser Konstantins Tid, fandt man, mod al Forventning, Kristi Grav. Senere Historikere har tilføiet, at Keiserinde Helena, Konstantins Moder, som døde i 326, foretog en Pilgrimsfærd til Jerusalem, og at hun der fandt Kristi Kors. To Kirker blev bygget der og indviet i 336. — Den Hellige Gravs Kirke, som bestod af en stor Dom, i hvis Midte var Kristi Grav, ogsaa kaldet Opstandelseskirken, fordi Kristus der opstod, samt Korsets Kirke, i Form af en Basilika.

Disse Kirker blev ødelagte i 614 af Perserne. Men i Aarene 616—626 blev der bygget 3 Kirker — en ny Opstandelseskirke, en ny Korsets Kirke, og en Golgathakirke. Til

disse blev der senere føiet en Mariakirke. Udigjennem Aarhundrederne blev de flere Gange beskadigede af Ildebrand eller af Muhamedanerne, men atter reparerede. Men da Korsfarerne kom, syntes de disse Kirker var for ubetydelige, og de opførte da i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede en ny stor Kirke i romansk Bygningsstil, stor nok til at omfatte alle de hellige Steder. Det er den Kirke, som endnu staar, men med mange senere Ændringer og Tilbygninger, saa det hele udgjør formodentlig det merkeligste og mest labyrintiske Bygningskomplex i Verden.

Jeg skal ikke prøve at give nogen indgaaende Beskrivelse af det store Bygningskomplex, men bare henvise til medfølgende Grundrids af det, med Forklaringer. Nogle enkelte Dele af det maa jeg dog fortælle lidt om.

Af selve Kirken, det er den store Rotunde og Kathedralen, ser man lidet fra Udsiden, da den er saa omringet af de mange andre Bygninger tilhørende Komplexet. Indgangen til Kirken er fra en stor aaben Plads paa Sydsiden. Paa begge Sider af Pladsen er der høie Bygninger, i hvis nederste Etager der er Kapeller, i de øvre Etager Klostre. Paa Vestsiden af Pladsen, lige over Kapellet, merket Nummer 11 paa Grundridset, er det store firkantede Klokketaarn. Midt inde i Taarnets tykke Mur paa Vestsiden af Kapellet gaar der en Vindeltrappe op til Klokkerummet, hvor der er en Mængde forholdsvis smaa Klokker. Over selve Kirken er der Kupler eller Dome. Den store Dom er lige over det Hellige Grav Kapel. Den mindre Kuppel, er bent over det i Kathedralen, som kaldes "Verdens Centrum", merket 30 paa Grundridset.

Lige indenfor Indgangen til Kirken er der tilhøire en Trappe op til Golgathakapellerne. Der kommer man først ind i Nagling til Korset-Kapellet, Nr. 43, som tilhører Latinerne, og hvor det siges, at Jesus blev afklædt og naglet til Korset. Dette er Motivet for Kapellets Altertavle, og Stederne, hvor det blev gjort, er afmerket med Marmorplader i Gulvet. Gjennem en Skjærm kan man fra dette Kapel se ind i Kapellet for den Hellige Jomfrus Kval og Sorg, som er over-

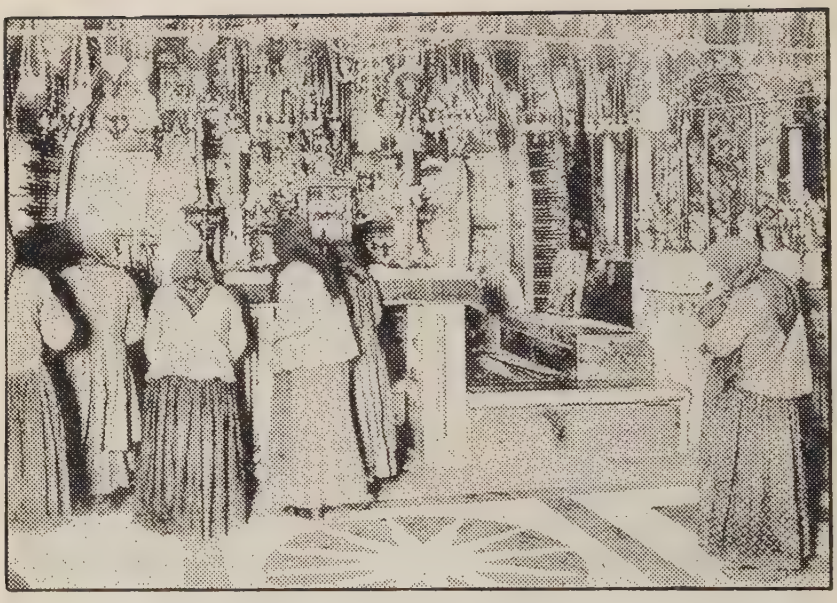

Korsfæstelseskapellet i Den hellige Gravs Kirke

maade rigt dekoreret. Tilhøire fører en Dør ind til Korsfæstelseskapellet, Nr. 42, som tilhører Grækerne. Det er 42 Fod langt og 15 Fod bredt, og er rigt udstyret med Malerier og en Mængde Lamper. I Kapellets Kor viser en Aabning, foret med Sølv, hvori Kristi Kors stod i Fjeldet. Omtrent fem Fod til hver Side er Stederne, hvor Røvernes Kors stod. Nogle Fod paa Sydsiden af det Sted, hvor Kristi Kors stod, vises endog Revnen i Fjeldet, som ifølge Math. 27, 51 revnede, da Kristus døde.

I Kirkens Sideskib, midt imod Indgangen fra Pladsen, er en stor flad Sten, Nr. 14, hvor det siges at Jesu Legeme blev salvet af Josef af Arimatæa, før det blev lagt i Graven. Stenen er 7 Fod lang og 2 Fod bred. Den har udigjennem Aarhundrederne tilhørt forskjellige Kirkesamfund. I det 15de Aarhundrede tilhørte den saaledes Kopterne, i det 16de Georgianerne, fra hvem Latinerne for 5000 Piastre kjøbte

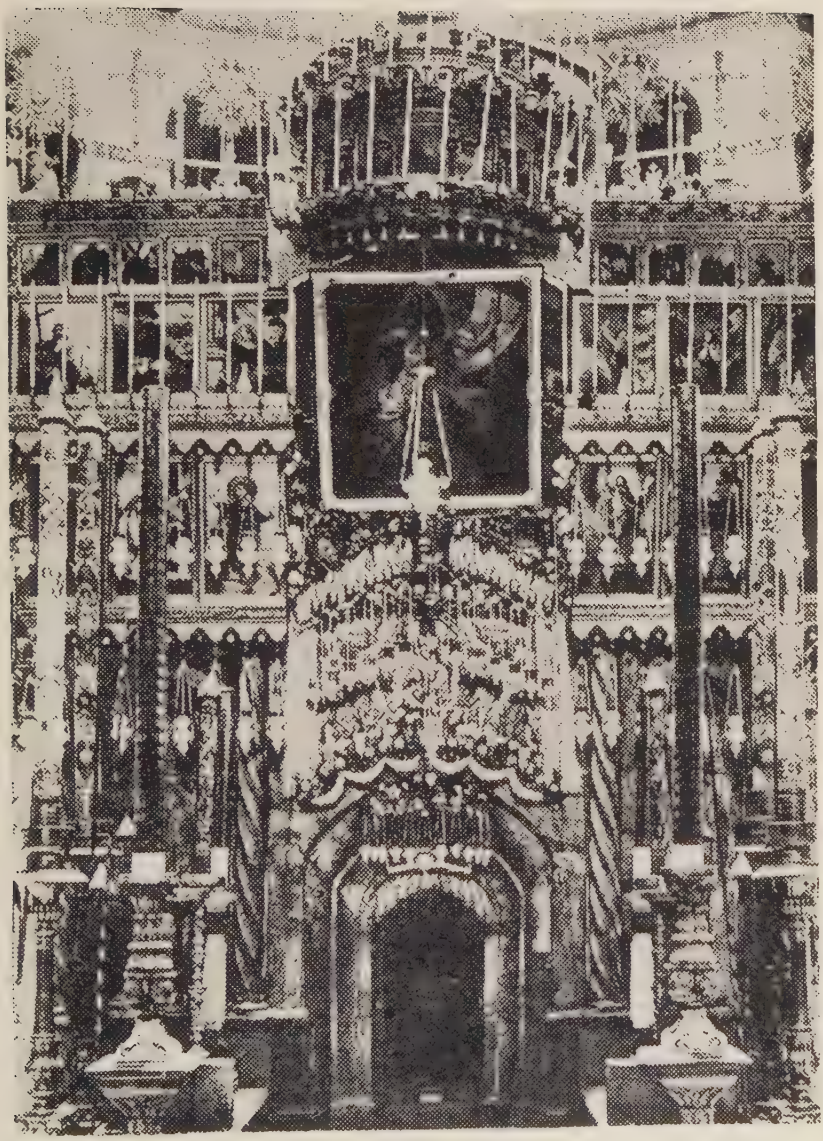

Fremvæggen af Den hellige Gravs Kapel

Tilladelse til at brænde Lys over den, og senere tilhørte den Grækerne. Over Stenen har nu Grækerne, Latinerne, Armenierne og Kopterne Ret til at have Lamper, og der hænger derfor en Mængde prægtige tændte Lamper over den.

Midt i den store Rotunde under den store Dom er det Hellige Gravs Kapel. Det er 26 Fod langt og 18 Fod bredt udvendig, og dets meget tykke Mure er af Marmor. Dets Frontvæg — mod Kathedralen — er overmaade rigt dekoreret med Malerier og udstyret med en Mængde Lamper, flere meget store Lys og en Uendelighed af smaa Lys, ligesom der ellers rundt Kapellet, og særlig rundt dets Tag, er en Mængde Lys, saa naar de alle er tændte, er hele Kapellet næsten som et eneste Flammehav. Fremfor Indgangen til Kapellet er der paa begge Sider Marmorbænke med store Kandelabre. Man kommer først ind i det saakaldte Englekapel, 11 Fod langt og 10 Fod bredt, hvorfra der i de tykke Mure gaar en Trappe op til Kapellets Tag. I Midten af Kapellet er der en stor Sten, indlagt med Marmor, som siges at være den, som laa for Døren til Graven og som Engelen væltede væk. Femten stadig brændende Lamper hænger fra Loftet, fem tilhørende Grækerne, fem Latinerne, fire Armenierne og en Kopterne. Gjennem en meget lav Dør kommer man derfra ind i det egentlige Hellige Gravs Kapel, som er sex og en halv Fod langt og sex Fod bredt. Fra dets Loft, som hviler paa Marmorsøiler, hænger der 43 stadig brændende Lamper, af hvilke ti tilhører Grækerne, ti Latinerne, ti Armenierne og tre Kopterne. Paa den nordre Væg er der et Reliefbillede af Frelseren, idet han reiser sig fra Graven. Lige under det er den egentlige Grav, som en Bænk eller Afsats, dækket med en Marmorplade.

Mellem Graven og det Sted paa Golgatha, hvor Korset stod (merket med en Firkant i Koret paa Korsfæstelseskapellet — 42 — paa Grundridset), er det en Afstand paa omtrent 130 Fod. Imellem disse to Steder, fortælles det, var der oprindelig en Sænkning, som et lidet Dalføre mellem Klipperne, og i den Sænkning var Josef af Arimatæas Have. I

Sænkningen nærmest Golgatha var Stenen, hvor han salvede Jesu Legeme, efter han tog det ned fra Korset. I Tidens Løb er Landskabet blevet planeret, eftersom Kirken er bygget, men Gulvene i de to, eller rettere tre Kapeller oppaa Golgatha er endnu 15 Fod høiere end Gulvet i Resten af Kirken.

Jeg har besøgt den Hellige Gravs Kirke hver Dag, siden jeg kom til Jerusalem, undtagen den Dag jeg var til Jericho og Hebron. Jeg har gaaet ned der, det første jeg har gjort om Morgenen efter Frokost, jeg har gaaet indom der paa Hjemveien om Kvelden, og jeg har været der andre Tider paa Dagen ved Gudstjenester og Fester, eller skal jeg kalde det Skuespil. Der har altid været mange Folk der; thi iaar er alle Kristnes Paaske samtidig. Grækerne, som er det talrigste Kirkesamfund her, bruger endnu den Julianske Kalender, med Nyaar 13 Dage senere end vort. Da nu Paaske hos dem og hos os er Søndag efter den første Fuldmaane efter Vaarjevndøgn, som er den 21de Marts, kommer Grækernes Paaske i Almindelighed senere end vor. Men naar, som iaar, første Fuldmaane efter Vaarjevndøgn kommer senere end 3die April, som altsaa er Grækernes 21de Marts, kommer deres Paaske samtidig med vor. Jødernes Paaskefest er ogsaa samtidig — og Muhamedanernes; thi de har ogsaa etslags Paaske, som de fornemmelig feirer ved Mose Grav, som nævnt i et tidligere Brev. Saa iaar er her mange Pilegrime af alle Folkeslag, og store Fester. Men, desværre, ikke saa høitidelige, som jeg havde ventet det. Jeg skrev i mit første Brev, at jeg ikke var blevet skuffet, som jeg havde hørt og læst, at saa mange var blevet i Jerusalem. Og det er jeg heller ikke blevet senere, hvad Jerusalem, Byen, angaar, skjønt dens bare, golde Omgivelser har været mig en Skuffelse. Derimod har Paaskefestlighederne været mig en stor Skuffelse. Jeg er ikke kommet her for at kritisere, som Læserne ogsaa formodentlig vil have forstaaet af mine Breve, f. Ex., hvad jeg skrev fra Fødselskirken i Bethlehem, men for at tage alt i den bedste Mening. Jeg forstaar godt, at mangt her er en Arv fra Middelalderen, da de Kristne havde meget

mindre Kjendskab til de historiske Begivenheder end vi, saa lidet Kjendskab endog, at Korsfarerne antog den muhamedanske Moske paa Tempelbjerget for at være det Tempel, Salomo havde bygget! Kanske troede man langt tilbage i Aarhundrederne, at de forskjellige Begivenheder, som der er Minder og Kapeller for i den Hellige Gravs Kirkes Bygningskomplex, havde hændt netop paa de Steder, og kanske, og helst, var de tilstelte for at undervise og belære Pilegrimene om de nytestamentlige Begivenheder. Mange af Pilegrimene kunde ikke læse, og deres Kjendskab til disse Begivenheder var vel mangelfuld. Men ved at se disse Steder, blev det, som blev fortalt i Forbindelse med dem, indprentet i Pilegrimenes Hukommelse, saa de kunde fortælle om det, naar de kom hjem igjen til deres respektive Lande. For os fra Vesterland, særlig for os Protestanter, som har læst vor Bibel, og ellers har historisk Kjendskab, synes det næsten barnsligt. Det støder vor kritiske Sans, naar det f. Ex. endog er mærket med en Ring i Gulvet, hvor Jesus stod da han viste sig for Maria Magdalena, efter han var opstanden, og ligesaa, hvor hun stod, for vi ved, at de Steder kan ikke bestemmes. Endnu værre er det, naar vi i et andet Kapel vises to runde Huller i et Alter, som en Slags Gabestok, hvori det fortælles at Jesu Fødder blev satte og han holdtes fangen, medens Korsfæstelsen forberedtes.

Det samme gjælder Gudstjenesterne. Jeg har været tilstede ved flere i Kathedralen. De bestod for det meste af Cermonier af en Del Prester og Prælater, indbefattet Patriarken, som sad paa sin Trone. Der var en hel Del Bukking, en Del Messing, og megen Viften med Røgelseskar, men ingen Prædiken, ingen Salmesang eller anden Deltagelse af Menigheden eller de Tilstedeværende, undtagen at man korset sig, hvergang Herrens eller Jesu Kristi Navn blev nævnt, Grækerne med bare en Finger, Latinerne med tre Fingre

Der, jeg har syntes det var mest høitidelig, er inde ved Jesu Kristi Grav. Derind har jeg gaaet Morgen og Aften. Stundom har jeg maatte vente en Stund, før jeg har kunnet

komme ind; thi der har været mange, som har gaaet ind der for at knæle ved Graven og bede, somme høit, andre stille, og mange har korset sig, og strøget Haanden over Graven og dernæst over sit Ansigt og sit Bryst, somme endog nedover hele Legemet. Det er høitideligt derinde i det lille Rum. Selv om det ikke skulde være selveste det Sted, hvor Jesu Legeme laa — hvad jeg dog er nærmest tilbøielig til at tro, at det er; thi der er saa mange Ting som peger i den Retning, hvilket det dog vilde tage for meget Rum til at omtale og forklare her, saa jeg vil bare tilføie, at Beviserne er næsten overveiende paa deres Side, som holder for, at Jesu Grav var der, hvor det Hellige Gravs Kapel nu staar — men selv om det ikke er Tilfældet, saa har dog i over halvandet Tusinde Aar den kristne Kirke troet det, og i dette lange Tidsrum har Millioner af fromme Pilegrime fra alle Lande og af alle Folkeslag knælet der og opsendt sine inderligste Bønner og Tak til Ham, som engang laa der, men som nu sidder ved Faderens høire Haand. Jeg har derfor i disse Dage følt det som et stort Privilegium at faa komme der hver Morgen og Aften og faa føie min ringe Tak til de mange andres for Hans Forsoningsdød, og dertil ogsaa knytte en Tak for det rige Liv, jeg, siden jeg var ganske ung, har faaet Lov at leve, baade i mit Fødeland og i mit nye Fædreland, og nu i forskjellige Lande, ogsaa dette saa minderige og for Menneskeslegten saa begivenhedsrige Land.

Her har i disse Dage været flere Processioner. Jeg vil bare nævne den, som Langfredag gik langs den saakaldte Via Dolorosa — Sorgens Vei — den Vei det siges Jesus gik gjennem Byen til Golgatha. I Spidsen for Processionen gik der et Antal Forgangere med lange Stave, som de med Takt stødte haardt i Gadestenene. Efter dem gik en Prælat bærende høit op et stort forgyldt Kors, fulgt af andre Prælater, Prester og Munke i høikrikeligt Skrud, og derefter en stor Menneskeskare.

Med det samme jeg skriver om Processionen, vil jeg nævne en Begravelsesprocession, som jeg saa i en af Gaderne

Fodvaskningen Skjærtorsdag fremfor Den hellige Gravs Kirke

en Dag. Den var koptisk, den Afdøde altsaa tilhørende den ægyptiske Kirke. Der var ogsaa Forgangere med lange Stave. Saa kom to Mand bærende Ligkistens hvælvede Laag, og et Stykke efter kom de sex Mand, som paa Skuldrene bar den aabne Kiste, som var saa lav, at den Dødes Ansigt og Bryst rak flere Tommer op over Kistens Kant. Efter Kisten fulgte saa de Sørgende og Deltagerne i Begravelsen, som hos os.

Her har ogsaa været to store Ceremonier eller Fester, eller kanske rettere betegnet med Benævnelsen Skuespil, som før antydet. Det første, Fodvaskningen, foregik Skjærtorsdag Formiddag paa en Platform, som for Anledningen var opsat midt paa den aabne Plads fremfor Indgangen til Kir-

ken. Den skulde foregaa Kl. 11. Men da jeg kom der Kl. 10 var der allerede overfyldt af Mennesker allesteds, paa Pladsen, paa Trapper, paa Tag, i Vinduer, ja endog paa Afsatser opefter Væggene sad der Folk. Jeg fik dog albuet mig ind og bort til Kirken, hvor jeg henvendte mig til en af de græske Prester, og bad ham skaffe mig en Plads, hvorfra jeg godt kunde se Ceremonien, idet jeg gav ham mit Kort. Han nikket og bad mig følge sig, og saa gik vi tvers over Pladsen, noksaa hurtig, thi Folk trykket sig tilside, saa Presten og jeg kunde komme frem. Paa Sydsiden af Pladsen er der ogsaa et græsk Kloster, og der tog han mig ind og op Trapper til Taget, hvor der var bygget op Sæder som i et Cirkustelt eller "Grand Stand", og hvor der var reserverte Pladser. Der fik jeg da Plads paa første Bænk, med udmerket Udsyn over Pladsen.

Klokken 11 kom Processionen ud fra Kirken, ledet som vanlig her af Forgangere med lange Stave. Lige efter kom Patriarken, klædt i Purpur og Skarlagen, med høi diamantbesat Hue paa Hovedet og en kostbar Kjæde om Halsen, i hvilken der hang et diamantsmykket Kors. Efter ham kom 11 Biskopper, formodentlig forestillende de 11 Apostle — den 12te manglet, for det er vel ingen, som vilde være Judas Iskariot. De 11 satte sig paa Bænke paa begge Sider oppe paa Platformen. Af nogle kirkelige Hjælpesmænd blev Patriarken deroppe afført sin besmykkede høie Hue, sin kostbare Kjæde og ydre Kjortel og et Haandklæde lagt over hans Skulder. Andre kom med et stort Sølvfad fyldt med Vand. Og saa vasket Patriarken de Elleves Fødder. Han havde Medhjælpere med sig hele Tiden, som vistnok tørket Biskoppernes Fødder, saavidt jeg kunde se. Haandklædet paa Patriarkens Skulder var der nok bare for Syns Skyld. Og Biskopperne havde meget lave Sokker, bare saavidt de rak oppaa Ankelen, og lave Sko, som saavidt jeg kunde se, Medhjælperne tog af og havde paa igjen efter Vaskningen, som bare bestod af en liden Neddypning i Fadet og kanske en let Berøring ved Patriarkens vaade Haand. Dette Skuespil samler hvert Aar

Afventende Den hellige Ild under Rotunden i Den hellige Gravs Kirke

alle de Folk, som kan komme indenfor Synsvidde af Ceremonien.

Den merkeligste Ceremoni her i Paasken foregaar Paaskeaften inde i den Hellige Gravs Kirke, og kaldes den Hellige Ilds Mirakel. Allerede Langfredag begyndte Folk at slaa sig ned inde i Kirken, for at sikre sig Plads. Jeg saa Familier der, Mødre med sine Børn, endog Smaabørn, og de havde Natmøbel med sig, som blev brugt der af Børnene i Folks Paasyn. Naar Møblerne var brugte, blev de sat oppaa en ca. 12 Tommer høi Afsats, som gaar langs Gulvet paa begge Sider af den Hellige Gravs Kapel. Jeg saa flere saadanne Møbler der. Oppe mellem og bagenfor de store firkantede Søiler rundt den store Rotunde, altsaa Søilerne, som bærer den store Dom, er der Gallerier. Men under Gallerierne var der mellem Søilerne indsat midlertidige Gulv, som Hylder, hver Hylde stor nok til at give Plads til 8 eller 10 Mennesker. Der leiret mange sig Langfredag, for at tilbringe Natten, saa de kunde være sikker paa at have god Plads til at overvære Miraklet.

Miraklet bestaar deri, siges det, at Ild kommer ned fra Himmelen Middag Paaskeaften til den Hellige Gravs Kapel. I Væggen ind til Englekapellet, fremfor selve Gravkapellet, er der to runde Huller, ca. sex eller otte Tommer i Tversnit. Ind i disse stikker da de nærmeststaaende sine Lysbundter i det Øieblik, Ilden kommer ned, og faar dem tændte, og andre tænder sine Lys fra dem, for at tage den Hellige Ild hjem med sig. Der skal være den Merkelighed ved denne Ild, at den ikke brænder eller skader det menneskelige Legeme, og mange holder Flammen fra Lysene mod Haanden og andre Legemsdele. Grækerne paastaar, at dette Mirakel har foregaaet siden Apostlernes Tid. Det er ialfald nævnt saa tidlig som i det 9de Aarhundrede. Det er ogsaa berettet, at en af Kaliferne i første Halvdel af det 11te Aarhundrede blev fortalt, at Presterne indsmurte Traaden, som gik fra Kirkens Tag ned i Kapellet, med Harpiksolje, og at Traaden blev oppe paa Taget antændt af en af Presterne. Jeg vil dog til-

føie, at jeg saa hverken Traad eller Ild komme ned fra Taget.

Jeg forstod allerede Langfredag, at skulde jeg faa god Plads til at overvære dette Mirakel, maatte jeg være om mig i Tide. Man kan vistnok faa kjøbe sig Plads oppe paa de øverste Gallerier, men det var meget dyrt, lige op til 5 Pund, blev det nævnt, for de allerbedste Pladser der. Jeg besluttet derfor at prøve min Lykke som Journalist, og gik til den græske Patriarks Kontor og leverte mit Kort og viste mine Kredentialer, og nævnte Hensigten med mit Besøg. Vedkommende Embedsmand bad mig møde sig i Kathedralen i Kirken Kl. 11, saa skulde han skaffe mig Plads. Han gav mig sit Kort, saa jeg kunde spørge Presterne der efter ham, om jeg ikke strax fandt ham. Kortet var paa Græsk, trykt med græske Bogstaver, og oversat til Norsk var omtrent saalydende:

ARCHIMANDRIT KYRIACHOS
Mellemmand mellem Patriarken og Folket
Det græske Kloster *Jerusalem*

Jeg fik en god Plads paa en af de nederste "Hylder", med udmerket Udsyn over den myldrende Menneskemængde, og Anledning til at se alt som foregik. — De andre paa "Hylden", hvor jeg fik Plads, havde tilbragt Natten der, saavidt jeg kunde forstaa.

Klokken halv tolv kom der en Procession af Geistlige med Patriarken i Spidsen ud fra den græske Kathedral, og gik tre Gange rundt den Hellige Gravs Kapel, medens Folkemassen trykket sig isammen, saa den vist knapt kunde puste, for at give Processionen Rum. Efter disse høie Geistliges Procession fulgte andre, formodentlig af forskjellige Munkeordener eller Foreninger. En af dem var arabisk, naturligvis kristen, skjønt den brugte samme vilde Fremgangsmaade, som jeg i et tidligere Brev fortalte om den muhamedanske Procession Pamlesøndag. Skrigere eller Udraabere sad paa Skuldrene af Mænd, som bar dem, og alle Deltagerne i Processionen klappet i Hænderne i Takt, saa det braget og gjenlød

i Murene, dette hele Tiden, medens ogsaa de tre Gange gik rundt den Hellige Gravs Kapel.

Saa blev alle Lys i Kirken slukket, og det blev ganske dunkelt derinde. De som stod nærmest Kapellet trængte sig bortover mod de førnævnte Hul i Væggen. De brødes formelig for at komme nærmest, saa det saa ud, som der skulde blive et almindeligt Slagsmaal dernede. Saa pludselig gik der et vildt Begeistringshyl ud ifra Folkemængden, idet en trak sin brændende Lysbundt ud fra Hullet i Kapelvæggen. Den Scene, som nu paafulgte, er ubeskrivelig. I kortere Tid, end jeg kan skrive om det, var Hundreder, Tusinder, kanske Hundrede Tusinder Lys tændte rundt om i Kirken. Thi alle havde Lys med sig, Bundter af Lys, et Dusin eller en Snes Lys i hver Bundt. De, som havde faaet sin Lysbundt tændt fra Ilden i Kapellet, rakte sine brændende Lys bortover mod andre, og saaledes gik det bortover mod Væggene, og de som var der, rakte sine Lys op mod dem i de nederste "Hylder", disse igjen til dem længere oppe, saa i nogle Minutter var hele Rotunden fra nederst til øverst, og bortigjennem Sideskibene, Kathedralen og Kapellerne en næsten sammenhængende Flamme af viftende Lys. Jeg havde ingen Lys med mig, men en af de ældre Koner paa "Hylden", hvor jeg var, rakte mig et Par brændende Lys fra sin Bundt, saa jeg ogsaa fik holde og vifte med den hellige Ild.

Til Brevet fra igaar vil jeg idag, Paaskedag, faa tilføie, at idagmorges, paa Veien til Gudstjenesten i den tysk lutherske Vor Frelsers Kirke, gik jeg indom den Hellige Gravs Kapel, for at faa udslette lidt af Indtrykket fra den vilde Scene fra Gaardagen.

Det var en Lise, en Fest, at overvære den lutherske Høimessegudstjeneste, og saa være med og synge vore herlige Paaskesalmer med de mægtige Melodier. Jeg vilde gjerne have sunget mere. Jeg lagde Merke til det i Tyskland, og nu atter her idag, at man i de tyske Kirker synger for lidet. Bare to Salmer, en Indgangssalme, og en Høimessesalme, og til Slutning et Vers af samme Salme. Og jeg savner ogsaa

Messingen i de tyske Kirker; thi vor Messing er vakker. Jeg er mere og mere kommen til den Forstaaelse, at de norske, og vore norsk-amerikanske, lutherske Gudstjenester er de vakreste af alle Kirkesamfunds, kanske med Undtagelse af den svenske Kirkes. Vi har truffet den gyldne Middelvei. De er baade for Sjæl og Legeme, baade for Forstand og Følelse. Lad os ikke forkvakle dem. Lad os synge meget, og lad os reise og sætte os flere Gange under Gudstjenesten, derved bliver Menigheden Deltager i den, og ikke passive Tilhørere. Lad os staa naar Presten ved Alteret vender sig mod Menigheden og taler til den fra Gud, men — lad os sætte og bøie os — vi bruger jo ikke Knæleskammel — naar Presten vender sig mod Alteret og leder Menigheden i Bøn. Lad os rette den slemme Feil, som er kommet ind i den engelske Udgave af vor Salmebog, at Menigheden skal staa under Kollekten, før og efter Prækenen; thi det tager bort noget af den dybe vakre Tanke, som ligger til Grund for vort tankevækkende og stemningsfulde Ritual.

Han er opstanden store Bud!
Min Gud er en forsonet Gud,
min Himmel er nu aaben!
Min Jesu seierrige Død,
Fordømmelsernes Pile brød
og knuste Mørkets Vaaben.
O Røst, min Trøst!
Ved hans Seier,
som jeg eier,
Helved bæver;
Han var død, men se, han lever!

Sextende Brev

Tempelpladsen i Jerusalem

Jerusalem, 2den Paaskedag 1922.

Saa har jeg da endelig, efter en hel Uges Ophold i Jerusalem, faaet besøge Tempelbjerget, Tempelpladsen, dette hellige Sted, hvor der har foregaaet Gudsdyrkelse længere end noget andet Sted paa Jorden. Allerede Palmesøndag Formiddag prøvede jeg at komme ind der, men fandt, at Adgang til Tempelpladsen var forbudt de "Vantro", altsaa ikke-Muhamedanere, hele Paaskeugen, fra Lørdag Middag før Palmesøndag til Middag Paaskeaften. Da det kun er om Formiddagen de "Vantro" har Adgang til Tempelpladsen, var det først paa Paaskedag, jeg fik Anledning til at komme ind der, og maatte hele Ugen nøies med at se ind igjennem Portene, eller se ud over hele Pladsen fra Oljebjerget. Men igaar, efter Paaskehøimessen i den tysk-lutherske Vor Frelsers Kirke, gik jeg til Tempelpladsen, og tilbragte en meget interessant Time der, og idag har jeg ogsaa været der.

Det siges, at det var der paa Moria Bjerg, at Abraham var færdig til at ofre sin Søn Isak, da Herren vilde prøve ham. Det var 1850 Aar f. Kr. Om det er Stedet, er man vel ikke sikker paa. Men henved ni Hundrede Aar senere, i 970-Aarene, byggede Salomo sit Tempel der paa Bjerget, og i det blev sat Pagtens Ark, hvori opbevaredes de to Stentavler, hvorpaa Herren havde skrevet de ti Bud. I syv Aar blev Templet bygget, og i omtrent 370 Aar stod det der, vistnok enkelte Gange plyndret for sine Kostbarheder, men ellers uskadt. I disse Aarhundreder holdtes der vistnok regelmæssige Gudstjenester. Men i 588 blev Templet fuldstændig ødelagt ved Jerusalems Erobring of Kong Nebukadnezar, og Fol-

ket bortført i Fangenskab til Babylon. I mange Aar var det da formodentlig stille paa Bjerget.

Efterat Perserkongen Kyrus i 539 havde erobret Babylon, tillod han Jøderne at vende hjem igjen, og 42,300 benyttede sig af denne Tilladelse, og vendte tilbage til Jerusalem, hvor de paa Bjerget først byggede et Alter, og i Aarene 520—515 byggede det 2det Tempel. Dette var dog ikke paa langt nær saa stort og prægtigt som Salomos Tempel. Dette 2det Tempel blev staaende over 100 Aar længere end Salomos Tempel, i næsten 500 Aar, og i dette lange Tisdrum holdtes der ogsaa formodentlig regelmæssige Gudstjenester der, med Undtagelse af tre og et halvt Aar, fra 168 til 165 f. Kr. Thi i Aaret 168 plyndrede Kong Antiochus Epiphanus Templet, og vanhelliget det, idet han lod ofre Svin paa Alteret, og paabød alle at dyrke de græske Guder. Da var det, at Makkabæerne fremstod, og dem lykkedes det tilslut at frigjøre Judæa. Templet blev da indviet paany i Aaret 165.

Dette Tempel lod Kong Herodes nedrive for i dets Sted at opbygge et nyt og større Tempel, og i Aaret 20 f. Kr., akkurat fem Hundrede Aar efter man begyndte at bygge det 2det Tempel, paabegyndtes Bygningen af det 3die Tempel, som blev meget større og prægtigere, ikke bare end det 2det, men ogsaa større og prægtigere end Salomos Tempel. Det er det Tempel vi kjender fra det nye Testamente, der hvor Jesus var, da han var 12 Aar gammel, og der hvor han gik hin sidste Palmesøndag, da han red paa Aseninden ind i Jerusalem, det Tempel om hvilket han sagde, at der ikke skulde levnes Sten paa Sten tilbage af det.

Og i Aaret 70 blev det sammen med Jerusalem efter en treaarig Beleiring fuldstændig ødelagt, og atter blev det i lang Tid stille paa Moria Bjerg.

Men 63 Aar senere, i Aaret 133, lod Keiser Hadrian bygge en ny By og et nyt Tempel, hvor det gamle havde staaet. Men dette nye Tempel var ikke indviet til Herren, men til den romerske Gud Jupiter, hvis Billedstøtte blev opsat i Templet, og i et Par Hundrede Aar raadede Heden-

Klippedomen paa Tempelbjerget i Jerusalem

dommen der paa Bjerget. Templet var dog i Ruiner, da de kristne Pilgrime begyndte at valfarte til Jerusalem i første Halvdel af det 4de Aarhundrede.

I 534 bygget Keiser Justinian en Kirke der, hvor Salomos og de senere Templer havde staaet. Denne Kirke blev formodentlig ødelagt af Perserne, da de i 614 indtog Jerusalem, eller ved Gjenerobringen af Byen et Par Aar senere ved den byzantiske Arme; thi da Muhamedanerne i 637 erobret Jerusalem, fandt de Kirken paa Moria Bjerg i Ruiner.

Kalif Abd el-Melik bygget da i Slutningen af Aarhundredet en Moske paa den gamle Tempeltomt paa Moria Bjerg, og den har staaet der indtil denne Dag. En Indskrift inde i Moskeen bærer det muhamedanske Aarstal 72, som er Aar 691 efter vor Tidsregning, og det er formodentlig det Aar, Moskeen blev færdig. Den har altsaa staaet der i 1231 Aar, mere end tre Gange saa længe som Salomos Tempel, og to

og en halv Gang saa længe som det 2det Tempel, ja længere end de tre jødiske Templer, det hedenske Tempel og den kristne Kirke tilsammen. Den har dog ikke hele Tiden uden Afbrydelse været en muhamedansk Moske. Da Korsfarerne i det første Korstog erobrede Jerusalem i 1099 omdannet de Klippedomen, som den kaldes, til en kristen Kirke; men da Saladin gjenerobret Jerusalem i 1187 blev den atter muhamedansk.

Det var med en spændende høitidelig Stemning, at jeg betraadte Tempelpladsen. Der er vakkert derinde og fredeligt. Og saa uligt Byen; thi Byen er trang, med smale, skumle Gader, delvis bratte. Men paa Tempelpladsen er det rummeligt og fladt og lyst. Saa rummelig og vakker Tempelplads eller Kirkeplads har jeg ikke seet nogensteds, og findes vel ingensteds paa Jorden. En ideel Plads er det — Byen paa den ene Side, og paa den anden Side Kedronsdalen, og bortenfor den Oljebjerget.

Hele Pladsen optager et Areal paa omtrent 37 Acres. Den bestaar af en aflang Firkant, lidt bredere i Nordenden, hvor den er 1053 Fod bred, medens Sydenden er 927 Fod. Vestsiden er ogsaa lidt længere end Østsiden, nemlig 1608 Fod, Østsiden derimod 1554 Fod. Hele Pladsen kjøbte oprindelig Kong David af Jebusiten Ornan for 600 Sekel Guld — 1 Krønikebog 21, 25. Lidt tidligere kjøpte han selve Klippen der paa Bjerget, som var Ornans eller Ovnaras Tærskeplads, og der bygget han Herren et Alter, som det berettes om i sidste Kapitel af 2den Samuelsbog. Paa den Klippe var det, siges det, at Abraham bygget Alteret og ofrede Væderen i Stedet for Isak, og der blev Templerne bygget, og der staar den muhamedanske Moske, og fordi den er bygget i Form af en Dom lige over denne Klippe, kaldes den Klippedomen. Den "Hellige Klippe" ligger bar midt inde i Moskeen, og er 50 Fod lang og 44 Fod bred, samt rager fra 4 til 6½ Fod op over Moskeens Gulv. Under Klippen er der en Grotte, og ned til den er der en Trappe med elleve Trin paa Sydøstsiden af Klippen. Stentrinene i

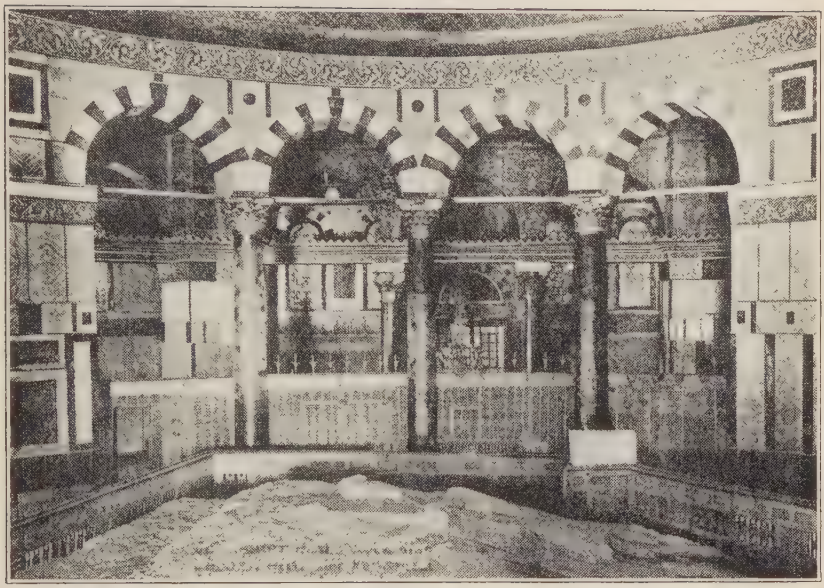

Den hellige Klippe i Klippedomen

Trappen er meget slidte og glatte. Det vil jeg længe huske; thi jeg gled nedover dem. Jeg havde taget af mig Skoene ved Indgangen til Moskeen, og gik paa Strømpelæsten ind i den, som Muhamedanerne gjør i sine Gudshuse. Turister kan faa laane store Tøfler, som nævnt i et tidligere Brev fra Kairo, til at binde udenpaa Skoene. Men jeg synes det er rettest at følge deres Skik, i hvis Gudshus jeg er, hvis det da ikke er noget galt i det. Og i Moskeerne er det altid rent, med tykke bløde Tæpper paa Gulvene. Da jeg skulde gaa ned i Grotten, lagde jeg ikke Mærke til, at Trinene var saa slidte og glatte, saa Fødderne gled under mig og jeg faldt bagover, og gled paa Ryg og Albuer nedover hele Trappen ned i Grotten. Der nede laa mange Muhamedanere og bad; men de skyndte sig alle hen til mig og løftede mig op, og saa ud til at være meget lei over mit Uheld og, saavidt jeg kunde skjønne, spurgte og undersøgte ængstelig, om jeg var komemn tilskade.

Til al Lykke fik jeg tage imod Stødet med Albuerne, saa jeg slog mig ikke i Baghovedet, og kunde strax fortsætte min Vandring gjennem Moskeen, og Tempelpladsen forøvrig. Men jeg skal sent glemme de ængstelige og hjælpsomme Muhamedanere der i Grotten.

Klippedomen er ottekantet, hver Side 66½ Fod lange. De ydre Vægge er belagt med Marmorplader op til nederste Kant af Vinduerne, og derfra opover med Porselæn i vakre Farver, fornemmelig i mat blaat, i grønt og hvidt. Til Moskeen er der fire Døre eller Porte — mod Nord, Syd, Øst og Vest. Dørene er af Træ, dækket med Bronse. Moskeens Indre maaler 174 Fod i Tversnit, og er delt i tre Dele ved to Rækker Murpiller og Søiler, som bærer Taget. Den ydre Række danner en Ottekant, lig Væggene, og bestaar af otte sexkantede Murpiller i Bøining, som Væggen, midt indenfor hvis Hjørne de staar, og mellem hver af disse Murpiller to runde Søiler, ialt 16 Søiler. Den indre Række, som bærer Moskeens Dom, danner en Cirkel og bestaar af fire firkantede Murpiller, og mellem hver af disse tre runde Søiler. Hele Moskeens Indre er prydet med Mosaikdekorationer. Særlig er det vakkert oppe i Domen, som har Bundfarve i Guld. Ingen af Dekorationerne er Billeder af levende Væsener, thi det er ikke tilladt blandt Muhamedanerne, men derimod Blomster i overmaade vakre og betagende Mønstre. Der er ogsaa i Væggene Indskrifter fra Koranen, Muhamedanernes Bibel. I dem omtales Kristus flere Steder, som f. Ex. i følgende Vers: "I, som har modtaget skreven Aabenbaring, værer ikke opblæste med eders Religion, men tal bare Sandheden om Gud. Jesus Messias er kun Marias Søn, Guds Udsending, og Hans Ord, som Han nedlagde i Maria. Tro derfor paa Gud og Hans Udsending, og hævd ikke, at der er tre. Hvis I afholder eder fra dette, vil det være bedre for eder. Gud er en, og det være langt fra, at Han skulde have en Søn. Ham tilhører alt i Himmelen og paa Jorden, og Han er aldeles nok i sig selv. — Naar Han har besluttet noget, saa

siger Han "Der blive", og der er. Gud er min Herre og eders Herre; bed derfor til Ham!"

Muhamedanerne anser Tempelpladsen i Jerusalem for at være det helligste Sted paa Jorden næst efter Mekka. Muhamed sagde endog oprindelig, at en Bøn ved den Hellige Klippe var bedre end Tusinde Bønner andre Steder, og i Begyndelsen paabød han de "Troende" at vende sig mod Jerusalem, naar de bad. Senere blev dog baade for ham og alle Muhamedanere Mekka det helligste Sted, og alle Muhamedanere vender sig nu mod Mekka, naar de beder. Spredt rundt om paa Tempelpladsen er der en Del smaa Bygninger med Bedenicheer eller Bedealkover. Den største og vakreste er en liden Dom lige ud for Klippedomens østre Dør. Omtrent 70 Fod Nordvest fra Klippedomen er Opstigningsdomen, som skal være bygget til Minde om Muhameds merkelige natlige Tur fra Mekka til Jerusalem. Muhamed skal ogsaa være faren op til Himmelen der fra Tempelpladsen, og der skal Engelen blæse i Trompeten paa den yderste Dag. Da skal den hellige Kaaba Sten i Mekka komme til den Hellige Klippe paa Tempelbjerget, og paa Klippen skal Guds Trone sættes, og Jesus skal dømme alle, levende og døde, som alle skal samles i Kedronsdalen lige Øst for Tempelpladsen, idet Oljebjerget vil flyttes østover, saa Dalen bliver stor nok til at give alle Plads.

Under Tempelpladsen er der mange Cisterner. Disse faar Vand gjennem en lang Akvadukt fra de saakaldte Salomos Damme syd for Bethlehem. Men Cisternerne er saa store, at om Tilførselen ved Akvadukterne skulde stænges, saa vilde der dog i dem være Vand nok til en Befolkning paa flere Hundrede Tusinde Mennesker i tre Aar. Den søndre Del af Pladsen er opmuret med Hvælvinger og Paafyld, saa at hele Pladsen kunde blive flad. I Midten af Pladsen er der dog en Forhøiining, 10 Fod høiere end Resten af Pladsen, og det er paa denne Forhøining Klippemoskeen staar, og de tidligere Templer stod. Platformen er omtrent 600 Fod lang og 400 Fod bred i søndre, 500 Fod i nordre Ende. Den er

brolagt med store flade Stene, ligesaa sydvestre Del af Pladsen. Østre Del er bevoxet med Græs, og der er Træer her og der over næsten hele Pladsen.

Pladsen er afstængt fra Byen med en høi Mur, hvori der er syv Porte. Indenfor disse Porte gaar ingen orthodoxe Jøder, fordi de frygter for, at de kunde komme til at begaa den store Synd at betræde det "Allerhelligste". Men udenfor Muren kommer de hver Kveld og sørger og klager, især Fredagene mellem Klokken 4 og 6. Jeg har været nede der et Par Gange og seet og hørt paa dem. Stedet er noksaa indelukket, med Bygninger og Mure paa alle Sider, og Adgangen til det er gjennem trange og krogede Gader og Smug. I Muren til Tempelpladsen der har de mellem Stenene slaaet ind utallige Spigre — Tusinder, kanske Titusinder. De gjør dette, for at de skal eie noget i Jerusalem, naar de reiser tilbage til det Sted eller Land, hvor de bor, om det saa bare er en gammel rusten Spiger drevet ind mellem Stenene i Tempelpladsens Mur. Naar de er der, saa staar de vendt mod Muren og læser af Bønnebogen i en ensformig, klagende og syngende Tone og bevæger Overkroppen frem og tilbage. Stundom leder en dem i Klagningen, og de andre svarer som i et Litani, omtrent saaledes:

Lederen: *"For Templet, som er ødelagt"* — Svar fra de andre: *"Vi sidder i Ensomhed og sørger"*.

Lederen: *"For Murene, som er nedbrudte"* — Svar: *"Vi sidder i Ensomhed og sørger"*.

Lederen: *"For Paladset, som er øde"* — Svar: *"Vi sidder i Ensomhed og sørger"*.

Lederen: *"For vor Storhed, som er forgangen"* — Svar: *"Vi sidder i Ensomhed og sørger"*.

Lederen: *"For vore store Mænd, som er døde"* — Svar: *"Vi sidder i Ensomhed og sørger"*.

Lederen: *"For de dyrebare Stene, som er brændte"* — Svar: *"Vi sidder i Ensomhed og sørger"*.

Lederen: *"For Presterne som har snublet"* — Svar: *"Vi sidder i Ensomhed og sørger"*.

Jødernes Klagested udenfor Tempelpladsens Mure

Lederen: *"For vore Konger, som har foragtet Ham"* — Svar: *"Vi sidder i Ensomhed og sørger"*.

Lederen: *"Vi beder dig, hav Medlidenhed med Zion"* — Svar: *"Samle Jerusalems Børn"*.

Lederen: *"Kom snart, O Zions Forløser"* — Svar: *"Tal til Jerusalems Hjerte"*.

Lederen: *"Maatte Skjønhed og Styrke omgive Zion"* — Svar: *"Vend dig i Barmhjertighed mod Jerusalem"*.

Lederen: *"Maatte Riget snart vende tilbage til Zion"* — Svar: *"Trøst dem som sørger over Jerusalem"*.

Lederen: *"Maatte Fred og Lykke blive hos Zion"* — Svar: *"Og atter voxe stærk i Jerusalem"*.

Det er vemodigt, og dog — man kan ikke rigtig have Medlidenhed med dem. Kjender man deres Historie, har man læst sin Bibel nøgternt, uhildet, læst det saaledes som det er nedtegnet der, vil man forstaa, hvor gjenstridigt og

troløst og grusomt dette Folk har været, endog mange af de største og bedste iblandt dem. Man vil da ogsaa forstaa, hvor langmodig Gud har været mod dem, at han ikke aldeles lod dem udrydde blandt Menneskene paa Jorden. De ti Stammer lod han bortføre, og de er forsvundne indtil denne Dag. De to Stammer maatte han ogsaa Gang paa Gang tugte og tilslut lade bortføre, og de var ogsaa nær blevet bortryddet fra Jordens Kreds. — Læs Esthers Bog. — Men de var Bærere af den gamle Pagt, og fik derfor leve. Men Ham, som i den gamle Pagt var lovet, korsfæstede de. Og de vilde det igjen. Man kan se det paa somme af dem her. Farisæerne gaar her i Gaderne den Dag i Dag. Man kan kjende dem. De er idag som paa Jesu Tid. — Og efter Tidens Fylde blev de atter spredt — spredt udover den ganske Jord, ikke for at blive ett med de forskjellige Folk, de blev boende iblandt, men for at forblive Jøder, hvor de kom, ildeseede og forhadte overalt. Ikke bare efter at de korsfæstet Jesus, men ogsaa før — i Ægypten for tre Tusinde Aar siden, i Kanaan, i Babylonien og Persien, i Europa, — overalt og til alle Tider.

En Norsk-Amerikaner fortalte mig for et Par Aar siden, at hans nærmeste Nabo i flere Aar var en Jødefamilie. En Gang skulde hans Hustru — Norsk-Amerikanerens — have en Tilstelning, det var vistnok en Kvindeforening, og hun bad da Nabokonen om at faa laane lidt Dækketøi, Kopper og Tallerkener, som Nabokoner ofte laaner af hinanden ved slige Anledninger. Men det var umulig; thi Jødinden sagde, at da maatte hun slaa Dækketøiet istykker, naar hun fik det tilbage. Det vilde bli urent. — Jeg har maattet tænke paa dette nu de sidste Dage, ved at samtale med Kristne og Muhamedanere her om den saakaldte Zionistbevægelse, Settlingen her i Palæstina af Jøder. Den underliggende Mening med Zionistbevægelsen er at gjøre Palæstina til en jødisk Stat, et nationalt Hjem for Jødefolket. Denne Tanke, denne Bevægelse har skudt Fart og blevet aktuel nu efter Verdenskrigen, efter at Tyrkerne er fordrevne, og Briterne er blevet, ialfald foreløbig, Herrer i Landet.

Jeg kan ikke negte for, at jeg har havt Sympathi med Tanken, at Jøderne skulde faa vende "tilbage til Jødeland". Jeg har troet det vilde være det bedste baade for dem selv og for de Folk, blandt hvilke de nu bor. Men efter jeg kom her er jeg blevet opmerksom paa et tredie Moment — paa de Folk, som nu bor her, og som har boet her i Hundreder, i Tusinder af Aar. De har ogsaa Rettigheder, ja er vel de eneste, som har Rettigheder her.

Da Sherif Hussein af Arabien, nuværende Konge af Hedjas, i 1915 tænkte paa at tage Del i Krigen paa de Allieredes Side og imod Tyrkiet, skrev han til den britiske Øverstkomanderende dernede og spurgte om England vilde anerkjende Uafhængigheden af de arabiske Lande indenfor Grændser, som mod Nord gik langs den 37te Breddegrad fra nordøstre Hjørne af Middelhavet østover mod Persien, mod Øst den persiske Grændse og den Persiske Bugt, mod Syd det Indiske Hav, med Undtagelse af Oden, og mod Vest det Røde Hav og Middelhavet. Til dette svarede Sir Mac Mahon 24de Oktober 1915: "Jeg har faaet Fuldmagt til paa den britiske Regjerings Vegne at give følgende Forsikring:

Storbritanien er forberedt paa at anerkjende og understøtte Arabernes Uafhængighed i Landene indenfor de Grændser, som er foreslaaede af Sheriffen. Hvad angaar Vilayeterne — Distrikterne — Bagdad og Basra vil Araberne forstaa, at Storbritanniens etablerede Stilling og Interesser der kræver særskilte administrative Forholdsregler og Kontrol, for at sikre disse Distrikter fra fremmed Angreb."

Araberne blev derfor med i Krigen og tog sin fulde Andel i Erobringen af Palæstina og Syrien. Men den 2den November 1917 udstede Mr. Balfour paa den britiske Regjerings Vegne følgende Erklæring:

"Hans Majestæts Regjering ser med Velvilje — "view with favor" — paa Oprettelsen af et nationalt Hjem i Palæstina for det jødiske Folk, og vil bestræbe sig for at lette og paaskynde Virkeliggjørelsen af dette — med den klare

Forstaaelse, at intet skal gjøres, som kan skade — "prejudice" — de existerende ikke-jødiske Borgersamfunds civile og religiøse Retigheder og den politiske Stilling, som Jøderne har i andre Lande."

Dette fra Mr. Balfour kom over Folkene i Palæstina, baade Kristne og Muhamedanere, som Lyn fra en klar Himmel. De havde modtaget Briterne som Venner og Befriere, og nu viste de sig som deres værste Fiender, idet de vilde sende dem Jøderne paa Halsen, Jøderne, som vilde blive, sagde de, ligesom de altid havde været, hvor og naar de havde havt Magten, Verdens værste og grusomste Undertrykkere. Om de ikke med en Gang forstod den fulde Betydning af Mr. Balfours Erklæring, saa blev den senere klargjort ved Handlinger og Udtalelser. En Jøde, Mr. Herbert Samuel, blev af den britiske Regjering udnævnt til Guvernør — High Commissioner — i Palæstina, og Justitsministeren og Handels- og Industriministeren — Legal Secretary, and Secretary for Commerce and Industry — er begge Jøder. I Departementet for offentlige Arbeider er der 44 Jøder, 29 Kristne og 1 — en — Muhamedaner. Hvad dette vil sige vil man forstaa, naar jeg fortæller, at bare 10 Procent af Palæstinas Befolkning paa henved 800,000, er Jøder. Før Krigen var det forbudt andre Jøder end tyrkiske Borgere at nedsætte sig i Palæstina. Der var dog kommet ind en Del alligevel, nogle i Kolonier ude i forskjellige Dele af Palæstina, men de fleste i Jerusalem, hvor de levede af Gaver sendt dem af Jøder fra alle Dele af Verden. Men nu efter Krigen er der kommet omtrnt 30,000 Jøder ind i Landet, og Dr. Weizmann, Lederen for Verdens Zionist Organisation, har udtalt følgende: "Jeg erklærer, at med et jødisk nationalt Hjem mener vi Oprettelsen af saadanne Forhold i Palæstina, som vil sætte os istand til at etablere mellem 50,000 og 60,000 Jøder aarlig der, og at settle dem paa Landet. Endvidere, at Forholdene skulde tillade os at udvikle vore Institutioner, vore Skoler og det hebraiske Sprog — til den Ende, at Palæstina skulde blive ligesaa jødisk som Amerika er amerikansk og England

er engelsk". Og Dr. Eder, Formanden i Zionistkommissionen i Jerusalem, har udtalt, at "der kan være bare ett nationalt Hjem i Palæstina, og det et jødisk, og ingen Lighed i Fællesskabet mellem Jøder og Arabere, men jødisk Overmagt saa snart som de — Jøderne — er blevet talrige nok."

Disse Udtalelser er fra trykte Rapporter, og de er blevet fulgt af Handlinger i Overensstemmelse med dem. Hebraisk er saaledes allerede det fornemste officielle Sprog her, og staar først paa alle Opslag og officielle Bekjendtgjørelser, ligesom det ogsaa er indført i Skolerne. Og allerede nu, medens endnu Jøderne er i stort Mindretal, indehar Jøder ikke bare de fornemste, men ogsaa overveiende de fleste offentlige Embeder og Bestillinger. Ikke nok dermed, men Farmerne, som i Menneskealdere har eiet Land og boet paa det, forlanger det nuværende Styre skal underskrive Leiekontrakter, idet det siger, at Landet — Jorden — tilfaldt det, som Tyrkens Efterfølger. — Meningen er formodentlig senere at opsige disse Leiekontrakter og da sælge Landet til Jøder. Og Jordeiendomme, tilhørende den græsk-orthodoxe Kirke, som Tyrkerne aldrig rørte, idet de ansaa dem for Kirkens urørlige Eiendomme, som ikke kunde sælges, udbydes nu til Salgs af en Kommission udnævnt af Styret, men i saa store Parceller, at bare rige Zionister kan kjøbe det. Indvandrede Jøder, som er uvant med Forholdene her, betales af Styret større Løn end Arabere, skjønt de er mindre dygtige Arbeidere, og Kontrakter for offentlige Arbeider gives omtrent udelukkende til Jøder, skjønt deres Anbud er høiere end Arabernes.

Intet Under derfor, at Landets egne Sønner, baade Muhamedanere og Kristne, ser mørkt paa Fremtiden, og at de har samlet sig til Protest. De har havt flere Kongresser af Delegater fra alle Dele af Palæstina, og de har sendt en Delegation til England for direkte at fremlægge deres Sag for den britiske Regjering og det engelske Folk. De kræver 1) At en national Regjering skal dannes, som skal være ansvarlig ligeoverfor et Parliament valgt af dem af Palæstinas Indbyggere, som boede her før Krigen; 2) Afskaffelse

Gade i den muhamedanske Bydel — de fleste røger Vandpiber

af den nuværende Politik eller Princip i Palæstina — Regulering af Imimgrationen ved den nationale Regjering; 3) At de hellige Steder tilhørende de forskjellige Religioner bliver urørte og under fuld Kontrol og Beskyttelse af sine nuværende Eiere, og at hverken det nationale Parliament eller nogen anden Authoritet skal gjøre nogen Forandring derved; og 4) At et lokalt Gendarmeri oprettes af Indbyggere i Palæstina i Stedet for de britiske Soldater, og at dette Gendarmeri bliver betalt af Palæstinas Regjering.

Dette er ikke mere end de har Ret til baade at fordre og vente. Thi ved Siden af den førnævnte Erklæring fra Sir Mac Mahon paa den britiske Regjerings Vegne, lod General Allenby, efter Erobringen af Palæstina og Syrien, i hvilken Erobring et stort Antal Arabere havde taget Del og mange

var faldne, kundgjøre i hverenste By og Landsby, at Frankrige og Storbritannien agtede at oprette i de befriede Lande "Nationale Regjeringer og Styrer, som skal have sin Myndighed fra Folkenes eget Initiativ og frie Vilje."

De Kristne og Muhamedanerne staar nu samlet mod Zionisterne. Jeg har talt med flere af dem, baade Kristne og Muhamedanere. De er fuldt opmærksomme paa hvad vil ske, hvis det fortsætter som nu nogle Aar. Om jeg ikke ved det, har de sagt, saa kan jeg bare læse Jødernes Historie i det gamle Testamente. Jeg kunde begynde med 34te Kapitel i første Mosebog, om hvor troløst og grusomt Jakobssønnerne handlede mod Folket i Sikem, og ende med sidste Kapitel i Esras eller Nehemias Bog, om hvorledes de handlet mod sine Hustruer, som de havde taget til sit Hjerte, og jeg vilde let forstaa, hvorledes det vilde gaa med dem — de Kristne og Muhamedanerne i Palæstina. Om de ikke blev jaget fra sit eget Land, eller dræbte, saa vilde de blive gjort til Ved- og Vandbærere for Jøderne, ligesom fordum somme af Kanaaniterne. Og Muhamedanerne spurgte, at om vi i Vestens Lande ikke netop brydde os om, hvad der blev af dem, vilde vi like at se alle de hellige Steder, som mindet om Jesus, ødelagte og vanhelligede af Efterkommere af dem, som korsfæstet ham?

Muhamedanerne, og de Kristne med dem, er dog ikke helt mismodige. De stoler paa, at om ikke England og Vestmagterne kommer til Fornuft, saa har de Venner rundt omkring — i Arabien, i Ægypten, i Syrien, i Lilleasien, i Mesopotamien, i Afghanistan og i Indien. Og Rusland vil engang vaagne. Vistnok ligger det nu i Svime, og holdes der af Jøderne — Jøderne som holdt med og hjalp Tyskland, saalænge de troede det vilde vinde Krigen, men naar de saa, at det ikke kunde vinde, saa hjalp de Vestmagterne, og Lønnen derfor var Palæstina. Disse Naboer, som er deres — Indbyggerne i Palæstinas — Venner, og ikke ønsker en jødisk Nabostat, — thi Jøderne er daarlige Naboer, baade som Folk og Nation, vil nok hjælpe dem i sin Tid. Men de

Gutter i Jerusalem. Han længst tilvenstre har Epauletter af Sølvpenge paa sin Jakke, han i Midten har Sølvpengene som Ornamenter paa Brystet, og den tredje vilde helst skjule Ansigtet, da jeg fotograferte dem.

tror dog endnu, at England vil komme til Fornuft. Det har mere at tabe end at vinde. Muhamedanernes og Østens Venskab er mere værd for Englænderne end Jødernes Venskab, osv., osv.

Saa er altsaa Stillingen her for Tiden. Det er som en Vulkan, som hvert Øieblik kan komme i Udbrud. Derfor var der mange Turister, som ikke turde være her i Paaskeugen. For to Aar siden blev flere dræbt og saaret, idet en Jøde kastet en Sten paa — somme siger spyttet paa — en Fane tilhørende Moskeen i Hebron, som bares i Processionen paa Veien til Tempelpladsen, og til Mose Grav til Nebi Musa — Moses — Festlighederne, som Muhamedanerne feirer i Paaskeugen. Det var for at hindre en Gjentagelse af

et saadant Sammenstød, at saa mange Forholdsregler med væbnede Soldater og Maskingeværer med Ammunition var opstillet Palmesøndag ved Jaffaporten, som jeg skrev om i et tidligere Brev fra Jerusalem. Ogsaa andre Steder er det kommet til Sammnestød og Blodsudgydelse, saaledes i Haifa ifjor. Derfor holder Englænderne en noksaa stor Hær i Palæstina, med stor Udgift baade for Hjemlandet og dette Land. Overfor Araberne var det vist ikke nødvendig; thi Araberne skal være et fredsommeligt Folk. I Tyrkernes Tid holdtes her en meget liden Garnison, og her var da Fred og Ro, skjønt her da ogsaa var Jøder; thi det er ikke Anti-Semitisme fra Arabernes Side, som vækker Uroen og Striden, men det er at Jøderne — Zionisterne — skal blive de dominerende her og fortrænge de andre fra deres tusindaarige Hjem. Det er selve Tilværelsen, Existensen, som staar paa Spil for Araberne, som en af dem sagde til mig, han citerede Shakespeare: *"To be or not to be, that is the question."*

Syttende Brev

En Automobiltur fra Jerusalem til Genesaretsjøen — Kapernaum

Tiberias ved Genesaretsjøen, 19de April 1922.

Det er vel tvilsomt, om der nogensteds kan foretages en mere fængslende Automobiltur paa en Dag end Turen fra Jerusalem nordover Palæstina gjennem de nytestamentlige Landskaber Judæa, Samaria og Galilæa, forbi Sichem og Samaria, Nazareth og Kana, til Tiberias ved Genesaretsjøen. Man kan vistnok mange Steder kjøre gjennem rigere og frodigere og venligere Landskaber end her, eller gjennem dystrere og vildere; man kan vistnok paa en Dag kjøre gjennem flere og større og rigere Byer end her; man kan ogsaa kjøre forbi Steder, hvor der har foregaaet større verdenspolitiske Afgjørelser end her. Men alligevel — der er dog ingen Vei som denne. Thi denne Vei har Jesus, Verdens Frelser, gaaet frem og tilbage mange Gange. Først som Barn og Ungdom sammen med sin Moder Maria og Josef, som det berettes om hos Evangelisten Lukas, hvor det staar, at hvert Aar drog hans Forældre fra Nazareth til Jerusalem til Paaskefesten, hvorefter det fortælles særskilt om Paasketuren den Gang Jesus var 12 Aar gammel. Senere gik Jesus flere Gange denne samme Vei med sine Disciple.

Veien gaar ogsaa lige forbi eller i Nærheden af det ene bibelhistoriske Sted efter det andet, baade gammeltestamentlige og nytestamentlige.

Landskabet er hele Tiden interessant og afvexlende, og vakkert paa denne Aarstid, da Oljetrælundene og Markerne er grønne og prydet med en Utallighed af Blomster i deres rigeste Pragt. Naar det dertil, som igaar, er det deiligste Vaarveir, med blankt Solskin og passelig varmt, saa har man

en Kjøretur, som man sent vil glemme. Man sidder der og vugges paa Automobilens Staalfjedre og Gummiringe, idet man hurtig føres fremover paa den udmærkede Kjørevei, snart ret frem, snart i store Svingninger, over lave Fjeldovergange og Aaser, op Bakke og ned Bakke, langs Dalfører og over Sletter. Hjertet næsten hopper i en af Fryd og Glæde over Livet, og i Tak til Ham, som engang gik her, fordi man ogsaa fik Lov til at komme her og færdes paa denne Vei.

Vi var tidlig oppe igaarmorges i Jerusalem. Allerede Kl. 6 havde vi spist Frokost og sad i Ford-Automobilen og kjørte nordover fra Damaskusporten. Veien gaar bent i Nord over Skopusbjerget, hvorfra vi havde et sidste Blik tilbage over den Hellige Stad. Paa Veien nordover passerte vi det ene bibelhistoriske Sted efter det andet, af hvilke jeg dog skal nævne bare nogle faa. Omtrent 10 Mil Nord fra Jerusalem saa vi Bethel paa en Høide et Par Mil i Øst. Det er nu et ubetydeligt Sted med ca. 400 Indbyggere. Ti Mil længer Nord, altsaa ca. 20 Mil fra Jerusalem, passerte vi Silo, som ifølge Dommernes Bog 21, 19 "ligger nordenfor Bethel, østenfor Hovedveien som gaar fra Bethel til Sichem, og søndenfor Lebona". Det var der Josva satte op Tabernaklet med Pagtens Ark, og der var det han delte ud Kanaans Land mellem de tolv Stammer, eller kanske rettere ni og en halv, da to og en halv Stamme allerede havde faaet sine Lodder østenfor Jordan. Silo er ellers bedst kjendt fra de bibelske Beretninger om Eli og Samuel. Silo ligger et Par Mil østenfor Veien, saa vi kjørte heller ikke ind der, men fortsatte uden Stans lige til vi kom til Jakobs Brønd, en Mil østenfor Sichem, 30 Mil nordenfor Jerusalem. Det var der Jesus samtalte med den samaritanske Kvinde, og det er et af de faa Steder fra det nye Testamente, hvor man med absolut Sikkerhed kan paapege Stedet, hvor det, som berettes, hændte. Brønden er 7 Fod i Tvermaal og er endnu 75 Fod dyb, skjønt der nu skal være meget Affald i Bunden paa den. Over Brønden har Grækerne bygget en Kirke. Strax nordenfor Brønden er det Jordstykke, som Jakob kjøbte for Hundrede Guldpenge

af Hamorsønnerne, og som han før sin Død gav til sin Søn Josef, og hvor Josefs Ben blev begravede, efter Israeliterne kom tilbage fra Ægypten. Graven er omtrent en Trediedels Mil Nordøst fra Brønden, og over den er et Monument i Form af et lidet Kapel. Lidt længer Nord er Landsbyen Sychar, hvor den samaritanske Kvinde boede. Disse Steder er i nordvestre Hjørne af en stor Slette, og Vest fra dem gaar en trang Dal imellem Garizimfjeldet i Syd og Ebafjeldet i Nord.

I denne Dal, lige nedenunder Garizimfjeldet, ligger Byen Sichem, det første Sted i Kanaans Land, som nævnes i Bibelen. I 1ste Mosebogs 12te Kapitel, 5te, 6te og 7de Vers, berettes det, at Abraham kom til Kanaans Land og "drog fremigjennem Landet, lige til Sichemsbygden, til Spaamanssegen. Og Kanaaniterne boede da der i Landet. Da aabenbarede Herren sig for Abraham og sagde: "Dette Land vil jeg give din Æt". Og Abraham bygget der et Alter for Herren, som havde aabenbaret sig for ham." Dette var det første Alter bygget til Herren i Kanaan. Til Sichem kom ogsaa Jakob, da han kom tilbage til Kanaan fra Mesopotamien, og da var det han kjøbte førnævnte Jordstykke, og han bygget ogsaa et Alter der. Men der i Sichem var det ogsaa, at hans Sønner Simeon og Levi med Svig mod givet Ord ihjelslog alle Byens mandlige Indbyggere, da disse var syge og intet ondt anede, og røvet alt, som i Byen var, Fæ og Gods, Kvinder og Børn, saa Jakob maatte rømme derfra med alt sit. Der i Sichem var det ogsaa, at Josva samlet Israels Børn for sidste Gang, før han døde, og bad dem vælge, hvilken Gud de vilde tjene, enten Herren eller Amoriternes Gud, idet han tilføiet: "Men jeg og mit Hus, vi ville tjene Herren!" Det vilde ogsaa Folket, og til Vidne og Minde om den Pagt, som da blev gjort reiste Josva et Minde af Sten, som endnu vises paa Bjerget ovenfor Sichem. Det var ved denne Sten, at Salomos Søn Rehoboam svarte Folket, da de forlangte Lettelse af de Byrder, Kong Salomo havde paalagt dem, at "min Fader har tugtet eder med Svøber, men jeg vil tugte eder med

Sichem og Garizimbjerget

Piske med Pigger paa." Følgen var, at Riget blev delt, og de ti Stammer valgte Jeroboam til Konge, medens bare de to, Juda og Benjamin, beholdt Rehoboam. Dette var omtrent Aar 936 f. Kr.

Ved Israels Riges Undergang i Aaret 722 blev mange eller de fleste af Rigets Indbyggere bortført af Assyrerne, for aldrig mere at vende tilbage, men sporløst forsvinde. Istedenfor de bortførte flyttet Assyrerkongen tilbage Kolonister fra Mesopotamien. Disse var Hedninger og dyrkede fremmede Guder. Men Herren sendte dem Plager, og da bad de Assyrerkongen om at sende dem en Prest som kunde undervise dem om "Landets Gud", som det staar i 2den Kong. 17, 26. En af de bortførte Prester blev da sendt dem, og han blev stationeret i Bethel. Fra Giftermaal mellem disse Kolonister og dem, som var igjen i Landet af Israeliterne, nedstammer de saakaldte Samaritanere, som vi kjender fra det nye Testamente. Da de senere i 598 og 588 af Babylonerne bortførte to Stammer i 539 fik vende tilbage til Jeru-

salem, og begyndte at gjenopbygge Templet, vilde Samaritanerne være med. Men dette blev afslaaet paa det heftigste med Foragt, og Samaritanerne blev siden Jødernes bitreste Fiender. Der foregik dog Giftermaal mellem de tilbagevendte to Stammer og Samaritanerne; men da Nehemias senere udøvet paa det strengeste Moseloven, som forbød blandede Ægteskaber, blev Manasses, som var gift med Samaritaners Høvding Sanballats Datter, fordrevet fra Judæa. Han blev Lederen for en Flok, som forlod Judæa og nedsatte sig i Samaria. Der blev da bygget et andet og rivaliserende Tempel paa Garizimbjerget, hvor Presten Manasses underviste Folket i det mosaiske Ritual, og de antog de fem Mosebøger, samt Josvas og Dommernes Bøger, som sine hellige Skrifter. Denne samaritanske Blandingsrace begyndte ogsaa at anse sig for at være Efterkommere af Patriarkerne og at have Del i den gamle Pagt. Men Jøderne i Judæa saa ned paa dem, og brugte endog Ordet Samaritan som et Skjeldsord. I Aaret 129, under Makkabæeren Kong Johannes Hyrkanus, ødelagde de endog Templet paa Garizim. Men Samaritanerne holder Stedet, hvor Templet stod, helligt indtil denne Dag, og foretager fremdeles hvert Aar i Paa-

Samaritanernes Yppersteprest og den gamle Udgave af Mosebøgerne

skeugen Dyreofringer deroppe. De er det eneste Samfund i Verden, som endnu har Slagtoffer ved nogen af sine Gudstjenester. Jeg vidste ikke om dette, før Morgenen efter, ellers skulde jeg reist op der, og overværet denne i Verden nu saa enestaaende Gudstjeneste. Men en Professor ved det amerikanske College i Beirut, Syrien, som havde været tilstede, fortalte mig, at det var næsten som paa et Slagteri i en amerikansk Smaaby, naturligvis forbundet med en Del høitidelige Ceremonier. Præcis med det samme Solen seg ned i Middelhavet langt ude i Vest, blev Struben paa de syv hvide Offerlam overskaaret af Presterne. I en Time laa saa Lammene der, medens Ilden forberedtes. Saa blev Indvoldene taget ud, Fødder, Hoved, og Hud fjernet og brændt, og Skrottene lagt i glohed Aske, for at ligge der til Midnat. Det af Kjødet, som skulde være til Ypperstepresten, blev holdt for sig selv. Der er vel intet Sted i Verden, hvor samme Slags Gudstjeneste har foregaaet uafbrudt i saa lang Tid som paa Garizim og i Sichem. I Byen lige ned for Opgangen til Bjerget har Samaritanerne, som vel nu ogsaa er den mindste religiøse Sekt i Verden, idet den nu udgjør bare 152 Sjæle, en liden Synagoge, hvor Presterne læser Loven fra en gammel Rulle, som de paastar skal være skrevet af en Sønnesøns Søn af Aron. Saa gammel er den vel ikke, men helst fra et af de sidste Aarhundreder før Kristi Fødsel. Det ypperstepreslelige Embede er arveligt hos dem i Levis Slegt. Flerkoneri er tilladt, hvis den første Hustru ikke har Børn, og naar en gift Mand dør, er hans nærmeste Slegtning, med Undtagelse af hans Bror, pligtig at gifte sig med Enken. Som nævnt, Samaritanerne udgjør nu bare 152 Personer. Før Krigen var de 192; men 40 af de udskrevne Soldater faldt.

Sichem heder nu Nabulus, som er en Forvanskning af Neapolis. Da Romerne erobret Samaria Aar 67 blev Sichem delvis, men ikke aldeles ødelagt, som Jerusalem blev to Aar senere. Da Byen efter Krigen blev opigjenbygget, blev den opkaldt efter den romerske General Flavius Silva, og fik Navnet Flavia Neapolis — den Nye By Flavia. Byen har

henved 30,000 Indbyggere, af hvilke de fleste er Muhamedanere, som har otte store Moskeer, den største oprindelig bygget som en kristen Kirke af Keiser Justinian og restaureret af Korsfarerne i 1167. Folket lever fornemmelig af Handel med Landet hinsides Jordan, og af Pottemagerarbeider og Fabrikationen af Sæbe af Olivenolje. Der skal være henved en Snes Sæbefabriker.

Vi stanset tre Timer i Nabulus og besøgte blandt andre Steder et Potetmagerverksted. Det var interessant at se, hvor snart man af en Klump Ler kunde lave en Krukke. En rigtig fin langhalset Krukke blev lavet, medens vi stod og saa paa det. Lerklumpen dreies uafladelig rundt paa et lidet Bord, som dreves med Arbeiderens ene Fod, medens han med Hænderne formet Leret. Vi var inde i Samaritanernes lille Synagoge og blev af Ypperstepresten vist den gamle Udgave af Mosebøgerne. Derfra gik vi oppaa Garizim. Dets Høide er 2848 Fod over Havet. Sichem ligger 1870 Fod over Havet, og Toppen af Garizim er saaledes 970 Fod over Byen, formodentlig den nederste Del af den. Thi en stor Del af Byen ligger opefter en Skraaning mod Fjeldet. Det tog os næsten en Time at gaa op, men ned igjen gik det snart. Der oppe var der en noksaa stor Flade med en hel Del Ruiner, blandt andet af et Slot, som Keiser Justinian lod bygge, og en Kirke. Omtrent i Midten af Fladen deroppe viste Føreren os en Klippe, som han sagde var Alteret i det gamle samaritanske Tempel. Fra Garizim er der en prægtig Udsigt over store Dele af Palæstina, og derfra fik vi først se det mægtige snedækkede Hermonfjeld Nord i Syrien.

Omtrent sex Mil Nordvest for Sichem ligger Byen Samaria, som blev anlagt omtrent Aar 880 f. Kr. af Israels Konge Omri som Rigets Hovedstad, efter hvilken lidt efter lidt hele Landskabet fik Navn. Hovedveien gaar et Stykke nedenfor Byen, saa vi maatte gaa op der, medens Kjøreren ventet nede ved Veien. Der er en hel Del Ruiner, særlig fra den romerske Periode, fra hvilken Tid Byen fik Navnet Sebastie, som den altsaa heder nu. Keiser Augustus skjænket nemlig Byen

til Herodes, som gjenopbygget den og opkaldte den efter Keiseren og kaldte den Augusta; men i den byzantiske Tid blev dette til Sebaste, som er græsk for Augusta. Opfor den nuværende Landsby har man ogsaa fundet Levninger fra gammeljødiske Bygninger, formodentlig fra Kong Omris og Kong Ahabs Tid. Det var Ahab, som var gift med den skjændige Jezabel, Kongen i Sidons Datter. Ahab og Jezabel havde ogsaa et Slot længer Nord, paa den store Slette eller Dal, som strækker sig østover fra Bugten ved Haifa, nordenfor Karmelfjeldet, ligetil Jordan, og kaldes stundom Jezreelssletten, stundom Esdrælonsletten. Det er en stor og tilsyneladende frugtbar Dal, det bedste Land jeg har seet i Palæstina. Stedet, hvor Ahabs Slot stod, heder nu Zerin. Nær det var Nabots Vinhave, som Ahab begjæret, og som Jezabel fik fat i til ham, ved at lade falske Vidner optræde mod Nabot og lade ham stene. Men der var det ogsaa, at Hundene slikkede hendes Blod. I Nærheden af Zerin stod ogsaa det store Slag mellem Saul og Filisterne, da Saul endte sine Dage. Zerin ligger paa det høieste paa Vandskillet i Dalen; derfra hælder den østover til Jordan, og vestover til Middelhavet, og der Vest, paa Sydsiden af Dalen saa vi Karmelbjerget, hvor Herren lod Ild komme ned fra Himmelen og fortære Profeten Elias's Slagtoffer, medens de 350 Baalsprester forgjæves paakaldte sin Gud den ganske Dag, hvorefter de alle blev dræbte af Folket paa Elias's Befaling, som det fortælles om i det 18de Kapitel i 1ste Kongernes Bog.

Det er noksaa brat op fra Jezreeldalen til Galilæaplateauet, som er henved 1500 Fod over Dalen. Veien gaar opover i et Par lange Svingninger, hvorfra vi havde en storartet Udsigt over den brede Dal. Jeg følte næsten som en Lettelse da vi var komne ind i Galilæa og op paa Høiderne der. Det var som at komme ud af det gamle Testamente med dets Lovtrældom og Had og Blodsudgydelse og ind i det nye med dets Kjærlighed og Forsoning; thi Galilæa har altid staaet for min Bevidsthed som den egentlige nytestamentelige Del af Palæstina. Vistnok blev Jesus født i Judæa,

og der blev han korsfæstet. Men det tilhørte igrunden det gamle Testamente, idet han ved sin Død opfyldte Loven i vort Sted. I Galilæa tilbragte han det meste af den Tid, han vandret her paa Jorden, her udvalgte han sine Disciple, og her gjorde han de fleste af sine Undergjerninger. Strax efter vi kom op paa Galilæahøiderne saa vi foran os, liggende langs Nordsiden af en Sænkning i Landskabet, ren og smilende i Solskinnet, Nazareth, den triveligste og koseligste By, jeg har seet i Palæstina, Jesu Hjemby i Barndommen og Ungdommen, ja lige til han, efter han en Sabbath havde talt i Synagogen der, blev fordrevet fra Byen — se Lukas 4, 29 — hvorefter Kapernaum blev hans Hjemby.

Nazareth har nu lidt over 15,000 Indbyggere, som lever fornemmelig af Farming og Fædrift, samt af Haandverk, især Smiding af Knive, Ljaaer, Ploge, osv. I religiøs Henseende er omtrent 5000 Muhamedanere, 6000 tilhører den græske Kirke, 2000 den latinske, 300 er Protestanter, og Resten tilhører forskjellige andre Samfund. Der er mange Kirker, Klostre, Hospitser, Skoler, Barnehjem og et Par Hospitaler. Baade Grækerne og Latinerne har Bebudelseskirker, og i begge vises formodentlig akkurat Pladsen, hvor baade Engelen Gabriel og Jomfru Maria stod, da hun modtog Budskabet. Vi var ikke inde i begge, men bare i den latinske, som staar inde i et stort Kloster. I et Kryptkapel under Kirkens Kor er Bebudelsesalteret med følgende Indskrift paa Latin: "Verbum caro hic factum est" — Ordet blev her Kjød. I et Hjørne af Kapellet er det afmerket, hvor Maria og Engelen stod. Bagenfor dette Kapel er Josefs Kapel, og indenfor det blir man vist Marias Kjøkken. Et lidet Stykke fra Klosteret faar man ogsaa se Josefs Verksted. Os Protestanter støder alt dette. Men kanske det kan være til Hjælp ved Undervisningen af de uvidende Katholiker om de nytestamentlige Begivenheder. Der er dog et Sted, som med Nøiagtighed kan bestemmes, og det er det, som nu kaldes Marias Brønd, hvor vistnok baade Maria og Jesus mange Gange har været og hentet Vand. Kilden har sit Udspring ovenfor den græske

Nazareth seet fra Veien til Kana

Kirke, og Vandet ledes forbi dennes Alter nedover til Brøndstedet, hvor der, da vi stanset der en Stund, var en hel Del Kvinder og Børn og hentet Vand, som de bar hjem i Krukker paa Hovedet.

Fra Nazareth ned til Genesaretsjøen er det i den Retning omtrent 14 Mil, men efter Kjørevcien henved 18, da der er flere Svingninger; thi der er stor Sænkning nedover. Nazareth ligger nemlig ca. 1300 Fod over Middelhavet, medens Genesaretsjøen er 682 Fod under Middelhavet. Der er saaledes en sænkning paa henved 2000 Fod.

Strax efter vi forlod Nazareth passerte vi Landsbyen

Bebudelseskirken i Nazareth

Gath-Hepher, Profeten Jonas's Fødested, og fem Mil Nordøst fra Nazareth kom vi til Kana, hvor Jesus gjorde sin første Undergjerning og forvandlet Vand til Vin i hint vistnok det mest berømte af alle Bryllupper. Kana er nu en By paa 1000 Indbyggere, af hvilke Halvdelen er Muhamedanere og Halvdelen er Kristne. I den græske Kirke blev vi vist nogle Stenfad, som man sagde var brugte ved hin Undergjerning.

Der er vakkert i Galilæa, meget vakrere end i Judæa og Samaria — mindre bart Fjeld og mindre Sten, men grønt og frodigt. Alle Steder er det dog saa altfor træbart, og ser saa øde ud, fordi Farmerne bor i noksaa store Landsbyer, saa det meste af Tiden, man kjører, ser man ikke et Hus. Kunde Landet der deles ud i Farme, og hver Mand bo paa sin Farm, vilde det bli et overordentlig vakkert Landskab fra Nazareth nedover mod Genesaretsjøen, og nordover rundt Nordenden af den. En Stund efter vi forlod Kana, kom vi ned paa en stor pen Sænkning, som et stort Kvelve, som man siger paa norsk Bygdemaal, hvor der kunde have været Snesevis af

Farme; men ikke et Hus var nogensteds at se. Da vi kom over dette Kvelve og frempaa Kanten af Høilandet, fik vi pludselig se langt nede Genesaretsjøen, og nede ved den Byen Tiberias. I to store Svingninger førte Veien ned til Byen, og vi ankom der Klokken halvsyv. Det er efter Veien omtrent 90 Mil fra Jerusalem til Tiberias, og vi havde været mere end 12 Timer paa Veien; men vi havde stanset en Stund ved Jakobs Brønd, tre Timer i Sichem, henved en Time i Samaria, en Stund i Zerin, mellem to og tre Timer i Nazareth og en Stund i Kana, saa vi havde kjørt noksaa hurtig det meste af Veien. Op Bakkerne fra Zezreelsletten til Galilæahøiderne maatte vi hele Tiden kjøre "on low", men fra Nazareth ned til Tiberias kjørte vi saa hurtig, at jeg aldrig ønsker at kjøre hurtigere i en Ford.

Tiberias var en ny By paa Jesu Tid, idet den var bygget mellem Aar 17 og 22 af Herodes Antipas, som gjorde den til sin Residensstad. Den var bygget helt som en græsk-romersk By. I Josephus's Tid blev den omgivet af Mure, som delvis endnu staar. Efter Jerusalems Ødelæggelse, blev Tiberias, som frivillig havde aabnet sine Porte for den romerske General Vespasian, Jødernes Hovedsæde, og den er den Dag idag hovedsagelig en jødisk By, idet af dens henved 9000 Indbyggere mere end 7000 er Jøder, med 7 Synagoger.

Her er næsten tropisk Klima; thi Byen ligger lige ved Genesaretsjøen, som er 682 Fod under Middelhavet. Mod Nordenvinden er disse Egne beskyttet af Libanonfjeldene, særlig af det mægtige Hermonfjeld, hvis snedækkede Top sees rage høit op over det omgivende Landskab i Nord.

Genesaretsjøen er 13 Mil lang, 7½ Mil bred paa det bredeste, og dens største Dybde er 157 Fod. Den er endnu ligesaa fiskerig, som den var, da Simeon, Jakob og Johannes forlod sine Garn og fulgte Jesus. Jeg har idag seet mange fiske baade med Not og med Garn. Omtrent en Mil Syd fra Tiberias er der flere varme Kilder, hvor Vandet har 143 Grader Varme. Jeg gik for at se disse og Badehusene der — daarligt Stel, saa det ud til at være. Men der nede fik

Fisking i Genesaretsjøen

jeg se en Slags Fisking, jeg ikke har seet før. Man stod paa Land og kastet et fint rundt Garn, med Synk rundt hele Garnet, langt udover, saa det sank ned over Fisken, og drog det saa tillands. Og næsten hver Gang fik man Fisk, stundom mange. Fisken holder sig noksaa meget der, hvor det varme Vand fra Kilderne rinder ud i Sjøen. Baade igaar og idag har jeg spist Fisk her paa Hotellet. Fisken er ikke større, end at en Fisk er et passeligt Maaltid for en Mand; men den er meget velsmagende.

Byen Tiberias er næsten ikke nævnt i det nye Testamentes Bøger, skjønt det var paa og ved og i Nærheden af den lille Sjø, ved hvis Vestside Tiberias ligger, at Jesus gjorde

de fleste af sine Undergjerninger. Deroppe ved Nordenden af Sjøen gik han over den, og der stilnet han Bølgerne. Der bespiste han engang 4000 Mand paa den ene Side af Sjøen, og en anden Gang 5000 Mand paa den anden Side. Der, et Stykke op fra Sjøens Vestside, er det Bjerg, hvor han holdt sin store Bjergprædiken. Og deroppe var tre Byer, benaadet som ingen andre Steder paa Jorden har været med Jesu Nærværelse og Undergjerninger, nemlig Betsaida, Korazin, og først og fornemmelig Kapernaum, den By, som var hans egen By, hans "Hjemby".

Alle disse tre engang saa benaadede Byer er i Ruiner. Ja man ved endnu ikke sikkert, hvor Betsaida laa. Længe vidste man heller ikke med Bestemthed Kapernaums Beliggenhed. Men takket være en romersk Høvedsmand over Hundrede, en Centurion, som Romerne kaldte dem, ved man nu med Bestemthed, hvor Byen laa; thi man har fundet Synagogen i Kapernaum.

Kapernaum var dengang et Hovedsæde for den romerske Regjering og Skatteopkrævning i Galilæa, og der laa derfor en Garnison med Høvedsmænd over Hundrede og andre Officerer, samt civile Embedsmænd og en hel Stab af Toldere — Skatteopkrævere. De derboende Jøder var derimod vistnok baade faa og fattige. Thi i Beretningen om Høvedsmanden og hans syge Tjener, som den er nedtegnet hos Lukas i det 7de Kapitel, fortælles det, at Jødernes Raadmænd bad Jesus inderlig om at helbrede Høvedsmandens Tjener, idet de sagde: "Han fortjener, at du gjør dette for ham, for han elsker vort Folk, og det er han, som har bygget os Synagogen". — Dette nævnes ikke hos Mathæus, hvorfra Beretningen om Høvedsmanden, om hvem Jesus sagde, at end ikke i Israel havde han fundet saa stor en Tro, er taget i Evangeliet paa 3die Søndag efter Helligtrekonger i vor Textrække. — Denne Høvedsmand var en Romer, og Synagogen, han gav Jøderne, var derfor bygget i romersk Stil, med Søiler og Reliefbilleder, baade af Planter og levende Væsener. Det er disse Reliefbilleder, som har gjort, at man med Be-

Ruinerne af Synagogen i Kapernaum

stemthed kan sige, at det er Synagogen i Kapernaum, man har fundet. Og samtidig er de — og Synagogen — blevet et vidunderlig Bevis for Sandheden af de nytestamentelige Beretninger i de mindste Detaljer. Thi udskaarne Billeder var ikke taalte blandt Jøderne. — Herren havde git strenge Love imod dem, efter Aron havde støbt Guldkalven i Ørkenen. — Derfor har Synagogsmenigheden i Kapernaum, saasnart den havde Anledning dertil, kanske ikke før efter Giverens Død, hugget bort disse Reliefbilleder. Og det er det man nu saa tydeligt kan se paa somme af Stenene i Ruinen af Synagogen. Thi Synagogen er ligesom hele Byen, aldeles i Ruiner, omstyrtet for mange Hundrede Aar siden ved Jordskjælv, og senere bedækket med et tykt Lag af Affald. Ved Udgravninger af en liden Del af Byen var man saa heldig at finde Synagogen, og derved ogsaa fastslaa at det var Kapernaum.

Det var en deilig Tur over Genesaretsjøen til Kapernaum og tilbage idag Formiddag. Vi havde noksaa stor Baad med Seil og fire Roere, som maatte ro baade frem og tilbage, da

Trappen til Synagogen i Kapernaum

det var næsten stille, og den lille Vind, som blaaste nu og da, var imod. Jeg havde den Fornøielse at sidde agterud og styre, saa jeg kan sige at jeg har været Styrmand paa Genesaretsjøen.

Vi tilbragte flere Timer i og rundt Kapernaum, og jeg tog nogle Billeder, blandt andre et af Trapepopgangen til Synagogen, et af de faa Steder som man med absolut Sikkerhed kan sige om: *Her har Jesus været.* Synagogen var bygget af hvid Sten, og var 79 Fod lang og 59 Fod bred. Taget bares af runde Søiler, med firkantede Fodstykker, de fleste af hvilke endnu staar paa sin oprindelige Plads, og med korintiske Kapitæler.

Kapernaum har været omgivet af Mure, som endnu delvis staar. Overalt, indenfor og udenfor Murene, var det langt tykt Ugræs, mest som Rør, som rak os til Skuldrene. Omtrent en Mil østenfor Murene saaes en enkelt Fiskerhytte,

ellers var dette vakre og frugtbare Landskab øde og ubebœet — kun Ruiner her og der.

Jeg vil slutte mine Breve fra Palæstina med at citere, hvad Jesus forudsagde om de tre benaadede Byer der Nord — Math. 11, 21—24: "Ve over dig, Korazin! Ve over dig, Betsaida! Havde de Undergjerninger, som er blevet gjorte i eder, været gjorte i Tyrus og Sidon, saa havde de for længe siden klædt sig i Sæk og Aske. Men det siger jeg eder: Paa Dommedag skal det gaa Tyrus og Sidon bedre end eder. Og du Kapernaum, som er bleven løftet til Himmelen, til Dødsriget skal du stødes ned! Thi havde de Undergjerninger, som er blevet gjorte i dig, været gjorte i Sodoma, saa havde den staaet indtil denne Dag. Men det siger jeg eder: Paa Dommedag skal det gaa Sodomalandet bedre end eder."

Attende Brev

Østenfor Jordans Flod, vestenfor Ørkenen, og bagom Libanons Fjelde

Damaskus, Syrien, Asien, den 23de April 1922.

Man fortæller mig her, at efter Noahs Ark var strandet paa Araratfjeldet Nord i Armenien, og Menneskene begyndte at sprede sig udover Jorden, flyttede Japhets Efterkommere østover Asien og vestover til Europa, Kams Efterkommere sydvestover langs Middelhavets Østkyst til Kanaan og Ægypten, medens Sems Efterkommere flyttet sydover langs begge Sider af den store Syriske Ørken. Af dem, som drog sydover langs Ørkenens Vestkant, standsede mange, da de kom til den fagre og godt vandede Slette østenfor Libanonfjeldene, og bosatte sig der og anlagde Damaskus, som saaledes blev den første af alle Byer paa Jorden.

Dette stemmer omtrent overens med Bibelen, saaledes som det berettes i det 10de Kapitel i 1ste Mosebog, men ikke med 11te Kapitel om Babel og dets Taarn, før Adspredelsen.

Men selv om Babel var anlagt før, saa kan der ikke være Tvil om, at Damaskus er en af de først anlagte Byer, og at den idag er den ældste af alle Byer paa Jorden. Thi Babel er ikke mere, ei heller Ninive, og heller ikke Memphis i Ægypten, eller nogen anden af Oldtidens ældste Byer i Østerland, med Undtagelse af Damaskus. Medens den ene efter den anden af Oldtidens første Byer er gaaet tilgrunde og blevet Ruiner og Grushauge, har Damaskus gjennemgaaet Aartusindernes Omskiftelser, uden Afbrydelse, og er endnu den Dag idag ikke bare Syriens største By, men er den største By i Asien vestenfor Indien. Vistnok har den mange Gange været erobret og plyndret, og endog delvis afbrændt, men den har alligevel næsten uforstyrret fortsat sin Tilværelse, og

Udsigt over Damaskus

synes uforgjængelig. Den ligger jo ved Krydsningen af de store Handelsveie mellem Ægypten og Middelhavet paa den ene Side og Mesopotamien og Persien og, længere Øst, Indien paa den anden Side. Herfra gaar Karavanruten bent i Øst til Bagdad — i Oldtiden til Babylon — med en Uges Reise over Ørkenen, og en anden i Nordøst over Ørkenbyen Palmyra baade til Bagdad og Mosul — i Oldtiden Babylon og Ninive.

Damaskus ligger paa Grænsen af den store syriske Ørken, med Bjerge paa de tre Sider, hvorfra Elvene stømmer ned og vander Jorden og lader Træer og Urter og Græs grønnes og gro. Byen ligger midt i store Haver, som en Oase, fuld af Frodighed og Liv, rigtig en Drøm og et Længselens Maal for den graagule brændende Ørkens omstreifende Sønner. Saa det er ikke saa meget at undres paa, kanske, at Koranens Paradis ligner Damaskus, med rindende Vande gjennem skyggefulde Haver, med gyldne Frugter og — skjønne Kvinder. For skjønne Kvinder er her, og har her vel altid været, i Damaskus, skjønt ogsaa her gaar Islams Døtre med Slør.

Damaskus nævnes første Gang i Bibelen i 15de Kapitel

af 1ste Mosebog, der Abraham siger, at den øverste af hans Tjenere, Elieser, var fra Damaskus. Abraham havde formodentlig standset i Damaskus paa Veien fra Mesopotamien til Kanaan. Kong David underlagde sig Damaskus, men under Salomo løsrev den sig igjen, og Judas og Israels Rigers Historie optages for en stor Del af Krige med Damaskus. Ifølge 1ste Kongernes Bog 19, 15 fik Profeten Elias Befaling af Herren til at salve Hazael til Konge over Syrien — Damaskus — samtidig som han fik Befaling til at salve Jehu til Konge over Israel og Elisa til sin Efterfølger som Profet. Og i 17de Vers staar der: "Den som undgaar Hazaels Sværd, ham skal Jehu ihjelslaa, og den som undgaar Jehus Sværd, ham skal Elisa ihjelslaa." Dette var for at straffe Israel for dets og Kongehusets — Ahabs og Jezabels — Synder. Hvorledes Hazael blev Konge fortælles det om i 2den Kong. 8, 7—15.

Omtrent samtidig med Israels Riges Erobring i 722 f. Kr. af Assyrerne, blev ogsaa Damaskus erobret af dem, og siden den Tid har det syriske Rige næsten ikke været uafhængigt, men har tilhørt det ene Verdensrige efter det andet — Assyrerne, Babylonerne, Perserne, Alexanders græske Rige; saa en Stund var det en Kastebold mellem Alexanders Efterfølgere, indtil det blev indlemmet i det romerske Rige i Aaret 64 f. Kr. Ved dettes Deling tilfaldt det naturlig det østlige Rige. I 635 blev det erobret af Araberne, og blev en Del af deres store muhamedanske Rige, og var dette mægtige Riges Hovedstad fra 661 til 750, da Hovedstaden blev flyttet til den nylig anlagde By Bagdad ved Tigrisfloden i Mesopotamien. Senere tilhørte det de ægyptiske Kalifer. I 1300 blev Damaskus plyndret af Tartarerne, og i 1399 maatte Byen med en Million Guldstykker kjøbe sig fri fra en lignende Plyndring af Mongolerne under Timur. I 1615 erobret Tyrkerne Damaskus, og var den da en Del af det tyrkiske Rige til i Slutningen af Verdenskrigen, da Syrien blev erobret af de Allierede. Nu er Damaskus og Syrien et fransk Mandat, saa Franskmændene er nu de egentlige Herrer her.

Sin mest straalende Periode havde Damaskus i Islams første Tid, da de omajadiske Kalifer gjorde den til sin Residens, og den saaledes blev Hovedstaden i Arabernes mægtige Rige, som strakte sig lige fra Indien tvers over Asien og Nord-Afrika til Atlanterhavet. Det er vistnok til den Tid flere af Fortællingerne i "Tusind og en Nat" er henlagte til Damaskus, hvis jeg ikke nu husker feil. I alle Fald foregaar flere af Fortællingerne her. Thi mit første Kjendskab til eller Høren om Damaskus fik jeg fra den mærkelige Bog — ikke ved at læse den, men ved at høre om den. Min Bedstefar, som var født i 1802, havde nemlig som Gut faaet en Udgave af den — det var længe før vi fik nogen Udgave af vore norske Eventyr — og den var formodentlig hans første Læsning udenom Skolebøgerne. Han fortalte mig da noget om den Bog, og nogle af dens Fortællinger, dengang jeg var ganske ung. Og siden har Damaskus altid staaet for mig som Eventyrbyen fra "Tusind og en Nat". For et Par Aar siden anskaffet jeg mig en komplet Udgave i 10 Bind oversat til Engelsk af den interessante Bog, interessant i mere end en Henseende; men jeg fik desværre ikke Tid til at læse meget i den, før jeg reiste. I det hele taget tror jeg, at vi har læst for lidet fra og om Araberne, dette Folk, som, ialfald en kort Tid, var kanske det mest oplyste og kraftigste Folk af alle, saa de holdt paa at erobre, ikke bare Asien og Afrika, men ogsaa Europa, indtil de blev standset i Frankrige. Og det vi har læst og hørt om dem, har vistnok ofte givet os en feil Opfatning om dem. Jeg har iallefald maattet revidere flere af mine forudfattede Meninger om dem, efter jeg kom her til Østerland. Jeg har berørt dette i et tidligere Brev. Til at belyse det nærmere vil jeg fortælle en Episode fra Byens Erobring, som ialfald jeg synes er meget interessant og karakteristisk for Forholdene her.

Ved Damaskus' Erobring af Araberne i 635 klatrede den ene af deres Generaler ved Hjælp af en Taugstige over Byens Mure om Natten, uden at de vagthavende græske Soldater lagde Mærke til det, og aabnede Østporten for sin Hæraf-

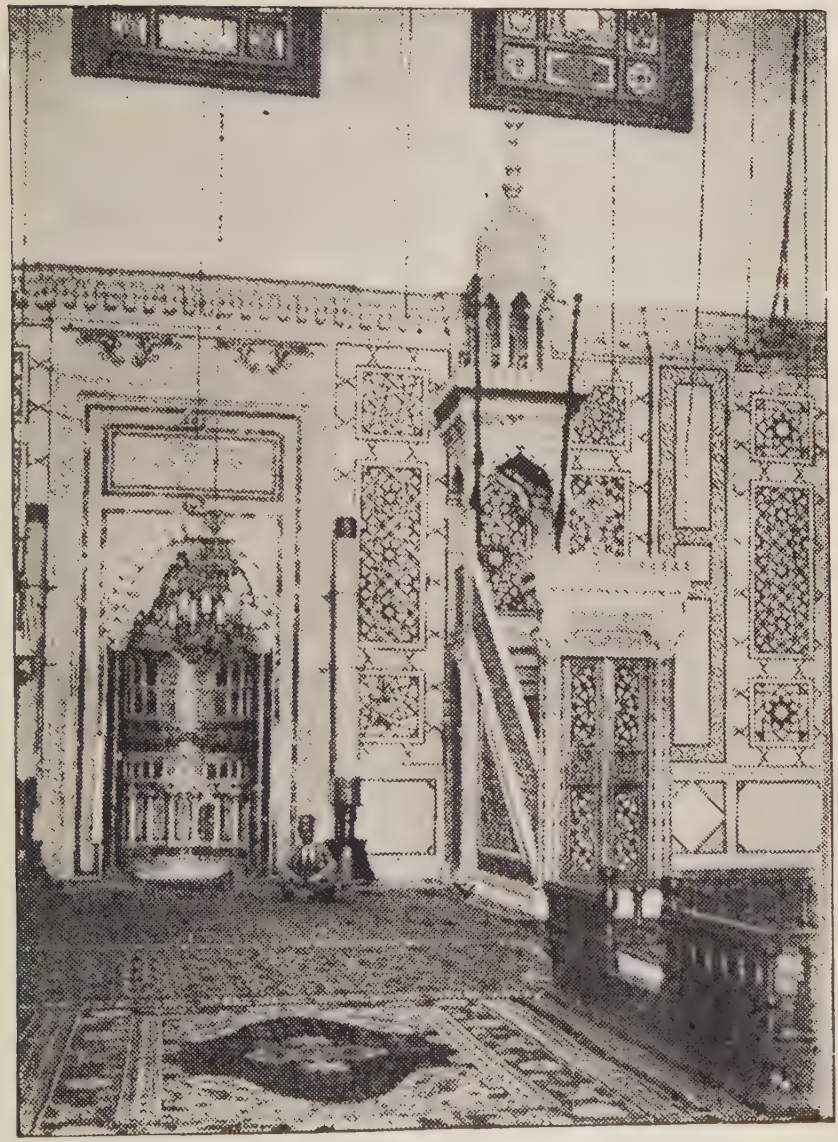

Prækestolen og Bedenicheen i den store Moske i Damaskus

deling, som da trængte ind og begyndte at plyndre Byen. Saa snart Damaskerne blev var dette, aabnede de de andre Porte for den anden Hærafdeling, og de to Hærafdelinger mødtes da i Midten af Byen. Araberne ansaa da bare Halvdelen af Byen hærtaget, medens den anden Halvdel ansaaes for at have overgivet sig frivillig. Endog den store Hovedkirke midt i Byen, som var bygget af Keiser Justinian paa det Sted, hvor tidligere et romersk Tempel, som af Keiser Konstantin var blevet omdannet til en kristen Kirke, havde staaet, og nær hvilken de to Hærafdelinger mødtes, blev anseet for bare halvt erobret, og i henved Hundrede Aar brugte Muhamedanerne bare østre Halvdel af Kirken, medens de Kristne uforstyrret fik beholde vestre Halvdel, samtidig som de beholdt 15 andre Kirker i Byen.

I Begyndelsen af det 8de Aarhundrede maatte de dog afstaa hele Kirken, da Kalifen i dens Sted vilde bygge en ny stor Moske der, værdig det store Riges Hovedstad. Men de Kristne fik da som Vederlag flere andre Kirker i og nær Damaskus. Og skjønt denne By er en meget muhamedansk By med 248 muhamedanske Moskeer, og har været helt i Muhamedanernes Magt i henved tretten Hundrede Aar, er dog næsten en Fjerdedel af Byens 250,000 Indbyggere ikke-Muhamedanere. Her er en Del Jøder, hvis Slægt har været her fra Oldtiden, baade fra før og strax efter Kristi Tid. De Kristne har her mange Kirker og Skoler og to Hospitaler.

Her har dog været et stort kristent Blodbad. Det var i 1860, lige efter eller samtidig med det store indiske Oprør — the Indian Mutiny. Hvilke Rygter der her var kommet om dette, ved jeg ikke. Men Muhamedanerne her fik høre om det og kanske troede de det var en kristen Krig mod Muhamedanismen, og begyndte at nedhugge de Kristne, og over 6000 Kristne blev dræbte, før det blev standset.

Det var en overmaade interessant Tur Torsdag fra Tiberias til Damaskus. Toget fra Haifa til Damaskus gaar tre Dage i Ugen hver Vei, nordover Tirsdag, Torsdag og Lørdag, og tilbage de andre tre Dage. Afstanden er 180 Mil,

som tilbagelægges paa 12 Timer, med Afgang fra Haifa Kl. 6 Morgen og Ankomst til Damaskus Kl. 6 Aften, saa man skal ikke beskylde det for at være Iltog, som man kalder Expresstrainene i Norge. Ved Samach, en liden By ved Sydenden af Genesaretsjøen, hvor jeg skulde gaa ombord paa Toget, er det Kl. 9, saa vi maatte op tidlig i Tiberias for at faa Frokost, før Motorbaaden gik derfra til Samach. Fra Samach til Damaskus er det 126 Mil, og Billetprisen var paa 3die Klasse 1 Pund og 60 Piastre ægyptiske Penge, som er de Penge, som nu bruges i Palæstina, eller omgjort i amerikanske Penge $8.00, altsaa 6⅔ Cents pr. Mil. Anden Klasse var der ikke, og 1ste Klasse var omtrent tre Gange saa dyr som 3die, saa jeg tog naturligvis 3die Klasse. Og da jeg kom ombord paa Toget fandt jeg at den var rummeligere og behageligere end 1ste, med Undtagelse af at der ikke var Puder paa Sæderne.

Østover fra Samach følger Jernbanen Yarmukelven, som er omtrent lige stor som Jordanselven, før de to Elve rinder isammen nogle Mil søndenfor Genesaretsjøen. Den kommer nedigjennem en trang Dal fra den store Slette østenfor Høiderne paa Østsiden af Genesaretsjøen. Denne Dal arbeidet Toget sig langsomt opover, snart paa den ene Side af Elven, snart paa den anden, snart i en stor Sving ind i en Sidedal og tilbage til Hoveddalen; for det var for brat at følge Hoveddalen hele Veien. Thi Samach ligger 610 Fod under Havfladen, medens første Station op paa Sletten, 30 Mil fra Samach efter Banen, men i ben Retning mindre end 20 Mil, ligger 820 Fod over Havet, en Stigning paa 1430 Fod.

Ved første Station østenfor Samach fik vi strax Forstaaelse af, at vi var kommet ind i fransk Syrien; thi der stod fremfor Stationen en Snes Soldater, stive og strunke i fransk Uniform med Gevær, hvorpaa stod blank Bajonet, ved Siden. Og saaledes var det ved de andre Stationer. Grænsen mellem Palæstina og Syrien, som begynder ved Middelhavet omtrent midtveis mellem Haifa og Tyrus og derfra gaar i nordøstlig

Retning til Hermonfjeldet, svinger der og gaar sydover nogle Mil østenfor øvre Jordanselven, og saa gjennem Genesaretsjøen til dens sydøstre Hjørne, hvor den krydser Jernbanen og følger derefter Sydkanten af Yarmukdalen østover.

Da vi kom op udaf Dalen havde jeg en af de største Overraskelser, jeg har havt paa denne Tur. Jeg har altid tænkt mig Landet hinsides Jordan, indbefattet Landet østenfor Genesaretsjøen til opimod Damaskus, som et bakket, halvt ørkenagtig Landskab. Og saa fik jeg der se en stor Slette, næsten som Dakotaprærien, med store bølgende Hvedeagre strække sig sydover og østover og nordover. Det er denne Slette, som i Bibelen kaldes Beson eller Bashon, og den har fra Oldtiden til denne Dag været Syriens "Granary". Den er vel omtrent 50 Mil lang og i Gjennemsnit 30 Mil bred, og kaldes af Araberne En-Mukra, som betyder Sænkning; thi den ser næsten ud som den er lavest i Midten, og er omgiven af Fjelde.

Et Stykke indpaa Sletten ligger Dera, en By paa 4000 Indbyggere. Det er den By, som i 4de Mosebog 21, 33, kaldes Edrei, hvor Moses slog Kong Og af Beson. Der kom vi ind paa Hedjazbanen, den lange Pilgrimsjernbane fra Damaskus til Mekka, en Afstand paa 1120 Mil. Den er dog endnu ikke bygget længere end til Medina, 823 Mil Syd fra Damaskus. Det var den tyrkiske Sultan Abdul Hamid II, som paabød Bygningen af denne Bane, væsentlig for at lette Pilgrimsfærdene til Mekka. Den blev paabegyndt i 1901 og i 1908 var den færdig til Medina. Da kom Ungtyrkerne til Magten, og Arbeidet blev standset. Naar de resterende 297 Mil fra Medina til Mekka blir bygget, eller om den nogengang bliver bygget, er nu uvist.

Det var med ikke liden Spænding, at vi nærmet os Damaskus. Der havde nemlig nogle Dage tidligere været en Opstand her, hvorved flere Mennesker var blevet dræbt, og det ansaaes nu yderst utrygt for Fremmede her. Vi fik høre om det i Tiberias, og flere Amerikanere og Folk fra andre Lande, som havde tænkt at reise til Damaskus, ombestemte sig og

reiste tilbage til Haifa, for, om mulig, at faa Skibsleilighed derfra til Europa, eller om det ikke var at faa, da at faa Automobilskyds derfra til Beirut, eller ogsaa at reise med Toget til Ægypten. Da jeg ikke vilde opgive Besøget til Damaskus, raadet flere Amerikanere mig til at telegrafere til den amerikanske Konsul i Beirut og raadspørge ham. Men jeg antog det for givet, at han vilde fraraade mig at reise til Damaskus, og telegraferede derfor ikke til ham, men tog med Motorbaaden til Samach og kjøpte, som allerede nævnt, Billet til Damaskus. De to Amerikanere fra Syd-California, en Mand og hans Søster, som jeg har nævnt i tidligere Breve, og som havde været sammen med mig lige siden jeg reiste fra Kairo til Øvre Ægypten, blev med. Naar jeg vilde vove det, saa havde de faaet saapas Tillid til mit Omdømme, sagde de, at de vilde blive med.

Fra Gamalbrødrene i Jerusalem, som havde skaffet os Automobilskyds til Jordan, Hebron og Tiberias, havde jeg Anbefalingsskrivelse med til Hotelværten paa Palace Hotel i Damaskus, et af de tre store Hoteller her. Skrivelsen havde han skrevet paa et af Bladene i min Lommekalender og sat Firmaets Stempel paa, som Sikkerhed for, at den skulde være ægte. Den var skrevet paa arabisk, saa jeg vidste ikke netop hvad den indeholdt, men den udvirket dog, at jeg og de to i mit Følge blev godt modtaget og fik Ophold paa Hotellet for 80 ægyptiske Piastre — $4.00 — pr. Dag, medens Prisen vanlig er 100 Piastre. Jeg havde ogsaa telegraferet fra Tiberias til Hotellet om at møde os paa Stationen i Damaskus, og allerede ved Stationen i Forstaden Ed-Meidan var Hotellets Dragoman kommet ombord, og havde fundet mig, førend vi kom til Hovedstationen. Derfra kjørte vi saa i Vogn til Hotellet, som var næsten tomt for Gjæster. Bare et Par Syrere var der; thi alle Europæere og Amerikanere var reiste.

Hotellets Vært er en ægte Damaskener af gammel syrisk Slægt, og talte kun daarlig Engelsk. Dragomanen derimod, som ogsaa var Syrer, talte godt Engelsk; thi han havde i flere Aar været i Amerika i Forretning sammen med sin Bro-

der i Kenosha, Wis., hvor hans Broder endnu er. Han var gift med en amerikansk Dame, og de var like før Krigen kommet til Damaskus, for at være her et Aar, men havde ikke siden kunnet komme tilbage til Amerika. Han kunde da fortælle mig om Opstanden, eller kanske rettere kan det kaldes Sammenløbet; thi Palace Hotel havde paa en Maade været Centrummet for det.

Aarsagen til Urolighederne her var en Amerikaner, Mr. Crane, som før Verdenskrigen af Præsident Wilson blev udnævnt til Amerikas Gesandt i Kina. Der begik han en diplomatisk Bommert — jeg husker ikke nu hvori den bestod — og maatte tilbagekaldes. Som en Slags Erstatning fik Wilson i 1919 ham udnævnt til Formand i den Kommission, som de Allierede sendte til Syrien for at finde ud, hvem Folkene her helst ønsket skulde have Mandat over sig. Denne Kommission berettet, da den kom tilbage, at man her ønsket fransk Mandat, og Franskmændene er nu her som Landets Herrer. Nede i Palæstina omtalte man, hvor godt man havde det oppe i Syrien under fransk Mandat, sammenlignet med Palæstina under engelsk Mandat. Thi i Syrien, sagde man, var alle Embedsmændene og Bestillingsmændene med Undtagelse af Guvernøren, Syrere, saa Folket der omtrent styrte sig selv, hvorimod i Palæstina havde man faaet en Flok fremmede Jøder paa Halsen, osv. Dette er nok ogsaa delvis sandt. I Modsætning til det engelsk-jødiske Styre i Palæstina, er det franske Styre her "folkeligt", og søger at støtte sig til Landets egne Indbyggere og retmæssige Eiere. Men der kan vel heller ikke være Tvil om, at Syrerne, og særlig Damaskerne, føler sig skuffede og bedragne. De havde af Storbritanniens Løfte til Sherif Hussein af Hedjaz, og senere af Wilsons 14 Punkter, som var blevet godkjendt af de Allierede, ventet, og havt Grund og Ret til at vente, at blive helt uafhængige. Og Damaskenerne havde anseet det som givet, at Damaskus skulde blive Hovedstaden i det nye store arabiske Rige, som ifølge samme Storbritanniens Løfte til Sherif Hussein skulde strække sig fra Armenien i Nord til

det Indiske Hav i Syd, og fra Middelhavet og det Røde Hav i Vest til Persien og den Persiske Bugt i Øst, og derfor ogsaa haabet, at deres kjære By skulde faa en ny Storhedstid, som dengang den var de omajadiske Kalifers Residens og Hovedstad i det første store Araberrige. Og de føler sig fuldt voxne og skikkede til Uafhængighed og Selvstyre. Naar den af Magterne udsendte Komission kunde berette, at man her helst ønsket fransk Mandat, saa var dette ikke, fordi man her ønskede eller trængte Mandat; men hvis man umulig kunde faa Uafhængighed, og Mandat skulde paatvinges dem, saa fik det være fransk Mandat. Mandatet ser de paa som paatvunget dem af fransk og engelsk Griskhed og Imperialisme, ikke ved Amerikas Hjælp, men trods Amerikas Modstand. En af Professorerne ved det amerikanske College i Beirut fortalte mig nede i Jerusalem, at Syrerne betragter den Skole som sit egentlige Universitet, som Frihedens Arnested, i Modsætning til de Skoler, som er under fransk Styre eller Overhøihed.

Mr. Crane kom hertil for to Uger siden og var her i sex Dage. Den førnævnte Dragoman mødte ham efter Ordre paa Toget og ledsaget ham her til Hotellet, hvor han boede, medens han var her. Han havde mange Møder med ledende Syrere i Damaskus, stundom her paa Hotellet, stundom andre Steder i Byen. En velstaaende og meget dygtig damaskisk Læge ved Navn Abdul Rahaman Shahapendes var meget sammen med ham og var oftest Tolk. Netop hvad Mr. Crane fortalte dem kunde ikke Dragomanen med Bestemthed sige, og har jeg heller ikke paa andet Hold rigtig kunnet finde ud, med Undtagelse af hans sidste Ord til Folkemasserne, med det samme han skulde reise. Men der var kommet det Rygte ud i Byen, at Amerika stod færdig til at hjælpe Syrien til fuld Uafhængighed, og at Mr. Crane var sendt ud for at finde ud Folkets Mening. Derfor samlet der sig Tusinder og Titusinder ved Hotellet før han skulde reise, formodentlig for at hylde ham og derved det Land, han tilhørte eller repræsenterede, som de troede. De fyldte hele Hotellet,

fortalte Dragomanen, Haller, Gange, Værelser, og udenfor alle tilstødende Gader og en stor aaben Plads et halvt Kvartal herfra. Fra Altanen fremfor sit Værelse — han havde samme Værelse, som jeg har nu, sagde han nogle Ord til Folket ved førnævnte Læge som Tolk. De sidste Ord var, ifølge Dragomanen, som hørte og forstod dem: "Keep your heads straight on your shoulders and wait for us" — som ordret oversat siger: Hold Hovederne ret paa Skuldrene eders og vent paa os.

Mr. Crane kom ud en Bagdør fra Hotellet og til en Automobil, som stod og ventede i en Gade et Par Kvartaler derfra og kjørte direkte til Beirut. Men Folkemasserne havde et Sammenstød med de franske Soldater, og fire blev dræbte og flere saarede. Netop hvorfor eller hvorledes det gik til, har jeg heller ikke faaet rigtig Rede paa. Det ser ud til at man var saa ophidset, at man husker ikke Begivenhedernes Gang. Men formodentlig er det, som en fortalte mig, at nogen raabte "leve Syrien" og "ned med Franskmændene" eller noget lignende, som var den egentlige Aarsag til Sammenstødet.

Samme Dag blev nogle af dem som havde været mest sammen med Mr. Crane, arresteret, og allerede Torsdag, den Dag jeg ankom hertil, blev de dømte for Oprør og Tilskyndelse til Oprør. Den førstnævnte Læge fik 20 Aaars Fængsel, en fik 15 Aar, og fire fik 10 Aars Fængsel. Disse Mænd er blandt de ledende og mest anseede Syrere i Damaskus, og paa Grund af denne forfærdelig strenge Straf, som er blevet dem tildelt af den franske Domstol, dem selv uforskyldt, kunde man fristes til at sige, da den egentlige Tilskynder til Oprør, hvis der var saadan Tilskyndelse, maa være Mr. Crane, streiker de ledende Forretningsmænd i Byen, og holder sine Forretninger lukkede, saa kun de mindre Butikker er aabne, og de truer med, at de ikke vil aabne igjen, før de domsfældte er løsladte.

Fredag Morgen fik vi Vogn og kjørte ud i Byen for at se os om, med Dragomanen som Veiviser og Cicerone. Først

kjørte vi til den "Gade, som kaldes den bene", og som er nævnt i 9de Kapitel af Apostlernes Gjerninger i Forbindelse med Sauls Omvendelse, han som senere blev kaldt Paulus. Den har den Dag i Dag det samme Navn, og kaldes paa Arabisk "Derb el-Mustakin" — Gade den Bene. Den er lang og gaar ret i Øst og Vest gjennem hele Byen, og er bred og snorret, saa den er vistnok i saa Henseende uden Sidestykke i Østerland. Meget af den er overbygget med rundbuet Tag af bølgeformede galvaniserede Jernplader, formodentlig for at stænge ude Solens brændende Straaler om Sommeren.

I nordøstre Del af Byen, hvor de Kristne bor, besøgte vi ogsaa Ananias's Hus. Det var han, som af Herren fik Befaling i et Syn til at gaa til Saul. Over det staar der nu en Kirke. Saa kjørte vi udenfor Muren og blev vist det Sted, hvor Saul blev firet ned over Bymuren i en Kurv. Huset, hvorfra dette blev gjort, staar ganske nær Muren. Et Stykke ud fra Byen blev vi ogsaa vist det Sted, hvor Saul faldt til Jorden, og Røsten sagde: "Saul, Saul, hvi forfølger du mig". Og paa en Gravplads nær ved blev vist os Graven til en af dem, som var med at fire ham ned over Muren. — Paa en anden Gravplads, som er muhamedansk, ligger to af Muhameds Hustruer og hans Datter Fatima begravne. — Vi besøgte ogsaa et Par Fabriker, en hvor man laver mange Slags Ting — Stoler, Borde, Skrin osv. — indlagt med Perlemor, og somt var meget fint Arbeide. Ogsaa et Væveri, hvor man vævet fine Sjaler og lignende. Der skal være over 4000 Vævstole i Damaskus.

Om Eftermiddagen gik jeg rundt og saa paa Folkelivet i forskjellige Gader. Det er fuldt saa broget og interessant, som i Kairo, skjønt det nu er lidt stillere end sædvanligt paa Grund af Streiken. Jeg fandt at hver Slags Handlende og hver Slags Haandværkere havde sine Gader. I en Gade var der saaledes bare Smede, f. Ex. Byen er helt østerlandsk; her er ingen europæisk Bydel, som i Kairo, men Husene er gjennemgaaende bedre bygget, end i Kairos indfødte Bydele.

Jeg er nu alene Vesterlænding her paa Hotellet; thi igaarmorges reiste de to førnævnte Amerikanere. De havde af Dragomanen faaet høre om det som hændte de Kristne her i 1860 og kom til mig for at fortælle mig om det. Da jeg ikke saa ud til at være overrasket, spurgte de mig, om jeg vidste det før, hvortil jeg maatte svare ja, og tilføiede, at jeg ikke havde nævnt det for ikke at skræmme dem. Enten de derved mistet deres Tiltro til mig, eller de var blevet rædde, at noget lignende det i 1860 nu kunde hænde igjen, ved jeg ikke. Men de reiste med første Tog til Beirut, hvor jeg vil træffe dem igjen Tirsdag Aften; thi vi kjøbte alle tre i Jerusalem Billetter med samme Skib fra Beirut til Konstantinopel.

Men igaar fik vi en meget notabel Gjæst her, en arabisk Sheik, som bor saa langt ud i Ørkenen i Sydøst herfra, at det tager 8 — otte — Dage at komme ind til Byen. Han var ledsaget af en hel liden Hærstyrke paa 40 velbevæbnede Mænd, alle ridende paa prægtige arabiske Heste, og som fulgte ham lige her til Hotellet, hvor han som nævnt bor, medens hans Følge skulde leire sig udenfor Bymuren.

Jeg har havt den interessante Fornøielse at besøge en velstaaende Damaskener i hans Hjem her i Byen. Det gik saaledes til. Paa Toget fra Samach til Damaskus kom jeg til at sidde lige ved Vinduet midt imod en distingveret Syrer i meget fine Klæder. Efter at jeg havde været inde paa Stationen i Dera, hvor Toget standser 20 Minutter, og faaet noget Middagsmad, tog jeg op mit Cigaretui for at tænde en Cigar, og rakte Etuiet over mod ham, og bød ham en Cigar. Jeg havde tilfældigvis nogen meget gode Cigarer i Etuiet den Dag. Han bukket, tog en og takket, og vi blev saaledes kjendte, og en Slags Samtale kom igang, skjønt han talte meget daarlig Fransk. Engelsk kunde han ikke. Førend vi kom til Damaskus bad han mig besøge sig i sit Hjem der, og gav mig sit Navn og Adresse. Og igaar Eftermiddag satte jeg paa Hovedet Fezen, den røde østerlandske Hue, jeg havde kjøbt i Ægypten, som ogsaa bruges af de Syrere,

Bedende Muhamedanere i Forgaarden til den store Moske i Damaskus

som gaar med europæiske Klæder, tog en Vogn, og Dragomanen med mig som Tjener, og kjørte ud til vedkommende, hvor jeg lod Dragomanen melde min Ankomst.

Jeg blev modtaget med stor Elskværdighed og tilbragte en koselig Time der, med at drikke svart, sød tyrkisk Kaffe og røge Cigaretter, som jeg forresten afskyr. Det var en mandlig Tjener, som opvartede os, og jeg saa intet til hans Koner. — En Engelskmand, som havde været i Østerlandene, sagde engang til mig, da vi som Medpassagerer paa en Atlanterhavsbaad kom til at tale om Orienten, at Folket der er Egoister, og nævnte blandt andet deres Huse, som er bygget saaledes, at kun de selv, deres Familie og Gjæster kan nyde deres Skjønhed. Jeg erindret dette under Besøget hos vedkommende Damaskener. Thi udvendig var intet at se, bare høie bare Mure. Men med det samme jeg kom indenfor Murene, var jeg i den skjønneste Gaardsplads en kunde tænke sig, med Gulv af Marmorfliser i forskjellige Farver, med et stort Vandbasin med Fontæne i Midten, og rundt om vakre Blomster og Grupper af Jasmin, Citron, Granatæbler og Orangeplanter. Paa Sydsiden — Skyggesiden — af denne Plads var der en aaben Kolonade, hvor Væggene var dekoreret med Mosaik, og langs Væggene var der bløde brede Bænke. Indenfor denne Plads var der et overmaade skjønt Værelse, med Vægge indlagt med Porcelæn i forskjellige Farver og vakre Mønstre, og Møbler indlagte med Perlemor og i Midten af Værelset et Akvarium, hvor svømmet Guldfiske. Indenfor dette Værelse var der et andet om mulig endnu rigere udstyret. Særlig maatte jeg der lægge Mærke til de bløde Divaner og prægtige orientalske Tæpper, og til de yppige, jeg kunde næsten sige pirrende Farvenuancer.

Her er ikke i Damaskus nogen monumentale gamle Bygninger, kanske med Undtagelse af den store Moske, som i det 8de Aarhundrede blev bygget, hvor den store kristne Kirke havde staaet. Jeg besøgte den igaar Formiddag. Den er 600 Fod lang og 50 Fod bred, og langs efter den gaar to Søilerækker. Tvers over Midten af Moskeen er et Tverskib, og hvor Tverskibet krydser Midtskibet er der en mindre Dom. Langs Moskeens Nordside er der en aaben Plads af samme Størrelse som Moskeen, omgiven af en rundbuet

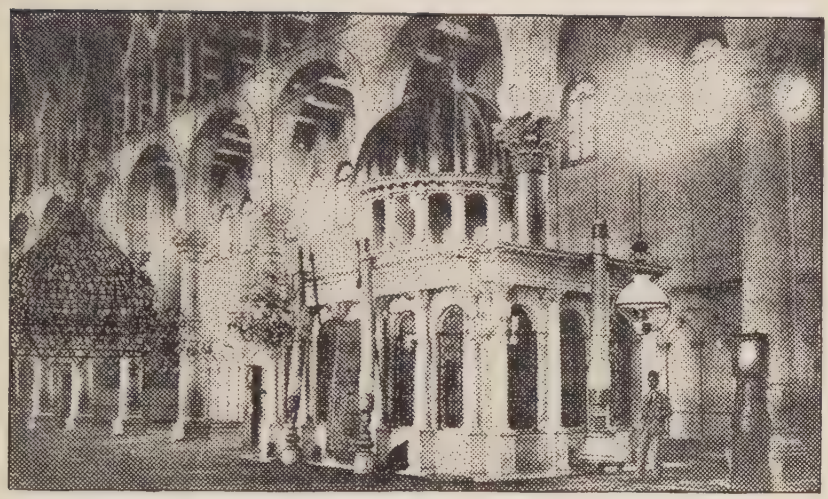

Johannes den Døbers Kapel i den store Moske i Damaskus

Kolonade i to Etager. Midt inde i Moskeen er der et lidet Kapel med Dom, som staar over Moskeens Helligdom — Johannes den Døbers Hoved, som skal være begravet i en Krypt lige under.

Tvers over Gaden fra Hotellet her er der en Moske, og dets Minaret er lige imod Vinduet i mit Værelse. Der fra Minaretten har jeg i disse Dage mange Gange hørt Muezzinen — Udraaberen — kalde de Troende til Bøn — fem Gange i Døgnet gjør han det, lidt før Solnedgang henimod Midnat, i Dagbrækningen, Middag og midt paa Eftermiddagen. Jeg saa i Ægypten Fellaher stige af Kamelen eller Asenet henved Solnedgang, brede sit Tæppe paa Marken ved Siden af Veien, vende sig mod Mekka og bøie sig Gang paa Gang med Panden lige mod Jorden og opsende sine Bønner. Jeg saa det samme paa Toget her om Dagen paa Veien til Damaskus. Nogle bredte sit Tæppe paa Gulvet i Gangen af Vognen, vendte sig mod Togets Agterende, altsaa mod Syd mod Mekka og bøiet sig gjentagne Gange. Hvor man kan, gaar man til en Moske og beder. Derfor er her saa mange

smaa Moskeer. Af 248 Moskeer er 71 store, hvor der prædikes Fredagene. De andre er bare Bedemoskeer. Jeg stod lige udenfor Døren paa en Moske idag i Bønnestunden. Der er ingen Sæder i muhamedanske Moskeer. Moskeen var fyldt af bedende Mænd, som stod i lange Rader langs Gulvet fra en Ende af Moskeen til den anden, vendt mod Syd mod Bedealkoven, hvor formodentlig Presten stod og ledet dem i Bøn. Jeg kunde ikke se ham fra hvor jeg stod. De lange Rækker bedende Mænd knælet Gang paa Gang og bøiet sig, saa Panden berørte Gulvet.

Medens jeg stod der og saa paa, samlet der sig en hel Flok Mænd rundt mig. Jeg havde ikke lagt Mærke til det, før jeg vendte mig. Jeg syntes næsten de saa truende ud, og vidste ikke, hvad det skulde betyde. Kanske de havde taget Forargelse af, at jeg stod der og saa paa de Bedende gjennem den aabne Dør. Jeg tror næsten, jeg et Øieblik blev lidt ræd, thi jeg var jo der alene, langt fra nogen som kjendte mig eller kunde komme mig til Hjælp. Men det var bare et Øieblik; thi jeg havde ren Samvittighed, og stod ikke der og spottet, som de kanske troede. Jeg sagde derfor til nogen af de nærmeste paa arabisk: *"Kveijis! Allahu akbar!"* — Vakkert! Gud er stor! De nikket og sagde noget, som jeg ikke forstod. Straks efter spredte de sig. Og jeg gik ogsaa.

En af Minaretterne paa den store Moske i Damaskus

Nu lider det mod Midnat, og Muezzinen i Minaretten tvers over Gaden raaber: *"Allahu akbar, Allahu akbar, Allahu akbar! Asjadu an la il-laha il-Allah, asjadu Muhamed ar-rasul Allah. Hajja al as-sola!"* — Allah er stor, Allah er stor, Allah er stor! Jeg vidner at der er ingen anden Gud uden Allah, og Muhamed er Allahs Profet. Kom til Bøn!

Nittende Brev

Fra Damaskus til Konstantinopel

Ombord paa Dampskibet "André Chenier" paa Marmorahavet, den 30te April 1922.

Da jeg idag tidlig efter Frokost kom op paa Dækket, nærmet vi os Indløbet til en af de vakreste og interessanteste af alle Fjorde — Dardanellerne, det lange Sund mellem Asien og Europa. Det er ogsaa den mest sagarige Fjord. Der, paa den ene Side af Indløbet, begynder, skjønt i Asien, de europæiske Folks Historie. Thi der, fremst paa et Høidedrag, som jeg fra Skibets Promenadedæk kunde se bagenfor en liden Slette ved Østsiden af Indløbet, laa i Oldtiden den stærkt befæstede By Troja, som Grækerne mere end Tusinde Aar før vor Tidsregning beleiret i ti Aar, hvorom Europas første Digter, og en af de største, Homer, skrev Europas to første Bøger, og to af de mest berømte, *Iliaden* og *Odysseen,* den første om Trojas lange Beleiring og Indtagelse, den anden om en af Krigsheltenes eventyrlige vidtomflakkende Hjemreise til Ithaka, en af Øerne paa Vestsiden af Grækenland. Disse to store Digte, hvert paa flere Hundrede Sider, har i mere end Halvtredje Tusinde Aar været læst af Millioner studerende Ungdom. Saaledes maatte Alexander den Store som Student lære hele Iliaden og Dele af Odysseen udenad, som jeg nævnte i Brevet fra Alexandria. De var, i Originalsproget, den store engelske Statsmand William Gladstones kjæreste Læsning. De har været oversatte til mange Sprog, den bedste af alle Wilsters Oversættelse til dansk, som er saa god, at en engelsk Lærd, jeg tror det var Gladstone, hvis jeg ikke husker feil, har sagt, at det var værdt at lære dansk bare for at læse Homer i Wilsters Oversættelse, hvis man ikke kunde læse ham i Originalsproget. Den sidste Over-

sættelse af Homer, som jeg ved om, er den store norske Digter Arne Garborgs. Han arbeidet i flere Aar med at oversætte Odysseen til Landsmaal, som blev trykt for nogle Aar siden, og arbeider, saavidt jeg ved, nu med Oversættelsen af Iliaden. Rom regner ogsaa sin Histories Begyndelse tilbage til Trojanerkrigen, og Roms største Digter, Vergil, har skrevet et ligesaa stort Digt som hvert af de førnævnte af Homer. Det heder *Æneiden* efter Æneas, en trojansk Helt, som efter Borgens Indtagelse flygtet til Italien og der blev Stamfader til Roms Grundlæggere. Ogsaa dette store Digt har nedigjennem Tiderne været læst og studert af utallige Millioner, og jeg er sikker paa, at det ikke er en Overdrivelse at sige, at der idag, i det Herrens Aar 1922, er over en Million studerende Ungdom ved Verdens Høiskoler, Colleger og Universitete,r som holder paa og stræver med at læse Æneiden i Originalsproget — Latin.

Jeg blev mindet om dette, da jeg idag saa det Sted, hvor Troja laa, og maatte tænke paa det uhyre meget Aandsarbeide, den nedigjennem Tiderne har været Aarsag til, og er den Dag idag. Jeg blev ogsaa mindet om Udgravningerne af Troja i sidste Fjerdedel af forrige Aarhundrede, ledet af den tyske Arkæolog Dr. Heinrich Schliemann, som ogsaa fandt dens Beliggenhed, efter at den i flere Aarhundreder havde været glemt. — Det kan ogsaa tilføies, at ved Udgravningerne fandt man ni Lag af Ruiner, det ene ovenpaa det andet.

Paa den anden Side af Indløbet til Dardanellerne er Skuepladsen for et af de blodigste Kapitler i de europæiske Folks nyeste Historie — Galipolihalvøen. Det er trist at tænke paa, at der kjæmpedes saa tappert forgjæves, at der faldt i det lange mislykkede Felttog Titusinder britiske Soldater, de fleste fra den anden Side af Kloden, fra de europæiske Folks nyeste Lande, Australien og Ny Zealand. Og endnu tristere bliver det, naar vi nu efterpaa har faaet vide, at da Felttoget tilslut blev opgivet, havde Tyrken mindre end 1 — en — Times Ammunition igjen. Havde derfor Felttoget blevet fortsat en eneste Dag længer, saa havde Tyrken maatte overgi

sig, og Galipolihalvøen vilde blevet erobret, og dermed aabnet Veien til Konstantinopels Erobring. Meget vilde dermed blevet anderledes. Vestmagterne vilde have naaet ind til Rumæniens og Ruslands Kornlagre, og Rusland vilde forhaabentlig blevet redder fra Bolsjevismen. — Men det er altid saa let efterpaa at se, hvad skulde have været gjort. Briterne holdt Felttoget mod Galipoli gaaende meget længere, end kanske nogen anden vilde have gjort under lignende Omstændigheder.

Medens jeg havde promeneret frem og tilbage paa Dækket, og stundom standset, snart paa den ene Side af Skibet og snart paa den anden, for bedre at se de historiske Steder mod Øst og mod Vest, var Skibet løbet ind i Dardanellerne. Som jeg da stod og lænet mig mod Rælingen og saa paa et sunket Krigsskib indunder Land, kom jeg til at se ned paa Sjøen lige ved Skibssiden. Men hvad er dog dette? spurgte jeg mig selv. Thi Sjøen var svart, begende svart. Bare en Time før, da jeg kom op paa Dækket efter Frokosten, havde jeg, som saa mange Gange tidligere de sidste Dage, staaet en Stund ved Rælingen og betragtet Sjøen og frydet mig over dens vakre, ubeskrivelig vakre blaa Farve. Men nu var den svart. Jeg tror jeg brugte Billedet blaat Blæk i Brevet fra Middelhavet paa Veien sydover til Ægypten. Og Billedet passer; thi det er som at seile i en Sjø of blaat Blæk, naar man er paa Middelhavet. Saa rig er Farven. Men det samme Billede passer ogsaa om Sjøen her, bare med den Forskjel, at her seiler vi i en Sjø af svart Blæk. Men Sjøvandet er ogsaa her lige gjennemsigtigt som i Middelhavet, eller Sjøvand ellers i Havene. Det fik jeg se, da vi en Time senere kom til en By paa den asiatiske Side af Fjorden, og som har samme Navn som den, nemlig Dardanellerne, hvor alle Skibe, som skal nordover til Konstantinopel og Svartehavet, maa standse og vise sine Skibspapirer. — Der laa flere Skibe tilankers, deriblandt et amerikansk og et norsk.

Nu forstaar jeg, hvorfor det store indelukkede Hav nordenfor Lilleasien kaldes Svartehavet. Jeg havde mange

Gange, før jeg kom paa Middelhavet, læst om dets Blaahed. Men jeg husker ikke, at jeg nogengang har læst eller hørt, at Svartehavet var svart. Jeg har troet, at det havde faaet sit Navn fra omgivende Landskaber eller svarte Bjerge ved dets Kyster, ligesom formodentlig Hvidehavet paa den anden Side af Rusland har faaet Navn fra hvid Is og Sne.

Strædet mellem Agæerhavet og Svartehavet er omtrent 180 Mil langt. Dets søndre Del, Dardanellerne, er 38 Mil lang, fra henimod en Mil til fire Mil bredt, og har en Middelsdybde paa 150 Fod. Den nordre Del kaldes Bosporos og har en Længde paa 20 Mil. Bredde fra knapt en halv Mil til to Mil, og Dybde fra 200 til 400 Fod. Imellem disse to Dele udvider Strædet sig til et lidet Hav omtrent 50 Mil bredt, hvis største Dybde er 5000 Fod. Det kaldes Marmorahavet efter en Ø i dets vestre Ende, Marmoraøen, hvor der er store Marmorleier og Marmorbrud. Fra Svartehavet til Agæerhavet gaar der en Overstrøm paa i Gjennemsnit 60 Fods Dybde og med en Gjennemsnithastighed af omtrent halvanden Mil i Timen. Men under denne Overstrøm gaar der en Understrøm fra Agæerhavet til Svartehavet. Det er Overstrømmen som gjør, at Sjøen i Strædet har samme svarte Farve som i Svartehavet, lige ned til Agæerhavet, hvor det dog snart optages af og forsvinder i dettes blaa Vande.

Det er nu en Uge siden jeg forrige Søndag Eftermidag tog Afsked med Damaskus, Eventyrbyen bagom Libanonfjeldene. Vistnok reiste jeg ikke derfra før tidlig næste Morgen; men Eftermiddagen Dagen før var jeg ude i den interessante By paa "Afskedsvisit", og jeg var da saa heldig, at jeg fik en overmaade hyggelig og interessant Afskedsfest — det var det for mig ialfald — sammen med nogle af Byens Borgere.

Der er i Damaskus mange store Havekafeer med smaa Borde mellem skyggefulde Træer, hvor Damaskenerne om Eftermiddagene sidder og koser sig og drikker tyrkisk Kaffe og røger Vandpiber, medens de samtaler eller spiller et Slags Brætspil. Jeg havde flere Gange gaaet forbi somme af disse,

og vilde gjerne have gaaet ind og sat mig en Stund. Men jeg havde ikke gjort det, baade fordi der endnu var mange Steder i Byen at besøge, og fordi jeg frygtet det kunde være lidt vaagsomt netop paa den Tid, efter det som nylig var hændt. Jeg havde ogsaa lært at være forsigtig, efter jeg den første Eftermiddag havde været i Forstaden Es-Salehije opunder Fjeldet nordenfor Hovedbyen, og der gaaet ind paa en muhamedansk Gravplads og taget det Billede af Damaskussletten og Byen, som jeg sendte med forrige Brev. Senere fandt jeg ud, at er der idetheletaget fanatiske Muhamedanere i Damaskus, saa er det der i Forstaden Es-Salehije, og at de særlig vilde være imod Fotografering inde paa Gravpladsen, endskjønt der, hvor jeg stod, var der ingen Grave. Oplevelsen udenfor Moskedøren under Gudstjenesten, som jeg skrev om i forrige Brev, havde ogsaa gjort sit til, at jeg var blevet mere forsigtig.

Men da jeg udpaa Eftermiddagen den sidste Dag kom forbi en af disse Havekafeer, standset jeg og saa ind, og nikket og hilste til de nærmestsiddende, og sagde paa deres eget Maalføre: *"Es-salamu aleikum!"* — Fred være med eder! Det er den Hilsning, som vi kjender fra det nye Testamente, og som bruges endnu i Østerland istedenfor vort norske *Goddag* og det engelske *How do you do.* De smilte og svarte med at ønske mig en lykkelig og velsignet Dag, efter østerlandsk Skik. Jeg sagde derpaa: *"Ana Amerikani"* — jeg Amerikaner — og tilføiet: *"fehimtuni?"* — har I forstaaet mig? De nikket og svarte: *"Fehimnak,"* — vi har forstaaet dig. Jeg vilde gjerne have sagt mere paa Arabisk, og spurgt, om det var mig tilladt at komme ind i Haven, men mit arabiske Ordforraad rak desværre ikke stort længere. Og saa stod jeg der og saa paa dem, og de saa paa mig. Jeg vilde dog ikke gaa med det uforsøgt, og begyndte med at fortælle dem, ved Hjælp af Engelsk og Tysk og de arabiske Stedsnavne, at jeg havde været i Ægypten og i Jerusalem og skulde til Konstantinopel. Medens jeg gjorde dette, husket jeg paa baade Ordet for *Adgang* og for *tilladt,* som jeg

havde lært allerede i Ægypten, og pegte paa mig selv og dernæst paa Porten til Haven og paa Stolene indenfor og udtalte disse Ord. Men da lo de og nikket og flere af dem sagde: *"Ta'al!"* — Kom — og en af dem gik endog bort til Porten og fulgte mig ind og bød mig Plads ved sit Bord. Han bestilte Kaffe til mig og Cigaretter, og da jeg vilde betale, fik jeg ikke Lov til det, idet han lod mig forstaa, at jeg var hans Gjæst. Senere fik jeg mere Kaffe, og da Opvarteren atter bragte Cigaretter, rystet jeg paa Hovedet og sagde: *"Nargileh aksan"* — Vandpiben bedre. Min Vært lo og rakte mig Røret paa Vandpiben, som han røgte paa. Jeg modtog det og begyndte at røge uden Frygt for Smitte; thi det var blevet mig fortalt, at Muhamedanerne ikke har de stygge smitsomme Sygdomme, som vi i Vesterlandene maa passe os for. Forresten er ikke Mundstykket paa Vandpiberne til at stikke ind i Munden, da det for Enden er mindst en Tomme tykt, men bare holdes op mod Læberne. Jeg havde aldrig røgt Vandpibe før, og kan heller ikke sige, at jeg blev begeistret for Røgen. Thi den havde liden Smag og var kold, da Røret er flere Fod langt og Røgen trækkes gjennem en Vandbeholder nede ved Pibehovedet. Men en interessant Oplevelse var det at sidde der i Kafehaven i gamle Damaskus, alene mellem de mange Østerlændere i lange Kjortler, og drikke tyrkisk kaffe og røge Vandpibe. Jeg ønsket at jeg havde havt Fotografiapparatet med mig da, og havde turdet fotografere der inde, og faaet en af de andre til at trykke paa Knappen, saa jeg selv, siddende der mellem dem, røgende paa Vandpiben, kunde blevet med paa Billedet. Jeg ved dog ikke om jeg, selv som Gjæst, havde faaet Lov til at fotografere andre derinde. Thi jeg husker, da jeg tog et Billede fra Gadelivet i den muhamedanske Bydel i Jerusalem, hvor flere sad og røgte paa Vandpiber, at to af de røgende reiste sig med meget truende Miner, men blev holdte tilbage af de andre. Billedet var dog allerede taget, og jeg fortsatte min Vandring.

Da jeg havde tilbragt omtrent en Time der i Kafehaven i

Damaskus, reiste jeg mig og takket min Vært og bød Farvel paa hans egen Maade og Maalføre: *"Kattar Allah keirak!"* — ordret oversat: Gud øge dit Gods! og svarer til vort norske: Mange Tak! — og "Katrak!" — Farvel! —, til hvilket han svarte: *"Ma as-salameh! Allah jisellimak!"* — Far i Fred! Give Gud det maa gaa dig godt!

Fra Damaskus til Beirut kan man kjøre med Jernbane eller med Automobil. Billetprisen er omtrent den samme, det vil sige, med Automobil som med 3die Klasse paa Jernbanen, nemlig et ægyptisk Pund — $5.00. Men det gaar snarere med Automobilen, omtrent syv Timer, medens det med Jernbanen tar otte og tre-kvart Time. Thi Jernbanen gjør en stor Sving nordover mellem Anti-Libanon og Libanonfjeldene, og over Libanon paa en Strækning af 20 Mil er den Tandhjulsbane, saa det gaar ikke bare sent opover Fjeldet men lige sent nedover. Ja, saa sent gik det, at jeg saa etsteds en af Togpersonalet hoppe af Toget, medens det var igang, og tage noget op fra Banekanten, og saa spring tilbage til Toget igjen. Dette var medens Toget var i fuld Fart, hvor det er Tandhjulsbane.

Paa Tandhjulsbaner er der midt imellem de to vanlige Skinner en Dobbelskinne med Tænder — cogs — saaledes at Tænderne paa den ene Skinne kommer midt imellem Tænderne paa den anden, og midt i Lokomotivet er der et dobbelt Tandhjul, som tar ned i Tandskinnerne.

Beirut-Damaskusbanen har saa stærk Stigning over Libanon, at den ikke kunde drives som vanlig Adhesionsbane. Paa Østsiden af Fjeldet stiger den paa en Strækning af fem Mil 1780 Fod. Thi Dalen mellem Anti-Libanon og Libanon er 3100 Fod over Havet, og Fjeldpasset paa Libanon 4880 Fod. Og paa Vestsiden af Libanon stiger den paa en Banestrækning af 13 Mil, fra Sletten østenfor Beirut til Fjeldpasset, 4500 Fod. Der er altsaa en Stigning paa begge Sider af Fjeldet paa omtrent 350 Fod pr. løbende Mil. Oppe paa Fjeldpasset er det forholdsvis fladt et Par Mil.

Jeg kjørte med Jernbanen. Thi jeg vilde stanse i Reyak,

en By midt i Dalen mellem Anti-Libanon og Libanon, for derfra at reise til en mærkelig Ruinby 16 Mil længer Nord. Tidlig Mandag Morgen forlod jeg da den gamle By paa Sletten, 2246 Fod over Havet, bagom Anti-Libanon. Jernbanelinjen følger Abanaelven op igjennem Fjeldene til en Høide af 4610 Fod, og gaar saa nedover til det store Dalføre vestenfor.

Abanaelven er nævnt i Bibelen, 2den Kongernes Bog, 5te Kapitel, i Forbindelse med Syrerkongens General, Naaman, som var spedalsk. En jødisk Slavinde havde fortalt Generalens Hustru om Profeten Elisa og sagt, at han kunde helbrede Generalen. Da han kom til Profeten, bød denne ham at bade sig syv Gange i Jordans Flod. Da var det Naaman spurgte, om ikke Damaskuselvene Abana og Parpar var bedre end alt Vandet i Israel. — Begge disse Elve kommer fra Fjeldene vestenfor Damaskus og rinder østover Sletten, Parpar søndenfor Damaskus, Abana i flere Arme gjennem Byen, til Ørkenen 18 Mil østenfor Damaskus, hvor de begge forsvinder i Ørkensanden. — Oppe mellem Fjeldene passerede vi Damaskus's Elektricitetsværk, som drives af et Fossefald i Abanaelven.

Dalen mellem Anti-Libanon og Libanon er en Del af den store Sænkning i Jordkloden, hvoraf det Døde Hav er det dybeste, som strækker sig lige fra Taurusfjeldene ved Middelhavets nordøstre Hjørne til den Bugt af Det Røde Hav, som er østenfor Sinaihalvøen. Hvor Toget fra Damaskus til Beirut krydser Dalen er den 3000 Fod over Havet. Omtrent midt i Dalen er Byen Reyak, hvorfra der gaar en Jernbane 200 Mil nordigjennem Dalføret til Aleppo. Den reiste jeg da med de 16 Mil til Baalbek.

Allerede Navnet fortæller noget om Baalbek. Den var engang langt tilbage i Tiden et vigtigt Centrum for Baaldyrkelsen. Ruinerne der paa Guden Baals gamle Tempelhaug, Akropolis, som Grækerne kaldte det, er dog for det meste fra den romerske Tid. Der staar to Templer, et stort, som var indviet til Stedets samtlige Guder, dog særlig til

Vældige Stene i tredje og fjerde Rast i Muren rundt Tempelpladsen i Baalbek

Jupiter, og et mindre, som var indviet til Vinguden Bacchus. Dette sidste er et af de skjønneste og bedst bevarede Oldtidstempler i Syrien. Det var dog ikke saa meget for at se disse Templer, jeg reiste til Baalbek, som for at se Muren, som omgiver Baalbeks Akropolis, og Stenbruddet, hvorfra Stenene i den er tagne. Jeg læste for mange Aar siden om denne Mur og dens Stenbrud, som er et af Oldtidens Vidundere, men tænkte mindst da, at jeg nogengang skulde faa se dem.

De tre nederste Stenraster i Muren bestaar af temmelig store tilhugne Stene, ca. fem Fod høie, otte, ti og tolv Fod lange og formodentlig meget brede. Men de næste to Stenraster bestaar af enorme Stenblokke, 13 Fod høie, 10 Fod tykke, og op til 70 Fod lange. Halvveis udaf Stenbruddet, som er en halv Mil vestenfor Byen, er der en færdig til-

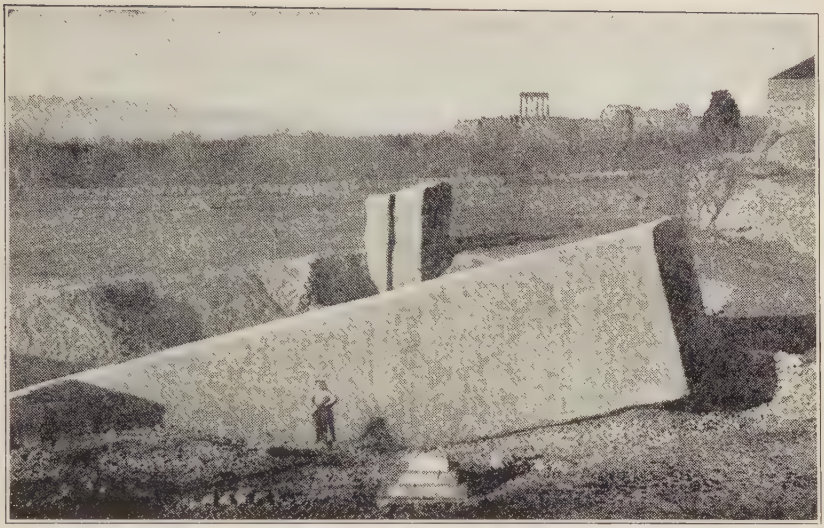

Stenbruddet udenfor Baalbek

huggen Sten, som er 70 Fod lang, 14 Fod høi, og 13 Fod tyk. Hvorledes disse enorme Stenblokke, de største af hvilke veier mindst et Tusinde Ton, blev transporteret, først udaf Stenbruddet, derfra til Muren, og dernæst løftet op i 5te Murrast oppaa den allerede 25 Fod høie Mur, er og bliver formodentlig altid en Gaade.

Baalbek er en noksaa koselig liden By paa vel 5000 Indbyggere, af hvilke noget over 1000 er kristne. Dalen er der vakker og Jorden frugtbar, men ikke saa velstelt, som den kunde og burde have været. Jeg maatte tænke paa, hvor vakkert der kunde have været, hvor fine og velstelte Gaarde, om det havde været vort Folk, Folk af den germanske Race, som havde havt sit Hjemland der i Dalen. — I Baalbek boede jeg paa et Hotel, som eies af en Bror af Værten paa det Hotel, hvor jeg boede i Damaskus. Disse to Brødre har ogsaa et Hotel i Beirut, hvor jeg tog ind, da jeg kom der.

Turen over Libanon var storartet, skjønt Toget, som nævnt, gik meget langsomt. Særlig paa Vestsiden nedover,

med herlig Udsigt nordover de snedækkede Fjeldtoppe, og nedover Bygderne mod Beirut og Middelhavet udenfor. Somme Steder saa vi dybt ned i vakre tætbebyggede Dale, hvor man boede mere spredt paa sine Gaarde, og ikke i Landsbyer, som ellers overalt i Østerlandene. Paa et af de mest storartede Udsigtssteder, omtrent halvveis ned Fjeldsiden, er der en By med mange Villaer, tilhørende Rigfolk i Beirut, hvor de tilbringer den varmeste Tid paa Eftersommeren. Der er ogsaa et stort Hotel, og jeg ønsket, at jeg havde havt Anledning til at bo der en Tid. Thi det maatte være henrivende herlig. Men min Rute var lagt og Billetten med Skibet fra Beirut kjøbt allerede i Jerusalem, saa det fik blive med Ønsket.

Beirut har en vakker Beliggenhed paa Sydsiden af en bred Bugt, som dannes af et bredt Næs, som stikker ud i Middelhavet. Bygrunden er lidt kuperet, og Forretningsbyen er ikke netop vakker eller interessant. Den er en Blanding af østerlandsk og europæisk, næsten mest det sidste. Man holdt ogsaa paa med at udvide et Par af Hovedgaderne, saa der var delvis uryddigt og ufærdigt. Men i Vestenden af Byen er der mange vakre Huse og Haver.

Beirut er Centret for Aandslivet i Syrien, med et Par Universiteter, mange andre Skoler, og Forlagshuse, Bladudgivere og Trykkerier. Der skal være henved et Snes Bogtrykkerier, og næsten ligesaa mange arabiske Blade udgives der, og en halv Snes Tidsskrifter. Det bedste Universitet er det saakaldte *American College,* stiftet som en unkonfessional Skole i 1866. Det har en forberedende Afdeling, et medicinsk og et teknisk Kursus, hvert paa fire Aar, et farmaceutisk Kursus og et Handelskursus, hvert paa tre Aar, samt Kurser i Sprog, i bibelsk Archæologi, og i Sygepleie. I Forbindelse med Universitetet er der et Hospital. Det andet Universitet eies og drives af franske Jesuiter. Som nævnt i forrige Brev anser nu Syrerne *The American College* for sit Universitet, i Modsætning til det franske, som de ser paa som Under-

trykkernes. Over Halvdelen af Byens 80,000 Indbyggere er Kristne.

Beiruts indre Havn, indenfor en muret Molo, er liden, og i godt Veir gaar større Skibe tilankers udenfor. Havnen besøges aarlig af en hel Del smaa Seilfartøier og af over Tusinde større Dampskibe paa tilsammen to Millioner Ton. Udførselen bestaar fornemmelig af Huder, raa Silke, Sesam, Olivenolje, Sæbe og tørket Frugt og Indførselen af Textil- og andre Fabrikvarer, Petroleum, Kaffe, Sukker, Ris, og — Trælast. Der er nemlig ikke stort igjen af de fordum saa berømte Cedere paa Libanon, bare nogle smaa Lunde, og disse er fredede.

Torsdag Middag fik jeg en Fløtmand til at ro mig ud paa den ydre Havn til Dampskibet "André Chenier", paa 9000 Ton, tilhørende det store franske Dampskibsselskab Messageries Maritimes, som skulde afgaa Klokken et til Konstantinopel. Strax efter Ankeret var lettet blev vi ringet ned til Middag, og da vi kom op paa Dækket igjen, begyndte allerede Libanonfjeldene at tabe sig i Øst i den varme disige Luft.

Den næste Morgen passerede vi Vestenden af Øen Cypern. Den er ganske lav og helt ulig sin Tvillingsøster Kreta. Igaarmorges var vi oppe ved Sporaderne, de gamle græske Øer udenfor Sydvestkysten af Lilleasien. Vi seilede indenskjærs hele Dagen mellem Øer og mellem Øer og Fastlandet. Det var næsten som at seile opefter Norges Vestkyst, dog med den Forskjel, at Øerne ved Lilleasiens Vestkyst ikke er saa høie og steile, og er mindre bjergfulde, men bevoxet med Græs lige op til og paa Toppen. Og oppaa dem er der ofte Byer. Træbare er de ogsaa for det meste, og saa tørre ud. Men vakkert er der, og Husene hvide og pene, ialfald paa Afstand.

Ved Middagstid passerte vi Øen Patmos, hvor Apostelen Johannes i Aaret 95 havde sin Aabenbaring og nedskrev den i den Bog, som er den sidste i Bibelen. Øen er forholdsvis lav, med Undtagelse af den nordre Del, hvor der er en Fjeld-

top omtrent 900 Fod høi. Den er syv Mil lang og har 4000 Indbyggere, alle græske ligesom paa alle Øer i Agæerhavet. Der er to store Klostre, det ene kaldes Johannesklosteret, det andet Apokalypse eller Aabenbaringsklosteret.

Udpaa Eftermiddagen kastet vi Anker paa Havnen i Vathy, Hovedbyen paa den vakre Samos, en frugtbar Ø med 65,000 Indbyggere. Byen, som har 13,000 Indbyggere, ligger vidunderlig vakkert opover Bakkerne rundt indre Del af en Fjord, eller lang Bugt, efter hvilken Byen har Navn. Thi Vathy er den vesterlandske Skrivemaade for det græske Ord Bathy, som betyder Bugt. Det gammelgræske Bogstav B udtales nemlig ikke længer som B, men som V. — Saasnart vi var ankret kom mange Baade til Skibssiden, og Vathyanerne kom ombord med Kurve fulde af Konjakflasker og Vinflasker, Tobak og Cigaretter, som de vilde sælge, og fik sælge meget af til Skibets Passagerer. Øens fornemste Produkter bestaar nemlig af Vin og Tobak, samt Olivenolje og Læder, hvoraf der aarlig udføres for over en Million Dollars.

Efter et Par Timers Stans i Vathy fortsattes nordover, og ved Titiden idag Formiddag ankret vi, som før antydet, ved Dardanellerne for Klarering. Det tog en Times Tid, og saa fortsattes nordigjennem den historiske Fjord. Mest interesseret var jeg der Nord i Fjorden i at se det Sted, hvor den persiske Konge Xerxes i Aaret 480 f. Kr., da han kom med hele sit store Riges vældige Hærstyrke for at knuse Grækerne, slog en Pontonbro over Hellespont, som Fjorden kaldtes Oldtiden. Efter at Broen var færdig tog det syv Dage og syv Nætter for den store Millionhær at marchere over den fra Asien til Europa.

Imorgen tidlig Klokken syv vil vi ankomme til Konstantinopel, siger Kapteinen, tre Dage og atten Timer efter vi seilede fra Beirut, en meget hurtig Reise.

Tyvende Brev

Konstantinopel

Konstantinopel, den 2den Mai 1922.

Miklegard kaldte vore gamle norske Forfædre Byen. Det var vistnok det første Navn paa Byen jeg lærte, da jeg som ganske ung læste en Norgeshistorie, hvori det ogsaa fortaltes om Væringerne, den Hærstyrke af Nordboere, som de byzantiske Keisere havde, og over hvilken den senere norske Konge Harald Haardraade var Hærfører i første Halvdel af det 11te Aarhundrede, og om det høitidelige Indtog og den storartede Modtagelse, som den norske Konge Sigurd Jorsalfarer fik, da han kom til Miklegard paa Tilbageveien fra det Hellige Land.

Mikle i Navnet Miklegard er den bestemte Form af det gamle norske Ord *mikill,* som betyder stor, i Modsætning til *litill,* liden, af hvilket vi endnu har den bestemte Form litle, f. Ex. i Bynavnet Litlehamar, med dansk Skrivemaade skrevet Lillehammer. Miklegard betyder saaledes Storgaard, den store Gaard eller By, og Byen fik formodentlig det Navn af vore Forfædre, fordi den var den største By, de havde seet, og var den Gang vistnok den største og ialfald den vigtigste By i Europa, og dermed ogsaa i Verden.

Byzantion, som var Byens oprindelige Navn, blev anlagt Aar 660 f. Kr. af græske Kolonister. Den var i mange Hundrede Aar en uafhængig By, selv Filip af Makedonien beleiret den forgjæves, og baade under Alexander den Store og hans Efterfølgere og langt ind i den romerske Keisertid, beholdt den sit Selvstyre, lige til den tog Parti for en af de saakaldte Modkeisere, og efter to Aars Beleiring blev indtaget af Septimus Severus i 196 e. Kr. Den romerske Keiser

Konstantin, under hvem Kristendommen blev anerkjendt i Riget, gjorde den til det romerske Riges Hovedstad. Den 11te Mai 330 blev den da indviet som saadan, og fik officielt Navnet Roma Nova — Ny Rom. Den blev dog snart i Almindelighed kaldt Konstantinopolis, et Navn som den siden har beholdt. Ved det romerske Riges Deling i 395 blev den Hovedstaden i det østlige Rige, ogsaa kaldt det græske Rige, fordi Græsk der var det officielle Sprog, men i Almindelighed kaldt det Byzantiske Rige, efter Hovedstadens oprindelige Navn Byzantion. Ved Kirkens Skisma i 1054 blev Konstantinopel Hovedsædet for den græsk orthodoxe Kirke.

I Midten af det 14de Aarhundrede kom Tyrkerne til Europa og erobret det ene Sted efter det andet, efter tidligere at have erobret Lilleasien, og i 1365 gjorde de Adrianopel, en By henved 150 Mil vestenfor Konstantinopel, til sin Hovedstad. Konstantinopel var saaledes blevet omringet af Tyrkerne, og det var bare et Tidsspørgsmaal, naar den ogsaa maatte falde i Tyrkernes Vold, om den ikke fik Hjælp af de Kristne europæiske Lande. Men denne udeblev. Baade i 1411 og 1422 blev dog de tyrkiske Angreb tilbageslaaet; men i 1453, da Keiseren havde bare 7000 Soldater igjen, blev Konstantinopel efter to Maaneders Beleiring endelig erobret af Tykerne, som da gjorde den til Hovedstaden i sit store Rige.

I 465 Aar var da denne vakkert og herligt og storartet beliggende By, paa Grænsen mellem to Verdensdele, en By, som i flere Hundrede Aar var Centret for den kristne Kirke og i henved Tusinde Aar, fra det romerske Riges Undergang, og Italien og Vest-Europa var nedsunken i Halvbarbarisme, til Renæisansen og Reformationen, Bæreren af vor Civilisation — i denne lange Tid, fra 1453 til 1918, var denne vigtige By i den sletteste af alle asiatiske Folkestammers og i Muhamedanernes Magt, til Skam og Skjændsel for Europa og den kristne Verden.

Siden 1918 har Konstantinopel været besat af de allierede Magter — Storbritannien, Frankrige og Italien. Hvad det

endelige Udfald vil blive, er det dog ikke godt at forudsige. Jeg frygter for, at det vil gaa som da Keiseren af Byzants i det 15de Aarhundrede forgjæves anraabte de vesterlandske Kristne om Hjælp. Da lod man Tyrken erobre Konstantinopel, og siden har han Gang paa Gang forstaaet at spille saaledes paa det politiske Skakbræt, at han har havt snart den ene, snart den anden af de eupropæiske Magter paa sin Side, saa han blev siddende her, og nu ser det næsten ud til, at han paa samme Maade vil kunne spille sig tilbage hertil, efter han var uddrevet. — Jeg skal kanske komme tilbage til dette i mit næste Brev.

Indbyggerantallet i Konstantinopel, iberegnet Forstæderne baade paa den europæiske og den asiatiske Side af Bosporus, skal være noget over 1,100,000. Heraf er mindre end Halvdelen Tyrkere — Muhamedanere — nemlig knapt 500,000, medens her er over 200,000 Grækere, henved 100,00 andre Europæere, iberegnet Amerikanere, 180,000 Armeniere, 70,000 Jøder, og ellers en hel Del af snart sagt alle Verdens Folkeslag, hvide og gule, brune og svarte, og alle mellemliggende Afskygninger, saa Befolkningen her er mere blandet og broget, end i nogen anden Storby i Verden.

Jeg stod en Stund idag Eftermiddag paa Fortauget paa den ene Side af Galatabroen, som gaar over det Gyldne Horn og forbinder de to Hoveddele af Byen paa den europæiske Side af Bosporus, og saa paa Fodgjængere og prøvet at afgjøre og nedskrive de forbipasserende Mænds Race og Nationalitet, uden at tage Hensyn til Kvindernes, hvis Nationalitet jeg antog vilde være vanskelig at afgjøre. Skjønt det var paa den mindre travle Tid paa Eftermiddagen, fandt jeg det dog at være umulig, da de forbipasserende kom for tidt. Jeg lavet da i min Notisbog et Skema, der jeg skrev de forskjellige Hovedfolkeslags og delvis Nationers Navne i hver sin Linje, og i en Linje skrev jeg "ubestemt" for dem, jeg antog i Hasten ikke at kunne bestemme noget om. Jeg stilte mig da atter op ved Siden af Fortauget, og gjorde en Streg i Notisbogen bagenfor den Nationalitet eller Race, jeg troede

Galatabroen i Konstantinopel

den Forbipasserende tilhørte. Det blev naturligvis delvis ukorrekt, men giver dog et interessant Billede af Befolkningen. Efter 10 Minutter saa Skemaet saaledes ud:

Tyrkere	28
Grækere	14
Russere	6
Engelskmænd	12
Andre Europæere	22
Jøder	15
Armeniere	5
Indiere	3
Kinesere	3
Japanesere	2
Afrikanere	11
Ubestemt	19

I Skemaet havde jeg ikke lavet en særskilt Linje for Amerikanere, da jeg antog det i Farten vilde være vanskelig at skille dem fra Europæerne. Der var dog noksaa mange Amerikanere, som da er med i Linjen under "Andre Europæere".

Thi her er flere Dampskibe paa Havnen med Reisende fra Palæstina og Syrien, ligesom paa Skibet jeg er med. Armenierne og Grækerne maatte jeg strax opgive at skille fra hinanden. De tre Kinesere var i et Følge. Under Tyrker er medtaget Ægyptere, Arabere, Syrere og formodentlig andre, som jeg ikke godt kunde skille fra.

Konstantinopel bestaar af tre adskilte Hoveddele. Stambul, den ældste Bydel, og som er overveiende tyrkisk, ligger paa Halvøen mellem Marmorahavet og det Gyldne Horn, Pera-Galata ligger paa Nordsiden af det Gyldne Horn, og Skutari paa den asiatiske Side af Bosporos. Det Gyldne Horn er en Fjordarm, svagt bøiet som et Kohorn, som fra Sydenden af Bosporos gaar i nordvestlig Retning ind i Konstantinopelhalvøen. Det er henved fem Mil langt og fra en kvart til en halv Mil bredt. Det krydses af to Broer. Den indre, omtrent en Mil indenfor den ydre, har dog i flere Aar været i Ustand. Den ydre Bro, Galatabroen, som kaldes den Nye Bro, men hvis officielle Navn skal være "Sultanmoderens Bro", er omtrent 1500 Fod lang og 85 Fod bred, med 50 Fods Sporvogns og Kjørebane i Midten, og 18 Fod bredt Fortaug paa hver Side. Broen er en Flydebro, og bæres af 22 Jernpontoner. I Midten af Broen kan 200 Fod aabnes, saa de største Skibe kan passere. Thi indenfor Broen er Byens indre Havn, og indenfor den indre Bro er Orlogshavnen. Den ydre Havn er udenfor Galatabroen, og udenfor denne igjen, paa Bosporos, er Reden.

Konstantinopel besøgtes og passertes Aaret før Verdenskrigen af 12,350 Dampskibe og 3,800 Seilskibe paa tilsammen over 20 Millioner Ton, foruden af 2,250 Dampskibe og 2,900 Seilskibe i Kystfart.

Detailjhandelen og Engroshandelen med Orienten foregaar for det meste i Stambul, medens Engroshandelen med Europa foregaar i Galata, den lave, flade Bydel ved Nordenden af Galatabroen paa Næsset mellem det Gyldne Horn og Bosporos. Bagenfor denne lave Bydel hæver Landskabet sig meget brat op til en Høide af flere Hundrede Fod. Der-

Udsigt over det gyldne Horn fra Galatataarnet

oppe er det fladt indover, og kaldes Pera, og er forbundet med Galata nedenfor med en brat Undergrundsbane.

I Pera bor Europæerne, og der er alle de fremmede Landes Gesandtskaber og Konsulater. Jeg besøgte der idagmorges vor Generalkonsul G. Bie Ravndal, og havde en meget interessant Samtale med ham, som desværre maatte afbrydes Kl. 10, da han skulde i Retten. I Konstantinopel, og i Tyrkiet for Resten, ligesom i Kina og nogle andre Lande, gjælder saakaldet Exterritorialret overfor de fleste andre Landes Borgere, som bor her. Det vil sige, at andre Landes Borgere, som bor i Tyrkiet er ikke undergivne Landets egne Love og dømmes ikke af Landets egne Domstole, men er undergivne sine egne Landes Love, og har egne Domstole oprettet her af de forskjellige Lande, bestaaende for det meste, kanske udelukkende, af vedkommende Landes Konsuler, med Bistand af Meddommere, som er tilkaldte fra Lister, approberede af Hjemlandets Udenrigsminister. Saa er det ialfald Tilfældet med Forenede Staters Ret her. Generalkonsulen dømmer alene i Sager, hvor Skadeserstatningen i civile Sager er ikke over $50.00, og Bøderne, i kriminelle Sager, ikke overstiger $100 eller Straffen for Forseelser ikke overstiger 60 Dage. Hans Dom er da endelig og kan altsaa ikke appelleres. I større Sager kan han tilkalde to Meddommere, hvis disse er enige med ham i Dommen, er den afgjørende og endelig,

undtagen hvor det gjælder Dødsstraf, som maa approberes af Gesandten. Hvis der i andre Sager er Uoverensstemmelse om Dommen mellem Konsulen og Meddommerne, kan den appelleres til Gesandten, eller, om der ikke er Gesandt, som har været Tilfældet i Konstantinopel siden Mr. Morgenthaus Bortreise, da den diplomatiske Forbindelse mellem Forenede Stater og Tyrkiet i Verdenskrigen blev afbrudt, til Secretary of State i Washington.

Disse Exterritorialretter er nødvendige i Tyrkiet, fordi de borgerlige og kirkelige Love her ikke er adskilte, eller, som vi kanske helst vilde sige, der ikke er særskilt Justitsdepartment, men Justitsen er en Del af Kirkedepartementet. Dets Love og Dommere er for Muhamedanere, og Dommene vilde vel oftest blive uretfærdige overfor Fremmede, og Borgere af andre Lande. — Endskjønt Konstantinopel nu er besat af de allierede Magter, har dog disses Øverstkommanderende ladet de Exterritoriale Retter fortsætte sin Virksomhed. Og det var formodentlig nødvendig, indtil videre; thi her er i Konstantinopel henved 150,000 Mennesker, som er Borgere af andre Lande.

Det var med ikke liden Spænding, at jeg imødesaa Ankomsten til Konstantinopel. Thi selv om man kommer fra Byer som Kairo og gamle Theben i Ægypten, fra Jerusalem, og fra Damaskus i Syrien, saa vil Konstantinopel have stor Interesse, baade paa Grund af, hvad den har været og hvad den er, og paa Grund af sin vakre og enestaaende Beliggenhed mellem to Verdensdele og ved Vandveien til Svartehavet, hvorigjennem Produkterne fra en saa stor Del af vor Klode har sit naturlige Udløb — Bulgarien, Rumænien, Syd-Rusland, Kaukasus, Armenien og nordre Lilleasien. Jeg var tidlig oppe igaar Morges, og ved halvsyvtiden fik vi se Minaretterne paa Stambuls Moskeer rage op over Marmorahavet i Nord. En Time senere løb vi ind i Bosporos, hvor Skibet fortsatte et Stykke opover, for at dets mange Passagerer kunde faa se saa meget som mulig af Byen fra Skibets høie Promenadedæk. Og vidunderlig skjøn laa den gamle ærvær-

dige Stad med sine Paladser og Moskeer og de høie slanke Minaretter der i Morgensolen! Jeg har ikke seet nogen By med en saa vidunderlig henrivende Beliggenhed, med Undtagelse kanske af Stockholm. Men som Helhed betragtet er Stockholm vakrere, fordi den har ikke bare en vakker Beliggenhed og nogle vakre offentlige Bygninger og Taarne og Spir, men ogsaa vakre Gader og private Bygninger, medens Gaderne i Konstantinopel for en stor Del er smale og krogede og de private Bygninger ofte middelmaadige og endog daarlige og stygge. Saa Helhedsindtrykket, eller kanske rettere Indtrykket fra Indsiden, saa at sige, er meget bedre fra Stockholm end fra Konstantinopel. Men *"comparisons are odious"*. Det er uretfærdigt mod Konstantinopel, som har været Tyrkernes Hovedstad i saa lang Tid, i det Folks Magt, som har været og er et af de mest bagstræverske, og som har lagt sin døde, klamme Haand paa alle de Lande, de har faaet Raadevælde over, og stanset alle Fremskridt — det er Uret mod denne By at sammenligne den med Stockholm, Hovedstaden i et af de mest oplyste og fremskredne og skjønhedselskende Lande. Konstantinopel har sin egen Charme, og vil altid have en særegen Interesse og Tiltrækningskraft.

Da Skibet var kommet tvers af Konstantinopels nordre Del, svinget det tilbage og gik op til Bryggen i Galata. De fleste udenlanske Passagerskibe maa gaa til Ankers paa Havnen lige udenfor Galatabroen, men det store franske Dampskibsselskab har Kaiplads her, saa vi kan gaa iland og komme ombord uden at bruge Baadskyds. — Der laa mange Dampskibe tilankers paa Havnen lige udenfor os, og paa Reden udenfor, i Bosporos, laa en hel Del Krigsskibe, mest engelske.

Jeg havde ikke Pasvisering til Konstantinopel. Læserne vil kanske huske, at jeg skrev i et af Brevene fra Kjøbenhavn, at jeg paa Konsulaterne der fik Pasvisering til de forskjellige Lande, jeg i Vinterens og Vaarens Løb agtede at besøge, og at jeg paa det britiske Konsulat maatte faa særskilt Visering for baade Ægypten og Palæstina, og betale $10.00 extra for Viseringen til hvert af disse to Lande, alt-

saa $20.00 for de to. Til Konstantinopel kunde jeg derimod ikke faa Visering, uden at der blev telegraferet til Udenrigsdepartementet i London om Tilladelse til at udstede saadan Visering; men jeg blev fortalt, at jeg lettere kunde faa det hos en britisk Konsul i Ægypten. Da jeg saa kom til Ægypten talte jeg med mange Amerikanere, som hos den britiske Konsul i New York for $10.00 havde faaet én Visering, som gjaldt for Storbritannien og Irland, Gibraltar, Malta, Ægypten, Palæstina og Konstantinopel. Paa det britiske Konsulat i Kairo gjorde jeg opmærksom paa dette, og vilde faa Visering til Konstantinopel, uden mere Betaling, da jeg allerede havde betalt $10.00 for meget. Der gav man dog ikke Visering til Konstantinopel hverken for Betaling eller som Tillægsvisering, men fortalte mig, at paa det ægyptiske Paskontor i Kairo fik man Visering til Konstantinopel frit. Da jeg saa kom der, og man havde undersøgt mit Pas, fortalte man mig, at naar jeg havde britisk Visering til Ægypten eller Palæstina, saa trængte jeg ingen særskilt Visering til Konstantinopel. Dermed troede jeg den Sag var grei. Men i Jerusalem gik den Amerikaner, som sammen med sin Søster havde været sammen med mig til Øvre Ægypten og derfra til Palæstina, til den britiske Konsul og viste ham sit Pas, og spurte om den Visering, han havde, vilde give ham Adgang til at gaa iland i Konstantinopel. Han havde fra den britiske Konsul i San Francisco Visering til Storbritannien og Irland, Ægypten og Palæstina, og fra den spanske Konsul i Los Angeles havde han Visering til Konstantinopel. Det var nemlig Spanien, som efter Afbrydelsen af Forenede Staters diplomatiske Forbindelse med Tyrkiet varetog dets Interesser. Den britiske Konsul i Jerusalem svarte nei, han kunde ikke komme iland i Konstantinopel uden særskilt britisk Visering, og det vilde koste $10.00 for ham og $10.00 for hans Søster, og yderligere omtrent $10.00 for Telegram til Konstantinopel og Svar tilbage. Vedkommende Amerikaner kom da til mig og fortalte mig dette, og raadspurgte hvad han skulde gjøre. Jeg raadet ham til ikke at gjøre noget, og viste ham mit Pas,

hvorpaa der var ingen Visering for Konstantinopel, hvorimod han havde spansk, som var det samme som tyrkisk osv. Og han fulgte mit Raad og gjorde intet videre med Passet. Men jeg kunde ikke nægte mig den Fornøielse at gaa til Konsulen og vise ham mit Pas, og høre hvad han vilde sige. Og det var samme Historie. Jeg fortalte ham da, hvad man baade paa det britiske Konsulat og paa det ægyptiske Paskontor i Kairo havde sagt, og tilføiet, at jeg ikke troede, at han var saa tykhovedet og dum, som han talte, ellers vilde han vel selv af den britiske Regjering ikke faaet det Embede, han indehavde. Og før jeg gik, sagde jeg, at jeg skulde nok komme iland i Konstantinopel uden britisk Visering; thi det var ikke bare Briterne, som raadet i Konstantinopel, men ogsaa Franskmænd og Italienere, og at jeg haabet, at vor Kongres vilde indføre særskilt Visering for Briterne for hver af vore 48 Stater, og til hver af vore oversjøiske Besiddelser, og tage $10.00 i Betaling for hver. — Her i Konstantinopel havde hverken jeg eller nævnte Amerikaner og hans Søster nogetsomhelst Bryderi med at komme iland. Man saa paa vore Pas, stemplet dem, og vi passerede Kontrollen. Jeg havde jo ogsaa italiensk Pas, og fransk Pas, som gjælder ikke bare i Frankrige, men ogsaa alle dets Besiddelser og Protektorater.

Min første Oplevelse i Konstantinopel blev helt anderledes, end jeg havde tænkt, men ikkedestomindre meget interessant. En Flok af os, de fleste Amerikanere, havde tænkt at begynde med Sofiamoskeen, den store prægtige gamle kristne Kirke borte i Stambul, som Tyrkerne omdannet til en Moske, da de erobret Byen. Jeg og en katholsk Prest fra Kentucky kom til at gaa sammen, og kom et Stykke foran de andre, som standset for at kjøpe nogen Postkort. Da vi kom paa Galatabroen, laa der ved Bryggen nedfor Broen en Del Smaadampskibe, somme saa ud til at være færdig til at gaa. Vi vidste, at derfra gik flere Gange daglig Dampskib op Bosporos til Mundingen ved Svartehavet, og den Tur havde vi alle tænkt at gjøre om Eftermiddagen. Katholikpræsten

Sultanslottet Dolma Bagtsje ved Bosporos i Konstantinopel

og jeg tænkte da, at medens vi ventet paa de andre, vilde vi gaa ned paa Bryggen og spørge, naar Dampskib gik opover Bosporus. Der blev vi da fortalt, at der bare gik et Skib den Dag, og det skulde strax gaa, saa vilde vi være med, maatte vi skynde os ombord. Det var en Tur, som vi begge gjerne vilde gjøre, og vi sprang derfor ombord, og lige efter blev Landgangen draget iland, og afsted pilte Dampbaaden, uden at de andre vidste, hvor vi var reiste.

Det var en herlig Tur opover Bosporos. Vi passerede det prægtige Sultanslot Dolma Bagtsje, bygget helt af Marmor, som staar lige ved Fjorden, saa det var hændigt, naar der var nogen man vilde rydde Afveien. Fra Udsiden kunde jeg tænke mig til, hvilken barbarisk østerlandsk Pragt, der er indenfor dets Mure. Og hvilke Intriger har vel ikke foregaaet derinde, og Blodtørst, og barbarisk Nydelse og uudsigelige Lidelser! Flere andre Slotte passerede vi opover, og Villaer og Landsbyer indimellem det deilige skogklædte Landskab paa begge Sider af Bosporos, smilende i Foraarssolen. Omtrent fem Mil Nord fra Galatabroen passerede vi ogsaa

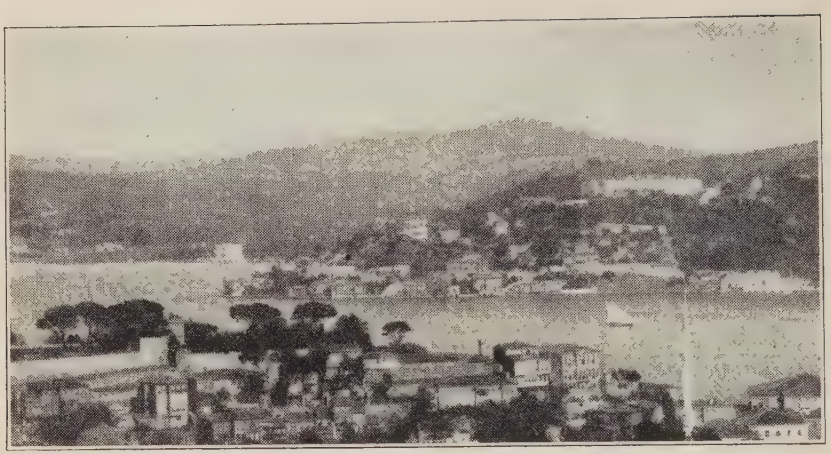

Bosporos nordenfor Konstantinopel

Kasteller, som reiste sig mørke og truende ret op fra Fjorden, bygget som Fæstningsværker af Tyrkerne allerede Aaret før de erobret Konstantinopel.

Dampskibet lagde indtil Bryggen paa mere end et Dusin Steder paa Veien opover, de fleste paa den europæiske Side af Fjorden, men ogsaa et Par paa den asiatiske. Det tog næsten halvanden Time op til Bijukdere, ca. 12 Mil nordenfor Konstantinopel, hvorfra vi kunde se ud i Svartehavet. Vi havde ventet strax at reise tilbage til Konstantinopel med samme Dampskib; thi Dampskibene paa Bosporos gjør Rundture, og gaar tilbage med en Gang. Men da vi kom til Endepunktet blev det os fortalt, at Skibet ikke vilde gaa tilbage før om Kvelden, med Ankomst til Konstantinopel Kl. 9; thi det var 1ste Mai, som i Europa er Arbeiderdagen, altsaa en Slags Helligdag, og derfor var der bare denne ene Tur den Dag. Eller er der 10 Ture hver Dag. Der stod vi. Vi havde ikke Tid til at spendere hele Dagen deroppe, da vi havde bare to Dage i Konstantinopel, saa tilbage maatte vi med en Gang. Vi fik os da Baadskyds over Bugten, som Bijukdere ligger paa Nordsiden af. Saa spadserte vi paa

god Vei langs Fjorden ca. fem Mil, atter Skyds over en Bugt, saa igjen Spadsering nogle Mil, til vi naaede Sporveien til Konstantinopel, hvor vi ankom Kl. 1, efter en noksaa anstrengende, men overmaade interessant Tur.

Vi havde spist Middag i en af de Smaabyer, vi havde passeret paa Tilbageveien langs Vestsiden af Bosporos, og ellers flere Gange havt Forfriskninger, medens vi var inde paa Restauranter og hvilte os, saa vi var færdige til at bese os om i Konstantinopel, saa snart vi kom tilbage. Vi besaa os da først om i Pera, som der ikke er noget særskilt nævneværdigt at fortælle om, og tog derpaa Sporvognen over til Stambul, hvor vi kjørte udover, saa langt Sporvognen gaar, lige til den gamle Bymur over Halvøen fra Marmorahavet til det Gyldne Horn, som i første Halvdel af det 5te Aarhundrede var bygget af Keiser Theodosios II, og som i 1000 Aar holdt Barbarerne ude af Byen.

En stor Del af den vestlige Del af Stambul var nedbrændt for to—tre Aar siden, altsaa efter Krigen; men Folket havde ikke magtet at begynde nogen Gjenopbygning. I det hele taget saa det, fraregnet de store, prægtige Moskeer, fattigsligt ud i en stor Del af Stambul. Og der er uden Tvil nu stor Nød blandt Befolkningen. Vi læser meget om Nøden i Wien, som var den store folkerige Hovedstad i det mægtige Rige Østerrige-Ungarn, og nu er blevet reduceret til Hovedstaden i en liden Lap af Europa. Der er uden Tvil stor Nød, og dens Indbyggere har raabt om Hjælp, og faaet Hjælp. Konstantinopel var ogsaa en stor folkerig Hovedstad i et stort Verdensrige, med en vældig Arme af Mænd i Statens Tjeneste i de forskjellige Regjeringsafdelinger. Men af det er der omtrent intet igjen. Konstantinopel er lige stor og folkerig, men er nu bare sin egen Hovedstad, har ikke engang en Lap Land igjen, som den er Hovedstad i. Og den store Flok, som var i Statens Tjeneste eller som handlet med de forskjellige Dele af det store Rige, er nu uden Beskjæftigelse, uden Indtægt, uden noget at leve af. De sulter og tier; thi de ved, at det er nytteløst at appellere til Verden

om Hjælp, ialfald til Vestens Folk. Og deres egne har ikke Anledning eller Raad til at hjælpe. Derfor tier de og — sulter. Nøden her er vistnok overmaade stor. Jeg kunde se det paa Folkene, Mænd, Kvinder og Børn. Store, alvorlige, bedende Øine, udhulede Kinder, tomme Maver.

Der var heller ikke den Rørelse og det Liv i Gaderne i Stambul, eller i dets Basarer og Kafeer, som der formodentlig var før, og som det var i Kairo og i Damaskus. Tyrkerne er jo heller ikke saa livligt og dygtigt Folkefærd som Araberne. Skjønt her er Stilstand i meget, mod før, og stor Nød blandt den tyrkiske Del af Byens Befolkning, har dog ikke det tyrkiske Pund aldeles tabt sin Værdi, som f. Ex. Kronen i Østerrige. Det var igaar værd 65 Cents. Det er vel Magternes Besættelse af Byen, som har gjort meget til at holde oppe Værdien; thi det bringer mange Penge hertil. Og saa naturligvis alle de fremmede Statsborgere i Galata og Pera. Thi der saa det ikke ud til at være Mangel. Der var Forretning, Liv og Rørelse.

Tyrkisk Moske i Stambul i Konstantinopel

Vi tilbragte Resten af Eftermiddagen med at spadsere rundt i Stambul og se os om. Et Par vældige tyrkiske Moskeer var vi inde i. De er i en Bygningsstil, jeg ikke har seet før. De bestaar af en hel Del Dome, den ene høiere og vældigere end den anden, som en Ophobning af Dome. Sofiamoskeen, som vi havde tænkt at besøge først, udsatte vi

med at besøge til idag, og jeg skal ogsaa vente med at skrive om den til i næste Brev. Da vi mod Kvelden kom tilbage over Galatabroen til Galata, gik vi op Bakken. Der, 150 Fod over Havet, paa Grænsen mellem Galata og Pera, staar et høit Taarn, Galatataarnet kaldet, som har staaet der som et Vagttaarn og Landemærke i 1500 Aar. Inde i de tykke Mure gaar der en Vindeltrappe i flere Hundrede Trin op til Toppen. Derfra var der en herlig Udsigt over Verdensstaden og dens Omgivelser. — Lige under os Galatas høie, moderne Forretningsbygninger; i Sydvest det Gyldne Horn, nu i Sandhed farvet gyldent af den nedgaaende Sols Straaler; bortenfor det Gyldne Horn, i Syd, Stambuls hvælvede Halvø med de mange vældige kuplede Moskeer og slanke Minaretter; i Vest udover Europa mod den historiske Tsjakaldsja Linje, i Nord Europæernes forholdsvis moderne Bydel; men i Øst Bosporos og, bortenfor det, Asien.

Enogtyvende Brev

Smyrna

Smyrna, Lilleasien, den 4de Mai 1922.

Jeg havde oprindelig ikke tænkt at skrive et særskilt Brev fra Smyrna. Men ved at se Indseilingen til Byen og dens Beliggenhed, og ved at tilbringe en hel Dag her og spadsere rundt i de forskjellige Bydele og betragte Bygninger og Gader, Folkeliv og Forretningsliv, og særlig ved at samtale med Folk om Forholdene her nu, begynder jeg at forstaa, at Smyrna ikke bare er den største og vigtigste Handels- og Havneby i Lilleasien, men at den virkelig er "Lilleasiens Øie", som Tyrkerne kalder den.

Medens de andre af Oldtidens Sjøbyer i vestlige Lilleasien er blevet Indlandsbyer derved, at deres Havne er blevet udgrundet ved Elvenes Lagring af Sand og Mudder, er endnu Smyrna Sjøby og Havneby, med Dybde nok for de største Skibe. Ogsaa dens Indseiling holdt paa at grundes op af Elven Hermos. Denne Elv, som er en af de største Elve i vestre Lilleasien, rinder i vestlig Retning fra langt inde i Landet. Men nogle Mil fra dens Udløb svinget den ret i Syd og randt ud i Smyrnafjorden nogle Mil udenfor Smyrna. I Aartusindernes Løb har den der, paa Fjordens Nordside, dannet en stor lav Ø, og holdt paa at grunde op hele Fjorden. Men i 1886 fik man forandret Elvens Løb, saa at den, istedenfor at svinge mod Syd og rinde ud i Smyrnafjorden, nu fortsætter bent mod Vest og rinder ud i Havet nogle Mil nordenfor Fjorden. Derved blev Smyrna reddet som Havneby. Men det var næsten paa høi Tid; thi havde Elven faaet fortsætte endnu et Hundrede Aar med sin Oplagring af Sand og Mudder i Fjorden, saa havde Smyrna blevet liggende ved

en Indsjø. Som det er, er der endnu paa det smaleste, omtrent syv Mil udenfor Smyrna, en Rende paa en halv engelsk Mils Bredde, som er over 50 Fod dyb.

Der fik vi den første Forstaaelse af, at vi nu er i et Land, som er i Krigstilstand; thi Indseilingen der er spærret mel flydende og sunkne Miner. Om Dagen er disse af smaa Kanonbaade draget saapas tilside, at Skibe ved Hjælp af Lods kan komme igjennem. Men om Natten er Indseilingen aldeles stængt. Inde paa Reden udenfor Byen ligger der ogsaa flere store Krigsskibe, blandt andre ett, som tidligere tilhørte De Forenede Stater, før det blev solgt til Grækenland.

Smyrna har en meget vakker Beliggenhed paa en Slette paa Sydsiden af Bunden af en over 30 Mil lang Fjord. Bagenfor Byen er der Aaser, omtrent 600 Fod høie. Der laa i Oldtiden det græske Akropolis, og der er endnu et middelaldersk Kastel. Bagenfor disse Aaser hæver Fjeldene sig til en Høide af henved 5000 Fod. Men mellem Fjeldene er der lave Pas, hvorigjennem Jernbaner gaar til de forskjellige Dele af Lilleasien. Thi fra Smyrna gaar der tre store Jernbanelinjer, saa Byen har udmærket Forbindelse med det indre af Landet, den eneste By i Lilleasien, om hvilken dette kan siges. En Jernbane gaar sydover til Efesus og derfra østover omtrent 200 Mil til Egherdir. En anden Bane gaar ret i Nord til Panderma ved Marmorahavet, tvers overfor Konstantinopel. En tredie Jernbane, som kan kaldes Hovedlinjen, gaar mellem de to nævnte Jernbaner 200 Mil østover til Afern Karahissar, hvor den støder sammen med Skutari (Konstantinopel)—Bagdadbanen, som dog endnu ikke er færdig længer end til Passet over Taurusfjeldene ved Middelhavets nordøstre Hjørne, hvor Arbeidet blev afbrudt ved Verdenskrigens Udbrud. Ved denne Bane havde ogsaa Smyrna Jernbaneforbindelse med Angora, som nu er Tyrkernes Hovedstad. Men denne Forbindelse er foreløbig afbrudt. Thi mellem Smyrna og Angora, eller kanske rettere, mellem Grækenland og Tyrkiet, er der Krigstilstand. Her er Verdenskrigen endnu ikke Slut.

I Verdenskrigen sympathiserte den græske Konge Konstantin, som er gift med Ex-Keiser Wilhelm II's Søster, med Centralmagterne, og vilde formodentlig gaaet ind i Krigen paa deres Side, samtidig med Bulgarien og Tyrkiet. Dette fik dog Vestmagterne ved den kloge græske Statsmand Venizelos's Hjælp forhindret, og Kong Konstantin maatte forlade Grækenland, som da blev med i Krigen paa Vestmagternes Side. Ved Sevresfreden, hvor Fredsbetingelserne med Tyrkiet blev dikteret, fik Grækenland Thrakien — det er Resten af det europæiske Tyrki, med Udsigt til ogsaa at faa Konstantinopel — samt Smyrna og en stor Del af vestlige Lilleasien med udenforliggende Øer, undtagen nogle af Sporaderne, som Italien har siddet inde med siden Tripoliskrigen.

Ved Balkankrigene havde allerede Grækenland faaet mange af Øerne, samt Makedonien og Kreta. Grækenland har saaledes ved Balkankrigene og ved Verdenskrigen voxet sig fra at være et af de mindst Lande i Europa, med mellem to og tre Millioner Mennesker, til en liden Stormagt paa over ti Millioner, indbefattet tre Millioner i Asien. De allerfleste af disse ti Millioner er Grækere; thi det er gammelt græsk Land, som atter er kommet under græsk Styre. Som et andet Billede paa, hvorledes det græske Rige har voxet, kan jeg med det samme nævne, at før Balkankrigene havde det græske Storting 110 Medlemmer, efter Bankankrigene havde det 180, og nu efter Verdenskrigen har det 360 Medlemmer.

Denne det græske Riges vældige Vext og Fremgang skyldes hovedsagelig en Mand, Venizelos, den klogeste og dygtigste og mest fremsynte Statsmand, det græske Folk har frembragt siden Alexander den Store. Men "Utak er" — ialfald stundom — "Verdens Løn", og "En Profet er ikke" — ialfald ikke altid — "anerkjendt i sit eget Land". Det græske Folk havde efter Krigen Valget mellem Venizelos og Konstantin — og det valgte den sidste, og begik derved en af de uklogeste og skjændigste og, frygter jeg for, skjæbnesvangreste Handlinger, et Folk nogensinde har begaaet. Det

kaldte Kong Konstantin, som vistnok var født i Athen, men af et fremmed, oprindelig dansk Fyrstehus, tilbage, og Venizelos, dets store Velgjører, som det burde have valgt til sin Præsident, maatte gaa i Landflygtighed. Denne Handling kjølnet Vestmagternes Interesse for Grækenland betydelig, og fra at være dets kraftige og mægtige Understøttere, er somme af dem blevet dets Modstandere.

Den saakaldte Sevresfredsslutning, eller Fredsdiktat, blev vistnok vedtaget af Sultanen og Gammeltyrkerne i Konstantinopel, men ikke af Ungtyrkerne, det nationale tyrkiske Parti, som efter Fordrivelsen fra Europa har etableret sig i Angora, en By i Lilleasien, henved 200 Mil i øst-sydøstlig Retning fra Konstantinopel. De nægtet at anerkjende Overdragelsen af Smyrna og vestlige Lilleasien til Grækenland, saa her blev ingen Fred, men, som nævnt, Verdenskrigen vedvarer fremdeles. Ungtyrkerne har en dygtig Leder i Mustafa Kemal Pasha, og han har vistnok forstaaet, som Tyrkerne saa mange Gange før, at udnytte Grækernes ukloge Handlemaade ved Tilbagekaldelsen af Kong Konstantin og Forjagelsen af Venizelos, og særlig den derved opstaaede Kjølighed overfor Grækenland af Vestmagterne. Man fortæller mig her, at Frankrike i længere Tid har understøttet Ungtyrkerne i Angora, ikke alene med Vaaben og Ammunition, men ogsaa med Penge. Grækere her, som har fortalt mig dette, og som har fortalt mig om det græske Riges Vækst og Fremgang, stoler dog paa, at de har England med sig, selv om Frankrige er imod dem, samtidig som de trøster sig til, at Grækenland nu er en Stormagt og vil i Sommer kunne stille en Hær paa en halv Million vel bevæbnede Mænd mod Ungtyrkerne. De føler sig derfor visse paa Seiren, naar det nu atter for Alvor gaar løst. Derfor har Grækenland ikke vedtaget den Forandring af Sevresfreden, som for nogle Uger siden, i Marts Maaned, blev foretaget paa en Konference i London, hvor det af Vestmagterne blev besluttet, at Grækenland skulde trække sig tilbage fra Smyrna og Lilleasien, som Tyrken altsaa skulde faa beholde, ligesom han

ogsaa skulde faa beholde Konstantinopel med nærmestliggende Landskab vestenfor, til den saakaldte Tsjataldsjalinje, en Række af Fæstningsværker mellem Svartehavet og Marmorahavet omtrent 40 Mil vestenfor Konstantinopel, dog med en nøitral Zone langs Stræderne.

Jeg mindes en liden Historie, som blev fortalt i min Hjembygd i Norge, da jeg var liden. I Bergen og nærmeste Omegn, fortaltes det, var mange unge Piger, mest i Alderen mellem 15 og 20 Aar, forsvundne, den ene efter den anden, uden at man kunde finde nogetsomhelst Spor efter dem. Men saa hændte det, at en af Hagerne i en Tønde, som heistes ombord paa et Skib, som laa og lastede for Svartehavet, løsnet, saa Tønden faldt ned fra en Høide, og Baandene sprang, saa Tøndens Indhold væltede ud. Indholdet bestod af Meneskekjød. Ved Undersøgelse fandt Politiet ud, at den og flere andre Tønder af samme Slags var komne fra et lidet Hus langt inde i Byen. Der fandt man da, indenfor doble Vægge, et helt lidet Slagteri og Salteri, som Tyrken der havde havt, og hvor Pigerne var bragte hen og slagtet og deres Kjød nedsaltet for at sendes til Konstantinopel til "Tryntyrken" som Delikatesse. Før Politiet kom havde dog vedkommende faaet Tid til at flygte, og blev aldrig paagrebne. — Historien var naturligvis lavet i en Barnestue af en Barnepige for at skræmme Børnene til at være snille, for "ellers kom "Tryntyrken" og tog dem!" Men Historien er ikkedestomindre betegnende for den Mening man rundt om i Europa, selv i en Barnestue oppe i Norge i det modsatte Hjørne af Kontinentet, havde om Tyrken. Endog selve Benævnelsen Tryntyrken er betegnende. Vistnok har ikke Tyrken været Menneskeæder, men Menneskeslagter har han været, og Røver og Kjøber af unge Piger, ikke netop for at slagte og æde dem, men for at bringe dem til sit Harem. Fra Asien og fra Landene rundt Middelhavet har han røvet og kjøbt og bortført dem, saa han er ikke længer, som oprindelig, af ren mongolsk Race. Men han hører alligevel ikke hjemme i Europa.

Det var derfor vistnok med et Befrielsens Suk, at den civiliserede Verden modtog Sevresfredens Beslutning om, at Tyrken var fordreven fra Europa, og den kristne Verden imødesaa med Forventning og Glæde den Dag, da Halvmaanen skulde fjernes fra Sofiamoskeen i Konstantinopel, og Korset indtage dets Plads, og dette ærværdige Gudshus, i mange Hundrede Aar de Kristnes Hovedkirke, atter skulde blive indviet under Korsets Tegn.

Og saa kommer nu Vestmagternes Bestemmelse om, at Tyrken skal beholde Smyrna og det kristne vestre Lilleasien, og at han endog skal forblive i Europa!

Medens Tyskland, et af de mest fremskredne og civiliserede Lande i Europa — jeg husker nok, at vi i Krigens Hede kaldte dem Hunner og Barbarer, men hvor meget af det var vel ikke Propaganda? Han, som stod i Spidsen for Vestmagternes Propaganda, ikke bare i Europa, men ogsaa i Amerika, var en Jøde, Lord Northcliffe — medens altsaa et af de mest fremskredne og mest civiliserede Lande i Europa er blit beskaaret og beklippet paa alle mulige Maader, baade for sine oversjøiske Kolonier og for nogle af sine mest værdifulde Landsdele hjemme, ikke bare ikke-tyske Landsdele, som f. Ex. Nord-Slesvig, som det ingen Ret havde til og som det burde miste, men ogsaa for omtrent helt tyske Landsdele, som f. Ex. Elsass, skal det bagstræverske og uciviliserede Tyrkiet faa beholde de Landskaber, det i sin Tid røvet fra civiliserede Europæere; medens det oplyste kristne protestantiske tyske Folk skal betale en uhyre Krigserstatning, og indtil denne er betalt, store Dele af dets Territorium skal holdes besat af fremmede Tropper, hvortil Frankrige med Forkjærlighed i de besatte Rhinegne bruger farvede muhamedanske Marrokanere, skal formodentlig den afskyelige Tyrk, som er Muhamedaner, slippe at betale nogen Krigsskadeserstatning, samtidig som de kristne Grækere kommanderes ud af det overveiende kristne vestlige Lilleasien, for at den muhamedanske Tyrk skal faa helt Raadevælde over de Kristne der, og endog faa forblive i Europa; medens

Frankrige ikke har Raad til at betale Renter, end sige Afdrag, paa de Pengesummer Amerika laante det, da det var i Nød og raabte om Hjælp, har det dog Raad til at holde en Hær paa henved en Million Mand under Vaaben, for at holde i et Slags Slaveri det tyske Folk, som det dog allerede har faaet helt afvæbnet, samtidig som det med Penge, Vaaben og Ammunition hjælper Tyrken til at bekjæmpe og underkue de Kristne i det nære Østen.

Naar man ved dette, naar man tænker paa dette, er det næsten som man kan fortvile og mistvile om vor Civilisation.

Jeg havde glædet mig til Besøget i Konstantinopel, ikke bare paa Grund af dens Beliggenhed og Historie, men fordi den nu endelig var befriet for Tyrkervældet; jeg havde glædet mig til Besøget i Sofiamoskeen, ikke bare fordi det er et af de ældste og største og ærværdigste Gudshuse i Verden, men fordi det snart atter skulde komme under Korsets Tegn. I Travelheden i Ægypten, Palæstina og Syrien havde jeg ikke havt Tid til at følge Begivenhederne i Europa og vidste derfor ikke om Londonerkonferencens Beslutninger, før jeg kom til Konstantinopel.

Det var derfor med dobbelt Vemod, at jeg, og flere med mig, den anden Dag vi var i Konstantinopel, besøgte den historiske Bygning, over hvilken Halvmaanen nu har hersket i 469 Aar, efter at den i 916 Aar havde været under Korsets Tegn — Kristenhedens Hovedkirke. Sofiakirken blev bygget af Keiser Justinian i Aarene 532—537, paa det Sted, hvor tidligere der havde staaet en Kirke, som var bygget af Konstantin den Store. Kirken blev saaledes bygget i den korte Tid af fem Aar, og ingen anden af de store Kirker i Verden har været opført saa hurtig. Men saa var ogsaa 10,000 Arbeidere beskjæftiget hele Tiden. Kirken siges at have kostet 360 Centner Guld. Det var den 29de Mai 1453, at Tyrkerne erobret Konstantinopel, og allerede den 3die Dag derefter, altsaa den 1ste Juni 1453, blev den indviet som muhamedansk Moske. Strax efter blev der opført en Minaret ved et af Kirkens Hjørner og senere tre andre, saa

Sofiamoskeen i Konstantinopel

der nu er fire Minaretter, et ved hvert Hjørne. Andre Tilbygninger er ogsaa opførte, som skjæmmer Kirkens Ydre. Lige syd for Kirken er der fire sultanske Mausoleer eller Gravkapeller. I Midten af hvert af disse staar vedkommende Sultans Sarkofag, omgivet af en Række af hans fornemste Hustruers Ligkister, samt endel af hans Børns Ligkister, saa han endog i Gravkapellet har et helt Harem med sig.

Hele Moskeens — Kirkens — Grundflade danner, den halvrunde Korafslutning ikke iberegnet, en aflang Firkant 320 Fod lang og 240 Fod bred. Kirkens Indre er omtrent 250 Fod lang og 230 Fod bred. Men dette er opdelt i Midtskib, Kor, Tverskib og Sideskibe. Moskeens Indre danner igrunden et stort Kors, over Midten eller Krydset af hvilket der er en Dom, som maaler 110 Fod i Tversnit og midt i Hvælvingen er Høiden 190 Fod over Gulvet. Den hviler paa fire svære Rundbuer, som er muret op paa fire Pillarer, næsten 30x20 Fod tykke. Østenfor den østre Rundbue er en Halvdom over Koret, som ender i en halvrund Korafslut-

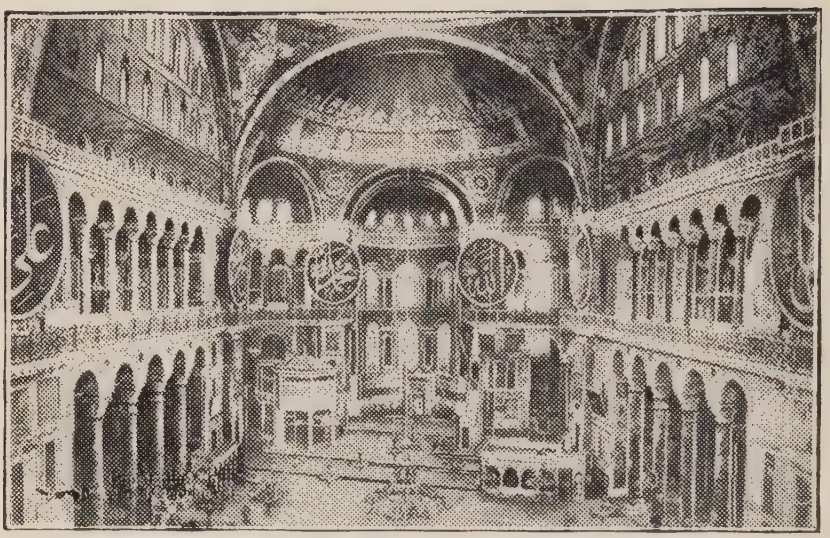

Det Indre af Sofiamoskeen i Konstantinopel

ning; vestenfor den vestre Rundbue er en lignende Halvdom mod Indgangen. Nordre og søndre Rundbuer er tilmurede over to Rækker af Søiler, som skiller Tverskibene fra Midtskibet; men i disse tilmurede Buer er der 40 Vinduer, to Rækker i hver Bue, som giver udmærket Lys i Moskeens Indre. Ligesom Tverskibene er ogsaa Sideskibene skilt fra Midtskibet ved to Søilerækker over hinanden. Paa begge Sider af Midtskibet er der i nedre Søilerække 40 Søiler, i øvre Række 68 Søiler. De fire Søiler paa hver Side i nederste Række mellem Hovedpillerne er 35 Fod høi og 3¾ Fod tykke, og er af grøn Marmor, medens de fire Søiler i nederste Række paa begge Sider af Koret er af rød Porphyr, og skal være taget fra Baals- eller Jupitertemplet i Baalbek, som jeg skrev om i et tidligere Brev.

Det egentlige Kirkerum eller Auditorium, som vi helst vilde kalde det, indenfor disse Søilerækker, er 110 Fod bredt og 250 Fod langt, og ender mod Øst i en halvrund Korafslutning.

Jeg har brugt Benævnelsen Øst og Vest, skjønt Bygningen staar næsten i Sydøst og Nordvest. Havde Muhamedanerne bygget den, vilde de have vendt den endnu mere mod Sydøst; thi de bygger alle deres Moskeer saaledes, at Bedealkoven — Koret, som vi kalder det — er mod Mekka. Derfor har de i Sofiamoskeen bygget Bedealkoven lidt til den høire Side af Korafslutningen, og strukket Tæpperne paa Moskeens Gulv lidt paa skraa, saa alt vender mod Mekka. Disse paaskraaliggende Tæpper giver Indtrykket af, at Moskeen er skjæv, med det samme man kommer ind og ser indover Gulvet. Ved den store Pillar tilhøire nærmest Koret er der en Platform for Forbederen, og inde i Koret paa venstre Side er der et lidet ottekantet Hus eller Bur, som staar paa otte Søiler. Det er Sultanens Loge, hvor han overværer Gudstjenesterne. Oppe paa Væggene paa de store Pillarer er der fæstet nogen runde Skilte, hvorpaa er malet store arabiske Bogstaver, som skal være Navnene paa de fire første Kalifer — Abu Bekr, Omar, Osman og Ali — og oppe i Koret er to lignende Skilte med Vers fra Koranen. Bortseet fra disse muhamedanske Tilstelninger er Moskeens Indre meget vakker og imponerende. Særlig de store Rundbuer og den store Dom over dem — den vældigste og mest imponerende Kirkebygning, jeg endnu har seet.

Ved Besøg i andre muhamedanske Moskeer har jeg fulgt den muhamedanske Skik og taget af mig Skoene og beholdt Hatten paa Hovedet. Under Besøget i Sofiamoskeen beholdt jeg Skoene paa Fødderne, og lod en Tyrk binde store Tøfler udenpaa dem, men tog Hatten af. Jeg var jo i en gammel kristen Kirke, selv om Halvmaanen endnu troner over dens Dom.

Vi forlod Konstantinopel Tirsdag Aften Kl. 6 og kom til Smyrna igaar Aftes efter 24 Timers Fart. Den indre Havn, som er beskyttet af en ¾ Mil lang Molo, er for liden til at Skibene kan faa lægge til langs efter Kaiene, men maa gaa tilankers, og saa fortøie med Agterenden op imod, men et Stykke fra Kaien. Al Losning og Lastning foregaar

Fra Havnen og Kaien i Smyrna

da ved Hjælp af store Skuder eller Pramme, ligesom Passagererne maa bruge Fløtmand for at komme iland eller ombord.

Skjønt her hersker Krigstilstand er dog Havnen fuld af Skibe, deriblandt to amerikanske og et norsk; thi Smyrna er, som nævnt i Begyndelsen af dette Brev, den vigtigste Handels- og Havneby i Lilleasien, og en af de vigtigste ved Middelhavet. Før Krigen besøgtes dets Havn aarligaars, ved Siden af 3,500 Seilskibe, af ca. 2500 Dampskibe paa tilsammen henved tre Millioner Tons. Dens Udførsel, som bestaar fornemmelig af Tæpper — 600,000 Kvadratyards aarlig — og Figen — 50,000 Sække aarlig —, samt af Rosiner, Vin, Tobak, Olivenolje, Uld, Bomuld og Smergel, havde en Værdi af ca. 30 Millioner Dollars, og dets Indførsel, bestaaende af Kolonialvarer og fornemmelig alle Slags Fabrikvarer, havde en Værdi af 20 Millioner Dollars. Ved Siden af denne store Udenrigshandel havde Smyrna en Indenrigshandel paa

ca. 10 Millioner Dollars; altsaa alt ialt en Omsætning paa over 60 Millioner Dollars.

Smyrna har en Befolkning paa 200,000 Indbyggere, af hvilke over Halvdelen er Grækere. Omtrent 10,000 er Frankere, som Folk af andre europæiske Nationaliteter end den græske kaldes her i Orienten, altsaa Englændere — iberegnet Amerikanere — Franskmænd, Italienere, Tyskere, Østerrigere, osv. Her er 15,000 Jøder, for det meste fra Spanien, hvorfra de i sin Tid blev fordrevne, samt ca. 15,00 Armeniere og henved 50,000 Tyrkere. Hver af disse bor adskilt i hver sine Bydele, Grækerne og Frankerne dog isammen i Byens vakre nordre Del og nærmest Fjorden. Søndenfor dem bor Armenierne, dernæst Jøderne, og sydligst, opimod det gamle Kastel, bor Tyrkerne. Byen har næsten Form som en retvinklet Trekant, med den længste Side mod Fjorden. Langs denne gaar Byens peneste og længste Gade, Kaigaden, som er over to og en halv Mil lang. Paa den gaar Byens eneste Sporvognslinje, hvis Vogne drages af Heste — en Hest for hver. Den sydlige Del af denne Gade gaar langs den indre Havn, medens den nordlige Del ligger frit mod Fjorden. Bagenfor Kaigaden og parallelt med den er der to—tre andre noksaa brede og pene Gader, men længer ind fra Fjorden er Gaderne smalere og kortere, ligesom Tvergaderne er smale. Gaderne var rene, og Husene, især i Franker-Græker-Kvartererne, er pene, og giver i detheletaget Indtryk af jevn Velstand. Ligesom paa Havnen var der oppe i Byen livlig Færdsel og Trafik, men Bazarerne havde selvfølgelig forholdsvis liden Interesse for os, som kom fra Kairo, Damaskus og Konstantinopel.

Smyrna blev anlagt af Græderne i det 11te Aarhundrede f. Kr., noget op fra Bunden af Fjorden. I Slutningen af det 3die Aarhundrede f. Kr. blev den efter Planer, foreslaaet af Alexander den Store, flyttet og anlagt, hvor den nu ligger. Her stiftet Apostlerne en kristen Menighed, en af de syv Menigheder i Lilleasien, som nævnes i Johannes Aabenbaring. I 1424 blev Byen erobret af Tyrkerne, og var under

Kaigaden i Smyrna

deres Herredømme til ved Verdenskrigens Slutning, da den atter blev græsk. Men nu har altsaa Vestmagterne besluttet, at den igjen skal overlades til Tyrkerne. Dette nægter Grækerne at efterkomme og ruster sig til fortsat Kamp mod deres Arvefiende. Men Tyrken spiller sit gamle Spil mellem Magterne, og jeg frygter for, at det vil gaa, som saa ofte før. Under alle Omstændigheder vil her bli Kampe, om ikke netop i Smyrna, saa dog i vestlige Lilleasien, hvor Hærene staar overfor hinanden, Kampe, som ikke bare bliver afgjørende for Smyrna, men som ogsaa kan bli af verdenshistorisk Betydning.

Toogtyvende Brev

Athen og dens Akropolis

Athen, Grækenland, den 12te Mai 1922.

"Saa skulde det times mig at komme paa Akropolis!" Omtrent saaledes udbrød en engelsk Statskirkeprest og jeg samtidig, idet vi kom op paa det gamle historiske og berømte Akropolis her i Athen. Og ganske naturlig. Der er intet Sted i den ganske vide Verden, om hvilken der staar saadan Glans og Glorie, som om Athens Akropolis, og intet andet Sted paa vor Klode kan vel have saadan Tiltrækning, særlig paa dem, som i aarevis paa College eller Universitet, i Amerika eller Europa, har syslet og strævet med de klassiske Fag — Græsk og Latin, Athen og Rom, og alt, som derved staar i Forbindelse.

Vedkommende engelske Prest havde tilbragt flere Aar ved et af Collegerne ved Oxford Universitet i England, og jeg ligesaa mange Aar ved Luther College i Decorah. Endskjønt jeg der havde lagt mig mest efter Latin og Rom, saa det næsten havde været som en Kjæphest, havde alligevel i min Bevidsthed det athenske Akropolis altid havt en højere, skjønnere og ædlere Stilling end det romerske Forum.

Saasnart den Besøgende fra Vesterland kommer til Athen og hans Fod betræder dens klassiske Jord, vender hans Blik sig uvilkaarlig mod den historiske Klippe, og hans Skridt fører ham umiddelbart did, for i ærbødig Ærefrygt at hylde de store Genier, som levede og virkede i gamle Hellas's mest berømmelige Tidsalder. Og kommen derop, blir han staaende i stum Beundring foran Resterne af de uovertrufne Bygværker, som, lig et lysende Fyrtaarn, har sendt sine Skjønhedsstraaler udover Verden og fortalt og vidnet om den Storhed

Akropolis seet fra Øst — I Forgrunden Fundamentet og Ruinerne af Zeustemplet

og Pragt, som engang var denne Bys, og som indtil denne Dag har været Mønstre for de Vise i alle civiliserede Lande.

I det i en Bys eller et Lands Historie forholdsvis korte Tidsrum paa omtrent halvandet Hundrede Aar, fra Perserkrigene til Alexander den Store, frembragte Athen paa næsten alle Omraader en Række Genier, som ingen anden By i nogen Tidsalder kan opvise Magen til — Statsmænd som Themistokles, Aristides og Perikles, Generaler som Miltiades, Admiraler som Kimon, Arkitekter som Iktinos og Menesikles, Billedhuggere som Pheidias, Alkamenes og Praxiteles, Filosofer som Sokrates og Platon, Historikere som Tukydides og Herodotos, Tragedieskrivere som Æschylos, Sophokles og Euripides, Komedieskrivere som Aristophanes, Talere som Demosthenes, for bare at nævne de mest fremragende.

Jeg har paa Theatre i Amerika, i England, i de tre skandinaviske Lande, og Tyskland, seet opførte en hel Del af Verdens største og mest berømte Dramaer, Dramaer af Shakespeare, af Goethe og Schiller, af Bjørnson og Ibsen og andre store Dramatikere. Det mest gribende af alle, jeg har seet, var dog et af de gamle græske Dramaer, en Tragedie

Det mere end 2000 Aar gamle Dionysostheater i Bakken paa Sydsiden af Akropolis

af Sophokles, som jeg for ca. 15 Aar siden saa opført paa Nationaltheatret i Kristiania. Det var naturligvis der udstyret med al den Teknik, som et første Rangs moderne Theater raader over — med Orkester, Scenerier, gammelgræske Dragter. Det var overordentlig fængslende, og Slutningen saa overvældende tragisk, at da Tæppet var gaaet ned, sad Tilskuerskaren i det fuldpakkede Theater en Stund som lamslaaet, førend Bifaldet brød løs over det prægtige Udstyr og det fortrinlige Spil. Men Bifaldsstormen indbefattet uden Tvil ogsaa en stor Hyldest til den gamle græske Forfatter, som havde skrevet Dramaet.

Jeg skrev i et af mine Breve fra Ægypten, at jeg der var kommen mere og mere til den Forstaaelse, at den Plads, Grækerne har havt i Verdenshistorien som Opfindere og Ophavsmænd til den skjønne Stenarkitektur med Søiler og Kapitæler, og til Skulptur, baade fritstaaende og i Relief, tilkommer i Grunden Ægypterne. Paa denne Opfatning fik jeg en slaaende og interessant Bekræftelse allerede første Dag, jeg

var her. Vi var 6 i et Følge, som besøgte Nationalmuseet — førnævnte engelske Prest og jeg, de to Amerikanere, som jeg flere Gange før har nævnt i mine Breve, samt en Svenske fra Upsala og hans Frue. Vi havde alle været i Ægypten, og da vi kom ind i Museets første Sal, udtalte flere i Følget, at det var ægyptiske Oldtidssager, som der var udstillet. Der var mange Statuer og Statuetter og Dele af Statuer og Reliefer, og alt havde det karakteristiske ægyptiske Præg, som vi kjendte saa godt fra vort Besøg i Faraoernes Land. Midt i Salen stod der saaledes en Statue i vanlig Legemsstørrelse af Apollon, saa typisk ægyptisk, som vel mulig: Haaret langt og fast med Skuldrene, disse brede, Armene hængende ret ned, Hænderne knyttede ind til Hofterne, smal om Midjen, og venstre Fod lidt fremfor høire. Men der var dog en Forskjel, som jeg gjorde de andre opmærksom paa, og vi forstod strax, at den og de andre Statuer i Salen ikke kunde være ægyptiske. Thi de var helt nøgne. Det havde vi ikke seet i Ægypten. Der havde alle Statuer af nøgne Menneskikkelser, enten de forestillede Mennesker eller Guder, staaende eller siddende, et lidet smalt Forklæde fra Maven halveis ned mod Knærne, altsaa hugget i Stenen eller støbt i Metallet, og udgjorde saaledes en Del af Statuen. Ved at se efter i Katalogen, som jeg havde kjøbt ved Indgangen, fik jeg se, at alle Gjenstandene i vedkommende Sal var arkæiske, altsaa fra den tidlige Periode af græsk Kunst, før Perserkrigene. Et Par Dage senere kom jeg i Samtale med to schweitziske Billedhuggere, som bor her paa samme Hotel som jeg, og de kunde fortælle mig, at det nu er almindelig anerkjendt, at Grækerne oprindelig fik sin Arkitektur og Skulptur fra Kreta, hvortil den tidligere var kommen fra Ægypten.

Men Grækerne forblev ikke længe slaviske Efterlignere af den ægyptiske Kunst. De ægyptiske Billedhuggere havde, i den lange Periode af mere end to Tusinde Aar, ikke formaaet at løsrive sig fra engang vedtagne Maader at fremstille det menneskelige Legeme paa. Fremstillingen var vistnok anatomisk korrekt, men, enten Statuerne er staaende eller

Parthenon paa Akropolis

siddende, har de en trættende Ensformighed, som f. Ex. det, at venstre Fod altid er lidt fremfor høire paa staaende Statuer. Det ser ud til, at de ægyptiske Billedhuggere, udenfor de rent anatomisk korrekte Legemsproportioner, kun efterstræbte Ansigtslighed med Originalen, eller, om Statuen var af optænkte Personligheder eller af Guder, da at fremstille dennes Karakter i Ansigtets Udtryk. Med andre Ord, de fremstillet mere det indre end det ydre, mere Sjælen end Legemet — og deri var de naaet langt. I Grækenland derimod gjennemgik Skulpturen en hurtig Udvikling. Allerede i det 5te Aarhundrede f. Kr. havde de græske Billedhuggere tilegnet sig en ædel Kunstsans og opnaaet en Dygtighed ikke bare i Fremstillingen af Ansigtslighed og Karaktertræk, men af hele det menneskelige Legeme, i de forskjelligste Stillinger, visende Styrke, Smidighed, Skjønhed og Ynde. Kort sagt, de havde opnaaet en Fremstilling i Sten af baade det indre og det ydre Menneske, som aldrig senere er overgaaet, men som har været og altid vil blive Mønstre og Maal for Efterverdenens Kunstnere.

Denne Forskjel paa ægyptisk og græsk, paa orientalsk og europæisk Kunst, er endnu mere fremtrædende i Arkitekturen. I Ægypten var ogsaa Arkitekturen indadvendt. Søiler og Kolonader, Statuer og Reliefer, Indskrifter og Dekorationer af alle Slags var omtrent kun paa Indsiden af Templerne. Somme Steder stod endog det egentlige Tempel inde i et andet, som i Edfu. Ydervæggene var bare, uden Skjønhed, saa de saa mest ud som Fæstningsmure. Først naar man kom ind i Templerne fik man se deres Skjønhed og Pragt, og fremfor alt deres Storhed og Vældighed; thi det som mest udpræget den gamle ægyptiske Kunst var dens Storhed og Vælde, baade i Skulptur og i Arkitektur. Den gamle græske Kunsts Særpræg er derimod Skjønhed og Ynde, og, i Modsætning til den ægyptiske, dens Udadvendthed.

Det herligste Udslag af græsk Arkitektur og Skulptur er Parthenon, Gudinden Athena Parthenos' Tempel paa Akropolis, det ædleste og skjønneste Bygværk, som nogensinde har været opført.

Det var længe man ikke rigtig kunde forstaa, hvad det var som gjorde, at dette Tempel var saa vidunderlig skjønt og harmonisk og gratiøst. Men ved at studere og sigte og maale kom man efter, at endskjønt Templet ved første Øiekast ser ud til at være bygget efter idel bene Linjer, findes der i Grunden ikke en eneste ben Linje i hele Templet. Det er ikke tilfældig, men er gjort med Vilje, og viser Arkitektens store Kunst. Naar man f. Ex. sigter langs Platformen, hvorpaa Templets Sidesøiler staar, vil man se, at Platformen er lidt høiere i Midten end ved Enderne. Søilerne, som læner lidt indover, som en Slags Modvægt mod Tagets Udstik, smalner hurtigere af ved øvre Ende end ved nedre, og deres Linjer er altsaa ogsaa bøiet.

Templets ydre Maal er 228 Fod i Længde, 101 Fod i Bredde, og 65 Fod i Høide. Rundt det er der 58 doriske Søiler, en Søilerække paa hver Side, 17 Søiler i hver, og to Søilerækker tversover hver Ende, sex Søiler i de indre Rækker, otte i de ydre, naar Hjørnesøilerne er medregnet begge

Veie. Søilerne er 34 Fod høie, sex Fod tre Tommer i Tversnit nede og fire Fod to Tommer oppe. Hver Søile har 20 Rifler, der ligesom Søilerne smalner af opefter, men er lige dybe oppe som nede. Afstanden mellem Søilerne er i Siderækkerne syv Fod fire Tommer, i Enderækkerne otte Fod to Tommer. Inden for disse Søilerækker er det egentlige Tempelhus, hvis ydre Maal er 194 Fod i Længde og 71 Fod i Bredde.

Ikke mindre herlig end Templet selv var de Billedhuggerarbeider, hvormed det var udsmykket. I de to Taggavle var der ialt 50 Statuer i Legemsstørrelse. Rundt hele Templet lige under Taget, altsaa lige over Arkitraverne, som hviler paa Søilerne, var der mellem Tverbjelkernes Hoveder 92 Metoper — Fyldinger — med Basrelief. Indenfor Søilerne rundt øvre Kant af selve Tempelhusets Ydervæg var der en Frise med Reliefbilleder 524 Fod lang, tre Fod fire Tommer høi, vistnok det s t ø r s t e Skulpturarbeide, som nogensinde har været udført.

Marmorkopi af Athena Parthenos i Nationalmuseet i Athen

Det egentlige Tempel

eller Cella, som det kaldes, var delt i to Rum. I Midten af det største af disse, hvis indre Maal var 98x63 Fod, stod den berømte Statue af Jomfrugudinden Athena Parthenos. Statuen var 42 Fod høi og var af Elbenben og Guld, saaledes at Legemet var af Elfenben, medens Draperierne — Klæderne — og Udsmykningerne var af Guld til en Værdi af 44 Talenter — omtrent $750,000, en uhyre Sum i de Dage. Med venstre Haand holdt hun Skjoldet, ved hvis Side der snoet sig en Slange, og paa hendes høire Haand, som hvilet paa en Søile, stod den bevingede Seiersgudinde, Nike, otte Fod høi. — Athena Parthenosstatuen er naturligvis for længe siden borte; men i 1880 fandt man i Athen en Marmorkopi af den, tre Fod fire og en halv Tomme høi, som nu staar i Nationalmuseet her.

Parthenon er helt af Marmor og blev bygget i Aarene 447—438 f. Kr. I 2124 Aar stod det der, høit paa Akropolis, i al sin udvendige Skjønhed og Pragt, skjønt dets Indre havde undergaaet flere Forandringer. I det 5te Aarhundrede e. Kr. blev det saaledes omdannet til en kristen Kirke og indviet til Gudsmoderen; i 1204 blev det af Frankerne overleveret til den romerske Kirke, og i 1460, efterat Tyrkerne havde erobret Grækenland, blev det en muhamedansk Moske, og en Minaret blev bygget ved dets sydvestre Hjørne. I 1687 indtog Venetianerne Athen, og Tyrkerne forskanset sig paa Akropolis, og lagret sit Krudt i Parthenon. Fredag den 26de September Kl. 7 Eftermiddag affyrte Venetianerne en Bombe mod Parthenon, som antændte Krudtbeholdningen, og Midten af det herlige Bugværk sprang i Luften. Siden er en hel Del af de Statuer og Reliefer, hvormed det var prydet, bortført, og findes nu i det Britiske Museum. Noget er i Museet paa Akropolis, og noget er endnu paa sin oprindelige Plads paa Templet.

Men, sprængt og hærjet og plyndret, som det er, er alligevel Parthenon den Dag idag en Skjønhedsaabenbaring. Den som ikke har seet det kan knapt forstaa, hvor ædelt dets Linjer kan virke. Og Ruinens Skjønhed er forhøiet ved dens her-

lige Beliggenhed og de naturskjønne Omgivelser. Jeg havde før læst og hørt, at Udsigten fra Akropolis var henrivende, og at Athens Beliggenhed var vakker, men at her var saa vakkert, som her i Virkeligheden er, havde jeg hverken vidst eller tænkt, førend jeg forrige Fredag besteg den historiske Klippe.

Dampskibet "André Chenier", som jeg havde været med lige fra Beirut til Konstantinopel og derifra til Smyrna, afgik fra Smyrna Torsdag Eftermiddag Kl. 4, og efter 20 Timers Fart ankom vi til Piræus, Athens Havneby, Fredag Middag, hvor jeg da forlod det for godt, efter at det havde været mit Hjem i otte Døgn, indbefattet de to Dage og en Nat, det laa i Konstantinopel, og et Døgn i Smyrna.

Strax Skibet var kommet tilankers paa Havnen i Piræus, kom der Førere og Agenter for Hoteller ombord. Jeg havde før gjort Undersøgelser om Hoteller og Priser, og efter Samraad med de fem Personer nævnt tidligere i dette Brev, gjorde jeg Kontrakt paa egne og deres Vegne med en Fører og Agent for "Paladshotellet", at vi skulde have fuld Pension — Kost og Logi — under vort Ophold i Athen for 60 Drachme — $2.40 — per Dag hver, og at han skulde skaffe os Baadskyds fra Skibet til Toldboden, Kjøring derfra til Stationen, betale Billetter derfra til Athen, og Kjøring fra Stationen der til Hotellet, alt for 20 Drachme — 80 Cents — for hver; men dog paa den Betingelse, at vi fik fuld Pension paa Hotellet for 60 Drachme per Dag. Ellers skulde han intet have. Thi jeg havde af Erfaring lært, at man kan ikke altid være sikker paa at faa Ophold paa Hotellerne for den af Førere og Agenter opgivne Pris.

Idet jeg nævner Priser, vil jeg med det samme fortælle om Pengene her. Grækenland gik i 1871 ind i den saakaldte latinske Pengeliga, og antog den franske Franc, som normalt har en Værdi af næsten 20 Cents, som sin Myntenhed. Den kaldes her en Drachme, og er delt i 100 Lepta. Drachmen er dog nu sunket saa meget i Værdi, at den idag er værd bare omtrent 4 Cents. Men for at skaffe sig Penge til Fortsættelse

af Krigen — her varer endnu, som nævnt i forrige Brev, Verdenskrigen — har Regjeringen opfundet en mærkelig Beskatningsmaade. Staten har taget som Laan Halvdelen af hele den cirkulerende Pengebeholdning, paa den Maade, at alle Pengesedler er revet af paa Midten, og den Halvdel, hvorpaa er Kongens Billede, er gaaet til Statskassen. Undtagne derfra var dog Arbeidere med Familier, hvis Ugeløn var saa liden, at de ikke kunde have levet en Uge af Halvdelen af sine Indtægter. Men i saadanne Tilfælder maatte Arbeidsgiveren indsende til Staten de afrevne halve Pengesedler, og betale Arbeideren det fulde Beløb, det vil sige, i Stedet for f. Ex. 10 hele Sedler, 20 halve. For de saaledes til Staten indleverede Penge faar man midlertidig Kvittering, som i Juni Maaned vil blive ombyttet med Statsobligationer bærende sex Procent Rente. Alle vil ogsaa faa Lotterisedler i Forhold til det Beløb, de saaledes har laant Staten, som i heldigste Tilfælde vil bringe Ihændehaveren en Million Drachme.

Fra dette Tvangslaan var ogsaa Udlændinge fritagne, og kunde gaa til sin Konsul og der faa indløse den Halvdel, som Kongens Billede er paa af de Pengesedler, de tilfældigvis havde, da Loven traadte i Kraft. Konsulerne fik dem da naturligvis indløste af Staten. — Alle Pengesedler her er derfor nu afrevne. Jeg har bare seet en hel græsk Pengeseddel, og den havde jeg tilvexlet mig i Konstantinopel. I Smyrna brugte jeg den som Betalingsmiddel, og Kjøbmanden var nødt til at modtage den for fuld Værdi, men rev den af paa Midten med det samme. Her i Banken fik jeg kun halve Sedler, og derfor dobbelt saa mange, som jeg vilde have faaet af hele. Naar man her kjøber noget, maa man ogsaa betale dobbelt, det er, en 10-Drachme Seddel — afreven paa Midten — gjælder bare for fem Drachmer, osv. Dette voldte lidt Bryderi og Hovedbrud første Dag, men vi blev snart vant med det.

Det er fem og en halv Mil fra Piræus til Athen med den elektriske Bane, som forbinder Hovedstaden med sin Havneby. I Piræus er der bare en Station, i Athen tre — Theseion i Byens sydvestre Hjørne, Monarstiraki, ret Nord for Akro-

polis, og Omonoia, midt i Byen. Mellem de to sidstnævnte Stationer er Banen undergrunds. Der gaar Tog hver 15 Minutter mellem Byerne, og det tager 18 Minutter mellem Endestationerne. Det er store, pene Tog og greit Stel. Der ser ogsaa ud til at være stor Trafik.

Paladshotellet er et stort førsterangs Hotel, som eies af en græsk Stortingsmand, og som kostet, da det før Krigen blev bygget, over to Millioner Drachmer. Det græske Ord for Hotel er Xenodocheion, og Hotellets græske Navn er *Xenodocheion Anaktorikon.* Det staar et Kvartal fra Stortingsbygningen paa Byens Hovedgade, Stadiongaden, paa Græsk *Odos Stadion,* som gaar fra Grundlovspladsen — *Plateia tou Syntagmatos* — til Concordiapladsen — *Plateia tes Omonoias.* Odos, det gamle græske Ord for Vei, som jeg lærte for snart 30 Aar siden, bruges altsaa ogsaa som Benævnelse for Gade, og skrives endnu som for 2500 Aar siden, men udtales lidt anderledes, idet h-Lyden er helt forsvunden fra moderne Græsk. Da udtaltes det Hodos, nu Odos. Flere af de gamle græske Bogstaver har forandret Lyd. Det gamle B udtales nu som v. For at betegne b-Lyden, som f. Ex. i Ordet Bier — Øl —, som ogsaa er at faa her, bruger man mp og staver det Mpyra, udtalt "Bira". Oldgræskens Tvelyd,, undtgen ai, er ogsaa borte. De skrives endnu, men ei, ai og yi tilligemed de gamle Selvlyde y og lang e, udtales som i. En hel Del af de gamle Ord er ogsaa erstattet med nye, i Gammelgræsken vistnok ukjendte. Den anden Morgen jeg var her, ringte jeg paa Kammerpigen og vilde faa en Mugge varmt vand, da jeg vilde barbere mig. Da hun kom, sagde jeg tydelige, og jeg er sikker paa, at de gamle Grækere for 2—3000 Aar siden vilde have forstaaet mig: *"Ferte emoi thermon hydor!"* — Bring mig varmt Vand. Hydor er det gamle græske Ord for Vand; vi har det f. Ex. i Hydrogen — Vandstof — hydro-elektrisk, osv. Og thermon er Intetkjønsformen af det gamle græske Ord thermos, varmt, som vi har i Ordet Thermometer — Varmemaaler, Gradestok. Men skjønt jeg sagde det flere Gange tydeligt til Pigen, og endog

skrev det paa et Stykke Papir med græske Bogstaver, kunde hun ikke forstaa det, og hun maatte hente Portieren, som forstod Engelsk og Fransk. Han kunde da fortælle mig, at det nygræske Ord for Vand er *"neron"*, og for varmt *"zeston"*, begge med Tonen paa sidste Stavelse. Nygræsk for varmt Vand er altsaa *"zeston neron"*, i Stedet for det oldgræske *"thermon hydor"*. Jeg har derfor fundet det vanskelig, ud fra mit Kjendskab til Oldgræsk, baade at forstaa Grækerne her og at blive forstaaet af dem. Men jeg har truffet mange her, som kan Fransk eller Tysk. Forholdsvis færre kan Engelsk. Jeg traf dog en Farmer en Dag nede paa *Agora* — Torvet — hvor han var inde med Grønsager, som havde været i Amerika, og som derfor kunde Engelsk. Og en Dag jeg gik og saa mig om i det gamle Kvarter med smaa Huse i den bratte Bakke opunder Nordsiden af Akropolis, hørte jeg en Kone tale Engelsk med en liden Gut. Hun boede i New York, hvor hendes Mand havde en Frugtbutik, og hun var nu med sin lille Søn hjemme i Athen paa et kort Besøg hos sin Moder.

Det tog to Timer at komme fra Skibet til Hotellet, hvor jeg fik et udmærket Værelse paa Fremsiden af 3die Etage, med Udsigt over Hustagene paa den anden Side af Gaden mod Akropolis. Det første jeg har seet om Morgenen og det sidste om Kvelden i de maanelyse Nætter, har derfor været den gamle historiske Klippe og Templerne der. Did havde vi ogsaa tænkt os, saasnart vi havde spist Middag. Men medens vi spiste begyndte det at regne, det første Regn jeg havde seet paa flere Maaneder. Portieren sagde, at det vilde kanske regne en Times Tid, og raadet os imidlertid at besøge Nationalmuseet. Dette Raad fulgte vi, og tilbragte et Par interessante Timer der. Da vi kom ud igjen brød Solen gjennem Skyerne, og afsted bar det til Akropolis.

Akropolis er en Bjergknaus eller Klippe, som brat stiger omtrent 400 Fod op fra den Attiske Slette, hvorpaa det meste af Athen er bygget. De bratte Sider fortsætter øverst oppe i Murvægge, og Toppen har engang været afplaneret,

saa den danner en Flade med uregelmæssige Sider, og er næsten spids i begge Ender. Fladens største Længde er omtrent 1000 Fod og Bredde 500 Fod. Opgangen er fra Vest og dannes af brede Marmortrapper. Over øverste Del af disse Trapper staar Propylæerne, som var det vakreste verdslige Bygværk i Oldtidens Athen. Det bestaar af Kolonader med doriske og ioniske Søiler, og med sine fem Porte dannet Indgangen til Akropolis. Baade Trappegangene og Propylæerne er ogsaa delvis i Ruiner. Oppaa Fladen er der, ved Siden af Parthenon, det prægtige Tempel Erechteion i ionisk Stil, noget beskadiget. Der var ogsaa i Oldtiden deroppe en Mængde Statuer, den største af hvilke var Statuen af Athena Promachos, af Bronce erobret fra Perserne i Slaget ved Marathon i 490 f. Kr. Den stod strax indenfor Propylæerne og var saa høit, at dens forgyldte Landsespids raget høit over Propylæerne, og saaes blinke i Solen af de athenske Sjømænd, naar de fra Ægyerhavet kom rundt Sunionnæset og stevnet mod Piræus.

Udsigten fra Akropolis er vidunderlig vakker og historisk interessant. I Syd og Sydvest ligger Phaleron og Piræus; længer borte Øen Salamis, og Sundet mellem den og Fastlandet, hvor det historiske og for Grækenland saa afgjørende Sjøslag med den persiske Flaade stod i 480 f. Kr.; paa hin Side af den Karoniske Gulf hæver sig de Peloponesiske Fjelde. I Nordvest og Nord er den Attiske Slette med ærværdige Olivenlunde, og bortenfor den Parnasfjeldene. I Øst er Hymettosfjeldet, og i Nordøst Pentelikon, hvorfra Athenerne fik det skjønne Marmor, hvormed deres Templer og andre store Bygninger var bygget. Lige nedunder Akropolis ligger det store moderne Athen, og saa at sige op af Byen hæver den spidse Fjeldtop Lykabettos sig til en Høide af 900 Fod. Imellem Lykabettos og Akropolis ligger det store kongelige Slot, og fremfor det Grundlovspladsen, hvis østre Del er beplantet med vakre sydlandske Buske og Træer, medens vestre Del er brolagt, hvor da Athenerne om Kvelderne sidder ved Hundreder af smaa Borde og lytter til Musikken,

medens de drikker sine lette, for det meste ikke berusende nationale Drikke. Ret i Øst, i Byens sydøstre Kant er Stadion, med Siddepladse til 50,000 Mennesker. Paa Sletten mellem Stadion og Akropolis staar der 15 store korintiske Søiler, 56 Fod høie og 5½ Fod tykke — alt som er igjen af Templet til den Olympiske Zeus. Langs Akropolis bratte Sydside er Resterne af de to gamle Theatre. Det ældste, Dionysos-theatret var aabent — uden Tag — og havde Siddepladse til 15,000 Tilskuere. Der var det de store græske Dramatikeres Værker blev opførte i Athens Guldalder. Det andet, Odeion-theatret, blev bygget senere af en Rigmand, Herodes Atticus, til Minde of hans afdøde Hustru, død omtrent 160 e. Kr. Det havde Siddepladse til 5000 Tilskuere, og var tækket. Bent Vest for Akropolis er den bratte Fjeldknaus Pnyx, hvorhen den offentlige politiske Talerstol blev flyttet af Themistokles. Strax i Nordvest for Opgangen til Akropolis er det historiske Areopagos, Sædet for den athenske Domstol, nu en bar skraanende Klippe. Det var der Apostelen Paulus i Aaret 54 holdt sin berømte Tale til Athenerne, som han ifølge Apostlernes Gjerninger, 17de Kapitel, begyndte saaledes: "Athenske Mænd! Jeg lægger Mærke til, at dere i alle Maader er meget flittige i eders Gudsdyrkelse; thi da jeg gik omkring og saa paa eders Helligdomme, fandt jeg ogsaa et Alter med den Indskrift: "For en ukjendt Gud". Det som dere saaledes dyrker uden at kjende det, det forkynder jeg eder."

Nedenfor Areopagus, paa en stor aaben Plads, staar det vakre Theseion, af samme Bygningsstil som det senere opførte Parthenon, og giver derfor en god Ide om, hvorledes dette saa ud, førend det blev delvis sprængt i Luften. Theseion er dog meget mindre end Parthenon, bare 103 Fod langt og 45 Fod bredt. Det blev bygget til Minde om Athens gamle Heltekonge Theseos, som først lagde Grundvolden til Byens senere Storhed. Hans Ben havde i 800 Aar hvilet i fremmed Jord paa Øen Skyros, hvor han var bleven myrdet, da Athenerne i Aaret 469 sendte Admiral Kimon, Søn af Miltiades,

Theseion, bygget Aar 469 f. Kr. til Mausoleum for og Minde om Kong Theseos, som anlagde Athen ca. 1250 f. Kr.

Helten fra Marathon, med en Flaade af athenske Skibe til den fjerne Ø for at hente hans Ben hjem. Dette blev gjort som et Tegn paa Taknemmelighed, fordi, sagdes det, Theseos's Aand havde vist sig i Slaget ved Marathon og hjulpet Athenerne til Seiren over Perserne. Ifølge Plutarch blev Theseos's Ben af Athenerne modtagne med store Pragtoptog, da de bragtes tilbage til Athen, og bisatte der, og over Graven blev Theseion bygget, et af de vakreste Gravmæler, som findes nogensteds, og det bedst bevarede af alle græske Oldtidsbygninger.

Treogtyvende Brev

Det gamle og det nye Athen

Athen, Grækenland, den 17de Mai 1922.

Der er fire maanelyse Kvelder, jeg længe vil mindes fra denne min Orientreise. Bortseet fra Skjærtorsdagskvelden i Gethsemane Have, som havde sin særskilte Betydning, sin egen gribende Magt baade paa Grund af Stedet og Tiden, vil jeg mindes den maanelyse Kveld jeg besøgte Amonstemplet i Luxor og senere paa Kvelden sad paa Altanen udenfor mit Hotelværelse; dernæst, et Par Dage senere, Kvelden ude ved Sfinxen og Pyramiderne; og saa ikke mindst, sidste Torsdagskveld oppe paa Akropolis. Amonstemplets graarøde Sandstensruiner var betagende vakre i Maanens bløde Lys, men endnu mere betagende, vidunderlig vakre i Maanelyset, var de hvide Marmorruiner paa Akropolis. Og dertil kom Udsigten derfra ud over Athen, denne hvide By. — Til vanlig er Akropolis stængt ved Mørkets Frembrud; men Kveldene nærmest Fuldmaane er det aabent fra 8 til 12. Og der var mange deroppe den Kveld jeg var der.

Men jeg kjendte ingen. I Ensomheden ved Sfinxen og Pyramiderne høvet det at være alene, men ikke paa Akropolis. Der savnet jeg den Kveld nogen at tale med. Jeg var midt iblandt de mange alene. De andre, sammen med hvem jeg kom fra Skibet til Hotellet i Athen, reiste videre allerede den 5te Dag — de to Amerikanere fra Syd-California, som havde været sammen med mig lige fra den Dag, jeg reiste fra Kairo til Øvre Ægypten, skulde over Italien, Tyskland, Paris og London til Skotland, for der at besøge det Sted, hvorfra deres Bedsteforældre i sin Tid var komne; de to Svenske vilde være en Uge i Neapel og en i Rom, før

Udsigt over Athen fra Akropolis. Tilhøire det Kongelige Slot

de reiste hjem igjen til Upsala; og den engelske Statskirkepræst, som gjerne vilde været her længer, maatte være tilbage og prædike i sin Menigheds Kirke allerede nu kommende Søndag den 21de Mai. Jeg syntes, at naar jeg havde brugt en stor Del af Tiden i flere af mine bedste Ungdomsaar til Studiet af Oldgrækernes Historie, Sprog, Kunst og Kultur, saa maatte jeg nu, naar jeg var kommen til Athen, være her længer end fem Dage. Nogensteds maatte jeg ogsaa standse, for at færdigskrive endel af de Breve, som jeg havde samlet Stof til og taget en Mængde Notater til paa Turen i Orienten; thi jeg havde reist saa meget og saa hurtig, at jeg knapt havde faaet Tid til at afsende et hver Uge. Og et herligere, et mere inspirerende Sted til at sidde og skrive om Oldtidens Lande og Byer og Folk og deres Kultur og Kunst paa, end mit Hotelværelse i Athen kan vel vanskelig findes. Naar jeg sidder ved Skrivebordet, har jeg bare at vende Hovedet mod Vinduet, saa har jeg foran mig over Hustagene det høie Akropolis med dets historiske og skjønne Ruiner. Det er næsten altfor inspirerende. Det

sætter Tankerne paa Flugt, og det drager mig ud, naar jeg burde sidde inde og flittig skrive.

Der er jo saa meget af Interesse i og rundt Athen, saa meget som drager en ud paa Udflugter i det deilige Klima og Veir, man har i Grækenland, særlig paa denne Aarstid. Det er passelig varmt, og den varmeste Tid paa Dagen er der en behagelig Bris ind fra den Saroniske Bugt og Middelhavet. Der kan ikke være Tvil om, at den venlige Natur og det deilige Veirlag har havt Indvirkning paa de gamle Grækeres Folkekarakter, paa deres Kultur og Kunst. Der var intet som tynget og skræmmet, saaledes som f. Ex i Ægypten med de næsten uendelige brændende Ørkener paa begge Sider, og den vældige Naturmagt, som hvert Aar kom med Nilens Oversvømmelse og gjorde hele Nildalen til et Hav.

Jeg besøgte en Dag Salamis, hvor Oldtidens mest berømte Sjøslag stod i Aaret 480 f. Kr. Jeg sad en lang Stund paa det Sted, hvor Perserkongen Xerxes sad og saa paa Slagets Gang, et Sted som den Dag idag kaldes Xerxes' Throne. Medens jeg sad der og saa udover det historiske Sund, og tænkte paa de forskjellige Begivenheder i Forbindelse med Perserkrigene, forekom det mig, at det vilde være nødvendigt i et of mine Breve fra Athen at indflette en kort Oversigt over disse Krige. Thi ved Siden af dets høie Kultur, dets Literatur og Kunst, er der intet, som har gjort Oldtidens Grækenland saa berømt som Perserkrigene. Og særlig Athen. Thi omend hele Grækenland triumferet — og det havde det Grund til — saa tilkom dog den fornemste Ære for Modstanden mod Perserne Athen. Den alene havde seiret ved Marathon; ved Salamis havde den ved at tvinge sine Bundsforvandte til Kamp bragt dem til, mod sin Vilje næsten, at bidrage til Seiren; ved Platæa havde den delt Seiren med Spartanerne; men ved Mykale tilhørte Seiren omtrent udelt den. Der kan vel heller ikke være Tvil om, at uden Perserkrigene vilde ikke Athen have faaet en saa fremskudt Plads i den græske Verden, som den gjorde, og heller ikke havt en saadan Blomstringsperiode, som den havde i de næste

femti Aar, en Periode, som der staar Glans af indtil denne Dag, og som vil mindes, saalænge der findes Kultur paa vor Jord.

Athen var i Oldtiden ikke Grækenlands Hovedstad; thi Grækenland blev ikke da samlet til et Rige. Det bestod oprindelig af en hel Del smaa Kongeriger, ligesom f. Ex. i sin Tid Norge. I de fleste af disse Riger blev Kongedømmet tidlig afskaffet, saaledes i Athen allerede 1068 f. Kr., og en Slags republikansk Regjeringsform indført. Disse forskjellige Smaariger havde dog til en vis Grad en Del Institutioner tilfælles, som f. Ex. Oraklet i Delfi, de Olympiske Lege hvert fjerde Aar, den amfiktyoniske Liga. Et af dem havde ogsaa Hegemoniet, Lederstillingen i Krig. Før Perserkrigene havde Sparta dette Hegemoni, efter disse Krige gik Hegemoniet over til Athen.

Den persiske Konge havde underlagt sig de mange græske Kolonier i vestre Lilleasien. Da disse søgte at frigjøre sig igjen, anraabte de de græske Riger om Hjælp. Men kun Athen efterkom Opfordringen og sendte 20 Skibe. For at hævne dette sendte Perserkongen Darius en Hær paa næsten 200,000 Mand mod Grækenland. Da Athenerne fik høre om dette, sendte de en Kurer til Sparta om Hjælp; men Spartanerne kom ikke strax, da de havde en gammel religiøs Bestemmelse, ifølge hvilken de ikke kunde drage i Krig undtagen ved Fuldmaane, og Maanen var, da Kureren kom, bare i den 9de Dag. Athenerne maatte derfor alene drage mod Perserne med sin Hær paa 9000 Mand, sammen med hvilken der dog forenede sig en liden Hærstyrke paa 1000 Mand fra Platæa, der frivillig tilbød denne Hjælp for tidligere modtaget Bistand. Perserne havde gjort Landgang ved Marathon, ca. 17 Mil nordøst fra Athen. Der stod da den 10de September 490 f. Kr. det verdenshistoriske Slag ved Marathon, hvor 10,000 Grækere vandt en afgjørende Seier over den mere end ti Gange saa store persiske Hær, som skyndsomt paa sine Skibe reiste tilbage til Asien, efterladende paa Slagmarken 6,400 Mand, medens Athenerne kun havde 192

Faldne, og Platæerne nogle faa. To Dage efter Slaget kom Spartanerne.

I de følgende 10 Aar rustet Perserkongen sig til et nyt Tog mod Grækenland. Kong Darius døde imidlertid, men hans Søn og Efterfølger Xerxes fortsatte Rustningerne. Over det smaleste af Hellespont — Dardanellerne — slog han en Pontonbro, og i 480 f. Kr. drog han over den ind i Europa med sin Hær, som var saa stor, at det tog den syv Dage og syv Nætter at gaa over Broen. Da Hæren var kommen over, vilde Xerxes lade den tælle. Han lod indhegne en Plads stor nok til at rumme 10,000 Soldater, og med denne som "Mæler" blev dens Størrelse udregnet. Ifølge den græske Historiker Herodot beløb den fra Asien komne Hærstyrke sig til 1,700,000 Fodfolk, 80,000 Hestfolk, 20,000 Mand paa Stridsvogne og Kameler, samt 500,000 Mand tilsjøs, fordelte paa 3000 Transportskibe og 1200 Krigsskibe. Hertil kom endnu 120 Skibe med 325,000 Mand fra Thrakien og omliggende Landskaber, tilsammen 2½ Million Stridsmænd. Herodot mener ogsaa, at Tjenere, Haandværkere, Trosknægte og andre Arbeidere udgjorde lige saa mange, saa det hele beløb sig til over fem Millioner.

Grækerne havde imdilertid besluttet at søge at standse de indtrængende Hærskarer ved Thermopylæ, et trangt Pas mellem et brat Fjeld og en Fjord Nord i Grækenland. Men ogsaa denne Gang blev Spartanerne hindrede. De olympiske Lege forestod og varede i ni Dage. Derfor blev foreløbig bare en liden Hærstyrke sendt til Thermopylæ fra Sparta, bestaaende af 300 tungt bevæbnede Spartanere, samt nogle Tusinde fra forskjellige andre Byer, ialt lidt over 5000 Mænd, for at møde en Hærstyrke paa flere Millioner. I fire Dage ventet Xerxes paa, at det blotte Syn af hans Hær skulde bringe Grækerne til Overgivelse. Den femte Dag sendte han Mederne afsted for at bringe Grækerne levende til sig. Mange af Mederne faldt før de maatte trække sig tilbage med uforrettet Sag. Derefter sendtes en persisk Troppestyrke, som kaldtes den Udødelige, med samme Udfald. Spartanernes

Tab havde været ubetydelige, medens Persernes Tab ved begge Forsøg havde været stort. Ligedan gik det den følgende Dag. Men da kom der en Forrædder til Xerxes, som i Haab om stor Belønning fortalte ham om en Gangsti over Fjeldet, hvorved han kunde komme Grækerne i Ryggen. I Nattens Løb sendtes da en Troppestyrke denne Vei, som var bevogtet af en mindre Hærstyrke. Efter at have overrumplet og overvundet denne, kom de over Fjeldet. Da den spartanske Hærfører fik vide dette, sendte han de fleste af de andre græske Tropper fra sig, men han og hans 300 Spartanere blev og kjæmpet til sidste Mand. Af Perserne var da faldt 29,000 Mand.

Det afgjørende Slag blev et Sjøslag. Athenerne havde haabet, at alle deres Bundsforvandte skulde komme for at beskytte Attika — det Landskab, som Athen ligger i. Men Spartanerne og de andre, som boede paa den Peloponnesiske Halvø, vilde ikke forlade den, men tænkte kun paa at hindre Overgangen over det Korinthiske Eide med en Mur. Hele den græske Flaade blev derimod liggende ved Salamis, en Ø strax vestenfor Athens nuværende Havneby Piræus, og til den Ø førte Athenerne sine Hustruer, Børn og Slaver, og formodentlig det de kunde af sine rørlige Eiendomme, for at redde det fra den fremtrængende Fiende. Perserne plyndrede det som var igjen i Athen og afbrændte saa Byen.

Allrede omtrent samtidig med Slaget ved Thermopylæ var den græske og den persiske Flaade stødt sammen, og Perserne havde lidt store Tab, baade ved disse Sammenstød og paa Grund af Storm. Men det egentlige afgjørende Sjøslag blev ved Salamis. Mellem Fastlandet og Øen Salamis er der et langt smalt Sund, i Gjennemsnit omtrent en Mil bredt, somme Steder noget smalere, andre Steder noget bredere. Der laa den græske Flaade paa 380 Skibe, medens paa Reden ved Faleron, Athens daværende Havn, laa den persiske Flaade, som endnu, efter de allerede lidte Tab, bestod af over 1000 Skibe.

Da Spartanerne og de andre Peloponesere fik høre om

Athens Ødelæggelse, vilde de trække sig tilbage til Peloponesus med sine Skibe, men Lederen for Athenerne, den dygtige Statsmand, Politiker og Strategist Themistokles, fik dem midlertidig overtalt til at bli, hvor de var. Men næste Dag, da den store persiske Landarme begyndte at ankomme til Fastlandet tversover Sundet, besluttet de atter at trække sig tilbage i Nattens Løb. Themistokles, som havde valgt Sundet ved Salamis til Slagplads for Flaaderne, sendte da i Hemmelighed en paalidelig Mand til Xerxes med følgende Hilsen: "Themistokles, Athenernes Anfører, er Perserkongen hemmelig hengiven. Han sender mig for at sige dig, at Grækerne intet ondt aner, og at du kan indestænge dem i Sundet fra begge Sider. Saaledes omringede bliver de let overvundne." Xerxes troede dette Raad var oprigtig ment, og gav strax Befaling til at indeslutte Grækerne.

Derved var Tilbagetoget afstængt for Peleponeserne, og næste Dag, den 22de September 480, stod dette i Historien saa berømte Sjøslag. Themistokles havde valgt en for Grækerne god Kampplads. Thi endskjønt Perserne havde næsten tre Gange saa mange Skibe, kom de i det smale Sund ikke til samtidig, men kom i Veien for, og var til Skade for hverandre, idet det ene Skib brækkede det andets Aarer. Da det led mod Kveld havde Perserne mistet 300 Skibe, Grækerne bare 40. Xerxes, som havde siddet paa en Throne oppe paa Fastlandet og seet paa Slaget, tabte helt Modet og frygtede for, at han skulde blive afskaaret fra Tilbagetoget til Asien, om han ikke skyndte sig tilbage. Da den persiske Flaade flygtet, var der ikke Anledning for den at medtage nogen af de Tropper, som var satte paa Land paa Psyttaleia, en Ø i Salamissundet, og disse blev af Grækerne nedhugget til sidste Mand, medens Xerxes oppe paa Fastlandet sad og saa derpaa.

Perserkongen trak sig skyndsomt med sin Hær tilbage samme Vei han var kommet. Han efterlod dog i Europa en Hær paa 300,000 Mand. Efter at denne næste Aar atter havde plyndret Attika, blev den overvunden og helt tilintet-

gjort af Grækerne ved Platæa. Omtrent samtidig blev Resterne af den persiske Flaade tilintetgjort af den græske Flaade, og lidt senere blev den sidste persiske Hærstyrke paa 60,000 Mand i vestre Lilleasien tilintetgjort af en græsk Hær ved Mykale.

Allerede før Perserkrigene var Athen blevet en Sjømagt. Efter Krigene blev der dannet en maritim Federation under Athens Hegemoni, som indbefattet ikke bare de fleste Øer, men ogsaa Kysterne af Makedonien, Thrakien lige til Svartehavet, og Lilleasien. Først skulde hvert Medlem af Federationen holde saa mange Skibe og Soldater, men senere blev dette forandret derhen, at hvert Medlem betalte en vis Sum til Athen hvert Aar, og Athen sørget da for Krigsskibe og Soldater. Derved blev Athens Magt og Rigdom endnu større.

Men Athens Storhed og Magt — og Pragt —, dens Lederstilling vakte det bagstræverske oligarkiske Spartas Misundelse, og i 431 fik det istand en Broderkrig mod Athen, den saakaldte Peloponnesiske Krig, den skjændigste og skjæbnesvangreste Borgerkrig, som man vel helst bør kalde den, Historien kjender. Den varet i 27 Aar. Først i 404 blev Athen indtaget, dets Mure nedrevne, og et Styre paa 30 Mand, de saakaldte 30 Tyranner, indsat. Skjønt deres Styre varte bare et Aar, havde de dog, fortæller Historien, i dette ene Aar henrettet flere Athenere, end der var faldt i 10 Aar i Peloponneserkrigen.

Med Athens, og Grækenlands, Magt var det forbi. De indre Stridigheder havde svækket Staterne saa, at de 40 Aar senere blev et let Bytte for Filip af Makedoniens Erobrerlyst, og de table helt sin Uafhængighed. I næsten 2200 Aar var Grækenland derefter Dele eller Provinser af andre Riger, først under Makedonerne, senere under Romerne, Byzantinerne, Frankerne og Venetianerne, og tilslut i næsten 400 Aar under Tyrkerne.

Det var i 1821, at Grækerne først begyndte sin Uafhængighedskrig, Kampen for sin Befrilese fra Tyrkeraaget. Da Budskabet om dette kom til Konstantinopel, blev Tyrkerne

der saa rasende, at de pinte og dræbte Grækerne, hvor de fandt dem. Paaskedag tog de saaledes den græske Patriark, en Olding paa 80 Aar, og hængte ham paa Kirkedøren. Grækerne havde ventet Hjælp af Stormagterne, men disse gjorde intet, da de — den saakaldte "Hellige Alliance" — ansaa dem for Oprørere mod sin lovlige Regjering. Da Tyrkerne i Krigens 3die Aar fik Hjælp fra sin Provins Ægypten, var endog engelske og østerrigske Handelsskibe med og førte de ægyptiske Soldater til Grækenland. Det var først efter at Keiser Alexander I af Rusland var død, og med ham den "Hellige Alliance" hensovet, at Magterne, England, Frankrige og Rusland, sendte en Flaade, som i 1827 ødelagde den tyrkiske Flaade. Ved Freden i 1829 maatte endelig Tyrken anerkjende en Del af Grækenlands Uafhængighed. Ved senere Krige er mere kommet til, men endnu kjæmper Grækerne med Tyrkerne om gamle græske Landsdele, som jeg skrev om i Brevet fra Smyrna.

Jeg besøgte en Dag det græske Storthing. Jeg maatte vise mine Papirer for at komem ind, og ved Indgangen blev jeg undersøgt, idet en af de vagthavende Soldater kjendte allesteds udenpaa mine Klæder, formodentlig om jeg skulde bære skjulte Vaaben. Jeg blev vist ind i en tom Loge paa Galleriet midt imod Præsidentstolen, og Døren blev laast bag mig, saa jeg maatte banke, da jeg senere vilde ud. Salen var omtrent halvt besat, og det saa ud til at være et stormende Møde. Gang paa Gang maatte Præsidenten kalde til Orden. Dette gjorde han ikke ved at banke paa sit Bord med en Klubbe, men ved at drage i en Snor, som da satte en stor Klokke, fæstet til en Metalarm paa Bordet fremfor ham, i Bevægelse, saa den ringte flere Slag med en skingrende Lyd.

Her er fortiden Ministerkrise. Flere har været indkaldt paa Slottet og anmodet om at danne nyt Ministerium. Det er vist ikke let at danne et saadant, thi Storthinget er opdelt og splittet i en Mængde Partier. Det græske Storthing bestaar af et Kammer eller Hus — ligesom i Norge, skjønt det ikke deler sig selv i to Huse under Behandling af

Storthingsbygningen i Athen

somme Sager, som det norske Storthing gjør. Af dets 360 Medlemmer er 97 Venezelister, 178 er med Gounaris, han som er Venizelos Modstander og har været Statsminister siden Venizelos maatte reise; 33 er med Stratos, en af dem som var kaldt op paa Slottet og anmodet om at danne nyt Ministerium, efter Gounaris havde indgivet sin Demission; 25 er Makedonere; 27 er Muhamedanere, og to tilhører ikke noget Parti eller Gruppe. — Det græske Sprog hørtes ikke saa vakkert ud, som jeg havde tænkt mig. Det har altfor megen S-Lyd og Hvislelyd, og har mistet sine vakre Tvelyd, saa Vokallydene er overveiende den trange spidse i.

Jeg saa ogsaa en Dag Konstantin, Grækernes Konge. Han kom kjørende fra Jernbanestationen opover Stadiongaden sammen med Kongen af Rumænien, som var kommen til Athen for at besøge sin syge Datter, gift med den græske Kronprins.

Søndag Formiddag var jeg til Gudstjeneste i Metropolitankirken — Domkirken. I de græske Kirker er Koret skilt fra Resten af Kirken ved en Væg, hvori der er tre Døre. Gjennem den midterste har kun Presten og — Kongen Ret

at gaa. De græske Gudstjenester er hverken vakre eller høitidelige; de bestaar af en Del Messing og Vexelsang fra et Kor og en hel Del Korsing — med en Finger. En af Presterne gik ogsaa op paa Prækestolen, men han holdt ingen Prædiken. Han messet ca. 20 Minutter ud af en Bog, formodentlig Bibelen. De fleste af Folket stod hele Tiden, da der i de græske Kirker er næsten ingen Stoler. Metropolitankirken blev bygget i Aarene 1840—1855 af Materialer fra 75 smaa Kirker og Kapeller. Den er hverken vakker udvendig eller smagfuld indvendig, og skjønt den er meget stor, er den ikke imponerende. Da er igrunden den Lille Metropolitankirke, som staar lige ved Siden af den, mere imponerende i al sin Lidenhed. Kanske netop fordi den er saa liden. Den var bygget i det 9de Aarhundrede, og er det ældste byzantiske Bygværk i Grækenland. Baade den og alle de andre Kirker jeg har seet her, er Korskirker med en liden Kuppel over Koret.

Søndag Eftermiddag saa jeg der var stor Valfarting op til Toppen af Lykabettos, det spidse Fjeld som rager op fra nordre Bydel. Jeg fulgte Folkestrømmen. Der oppe paa Toppen er der et lidet Kapel, og inde i det stod to Prester og stænket Folk med parfumeret Vievand. Jeg fik ogsaa en Dusj.

Der oppe fra er der en herlig Udsigt over Byen og omgivende Landskaber. Ved at se mod Stadion fik jeg se, at der var en Masse med Folk, og skyndte mig derfor did. Der spillet et Musikkorps, og der foregik alslags olympiske Lege — Spydkastning, Hopning, Kapspring, Brydning, Løftning af tunge Lod osv. — For at kunne sige, at jeg ogsaa havde været med i de olympiske Lege i Stadion i Athen, foretog jeg et Par Hop, før jeg gik. — Stadion i Athen har Siddepladse til 50,000 Tilskuere. Dets Længde nede paa Springbanen er 600 græske Fod — en Stadion — altsaa rundt Springbanen to Stadia, omtrent 1300 engelske Fod. Stadion i Athen ligger mellem to Hauger, og nær dets indre Ende gaar der en Tunnel gjennem nordre Haug til Paaklædnings-

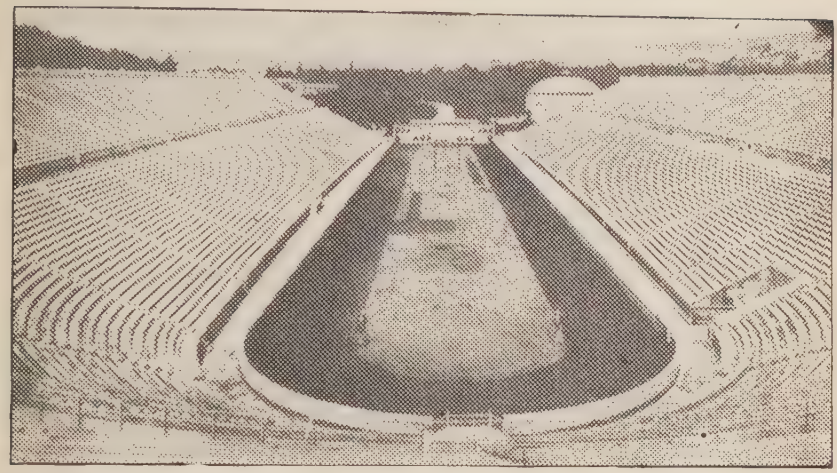

Stadion i Athen

værelser,, Bad og Toileterne udenfor Haugen. Det athenske Stadion var oprindelig bygget omtrent 330 f. Kr. af Statsmanden og Taleren Lykourgos. Omtrent 140 Aar e. Kr. blev de oprindelige Sæder ombyttet med nye af pentelisk Marmor. Medens Tyrkerne var Herrer i Landet brændte de meget af disse Marmorsæder til Kalk. Men i Aarene 1896—1906 blev Stadion restaureret aldeles som det havde været før, med Marmorsæder og med korintisk Propylæum — Indgangsportal — med en Udgift paa $800,000, bekostet af en rig Græker i Alexandria, af hvem der staar en Billedstøtte tilhøire udenfor Indgangen.

Jeg har gjort flere Udflugter til Steder udenfor Athen. Først og fremst til det Sted, hvor "Akademiet" stod eller var i Oldtiden, og til det vakre Faleron. Jeg har ogsaa været oppe paa Toppen af Pentelikonfjeldet og seet ned til Marathon. Den Dag jeg var til Salamis spadserte jeg lige til Eleusis, kjendt for de i Oldtiden saa berømte Eleusiske Mysterier, og kom tilbage til Athen med Jernbanen. Jeg har ogsaa med Jernbanen besøgt Thebes og Korinth. Om sidstnævnte skal jeg kanske fortælle lidt i næste Brev.

Endskjønt Athen er den ældste By i Europa, ialfald af større Byer, anlagt mindst 1250 Aar f. Kr., er den dog en helt moderne By. Thi da den i 1834 blev valgt til det nye, befriede, og for første Gang samlede Grækenlands Hovedstad, var den sunket ned til en liden Landsby. Siden har den dog voxet hurtig, især i de sidste 50 Aar. I 1870 havde den 40,000 Indbyggere, i 1890 over 100,000, i 1910 over 200,000, og nu skal den have over 300,000. Indbefattet Havnebyen Piræus og Villabyen og Badestedet Faleron, har den omtrent en halv Million.

Athen ligner derfor mere en vesteuropæisk end en østeuropæisk By. Den har pene store Huse, brede Gader med meget brede Fortauge. .

Jeg nævnte i forrige Brev Stadiongaden, som gaar fra Grundlovspladsen til Concordiepladsen. Ved den Gade ligger *Boule* — Storthingsbygningen, en forholdsvis uanseelig Bygning, og nær den de fleste Regjerings- eller Departementsbygninger. Parallelt med Stadiongaden gaar Universitetsboulevarden — *Leophoros Panepistemiou.* Ved den er der mange store prægtige Bygninger, bygget af pentelisk Marmor. Midt imod Grundlovspladsen er det store men ikke netop vakre kongelige Slot. Længer Vest paa samme Side af Boulevarden er flere offentlige og halvoffentlige Bygninger, som Videnskabsakademiet, vistnok det vakreste Bygværk fra nyere Tid i Athen. Universitetet, Bibliotheket, med 300,000 Bind og 2,300 Manuskripter, en stor Pigeskole, det tyske archæologiske Institut, og flere andre.

Paa den anden Side af Boulevarden er der en Mængde Kafeer — som der ogsaa er mange af ellers overalt i Byen. Om Kvelderne er de fulde af Folk, næsten udelukkende Mænd. Ikke bare inde i Kafeerne sidder de, men paa Fortaugene udenfor, og paa aabne Pladser, som f. Ex. en stor Del af Grundlovspladsen, hvor der er smaa Borde og Stole tilhørende Kafeerne indenfor. Det giver en Indtrykket af, at en stor Del af Byens mandlige Befolkning tilbringer sine Kvelder paa Kafeerne istedenfor hjemme hos sin Familie. Men

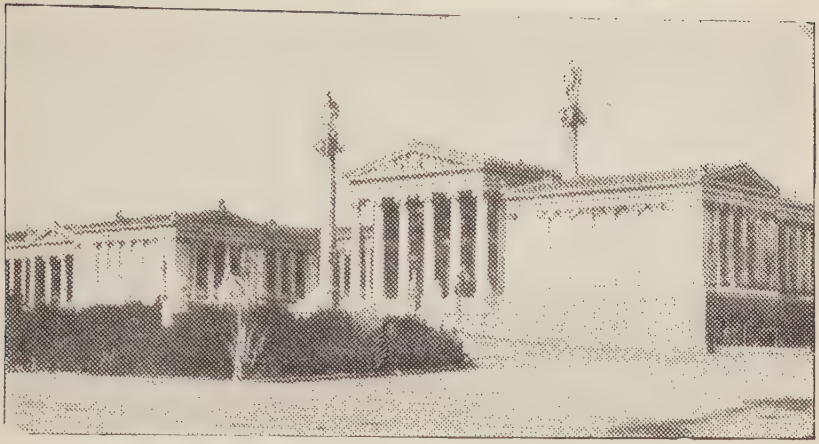

Videnskabsakademiet i Athen

der er ikke Fyld og høirøstet Tale, endskjønt man taler om Politik og Krig, og drikker. Thi det er mest som Afholdsdrik, det man drikker. Da jeg først saa det, blev jeg overrasket. Jeg troede alle sad og drak Vand, thi det var blankt og i smaa Ølglas. Men ved Undersøgelse fandt jeg ud, at det var sukret Gumme og Rosenvand, og kaldes *Loukoumi.* En anden noget lignende Drik er lavet af Gummen af Mastiktræet. Mange drikker ogsaa Kaffe, serveret paa tyrkisk Maade med Gruggen. Med den faar man altid et lidet Glas Vand. Somme har jeg ogsaa set drikke Øl, men forholdsvis faa. Og jeg synes ogsaa faa drikker Vin. Med det samme jeg skriver om Kafeerne, maa jeg ogsaa nævne de mange Skopudsere her er allesteds, baade paa Fortaugene og i de fine Skopudsesalonger.

Idag er det altsaa 17de Mai, og jeg har maattet tænke paa de mange Lighedspunkter — mellem Norges og Grækenlans Historie. Begge havde efter en glimrende Fortid en lang Nat — Firehundredaarignatten kaldes den i Norge, i Grækenland varte den over to Tusinde Aar. I Norge fik man Uafhængigheden og Friheden tilbage omtrent uden Blodsudgydelse, om ikke helt i 1814, saa dog efter politiske Kampe

helt i 1905. I Grækenland maatte man i otte Aar kjæmpe en blodig Krig mod et barbarisk Folk, og fik en Del af de gamle græske Landskaber frie. Senere har man faaet mer; men endnu den Dag idag kjæmper Grækerne mod Barbarerne for at frigjøre gammelt græsk Land.

Fireogtyvende Brev

Korfu

Øen Korfu, den 19de Mai 1922.

"Gives der paa Jorden Sted
hvor, om tvende Fiender mødes,
uvilkaarligen de nødes
til at standse sine Fjed,
og udrække Haanden begge,
venlig Arm i Arm at lægge,
slagne af den dybe Fred
i Naturens Herlighed,
oh, da maa vel Stedet være
i det underdeilige Hardanger!"

Saaledes skrev Henrik Wergeland om Hardanger i et af sine store Digte.

Wergeland havde ikke været paa Øen Korfu. Havde han det været, saa vilde han enten i den første af de ovenfor citerede Linjer i Stedet for Jorden have skrevet Norge, eller i den sidste Linje istedenfor Hardanger have skrevet Kerkyra, som er denne deilige Ø's græske Navn. Thi er der noget Sted paa vor Jord, hvor Naturens Herlighed kunde formaa to Uvenner til at glemme sit Fiendskab og "venlig Arm i Arm at lægge", saa maa det være Korfu.

Formodentlig det bedste Klima i Europa har Korfu, og vidunderlig skjøn er Øen med sin Vexlen af Bjerg og Slette, med sin rige Plantevæxt og sine gamle Olivenskoge, med sine venlige Odder og steile Kystskrænter om de yndefulde Bugter. Derfor gjorde de gamle Grækere den til Fæakernes lykkelige Ø, vor Drotten Alkinoos herskede, og hvor Nausika'a paa

Stranden gjæstfrit modtog den vidtomflakkende Odysseus, som omsider derfra naaede hjem til sin egen Ø Ithaka. Glansen af Homers Digte ligger saaledes over Korfu. Derfor bygget ogsaa den østerrigske Keiserinde Elisabeth der paa Toppen af en brat skogbevokset Bakke sit skjønne Slot, som hun efter en af Heltene i Homers Digte om Trojanerkrigen kaldte Achielleion, det eneste Sted, hvor hendes urolige Sjæl kunde hvile ud i Skjønhed og Digt.

Jeg blev næsten to Uger i Athen, idet jeg kom dertil Fredag den 5te og reiste derfra Torsdag den 18de Mai. Der er god Dampskibsforbindelse mellem Athen — eller rettere Piræus — og Italien. Der gaar hver Uge Dampskib til Neapel, vexelvis fransk og italiensk, og fire Gange i Ugen gaar der Dampskib til Brindisi, den ene Dag italiensk, de andre tre græsk. Dampskibene til Brindisi afgaar fra Piræus om Morgenen med Ankomst til Brindisi den anden Dags Morgen, saa tidlig at man der naar Morgentogene nordover til Rom og Norditalien og vestover til Taranto og Neapel. Underveis standses en Time eller to i Patras og sex eller otte Timer i Korfu, saa den egentlige Fartstid fra Piræus til Brindisi er omtrent 36 Timer.

Piræus, Athens Havneby, har en udmærket Havn. Den bestaar af en næsten to Mil lang Fjord, delt i tre Basiner. Det ydre Basin er omtrent tre Kvart Mil langt og vel en Kvart Mil bredt, og er beskyttet mod den Saroniske Bugt med nye Moloer paa begge Sider af Indløbet. Mellem det ydre Basin og Hovedbasinet er der ogsaa to Moloer, en paa hver Side, hver af dem 430 Fod lang med en 115 Fod Aabning mellem dem. Disse to Moloer var bygget i Oldtiden og Aabningen mellem dem dannet da Indløbet til Havnen. Hovedbasinet er næsten firkantet og er tre Kvart Mil langt, og en Halv Mil bredt. Begge disse Basiner er dybe nok for de største Skibe. Det inderste Basin derimod, som er omtrent 2000 Fod langt og 1000 Fod bredt, er grundere og kun for mindre Fartøier.

Athens oprindelige Havn var den aabne Red ved Faleron, to—tre Mil østenfor Piræus. Men efter Perserkrigene flyttet

Themistokles, Helten fra Salamis, Havnen til Piræus, og anlagde en Havneby der med brede Gader og pene Bygninger, saa det blev en af Oldtidens vakreste Byer, og bygget storartede Havneanlæg med Brygger og Boder, alt saa vakkert, at Athenerne endog sammenlignet Havneanlæggene i Piræus med Propylæerne, Opgangen til Akropolis. Han befæstet ogsaa Piræus, og planlagde og begyndte at bygge de saakaldte "Lange Mure", som først blev færdige under hans Eftermænd Kimon og Perikles. Disse Mure gik fra Piræus til Athen og fra Faleron til Athen, saa at Athen og Piræus-Faleron blev som en By med to Centre.

Efter Peloponneserkrigen forlangte de seirende Spartanere Murene nedrevne, samt ogsaa Skibsboderne i Piræus. Efter de 30 Tyranner var fordrevne blev de dog opigjenbygget. I Aaret 86 f. Kr. blev Piræus ødelagt af den romerske General Sulla, og i de følgende nitten Hundrede Aar var Byen og Havnen af liden Betydning. Da Athen i 1834 blev valgt til det befriede Grækenlands Hovedstad, var der i Piræus bare nogle faa Fiskeres Hytter. Men siden da har Piræus, ligesom Athen, voxet hurtig, og er nu den fornemste Handels- og Fabrikby i Landet, med et Indbyggerantal langt op i det andet Hundretusinde.

Havnen var fuld af Dampskibe, men mange af de græske var oplagte paa Grund af de daarlige Tider og lave Fragter. Der er ingen Udstikkerkaier i Piræus, og alle Skibe maa gaa tilankers, og fortøie med Agterenden op imod Bryggerne, saa alle Varer maa transporteres fra og til Skibene paa Skuder og Pramme, og Passagererne maa have Fløtmand. Man har villet bygge Udstikkerkaier, saa ialfald Passagererdampskibene kunde lægge ind til disse, fortalte man mig. Men Fløtmændene, og med dem Dokarbeiderne og Pramarbeiderne, har truet med Streik, og jeg tror sogar man sagde Revolution, og har været understøttet af de andre Arbeidere i Byen, saa Udstikkerkaier er endnu ikke bygget, og uvist naar det bliver.

Det græske Dampskib "Pelops", som jeg i Athen havde

kjøbt Billet med til Brindisi, afgik fra Piræus Kl. 8.30 om Morgenen. Henved Middag var vi ved østre Indløb til den Korinthiske Kanal, som det tog over en halv Time at passere, da Dampskibene gjennem den maa gaa med sagte Fart.

Kanalen gjennem Eidet ved Korinth blev gravet i Aarene 1881—1893, og kostet oprindelig 12 Millioner Dollars. Den er omtrent fire Mil langt, 75 Fod bred og 26 Fod dyb. En stor Del af Kanalen er minet i Fjeld, som paa det høieste er over 200 Fod høit. Over den gaar Jernbanen til Peloponnesos, og Jernbanebroen ligger 170 Fod over Havet. Da Kanalen er saa smal kan ikke to Skibe passere hinanden, men mødende Skibe maa vente til Skib allerede i Kanalen er kommet igjennem. — Kanalen ved Korinth forkorter Afstanden fra Piræus til nordvestlige Grækenland og til Brindisi og Havnene ved Adriaterhavet med omtrent 200 Mil. Fra Piræus til Øen Kephalleneia ved Mundingen af Korintherfjorden er det nemlig rundt Peloponnesos 366 Mil, medens det gjennem Kanalen er bare 164 Mil. I Oldtiden havde Korintherne en Slags Skinnegang, hvorpaa de drog mindre Skibe over Eidet.

Lidt over en Mil søndenfor vestre Indløb til Kanalen ligger Byen Korinth, en moderne By paa 5000 Indbyggere. Jeg besøgte den og gamle Korinth nogle Dage før jeg reiste fra Athen, idet jeg reiste ud der med Morgentoget og kom tilbage med Kveldstoget. Det oprindelige Korinth laa tre og en halv Mil længere Syd opunder det høie Fjeld, hvorpaa laa Akro-Korinth, Byens Citadel, og omtrent to Mil fra Sjøen og Byens gamle Havn Lachaion. Ko-

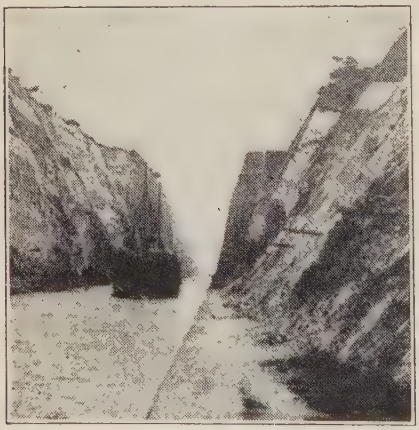

Korinthkanalen

rinth blev anlagt i den graa Oldtid og var før Peloponneserkrigen den vigtigste Sjøfarts- og Handelsby i Grækenland. Den blev misundelig paa Athen-Piræus' voxende Magt og Handel, og var ved Siden af Sparta den ivrigste Tilskynder til Krigen mod denne sin mægtige Medbeiler. I 146 f. Kr. fik den sin Straf, idet den da blev helt ødelagt og dens Indbyggere solgt som Slaver af den romerske Konsul Lucius Mummius, formodentlig tilskyndet dertil af Handelsmændene i Rom, som derved fik ryddet en vigtig Handelskonkurrent afveien. Julius Cæsar anlagde Hundrede Aar senere en ny By der, som blev Hovedstaden i den romerske Provins Achæa, og den var den mest blomstrende Handelsby i Grækenland paa Apostlernes Tid. Apostelen Paulus boede der i et Aar og sex Maaneder, drev sit Haandværk som Teltmager samtidig som han forkyndte Evangeliet, som det fortælles om i 18de Kapitel af Apostlernes Gjerninger, og stiftet en Menighed der, som han senere skrev de to Breve til, som findes i vor Bibel. — I Middelalderen sank Korinth ned til en ubetydelig By. I 1858 blev gamle Korinth helt ødelagt ved et Jordskjælv, og da var det Indbyggerne gjenopbygget Byen tre og en halv Mil længere Nordøst, lige ved Sjøen. — Ruinerne i Korinth forekom mig af mindre Betydning, ligesaa oppe paa Akro-Korinth; men der oppe fra var der en storartet Udsigt over Korinthereidet bortover mod Athen, og udover Korintherfjorden.

Korintherfjorden er som en af de største norske Fjorde med høie Fjelde paa begge Sider. Paa Sydsiden rager Fjeldene paa Peloponnesos op til en Høide af over 7000 Fod, og paa Nordsiden er de endnu høiere, saaledes Parnassosfjeldet over 8000 Fod. Dette Fjeld er vel det mest bekjendte i Grækenland, og ligger lige nordenfor Delphi, hvor det berømte oldgræske Orakel var at finde. Korintherfjorden er dog noget bredere end de norske Fjorde, især dens indre Del, hvor den somme Steder er over 20 Mil bred. Omtrent 80 Mil udenfor Korinth smalner den til en Bredde af mellem to og tre Mil, og udenfor den kaldes den Patrasfjorden. Thi der paa

Sydsiden af Fjorden ligger Grækenlands tredie største By Patras, en By paa omtrent 55,000 Indbyggere. Den blev i Middelalderen Korinths Arvtager, og var like til langt indi forrige Aarhundrede den største Handels- og Udførselsby i Landet. Dampskibene til Korfu og Brindisi standser der et Par Timer, som tidligere antydet. Men der havde i det sidste forekommet flere Tilfælder af asiatisk Pest, saa Passagerskibene til fremmede Havne ikke nu anløb Patros, ellers kunde de blive udsat for at maatte gaa i Kvarantæne.

Endskjønt vi altsaa ikke standsede i Patras, tog det os dog hele Eftermiddagen at komme ud Fjorden, hvis hele Længde er 120 Mil, og det var først i Mørkningen om Kvelden, at Skibet svingede nordover langs Østsiden af Ithaka, Odysseus' berømte Ø og Kongerige, som han først efter ti Aars Omflakken naaede tilbage til efter Trojanerkrigen. Det er disse ti Aars Omflakken, som det fortælles om i det andet af Homers store Digte paa flere Hundrede Sider.

Vi ankom til Byen Korfu, Øen Korfus Hovedstad, idag Formiddag Kl. 9, hvor Skibet kastede Anker, og vi omringedes af Fløtmandsbaade, som vilde føre Passagererne iland.

Øen Korfu er den største af de Ioniske Øer, med et Fladeindhold paa 278 Kvadratmil og Indbyggerantal paa omtrent 100,000. Øens paalidelige Historie begynder med Aaret 734 f. Kr., da Korintherne anlagde en Koloni der. I Peloponneserkrigen var den dog allieret med Athen imod Korinth og Sparta. I Aaret 229 f. Kr. blev den taget af Romerne, og ved det romerske Riges Deling blev den byzantinsk. Under Korstogene blev Korfu tillagt Venedig i 1205. Fra 1267 til 1386 tilhørte den Kongen af Neapel, men kom saa atter under Venedig. I 1537 og 1716 beleirede Tyrken Korfu uden at kunne indtage dens Fæstninger. I 1797—1799 og fra 1807 til 1814 var Korfu i Frankriges Besiddelse. Fra 1799 til 1807 dannet Korfu, samen med de andre Ioniske Øer, en Republik, først under tyrkisk, senere under russisk Overherredømme; men fra 1815 til 1863 var de syv Ioniske Øer under engelsk Overhøihed, med engelsk "Lord High Com-

missioner" som Guvernør, et Embede den bekjendte William Gladstone en kort Tid indehavde, da han var sendt did for at undersøge Indbyggernes Besværinger. Disse vilde nemlig gjerne blive forenet med det gjenreiste Grækenland, og i 1864, efter at den danske Pris Vilhelm Aaret før var bleven valgt til græsk Konge og havde besteget den græske Throne under Navn af Georg I, overlod England Øerne til Grækenland som en Thronbestigelsesgave til Kongen.

I Verdenskrigen blev Korfu etslags Hovedkvarter for de Allierede, og her var Sygehus og Rekonvalescensehjem for syge og saarede Soldater. Her fik ogsaa den slagne serbiske Arme hvile ud efter sit frygtelige Tilbagetog over Fjeldene.

Hovedstaden Korfu, med 29,000 Indbyggere, ligger paa Øens Østside og har en udmærket Havn, stor nok til Hundrede af Skibe tilankers. Der er ogsaa en liden indre Havn, indenfor en flere Hundrede Fod lang Molo.

Paa et høit Næs paa Byens Østside er der en gammel Fæstning; ligesaa paa en høi Fjeldknaus paa Byens Nordvestside. Husene er meget høie, for at være i en saa liden By, og Gaderne er smale og krogede, saa Byen har et mere orientalsk Præg end Athen og Piræus. Imellem den østre Fæstning og Byen er der en vakker Plads, Esplanaden kaldet, beplantet med Træer og omgiven af statelige Bygninger, blandt andre af det saakaldte Kongelige Slot, bygget af Englænderne til Residens for Guvernøren, og med Sal til det ioniske Senat.

Mellem Havnen og Esplanaden er St. Spiridionkirken, saa kaldet fordi i et Kapel i Kirken hviler Støvet af Biskop Spiridion, en Helgen, som er høit æret i Grækenland. Han var Biskop paa Cypern og blev grusomt pint under den diokletianske Kristenforfølgelse. Endskjønt lemlæstet overlevet han dog disse Pinsler og deltog lidt senere i det store Kirkemøde i Nikæa i Aaret 325. Hans Ben blev bragt til Korfu i 1898, og gjemmes i en Sølvkiste, som fire Gange aarlig i høitidelig Procession bæres gjennem Byens Gader.

Vi var fire i Følge, som besøgte Korfu By og Omgivelser.

Lystslottet Achileion paa Øen Korfu

To var schweitziske Billedhuggere, som jeg før havde talt med paa Hotellet i Athen, men var reiste derfra før mig, og jeg saa dem først igjen, da de kom ombord paa Skibet i Piræus, og en italiensk Forretningsmand fra Rom. Efter at vi havde besøgt førnævnte Kirke, Slottet og den østre Fæstning og seet os lidt om i Byen forøvrig, leiet vi en Kjører med firhjulet Kaleschevogn og to Heste til at kjøre os ud til Lystslottet Achileion og tilbage. For dette skulde han have 50 Drachmer $2.00. Det er omtrent fem Mil derud, saa det var billigt; men saa er ogsaa Veiene paa Korfu meget gode, bygget i den Tid, Englænderne var Herrer der.

Det var en herlig Kjøretur udover i det deilige Veir og vakre Landskab. Vi kjørte forbi et Par Farmerlandsbyer og gjennem Olivenlunde opigjennem en Dal. Oliventræerne er meget større paa Korfu end jeg har seet dem ellers i Østerland, og havde en Høide op til 60 Fod. Mange saa meget gamle og ærværdige ud. Ialt skal der være over 4,000,000 Oliventræer paa Øen. Indimellem Oliventræerne var der somme Steder statelige Cyprestræer og Appelsintræer, Citrontræer og Figentræer.

Den døende Achileios

Lystslottet Achileion blev bygget i 1890—1891 og er i italiensk Renaissancestil. Dronning Elizabeth af Østerrige, for hvem det blev bygget, blev i 1898 myrdet i Schweitz. I 1907 blev Slottet kjøbt af den tyske Keiser Wilhelm II. Jeg spurgte, hvem eiet det nu, og fik til Svar, at det var vel nærmest den græske Konge, som er gift med Ex-Keiserens Søster. Det har en vakker og storartet Beliggenhed oppe paa Kanten af en Aas, med en meget brat Bakke ned mod Sjøen, med Udsigt nordover til Byen Korfu, og østover Fjorden til Fjeldene i Epeirus og Albanien. Der er i Parken Terrasser og Veianlæg nedigjennem til Sjøen, og Plantninger, og en hel Del Statuer, især nær Slottet. Paa den fremste Terrasse er den største og mest kunstneriske Statue af dem alle — "Den døende Achilles" af den tyske Billedhugger Herter. Et Stykke nede i Bakken er der en liden Bygning som et lidet Tempel. Der havde Dronning Elisabeth en siddende Marmorstatue af den tyske Jøde, Digteren Heinrich Heine, forfærdiget af den danske Billedhugger Hasselriis. Denne lod

Keiser Wilhelm fjerne, da han havde kjøbt Slottet, og lod opstille en Statue af Dronning Elisabeth isteden. Heine, den betydeligste lyriske Digter, som har skrevet paa Tysk, havde, om jeg ikke nu husker feil, angrepet eller gjort Nar af Hohenzollerne i et af sine Digte.

Strax søndenfor Achileion var der en Kafe. Der spiste vi Middag. Tversover Veien fra Kafeen var der en fremspringende Haug i Bakken. Der var et Bord og Stole, og der blev vi serveret — det skjønneste Sted jeg nogensinde har spist Middag. Thi Udsigten derfra var ligesaa storartet og henrivende som fra Slottet. God Middag fik vi ogsaa af den hyggelige græske Kone, Faarekotelletter, Poteter og Grønsager, Frugt og Vin, alt avlet paa Øen. Efter vi havde spist, sad vi længe og nød vor Vin og vore Cigarer og saa paa det herlige Landskab, fra hvilket vi havde vanskelig for at løsrive os. Men tilslut maatte vi bryde op for at naa Skibet, som skulde afgaa igjen Klokken fire. Vi gik da tilbage til Achileion og derfra nedigjennem den bratte, men vakre Park til Sjøen, hvortil Kjøreren i en lang Sving havde kjørt i Forveien, og kjørte tilbage til Korfu langs Fjorden.

Nu er vi ude paa Adriaterhavet. Fyrene paa Øerne er tændte, og deres blinkende Lys er nu det eneste, som kan sees af Landet i Øst. Imorgen tidlig vil jeg atter være i Brindisi, akkurat paa Dagen ni Uger, siden jeg reiste ud derfra med Skibet til Ægypten.

Det har været ni vidunderlige Uger.

D
921
S14
v.2

14044

Saervold

Reisebreve

D
921
S14
v.2

14044

Saervold

Reisebreve

D
921
S14
v.2

14044